

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**AB'YE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TARIM
POLİTİKALARININ GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Özgür AKGÜN
2501413713**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Özlem DURGUN**

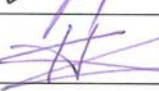
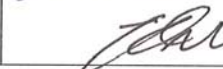
DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2010

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **İKTİSAT TEORİSİ** Bilim Dalında **2501413713** numaralı **ÖZGÜR AKGÜN'ÜN** hazırladığı **“AB'YE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TARIM POLİTİKALARININ GELİŞİMİ”** konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **10/06/2010 PERŞEMBE** günü **Saat: 11:00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin**Kabul**.....'ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.GÜLDEN ÜLGEN	Kabul	
DOÇ.DR.SEYHUN DOĞAN	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.SELMAN YILMAZ	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.HÜLYA KESİCİ	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.ÖZLEM DURGUN	Kabul	

DÜZELTME KAPSAMI

Birinci bölümde dipnotlar ve kaynaklar ile ilgili eksikler giderilmiş bazı konular daha ayrıntılı incelenmiştir;

- 1) s.27,28’de Üretici Örgütleri konusu, yeni kaynaklardan yararlanılarak daha ayrıntılı incelenmiştir.
- 2) s.60,61’de AB’de ormancılık uygulamaları, yeni kaynaklardan yararlanılarak daha ayrıntılı incelenmiştir.
- 3) s.63-65,68’de eksik dipnotlar tamamlanmıştır
- 4) s.70-72’de Şeker Rejiminin Reformu konusunda gerekli olmayan şekiller çıkarılmış, eksik dipnotlar tamamlanmış, farklı başlıklar altındaki konular birleştirilmiştir.
- 5) s.74-78’te Meyve ve Sebzeler için OTP Reformu konusunda gerekli olmayan şekiller çıkarılmış, eksik dipnotlar tamamlanmış, farklı başlıklar altındaki konular birleştirilmiştir.
- 6) s.78,79’da Şarap Sektörü Reformu konusunda gerekli olmayan şekiller çıkarılmış, farklı başlıklar altındaki konular birleştirilmiştir.
- 7) s.89’da Ürün Desteğinden Vazgeçmek başlığındaki konu içeriğinde bazı resimler çıkarılmıştır

İkinci Bölümdeki bütün konular genişletilerek detaylı olarak yeniden incelenmiştir.

- 1) s.96-98’de T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın, düzeltme süresi içerisinde yayınlamış olduğu Stratejik Plan’daki bilgilerden faydalanılarak, güncellemeler yapılmıştır.
- 2) s.98-120 arasındaki tüm konular daha detaylı incelenmiş, yeni bilgilerle güncellenmiştir.
- 3) s.120-134 arasında Türkiye’de tarımsal destekleme politikalarının gelişimi ve en son uygulamalar eklenerek, düzeltilen tezdeki bazı konularla birleştirilmiş ve detaylı olarak incelenmiştir.
- 4) s.135-137 arasında, ülkemizde organik tarım konusu teze eklenerek incelenmiştir.
- 5) s.138-141 arasında, ülkemizde balıkçılık politikası teze eklenerek incelenmiştir.
- 6) s.141-143 arasında ,ülkümüzde ormancılık politikası teze eklenerek incelenmiştir.

Üçüncü Bölüm de genel olarak daha detaylı incelenmiş, dipnotlar ve kaynaklar ile ilgili eksikler giderilmiştir.

- 1) s.153-154 arasındaki eksik dipnotlar tamamlanmıştır.
- 2) s.166-171 Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Ulusal Destek Planı başlığı altında Doğrudan Gelir Desteği’ni de kapsayan destekler yeni kaynaklarla daha detaylı olarak incelenmiş ve eksik dipnotlar tamamlanmıştır.
- 3) s.171-s.178 arasındaki, Türkiye AB Dış Ticaret Rakamları ve Karşılaştırmalı Üstünlükler ve AB’ye Tam Üyelik Durumunda Tarım Sektörünün Analizi konusu yeniden düzenlenmiş ve yeni kaynaklardan bilgiler eklenmiştir.
- 4) s.182-186 arasında eksik dipnotlar tamamlanmıştır.

AB'YE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TARIM POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Özgür AKGÜN

ÖZ

İkinci Dünya Savaşından sonra, Türkiye’de dahil olmak üzere Avrupa Ülkelerinin en önemli ve acil sorunu toplumlarına yeterli gıdayı sağlamaktı. Bütün ülkeler, bu periyotta insanları için yeterli gıda arzını istikrarlı hale getirmeye ve artırmaya çabalıyorlardı. Bu düşünceler o dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Avrupa Birliği’nin tarımsal politikalarını şekillendirmiştir. Fakat bu politikaların sonucunda, üretim fazlaları ve Avrupa Birliği bütçesine ağır bir yük ortaya çıkmıştır. Politik alanda da zaman içerisinde rüzgarlar yön değiştirmiş ve çoğu politika serbest ticaret düşüncesine uygun hale getirilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Ortak Tarım Politikası adı altında uygulanan, Avrupa Birliği’nin Tarımsal ve Kırsal Politikalarının Türkiye tarım sektörüne etkilerini incelemektir.

Birinci kısımda, Topluluğun kuruluşundan günümüzdeki uygulamalarına kadar bu periyottaki bir çok reform ile Ortak Tarım Politikası çalışılmıştır. Avrupa Tarımsal Politikası özellikle Doha Round’undan sonra önemli oranda değişmiştir. Son dönemdeki Türk Tarımsal Politikaları da buna uygun olarak değişikliğe uğramıştır. İkinci kısımda değişime uğrayan Türk Tarım Politikaları üzerinde çalışılmıştır. Üçüncü kısımda Ortak Tarım Politikasının muhtemel sonuçları araştırılmıştır.

Bu çalışmanın son bölümünde Avrupa Ortak Tarım Politikasından bağımsız düşünerek, Türk Tarım Sektörünün günümüzdeki ana problemlerini çözebilecek en uygun yollar bulunmaya çalışılmıştır.

DEVELOPMENT OF TURKISH AGRICULTURAL POLICIES IN THE PROCESS OF CONFORMATION TO EU

Özgür AKGÜN

ABSTRACT

After the Second World War, the most important and urgent matter of the European Countries including Turkey was providing enough food for their communities. All the countries tried to stabilize and increase the food supply in this period. So this thought shaped the Agricultural Policies of European Union and Turkish Republic within this period. But the results of these policies caused production surpluses and heavy burden on the European Union budget. The winds in the political area had also changed direction in time and most policies started to be conformed to the rules of free trade ideology.

The aim of this study is to examine the impacts of Agricultural and Rural Policies of European Union which are applied under the name of Common Agricultural Policy to Turkish Agricultural Sector.

The Common Agricultural Policy is studied in the first section from the beginning of Union establishment till the current applications with many reforms during this period. European Agricultural Policy changed considerably especially after Doha Round. The recent Turkish Agricultural Policies also changed accordingly. We worked on the amended Turkish Agricultural Policies in the second section of the study. In the third section, the possible impacts of the Common Agricultural Policies are investigated.

We tried to find the best ways to deal with the current main problems of Turkish Agricultural Sector in the last section of the study thinking independently from European Common Agricultural Policy.

ÖNSÖZ

Tarım Sektörü, ülkelerin ve toplumların hayatlarının idamesinde kilit rol oynayan alternatifsiz bir konumdadır. Ülkeler tarım sektöründe, ürün arzını mümkün olduğunca garanti altına almak isterler. Oysa tarım üretimi, doğası gereği, çok fazla etkiye açıktır. İklim ve çevresel koşullar, salgın hastalıklar v.s. üretim miktarlarını etkilerler. Bu durumdan dolayı, gelişmiş ülkeler çok detaylı bilimsel yollarla tarım üretimini ve arzını istikrarlı bir seviyede tutmaya çalışırlar.

Avrupa Birliği de kurulduğundan beri, ilk ortak politika alanı olan Ortak Tarım Politikası ile kuruluş yıllarının şartlarındaki ürün yetersizliği sorununu aşmış ve kısa zamanda Avrupa'daki açlık sorununu ortadan kaldırmıştır. Ortak Tarım Politikası ile verilen destekler, zaman içerisinde, tüketimin çok üstünde bir ürün arzına sebep olmuştur. Bu ürün fazlaları, Topluluk tarafından sübvansiyonlarla, maliyetin çok altında fiyatlarla ihraç edilmiştir. Topluluk dışından ucuz ürün ithalatını önlemek içinde bir çok engelleme mekanizması geliştirilmiştir. Maliyetin altına Dünya piyasalarına satılan ürün fazlaları ve ithalat engellemeleri, Avrupa dışında, ülkelerde ve bloklarda büyük tepkiye yola açmış ve Avrupa Birliği'nin DTÖ gibi kurumlarda zor durumda kalmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca tarıma verilen destek bütçe üzerinde önemli bir yük oluşturmuş ve vergi verenler bu durumdan rahatsız olmuştur. Bu dönemde Dünya ekonomi politığında serbestleşme fikri önem kazanmış ve bu süreçte Avrupa Birliği politikalarını etkilemiştir. Ortak Tarım Politikasında reformlar gereği ortaya çıkmış ve giderek verilen desteklerin büyük bölümü yıllar içinde üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Destekleme politikalarında üretimin yerini, kırsal bölgelerin refah seviyesinin yükseltilmesi, çevrenin korunması, hayvan refahı, gıda güvenliği ve kalitesi v.s. gibi konular almıştır. Yukarıdaki sürece rağmen, Avrupa Birliği tarım sektörünü hiç bir zaman tümüyle serbest piyasanın koşullarına bırakmamıştır ve detaylı politikalarla sürekli gözetim altında tutmaktadır. Ortak Tarım Politikası halen Avrupa Birliği bütçesinin %43'ünü oluşturmaktadır.

Ülkemiz ise gene Avrupa Birliği gibi kuruluş koşullarında ve kuruluşun ertesinde planlı ve üretimi gözeten bir tarım politikası uygulamış ve mümkün olduğunca, tarımsal üretimi müdahale araçları ve destekleme sistemleri ile kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Ancak istikrarsız politik yapı ve kısa dönemli hükümetler tarımsal politikaların uzun soluklu uygulanmasını engellemiştir. Hükümetler tarım politikalarını kendi politik durumları için birer araç olarak kullanma yoluna gitmiş ve bu durum iyiniyetle oluşturulan araçların bozulmasına ve hatta zararlı hale gelmesine yol açmıştır. Avrupa Birliği ile ülkemiz arasında, tarım üretiminde her alanda, Avrupa Birliği lehine büyük farklılıklar bulunmaktadır. Ülkemiz, kendi üretimi ile özellikle hayvansal ürünler olmak üzere bir çok tarımsal üründe kendi talebini karşılayamamaktadır. İki yapı arasında, tarımın neredeyse her alanında çok yoğun olarak gözlemlenen yapı farklılığına rağmen, Avrupa Birliği'nin, tarım sektörünün refah seviyesini düşürmeden, üretim miktarlarını azaltmak üzere geliştirdiği sistemlerin alınıp aynen uygulanması, ülkemiz tarımı üzerinde istenmeyen sonuçlar verebilir.

Konu üzerinde çalışırken, tarım politikamızın tümüyle Avrupa Birliği politikasına endekslediğini, devlet kurumlarında ve üniversitelerde pek fazla alternatif çalışma yapılmadığını saptadık. Bu çalışmada, Ortak Tarım Politikasının oluşumu, gelişimi, revize edilme süreçlerinin üzerinden geçtik ve anlamaya çalıştık. Türkiye tarım sektörünün son dönem politikaları ve durumunu inceleyerek, Avrupa Birliği ile karşılaştırmalar yaptık. Ortak Tarım Politikasının, ülkemiz tarım sektörüne etkilerini görmeye çalışarak, ülkemiz lehine öneriler geliştirdik.

Bu konunun seçiminde ve sonrasında yol gösteren sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Özlem DURGUN'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

DÜZELTME KAPSAMI.....	i
ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.	xiv
GİRİŞ.	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI

1.1. ORTAK TARIM POLİTİKASININ OLUŞUMU VE AMAÇLARI	6
1.2. ORTAK TARIM POLİTİKASININ YAPISI VE İLKELERİ.	11
1.2.1. Tek Pazar Prensipleri.....	11
1.2.2. Topluluk Tercihleri.....	12
1.2.3. Ortak Mali Sorumluluk.	12
1.3. ORTAK TARIM POLİTİKASININ FİNANSMANI VE AVRUPA TARIMSAL YÖNVERME VE GARANTİ FONU.....	13
1.3.1. Garanti Bölümü.....	14
1.3.2. Yön Verme Bölümü.....	15
1.4. OTP’NİN İŞLEYİŞİ VE MEKANİZMALARI	17
1.4.1. Karar Mekanizması ve Karar Alma Süreci.....	17
1.4.2. Ortak Piyasa Düzenleri.....	21
1.4.3. Birlik İçi Fiyat ve Pazar Mekanizması	23
1.4.4. Üçüncü Ülkelere Uygulanan Tedbirler ve Fiyat Politikaları	24
1.4.5. Doğrudan Ödemeler.....	26
1.4.6. Üretici Örgütleri.....	27
1.5. ORTAK TARIM POLİTİKASININ GELİŞİMİ.....	28
1.5.1. Mansholt Planı.	30

1.5.2. 1973 Reformu	30
1.5.3. 1982 Reformu.	31
1.5.4. 1983-1985-1988 Reformları.	31
1.5.5. 1992 MacSharry Reformları.	32
1.5.6. GATT Sonrası Yapılan Reformlar	33
1.5.7. Ajanda 2000-Değişim Manifestosu.	34
1.5.7.1. Ajanda 2000 ile Amaçlanan Reformlar.....	35
1.5.7.2. Ajanda 2000'in Temel Hareket Noktaları.....	36
1.5.7.3. Ajanda 2000 Nereelerde Değişikliğe Gitmiştir	37
1.5.8. Bölgesel Politikalara Yeni Bir Bakış: Konsantre Yardımlar, Odaklanmış Fonlamalar, Merkezi Olmayan Yönetim	40
1.5.8.1. Topluluk öncelikleri.....	42
1.5.8.2. Uyum Fonu: Sürekli Destek	43
1.5.8.3. Önceliklerin Belirlenmesi.	43
1.5.8.4. Bütçenin Finansmanı.....	44
1.5.8.5. Genişleme: “Tarihsel Öncelik” ..	45
1.5.8.6. Katılım Öncesi Hazırlık Fonları ISPA, Phare ve SAPARD.	45
1.5.8.7. İkili Finansal anlaşma.	49
1.5.8.8. Merkezi Olmayan Program Yönetimi.....	49
1.5.8.9. Etkin Kontroller	49
1.5.8.10. Aday Ükelere Katılım Öncesi Verilen Tarımsal ve Kırsal Gelişim Yardımları	50
1.5.9. 2003 Yılında Yapılan Düzenlemeler.....	52
1.5.9.1. Tek Ödeme Planı.....	54
1.5.9.2. Kırsal Kalkınma Tedbirleri Yolu ile Yardımlar.....	58
1.5.9.3. Mecburi Çapraz Uyum.....	61
1.5.9.4. Modülasyon ve Finansal Disiplin.....	62
1.5.9.5. Güçlendirilmiş Kırsal Kalkınma Politikası	63
1.5.9.6. Gelecekteki Kurallar	63
1.5.9.7. Ana Destek Fiyatı/Doğrudan Yardım Kararı.	64
1.5.9.8. Doğrudan Ödemeleri 10 Yılda Sonra Eşitlemek.....	66

1.5.9.9. Opsiyonlar	66
1.5.9.10. Tek Bölge Ödeme Planı	67
1.5.9.11. Özel Geçiş Ayarlamaları	68
1.5.9.12. Üretim Limitleri	68
1.5.9.13. AB yeni üye ülkelere, AB'nin zorlukları ile baş etmek için nasıl yardımcı olmuştur.....	68
1.5.9.14. Kırsal Kalkınma Yardımı	69
1.5.9.15. Ödeme Acentaları.....	70
1.5.10. Şeker Rejiminin Reformu 2005-2006	70
1.5.11. Meyve ve Sebzeler için OTP Reformu 2007	75
1.5.12. Şarap Sektörü Reformu 2008	79
1.5.13. OTP'nin Sağlık Taraması 2008.....	80
1.5.14. 2013'ten sonra Ortak tarım Politikası	83
1.5.14.1. OTP Perspektifi: Piyasa Müdahalesinden Politika Yenilemeye.	84
1.5.14.2. Ürün Desteğinden Vazgeçmek.....	87
1.5.14.3. OTP'nin Finansmanı	90
1.5.15. OTP'nin Geleceği	90
1.5.15.1. AB Tarım Ürünlerinin Promosyonu	92
1.5.15.2. İhracat İadeleri.....	92
1.5.15.3. Avrupa'nın Fakirleri için Bedava Yiyecek	92
1.5.15.4. Tek Bir Piyasa Düzeni	92
1.6. KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIM ARACI	93

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

2.1. TARIM SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ	96
2.2. TÜRKİYE KIRSAL ALANLARININ SOSYO EKONOMİK GENEL DURUMU.....	103
2.2.1. Tarımsal İstihdam.....	108
2.2.2. Kırsal Politikalarla İlgili Yapısal Özellikler..	112

2.2.3. Bitkisel Üretim.....	115
2.2.4. Hayvansal Üretim.....	118
2.3. TÜRKİYE’DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARININ GELİŞİMİ.....	121
2.3.1. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ile İlgili Yükümlülükler ve Uygulamalar.....	125
2.3.2. Tarımsal Reform Uygulama Projesi.....	128
2.3.2.1. Uygulama ve Takip.....	130
2.3.2.2. Projenin Durumu.....	132
2.3.3. Kırsal Alana Sağlanan Güncel Mali Destekler.....	132
2.4. ÜLKEMİZDE ORGANİK TARIM.....	135
2.4.1. Organik Tarıma Verilen Destekler.....	137
2.4.2. Ülkemizde Organik Tarımın Hedefleri.....	137
2.5. BALIKÇILIK POLİTİKASI VE OTP’YE UYUMU.....	139
2.6. TÜRKİYE’DE ORMANCILIK POLİTİKASI VE AB’YE UYUM ÇALIŞMALARI.....	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK TARIM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

3.1. TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİK SÜRECİNDE TARIM SEKTÖRÜNÜN DURUMU	145
3.1.1. Türk Tarım Politikalarında Katılım Ortaklığı Kararından Sonraki Gelişmeler..	146
3.1.2. Türkiye’ye Finansal Yardım, Katılım Öncesi Yardım Aracı.....	148
3.1.2.1. Türkiye 2007-2009 Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi Komisyon Kararı C (2007)1835 30/04/2007	152
3.1.2.2. Müdahalenin Ana Alanları	155
3.1.2.3.V. Bileşen Uygulamasından Beklenen Sonuçlar ve Yardımın Finansal Tarafı.....	158

3.2. TÜRKİYE’DE, 9 ARALIK 1999 YILINDA HELSİNKİ ZİRVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIĞIMIZIN AÇIKLANMASINDAN SONRA, KIRSAL VE TARIMSAL KALKINMA AMACIYLA HAZIRLANAN POLİTİKA DOKÜMANLARI.....	160
3.2.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı	163
3.2.2. Tarımsal Strateji (2006-2010)	163
3.2.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi.	165
3.2.4. Tarımsal ve Kırsal Kalkına için Ulusal Destek Planı.....	167
3.2.4.1. Doğrudan Gelir Desteği	167
3.2.4.2. Tazminat Ödemeleri (Fark Ödemeleri)	170
3.2.4.3. Telafi Edici Ödemeler	170
3.2.4.4. Hayvancılık Destek Planı.....	169
3.2.4.5. Tarımsal Sigorta Destek Planı.....	171
3.2.4.6. Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Destek Planı (ÇATAK)	172
3.3. TÜRKİYE AB DIŞ TİCARET RAKAMLARI VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER VE AB’YE TAM ÜYELİK DURUMUNDA TARIM SEKTÖRÜNÜN ANALİZİ.....	172
3.4. TÜRK TARIM POLİTİKALARININ OTP’YE UYUM ÇALIŞMALARININ OLASI ETKİLERİ.	180
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	188
KAYNAKÇA	195

TABLO LİSTESİ

Tablo 1:	OPD Uygulanan Ürünler ve Ürün Grupları	21
Tablo 2:	2000-2006 Yeni Yapısal Fonlar	40
Tablo 3:	AB Tarımsal Harcamaları	44
Tablo 4:	2000-2006 Periyodunda Sapard Desteği Alan Ülkeler	50
Tablo 5:	Tek Piyasa Düzeni Uygulama Sırası ve Tarihleri	92
Tablo 6:	Yıllar İçerisinde Tarım Sektörünün GSMH İçerisindeki Payı	95
Tablo 7:	Türkiye-AB Tarımsal Alan Karşılaştırılması	96
Tablo 8:	Türkiye'nin Tarımsal Dış Ticareti	97
Tablo 9:	Tarımsal Üretim İstatistikleri	98
Tablo 10:	Türkiye'de Toprakların Kullanımı	99
Tablo 11:	Türkiye'de Arazi Mülkiyeti	100
Tablo 12:	Tarımsal Katma Değerin Faaliyet Kolları Arasındaki Dağılımı	101
Tablo 13:	Köy ve Şehirlerde Yaşa Göre Nüfus Dağılımı (2000)	105
Tablo 14:	İstihdamın Sektörel Dağılımı	109
Tablo 15:	İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler	110
Tablo 16:	Tarımsal İşletmelerde Traktör Kullanımı	110
Tablo 17:	Tarımsal Alet ve Makine Sayısı	111
Tablo 18:	Ana Ekonomik Göstergeler	112
Tablo 19:	Türkiye'de Emek Gücünün Dağılımı	113
Tablo 20:	Türkiye'de Temel Bitkisel Ürünler Üretimi (Bin Ton) 2009	114
Tablo 21:	2004 Yılı Karşılaştırmalı İşgücü Verimliliği Göstergeleri	116
Tablo 22:	Türkiye ve AB'de Bazı Ürünlerin Verimleri 2001/2003 ort.	116
Tablo 23:	Hayvansal Ürün İstatistikleri	119
Tablo 24:	Tarım Bütçesinin Gerçekleşmesi	123

Tablo 25:	Türkiye’de Tarımsal Destek Türleri.....	134
Tablo 26:	2007-2012 Periyodunda Türkiye'ye Tahsis Edilen Finansman ve Bilşenlere Ayrılmış Payları.....	149
Tablo 27:	Türkiye Ulusal Programında 2002-2006 Döneminde, Ana Müdahale Alanlarına Yapılan Bütçe Harcamaları	152
Tablo 28:	Tarımsal Destek Araçları 2006-2010	163
Tablo 29:	AB'nin Türkiye'ye Tarım Ürünleri İthalatı ve İhracatı.....	173
Tablo 30:	AB'nin Türkiye'ye Yaptığı Başlıca Tarım Ürünleri İhracatı.....	173
Tablo 31:	AB'nin Türkiye'den Yaptığı Başlıca Tarım Ürünleri İthalatı.....	173
Tablo 32:	2004 Yılında AB-25 ile Türkiye Arasındaki Karşılaştırmalı Ürün Fiyatları (EURO/ 100 Kg için)	174
Tablo 33:	2004 Yılında Türkiye ve Yunanistan'da Bazı Akdeniz Ürünleri için Karşılaştırmalı Fiyatlar (EURO/100 Kg)	175
Tablo 34:	Bazı AB Üyeleri ve Türkiye'nin 2004 Yılında Süt ve Sığır Eti Fiyatlarının Karşılaştırılması	175
Tablo 35:	Tarım Sektöründe 2004 Yılında Cari Fiyatlarla İşçi Başına Yaratılan Katma Değer	176
Tablo 36:	Tarımsal İşletmelerin Tiplere Göre Dağılımı.....	178

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1:	AB 25'teki Üretici Organizasyonlarının 2004'teki sayısı	78
Şekil 2:	İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme ve İşletmenin Tasarrufundaki Arazi (%).....	178

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACP	Afrika Karayip Ülkeleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATPSM	Tarımsal Ticaret Politika Simülasyon Modeli
BSE	Deli Dana
CAP	Ortak Tarım Politikası
CARDS	Yeniden Yapım, Gelişme ve İstikrar için Topluluk Yardımı
CMO	Ortak Piyasa Düzeni
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Destek Planı
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DIE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGGF	Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
EC	European Commission
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Kurumu
FIFG	Balıkçılık Rehberliği için Finansal Araç
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GATT	Gümrük Tarifleri ve Ticaret Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IACS	AB Yardım Planlarını Kontrol İçin Birleşik Yönetim
INTERREG	Bölgeler Arası İşbirliği Programı
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politika Enstrmanı

İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
MIFF	Çok Yıllı Finansal Çerçeve Göstergesi
MIPD	Çok Göstergeli Planlama Dokümanı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPD	Ortak Piyasa Düzeni
OTP	Ortak Tarım Politikası
PHARE	Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Topluluk Yardımı Programı
PO	Üretici Organizasyonları
PPR	Koyun ve Keçi Vebası
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programları
SAPS	Tek Bölge Ödeme Planı
SPS	Tek Ödeme Planı
TRUP	Tarımsal Reform Uygulama Projesi
TSK	Tarım Satış Kooperatifleri
TSKB	Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TURKSTAT	Türk İstatistik Enstitüsü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana, sürekli gelişen Dünya Ekonomisi, kolaylaşan iletişim ve ulaştırma imkanları ile gittikçe tek bir pazara doğru yaklaşmaktadır. Bu tek pazarda rekabet her alanda en üst noktaya çıkmış ve fırsatlar en aza inmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında bu olguların getirdiği yalnız kalma ve ekonomik kayıplara uğrama korkusu, devletleri, kendilerine uygun partnerler aramaya itmiştir. Bunun sonucunda ülkeler politik ve ekonomik olarak uygun olan başka ülkelerle bölgesel bloklar oluşturarak kendilerini bir çok açıdan korumaya almış ve birlikte hareket etmenin avantajlarına kavuşmuşlardır. Bu bloklardan birisi ve ülkemize en yakını da Avrupa Birliği'dir.

25 Mart 1957'de Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında Roma'da imzalanan Ortak Pazar Antlaşması, savaşın bitiminden sonra Avrupa'yı ve Dünya'yı etkileyen politik bilinçlenme akımının ve ekonomik zorunlulukların kesişme noktasında yer alır.

Yukarıdaki paragrafın da açıkladığı gibi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşunda politik ve ekonomik nedenler beraber rol oynamıştır. Antlaşmanın ilk imzacıları olan 6 Avrupa ülkesi kendi aralarında ekonomik ve siyasi nedenli savaflara son vererek bu nedenleri ortadan kaldırmak üzere süreç içerisinde bütünleşme kararı almışlardır. Antlaşmanın imzalandığı dönemde var olan "Soğuk Savaş" şartları da bu birlikteliği pekiştiren önemli bir etken olmuştur. Süreç içerisinde gelişen Dünya Ekonomisi, bu şekildeki bloklaşmaları avantajlı hale getirince o dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmak isteyen ülke sayısı artmış, Topluluğun ekonomik ve siyasi gücü sürekli büyümüştür.

Türkiye'nin Topluluğa müracaat kararının temelinde yatan sebepler de yukarıda sıraladıklarımızdan farklı değildir. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Yunanistan'ın hemen ardından üyelik için müracaat ederek, ikinci aday üye olmuştur. Tanzimattan sonra izlenen batılılaştırma politikası ve Soğuk Savaş dönemine Doğu Bloku karşısında, Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde birleşen

batılı devletlerle beraber yer almamız Türkiye'yi kaçınılmaz olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na itmiştir.

6 Avrupa ülkesi arasında 18 Nisan 1951 tarihinde Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, 25 Mart 1957 tarihinde Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu oluşturmuştur. Üyeler arasında sırasıyla 8 Nisan 1965 tarihinde Füzyon Antlaşması, 1 Temmuz 1987 tarihinde Tek Senet Antlaşması, 7 Şubat 1992 tarihinde Avrupa Birliği'ni ortaya çıkaran Maastrich Antlaşması, 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam Antlaşması, 1 Şubat 2003 tarihinde Nice Antlaşması imazalanmış ve son olarak 29 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Birliği Anayasası kabul edilmiştir.

Üye devletlerin gümrük alanları, sanayi ürünleri için 1968, tarım ürünleri içinse 1970 yılında birleştirilmiş ve tek bir gümrük alanı haline gelmiştir.

Gümrük Birliği, en genel ifade ile, taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergisi, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamaları ile her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca, birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak tanımlanmaktadır

Türkiye halihazırda, Avrupa Birliği'nin organlarında tam üye olarak temsil edilmezken, ekonomik olarak 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla, Gümrük Birliği Antlaşması diye adlandırılan 1-95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Avrupa Birliği'nde ilk ve tek olarak, tam üye olmadan, Avrupa Ekonomik Alanı içerisine dahil olmuştur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu zaman içerisinde Avrupa Birliği'ne evrilmiş ve ülkemizin bu birliğe girmek için gösterdiği kararlı ve ısrarcı tutuma karşı birlik içinde aynı şekilde kararlı bir Türkiye muhalifi grup gelişmiştir. Avrupa Birliği, 1959 yılında ikinci sırada başvuran Türkiye'den önce o tarihte var olmayan ülkeler de dahil 21 ülkeyi üye yapmasına karşın, ülkemizi halen çeşitli sebeplerle belirsiz bir durumda bekletmektedir.

Tarım Sektörü her zaman için AB için en önemli sektörlerden birisi olmuştur. Kuruluşta içinde bulunan tarımsal zorluklar, yetersizlikler hatta açlık durumu zaman içerisinde uygulanan politikalarla giderilmiştir. Bu politikalar AB'nin uyguladığı en kapsamlı ve komplike yapı olan Ortak Tarım Politikası altında toplanmıştır. Ortak Tarım Politikası, Topluluğun tarımsal tüketim kapasitesini aşan bir üretim fazlası doğurmuş ve hem içten hem de dıştan gelen eleştiri ve muhalefet sebebi ile reformlar geçirmiştir ve halen de piyasalarda oluşan dengelere göre bu reformlar devam etmektedir. Başlangıçta tam anlamıyla merkezi bir planlamayla ve tümüyle korumacı politikalarla yürütülen Ortak Tarım Politikası, değişen Dünya ekonomik ve politik konjüktüründe günümüzde olabildiğince serbest piyasa merkezli hale gelmiştir. Bu durumda bile AB, Ortak Tarım Politikası konusunda diğer alanlara göre daha katı ve tutucu bir tavır içerisinde dir.

AB'nin tarımsal ve kırsal politikalarını üç merkez etkilemekte ve bu politikalar bu merkezlerin tutumları ile çıkarların ortak noktalarda buluşturulması ile oluşmaktadır. Bunlar AB üye ülkeleri, AB'nin kendi merkezi yapısı ve genel olarak uluslararası ticaret sistemi ve bunun Dünya Ticaret Örgütü gibi organizasyonlarıdır.

AB'nin merkeziyetçi Ortak Tarım Politikasının uluslararası ticareti bozucu etkilerine geçmişten beri, uluslararası ticaretin farklı yapılarından, özellikle gelişmekte olan ve ağırlıklı olarak tarımsal üretim yapan ülkelere den eleştiriler gelmiştir. Ortak Tarım Politikasının, üretim fazlası ve damping yarattığı, az gelişmiş ülkelere yaşayan milyonlarca çiftçinin AB pazarına satış yapmasını engellediği ve bu politikalar sonucunda oluşan düşük tarım ürünü fiyatları sebebi ile hayat standartlarını düşürdüğü ileri sürülmüştür. Bu süreçlerin sonucunda AB, Ortak Tarım Politikası uygulamalarını, uluslararası ticaret müzakerelerindeki eleştirileri de dikkate alarak şekillendirmeye başlamıştır. Bu süreçte Doha Round'u etkili bir rol oynamaktadır. Bunun yanında, Ortak Tarım Politikasının AB bütçesi üzerindeki yükü bazı üye ülkelere de eleştirilmiş ve değişim baskılarının oluşmasında temel etkenlerden birisi olmuştur. Çevreci grupların son dönemdeki etkileri de Ortak Tarım Politikasının değişimini çevreci yönde etkilemiş, çevre ve kırsal kalkınma konusu önemli bir unsur haline gelmiştir.

Ortak Tarım Politikasının AB politikalarında eski önemini kısmi olarak kaybetmesi ve serbest piyasa kurallarına göre şekillendirilmeye devam edilmesi, tarım üreticilerinden reform karşısı tepkiler gelmesine de sebep olmaktadır. AB’de çiftçi sayısının giderek azalmasına karşın, üretici birliklerinin giderek güçlenmesi güçlü bir karşı tepkinin de oluşmasına olanak vermiştir.

Yukarıdakilerin ve çalışmanın içeriğinden de görüleceği üzere, AB Ortak Tarım Politikası artık üretimi artırmak yerine farklı öncelikler belirlemiş ve bu yönde destek mekanizmaları oluşturmuştur. Üretim yerine genel tarımsal ve kırsal refahı artırıcı politikalar destek konusu olmuştur.

Türkiye’de tarımın konumu AB’dekinden farklı bir noktadır. Ülkemizdeki tarımsal nüfus oranı ve tarımsal gelirlerin GSYH’daki yeri çok daha yüksektir. Resmi istatistiklerin yanında başka gerçeklere de dikkat çekmek gerekir; Türkiye’de nerenin tarımsal, kırsal alan olduğu nerenin şehir olduğu AB’deki gibi net değildir. Çalışan nüfusun içerisindeki tarımsal nüfus oranı da yoruma açıktır. Çünkü şehirlerde çalışan kayıtlı kayıtsız işgücü diğer zamanlarında tarımda çalışabildiği gibi tam tersi de mevcuttur. Bir çok ilçede ve beldede oturan kişi de tarımsal nüfus sayılmayabilmektedir. Sadece tarımdan geçinen nüfusun yanında, şehirlerde yaşayan ancak tarımsal bölgelerden, nakdi veya tarımsal ürün desteği alan çok geniş bir kesim bulunmaktadır. Bu ve bunlar gibi bir çok etkenden dolayı, tarımın ülke ekonomisindeki ve toplumsal yapısındaki yeri, gösterge olarak kullanılan istatistiklerde gözüktüğünden çok daha önemlidir.

Ülkemiz de kurulduğundan beri tarım sektörüne özel bir önem vermiş ve bütçesinde önemli paylar ayırmıştır. Bu desteklemeler 1980 öncesi dönemde çoğunlukla, taban fiyat, destekleme alımları, girdi sübvansiyonları, ucuz kredi desteği gibi araçlar ile yapılmıştır. Bu dönemden sonra, genel olarak Dünya politikasında ve bunun yansımada Türkiye’de ağır basan ekonomik serbestleşme ortamı ve AB ile sürdürülen üyelik müzakereleri sonucunda ülkemizde de tarımsal destekleme politikaları değişmeye başlamış geçmişteki politikadan tümüyle farklı olarak, üretimden bağımsız, doğrudan gelir desteği gibi uygulamalar başlamıştır.

Bu tezin yazıldığı 2009-2010 yıllarında ise, doğrudan gelir desteklerine bütçede pay ayrılmamış ve yeniden, üretimi artırıcı olan ve DTÖ Tarım Müzakereleri'nde Mavi Kutu olarak adlandırılan destekler öne çıkarılmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde AB'nin Ortak Tarım Politikası oluşumdan itibaren incelenmiştir. Ortak Tarım Politikasının oluşturulma ortamı ve sebepleri, ilkeleri, uygulamaları, gelişimi, süreç içerisindeki değişimleri, günümüzdeki hali ve gelecekteki projeksiyonları anlatılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye sosyo-ekonomik yapısı içerisinde tarımın yerini saptandıktan sonra, çok eskiye gitmeden son dönemde Türkiye'de uygulanan tarım politikaları anlatılmış ve tarım politikasında gidişin yönü saptanmaya çalışılmıştır. Türkiye tarım politikasına etki eden faktörlerin yarattığı değişimler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde AB ile devam eden üyelik müzakerelerinin, Türk tarım politikalarına etkileri incelenmiş ve AB tarımsal politikalarının Türk tarım sektörüne mevcut ve muhtemel etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde Ortak Tarım Politikası ve Dünya'daki diğer yapıların politikaları karşısında ülkemizin uygulaması gereken politikalarla ilgili öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI

1.1. ORTAK TARIM POLİTİKASININ OLUŞUMU VE AMAÇLARI

Ortak Tarım Politikası (OTP) Avrupa Topluluğunun “ilk ortak politika” alanıdır. İkinci Dünya savaşı ve sonrası dönemde Avrupa ülkelerinde yaşanan gıda sıkıntısı ve açlık sorunu ortak bir tarım politikası yaratılmasını zorunlu hale getirmiştir. “İkinci Dünya Savaşı’nın bitiş aylarında Hollanda’da insanlar, yiyecek bir şey bulamadıklarından, lale ve nergis soğanlarını yemek zorunda kalmışlardır. Almanya’nın bombaladığı şehirlerde yiyecek daha da az olduğu için açlık sorunu daha büyüktü. AB’nin OTP’si milyonlarca Avrupalı’yı etkileyen bu gibi olaylardan sadece 12 yıl sonra oluşturulmuştur. Bu nedenle 1950’nin politika planlayıcılarının uğraşlarının, bugünün tarımsal fazlası değil, Avrupa’nın bir daha aç kalmaması yönünde yoğunlaşmış olmasına şaşmamak gerekir”¹

“Dayanağını 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren Roma Antlaşması’ndan alan ve 1962 yılında yürürlüğe giren OTP’nin geliştirilmesinde daha sonra detaylı olarak işlenecek birçok nedeni olmakla beraber temelde amaçları şunlardır;

- Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması,
- Tarım ürünleri piyasalarında istikrarın sağlanması,
- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi,
- Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğinin artırılması,

¹ Brian Gardner, **European Agriculture Policies Production and Trade**, Taylor & Francis e-library 2006, p.15

- Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması.”²

OTP’ye geçmeden önce her ülke kendi tarım politikasını bağımsız olarak uygulamakta ve farklı işletme yapısı, toprak işleme şekli, arazi sulama, ilaçlama, gübreleme, tarımsal teşvik ve destek sistemi uygulamaktaydı. Bu durum ülkeler arasında birbirinden çok farklı yapıların oluşmasına ve bazen haksız rekabetin varlığı istikrarlı bir arz oluşumuna engel olmaktaydı. “OTP Avrupa’daki işbirliğinin köşetaşlarından birini temsil eder. AB’nin en önemli ortak projelerinden birisi olmasına rağmen, paradoksal olarak, üye ülkeler OTP içerisinde ulusal çıkarları için şiddetli savaşlar vermişlerdir.”³ AB geçmişte, en önemli ve karmaşık ortak politikası olan OTP’ye bütçesinin en büyük kısmını ayırmıştır.

Son otuz yılda AB’nin kırsal alanlar ve tarımsal sektör ile ilgili politikaları önemli ölçüde değişmiştir. İleriki yıllarda yukarıda belirtilen hedeflerin büyük ölçüde tutturulması hatta sıkıntı yaratacak derecede bir arz fazlası oluşması, AB’nin genişlemesi ile beraber yeni ve farklı şartlardaki üyelerin katılımı, Dünya genelindeki siyasi, ekonomik ve ticaret koşullarının çeşitli anlaşmalar ve örgütler aracılığı ile değişmesi sebebi ile OTP’nin amaçları da revize edilmiş ve bu doğrultuda OTP’de çeşitli reformlar yapılmıştır. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün ekonomik önemi de azalmıştır. Tarımsal sektörde gelir artmasına karşılık, bu artış, diğer sektörlerin çok gerisinde kalmıştır.

Ortak Tarım Politikasının oluşumunda bir çok sebep ve etki olmakla beraber en önemlileri aşağıda sıralanmıştır;

- Gıda Arzının Yeterli ve İstikrarlı Hale Getirilmesi: İkinci Dünya Savaşı bütün Dünya’da çok büyük yıkıma sebep olmuş, birçok bölgede bozulan tarım alanları ve yetersiz tarımsal işgücü gıda ürünlerinin yeterince üretilmemesine ve genel olarak gıda sıkıntısı ve açlığa yol açmıştır. Bu etki, savaşın çıkış noktası olan Avrupa kıtasında savaş yıllarında ve sonrasında Avrupa halklarının alışık olmadıkları

² Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu, **AB Ortak Tarım Politikası**, Şubat 2009, (Çevirimiçi) www.avrupa.info.tr/Files//File/PressPacks/AricultureFair/otp.pdf, 15 Temmuz 2009

³ M.Peter van der Hock, **Handbook of Public Administration and Policy in the European Union**, Boca Raton, Taylor & Francis Group, 2005, p.436

ölçüde bir gıda yetersizliği sorunu yaratmıştır. Avrupa Topluluğu'nu oluşturan üyeler yeterli gıda arzının şart olduğunu anlamış ve gıda ürünü arzının dışa bağımlı olmadan tamamıyla topluluk içinde garanti altına alınmasını sağlama yoluna gitmişlerdir.

- Topluluk Üyesi Ülkelerde Tarım Kesiminin Refah Seviyesinin Eşitlenmesi ve Artırılması: 1960 yılların başında Topluluğu oluşturan 6 ülke Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un nüfuslarının toplamının %20'si tarımda çalışmaktaydı. Bu nüfusun refah seviyesinin korunması ve artırılması topluluk için en önemli amaçlardan bir tanesi idi. Ülkeler arasında tarım kesimi ile ilgili eşitsizliklerin giderilmesi, üretimin ve refahın düzenli artırılması, arz ve talebin dengelenmesi, ancak ortak uygulanacak etkin bir tarım politikası ile olabilirdi.⁴

- Topluluğa üye ülkelerin piyasa yapıları arasındaki farkların ortadan kaldırılması: Topluluk üyelerinin ulusal tarım politikaları farklılıklar göstermekte idi. Farklı teşvik, destek ve dış ticaret politikaları, topluluk üyeleri arasında haksız rekabete, gümrük problemlerine ve neticede kaynak israfına ve refah azaltıcı etkiye sebep olmaktaydı.

- İki güçlü ve temel üye Almanya ve Fransa arasındaki tarımsal üretim ve ticaret dengesizliği: Topluluğun kurucu ve en güçlü iki üyesi Almanya ve Fransa arasında Sanayi ve Tarım ürünlerinin üretim ve ticareti arasında dengesizlik mevcuttu. Almanya sanayi ürünlerinde Fransa ise tarımsal üretimde güçlü idi. AET içerisinde oluşturulan gümrük birliği sanayi ürünlerinin serbest ticaretini getirmiş ve bu durumdan Almanya kazançlı çıkarken Fransa rahatsız olmuştur. OTP bu dengesizliği giderici bir etki de yaratmıştır.

1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan tarım için ortak yapı çalışmaları sürecinde çeşitli planlar ortaya çıkmıştır ve her ülke kendi tarımsal yapısının çıkarına olan öneriler getirmiştir;

⁴ Celine Delayen, **The Common Agricultural Policy: A Brief Introduction**, Institute for Agriculture and Trade Policy, 14 May 2007 Washington D.C., (Çevirimiçi), <http://www.iatp.org/iatp/publications.cfm?refid=100145>, 16 Temmuz 2009

- **Pfimlin Planı:** Hububat, şeker, süt ürünleri ve şarap için Avrupa tarım piyasalarında düzenleme öngörmekteydi

- **Manshold Planı:** Burada daha ileri düzeyde ve tarım alanında gerçek anlamda bir Avrupa bütünleşmesi önerilmiştir. Uluslararası bir yönetim organı aracılığı ile tarım ürünleri ticaretini kademeli olarak serbestleştirmeyi önermiştir. Fiyat istikrarının sağlanması ve küçük işletmelerin desteklenmesi için yapıların kurulması gerektiğini söylemiştir.

- **Charpentier Planı:** En önemli tarım ürünleri için bir Avrupa tarım politikası oluşturmayı ve bu ürünlerle ilgili detaylı bir piyasa düzenlemesi önermekteydi.

- **Eccless Planı:** Ulusların otoritesinin üstüne çıkmayı reddetmiş ve bunun yerine hükümetler arası bir komite kurulmasını, yüksek fiyatlı destekli ürünler yerine tüketicinin korunmasını önermiştir.⁵

1955’de üye ülkeler dışişleri bakanlarının, dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak başkanlığında AET’nin kuruluş çalışmaları için toplanması süreci sonucunda, malların serbest dolaşımı ve tarım ürünlerindeki fiyat ve üretiminde bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması için OTP’ye bir temel oluşturan 1 Ocak 1958 tarihinde Roma Antlaşmasını imzalamaları ile kurumsal bir yapı kazanmıştır. 1960 yılında Topluluk Bakanlar Konseyi’nin politika ilkelerini benimsemesiyle, ilk OTP düzeni 1962 yılında tahıl sektöründe yürürlüğe girmiştir.

Paul Henri Spaak raporunda OTP’nin temeli atılmış ve ana hatları çizilmiştir. Rapora göre üye ülkeler arasında kotalar, gümrük vergileri, mevsimlik kısıtlamalar, fiyat belirlemeleri, ihracat sübvansiyonları v.s. ticaret engellemelerinin tümü kaldırılmalıdır. Bununla beraber üye ülkeler ayrı ayrı tarım politikaları uygulamaktan vazgeçmeli ve ortak bir tarım politikasını takip etmelidirler. Maliyet ve fiyat düzeylerindeki farklılıklar uyum için gerekli bir geçiş sürecinde yok edilmelidirler.⁶

⁵ Gülcan Eraktan, **Ortak Tarım Politikası**, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1997

⁶ Gülcan Eraktan, Necat Ören, AB Ortak Tarım Politikası, Reform Süreci ve Türkiye’ye Etkileri, **Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi**, 1 c, 7 Ocak 2005

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran, Roma Antlaşması'nın 33, 38. ve 46. maddeleri arasında tanımlanan OTP'nin temelleri, 1958 yılındaki Stresa Konferansı ile atılmıştır. Roma Antlaşması'nın 33.maddesinde OTP'nin temel amaçları şu şekilde sıralanmıştır;

- Tarımsal verimliliğin, teknolojik ilerleme, tarımsal üretimin dengeli gelişiminin garantilenmesi ve tarımsal üretim faktörlerinin özellikle işgücünün optimum kullanılmasına dair uygulamalarla artırılması

- Tarım sektöründe çalışanların yaşam standartlarını özellikle tarımdaki kişisel gelirleri yükseltmek yoluyla iyileştirmek

- Tarımsal piyasayı düzenlemek

- Pazardaki fiyat dengesinin kurulabilmesi, tüketicilere daha gerçekçi ve uygun fiyatlar sunmak

- Ürün arzının garanti altına alınması⁷

“Roma Antlaşması ayrıca OTP’de uygulanacak metodlarda aşağıdakilerin de dikkate alınmasını istemekteydi;

- Tarımsal aktivitelerin doğasından kaynaklanan farklı yapıları

- Aşamalı uygun ayarlamalar ihtiyacını

- Üye ülkelerde tarımın ekonominin geneli ile yakın bir bağ içerisinde olduğunu

Antlaşma, yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak için, genel tarımsal piyasa organizasyonunun oluşturulmasını gerekli görmekteydi. Bu organizasyon ürüne göre aşağıdaki yapılardan biri olmalıydı.

- Rekabet için genel kurallar

- Çeşitli ulusal pazarlama organizasyonlarının mecburi koordinasyonu; veya

- Bir Avrupa piyasası organizasyonu

⁷ A.Sadi Ulusoy, **AB’ne Adaylık Sürecinde AB ve Türk Tarım Politikaları Öncelikler-Farklılıklar-Çelişkiler**, (Çevirimiçi), www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/12.pdf, 18 Temmuz 2009

...Sonuçta, genel organizasyonun amaçlarına ulaşması için, bir veya daha fazla tarımsal rehberlik ve garanti fonunun oluşturulabileceği öngörülmekteydi.⁸

1.2. ORTAK TARIM POLİTİKASININ YAPISI VE İLKELERİ

Genel olarak Avrupa Topluluğu ülkeleri, çiftçilerinin kaliteli bir yaşam standardı sürmesini ve tüketiciler için sürekli ve güvenli gıdayı uygun fiyatlardan sağlamak istiyorlardı. Ayrıca, tarım ürünleri fiyatlarını bütün üye ülkelerde eşitleyerek, fiyatların üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçmek amacındaydılar⁹

1962’de genel tarımsal organizasyonu ve piyasayı tanımlayan temel prensipler tanımlanmıştır. Birleşik Pazar, Topluluk Tercihi, ve Finansal Yardımlaşma. Sonradan EURO’nun devreye girişi birleşik pazarı sağlamlaştırmıştır. OTP’de yapılan üçüncü ve dördüncü reformlarda topluluk tercihi ve finansal yardımlaşma ilkelerinde önemli etkiler yapmıştır.

1.2.1. Tek Pazar Prensibi

Avrupa Topluluğu ülkeleri, tarım ürünlerinin herhangi bir gümrük engellemesi ile karşılaşmadan serbestçe dolaşmasını, üye ülkelerin pazarlarını, tek yapıdan idare edilen ve aynı kurallara tabi, tek bir pazar haline getirmeyi hedeflemişlerdir. Bunun için AT üyesi ülkeler arasında vergiler, harçlar, ticari kısıtlamalar ve engellemeler kaldırılmıştır. Komisyondan gelen önerge üzerine Konsey her pazarlama yılının başında, önceleri ECU, 1999’dan sonra da EURO olarak genel tarımsal fiyatları açıklar. Örneğin fiyatlar tahıl, şeker, şeker pancarı gibi ürünlerde en yüksek ve en düşük fiyatın ortalaması olarak belirlenirken, süt ve süt ürünlerinde en yüksek fiyat, ortak fiyat olarak kabul edilmiştir. EURO uygulamasından önce ülkelerin ulusal paraları arasındaki değer farklılıkları (kur

⁸ Ali M. El-Agraa, **The European Union Economics and Policies**, Cambridge University Press, Cambridge, p.380

⁹ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası**, (Çevirimiçi), www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf, 30 Temmuz 2009

farkları) fiyatlamada dengesizliklere yol açmış ve ortak fiyat belirlenmesine engel olmuştur.

Buna karşılık Yeşil kur denilen bir para sistemi ve kur farklarına karşı Telafi Edici Tutarlar uygulaması olmuştur 1999 yılından itibaren EURO'nun kullanılmaya başlanması ile döviz kuru dalgalanmaları sona ermiş, bu da tarım ürünleri tek pazarının oluşmasına önemli katkıda bulunmuştur.¹⁰

1.2.2. Topluluk Tercihi

OTP'nin bu ilkesi, diğer ülkelerden gelebilecek düşük fiyatlı ithal ürünlere karşı, topluluk orijinli ürünleri tercih etmeyi vurgular. AB ithal ürünlerin fiyatlarını topluluk içerisindeki fiyatlar seviyesine getirmeye çalışır. Dünya piyasalarındaki fiyatlarla, AB piyasası içerisindeki fiyatlar GATT Uruguay Round'undan önce ithal harçları ile kapatılırdı, Uruguay Round'undan sonra bunlar kesinleşmiş gümrük vergileri şekline getirildi. Böylece Avrupalı tüccarların ithalata yönelmesi önlenmiş oldu.¹¹

Topluluk içerisine üçüncü ülkelerden gelen düşük fiyatlı malların gümrük girişlerinde, topluluk üyesi ülkelerin ürettiği malları korumak için prelevman denilen farklı bir gümrük alındısı uygulanmaktaydı (yukarıda belirtildiği gibi sonradan bu vergilerin yerini gümrük vergileri almıştır). Öte yandan, topluluk içerisinde üretilen yüksek maliyetli tarım ürünlerinin Dünya piyasalarında rekabetçi fiyatlara satılabilmesi için yapılan bir ihracat iadesi uygulaması da yapılmaktaydı.¹²

1.2.3. Ortak Mali Sorumluluk

OTP'nin üçüncü temel prensibi de Ortak Mali Sorumluluk ilkesidir. Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF) (veya Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu) aracılığı ile yürütülür ve

¹⁰ A.e., 5

¹¹ Nicholas Mousis, **Access to European Union Law, Economics, Policies**, (Çevirimiçi) http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/21/04/01/index.tkl?term=&s=1&e=10&pos=309&al=1, 3 Ağustos 2009

¹² Michelle Cini, **European Union Politics**, Oxford, Oxford University Press, 2007, p.342

OTP politikasının finansal sonuçlarından bütün üye ülkelerin sorumlu olması demektir. Bundan dolayı EAGGF ilgili bütün mali yükümlülüklerden ve harcamalardan sorumludur. Üye ülkelerin gümrüklerine üçüncü ülkelere gelen tarım ürünleri üzerinden alınan gümrük vergileri, o ülkeye değil ortaklık bütçesine aktarılır. Böylece giderlerin kaynağı da yaratılmış olur.¹³

EAGGF 1964 yılında “yönverme” ve “garanti” olmak üzere iki şekile ayrılmıştır. Yönverme, OTP politikalarının ve reformlarının finansmanında kullanılır. Fonun %90’ını oluşturan Garanti kısmı ise, fiyat ve pazar politikalarının işleyişinde gerekli destek harcamalarını karşılar.¹⁴

1.3. ORTAK TARIM POLİTİKASININ FİNANSMANI VE AVRUPA TARIMSAL YÖNVERME VE GARANTİ FONU

AB’de fonların kuruluş sebepleri, Birlik içerisinde dengeli kalkınma ve böylece bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesidir. Bu amaçla 1958’de Avrupa Sosyal Fonu, 1962’de Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu EAGGF (The European Agriculture Guidance and Guarantee Fund-EAGGF), 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, 1993 yılında ise çevre koruma ve Trans-Avrupa ulaştırma ağına ilişkin projelere mali destek sağlamak amacıyla Uyum Fonu kurulmuştur.

4 Nisan 1962 tarihinde kurulan Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu, 5 Nisan 1964 yılında Garanti Bölümü ve Yönverme Bölümü olmak üzere ikiye ayrılmıştır.¹⁵

¹³ Carlo Altomonte, Mario Nava, **Economics and Policies of an Enlarged Europe**, UK, Edward Elgar Publishing Limited, 2005, p.257

¹⁴ Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu, **a.g.e.**, 30 Ağustos 2009

¹⁵ European Commission, **2000-2006: The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF)**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/prdsc_en.htm, 10 Eylül 2009

1.3.1. Garanti Bölümü

Fonun Garanti Bölümü ortak piyasa düzenleri içindeki tarımsal piyasa düzenleri, kırsal kalkınma tedbirleri ile ilgili harcamaları finanse eder, asgari fiyat garantilerini ve ihracat sübvansiyonlarını finanse eder. Garanti Bölümü kapsamında destekleme giderleri, üretici yardımları, belli ürünlerin piyasadan çekilmesi ve üretimlerin azaltılması amacıyla yapılan yardımlar depolama yardımları ile Avrupa Birliği dışındaki ülkelere yönelik tarım ürünleri ihracatına ödenen sübvansiyonlar girer. Garanti Bölümü harcamaları bitkisel üretim, hayvansal üretim ve diğer tarımsal harcamalar olarak sınıflandırılabilir. Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu-Garanti Bölümünün destek sağladığı ürünleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;¹⁶

Bitkisel Üretim:

- Şeker
- Lif Bitkileri ve İpekböceği
- Meyve ve sebze (yaş ve işlenmiş)
- Şarap
- Tütün
- Diğer bitkisel ürünler

Hayvansal Üretim:

- Süt ve süt ürünleri
- Sığır ve dana eti
- Koyun eti ve domuz eti
- Yumurta ve kümes hayvanları etleri
- Diğer hayvansal ürünler
- Balıkçılık

¹⁶ European Commission, **Financing the Common Agricultural Policy (Archive)**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/fin/archive_en.htm, 10 Eylül 2009

Diğer Tarımsal Yardımlar:

- Gıda Yardımı
- Bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili Pazar düzenlemeleri
- Gelir Yardımları
- Destekleme Yardımları

1.3.2. Yönverme Bölümü

EAGGF'nın bu bölümü Roma Antlaşması'nın 39. maddesinde sayılan ve ortak tarım politikasının hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik ortak eylemleri finanse etmek için oluşturulmuştur.¹⁷ Tarım işletmelerinin yapılarının geliştirilmesi, tarımsal alt yapının iyileştirilmesi, tarım ürünlerinin transformasyonu ve pazarlama şartlarının iyileştirmesi amacıyla kurulmuştur.

Aşağıdaki alanlarda faaliyet göstermektedir;

- Üretim ve pazarlama şartlarının düzeltilmesi yoluyla tarımsal yapının iyileştirilmesi, üretim düzeyinde toprakların yeniden değerlendirilmesi ve yeni sulama projelerinin gerçekleştirilmesi, pazarlama düzeyinde ise silo, soğutma tesisleri, ürünlerin işlenmesi, süt ve et kombinaları gibi yatırımları kapsamaktadır
- Tarım sektöründeki işgücü fazlasının giderilmesi amacıyla 54 yaşını aşmış çiftçilerin faaliyetlerini terk etmesi için gerekli yatırımlar.
- Birlik, dağlık nüfusunun gerilediği ve özel sorunu olan bölgelerde belirli düzeyde ekonomik canlılığının korunmasına yönelik faaliyetleri desteklemektedir
- Ekonomisi tarıma dayalı Akdeniz Bölgelerinin kalkındırılmasına katkıda bulunmak üzere ürünlerin pazarlamasına ve bölgedeki altyapı yatırımlarına destek sağlanmaktadır.

¹⁷ European Commission, **Common Policies, Common Agricultural Policy, Financing of the CAP**, (Çevirimiçi), http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?language=en&id=74&ftuId=FTU_4.2.6.html, 20 Kasım 2009

- Özel faaliyet alanları desteklenmektedir. Bu programlar, İtalya'nın engebeli ve dağlık yörelerinde ve Batı İrlanda'da sığır ağırlıklı hayvancılık, Grönland'da yine hayvancılık konularını kapsamaktadır.

- Entegre kalkınma programları desteklenmektedir. Tarım dışında el sanatları, tarım endüstrisi gibi faaliyetleri kapsayan, tarımla ilgili diğer alanların geliştirilerek bölgeye ekonomik canlılık katılması faaliyetlerinin desteklenmesi hedeflenmektedir.

Temelde tarımsal alt yapının düzenlenmesini amaçlayan yönverme bölümü bu kapsamda aşağıdaki projeleri desteklemektedir;

- 1) Gıda maddeleri dışında olmak üzere, tarımsal üretim potansiyelinin geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi

- 2) Ormancılık ürünleri ve geleneksel tarım ürünlerinin kalitesinin artırılması

- 3) Kırsal altyapının geliştirilmesi ve kalkındırılması

- 4) Özellikle çiftçilere birden fazla alanda iş yapmalarını sağlayacak iş çeşitlendirmesi

- 5) Kişisel veya kollektif alanların veya olanakların iyileştirilmesi

- 6) Drenaj sistemlerinin ve sulama olanaklarının iyileştirilmesi

- 7) Tabi afetler sonucu tarımsal ve ormancılık potansiyelinin yok olduğu alanların yeniden kazanılması

- 8) Pazar ile üretim arasında yeniden bir denge kurulmasına yönelik piyasaların düzenlenmesi

- 9) Üretim yapısının yeniden düzenlenmesi ve genç çiftçilerin işe yerleştirilmesi

- 10) Pazarlama ve üretim tekniklerinin geliştirilmesi

- 11) Çiftçilere yönelik üretim ve pazarlama birliklerinin oluşturulması

12) Balıkçılık kapasitesinin artırılması, mevcut ve ulaşılabilir kaynakların arasında sürekli bir denge oluşturulmasına imkan sağlayacak balıkçılık kaynaklarının rasyonel ve kalıcı yöntemlerine yönelik uygun ortamlar oluşturulması

Toplulukta Ortak Piyasa Düzenleri aşamalı bir şekilde oluşturulmuştur. 1962’de hububat, 1965’de süt ve süt ürünleri, 1967’de ise bitkisel ve hayvansal yağlar için ortak piyasa düzenleri oluşturulmuştur. Böylece tarımın bütçeye yükü gün geçtikçe artmıştır. Uygulanan politikalara bağlı olarak 1980 yılına kadar %70 ve üzerinde pay oluşturan EAGGF için 1980’den sonra yeni uygulamalar yapılarak fon için yapılacak harcamalar azaltılmaya başlanmıştır. Yıllar içerisinde EAGGF bütçesinin toplam bütçe içerisindeki payı giderek azalırken Garanti harcamalarının ise EAGGF bütçesi içerisindeki payı azalma göstermiştir. Bunun sebebi dışa karşı fazla korunan ve fazla harcama gerektiren ürün gruplarına yapılan desteklemelerin azaltılarak bütçeye olan yükün hafifletilmesi bunun yerine tarımsal altyapıya destek veren politikalara yer verilmiş olmasıdır¹⁸

1.4. OTP’NİN İŞLEYİŞİ VE MEKANİZMALARI

1.4.1. Karar Mekanizması ve Karar Alma Süreci

OTP konusunda, diğer ortak politika alanlarına göre, daha baskın bir tutum benimsenmiştir. Kararlar AB Konseyi ve Avrupa Parlemantosuna arasında basit görüş yöntemi ile alınır. OTP karar süreçleri, işleyişinin takibi AB Konseyi’nin sorumluluk alanıdır. Avrupa Parlemantosuna, tarımsal politika alanında sınırlı bir role sahiptir. Bu durum para konusuna gelince değişmektedir. AB bütçesi ile ilgili karar verme süreçlerinde Parlamento kritik role sahiptir.¹⁹

Bütün AB ülkelerini karar alma ve uygulama sürecine katılımları önemlidir. Üye ülkelerde bu süreçlerde bulunmak için eşit haklara sahiptirler. Üye ülkeler ve tarımsal sektör, karar alma süreçlerine, çeşitli seviyelerde katılırlar.

¹⁸ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, **Avrupa Birliğinde Tarımsal Yönerme ve Garanti fonu'nun (FEOGA-EAGGF) İncelenmesi**, (Çevirimiçi), <http://www.aeri.org.tr/PDF/38-PRFeoga.pdf> , 05 Ekim 2009

¹⁹ Michelle Cini, **a.g.e.**, p.344

Örnek olarak;

- Konsey Bakanları (Ulusal Bakanlar)
- Avrupa Parlamentosu, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölge Komiteleri
- Konsey Çalışma Grupları (Ulusal Memurlar)
- Yasa Düzenleyici Komite (Ulusal Memurlar)
- Yönetim Komitesi (Ulusal Memurlar)
- Öneri Komitesi (Tarımsal Sektör Uzmanları ve sivil toplum)²⁰

Üye ülkelerin tarım uzmanlarından oluşan “İdari Komiteler” sürece destek verir. İdari Komiteler, Komisyonun, Tarım ve Kırsal Kalkınmadan Sorumlu Genel Müdürlüğü başkanlığına belirli periyotlarda toplanır. Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü aşağıdaki şekilde yapılanmıştır;

A Müdürlüğü: Uluslararası olaylar ve karşılıklı pazarlıklar, sayısal, istatistiksel ve ekonomik analizlerden sorumludur.

A-I Müdürlüğü: Bütçe ve mali konular, Yönetim, Genel İşler, EAGGF harcamalarının incelenmesi ve tarım sektöründe uygulanacak politikaların üretilmesinden incelenmesinden sorumludur.

A-II Müdürlüğü: Avrupa Parlamentosu ve diğer AB kuruluşları ile ilişkilerin yürütülmesinden sorumludur.

B Müdürlüğü: Uluslararası olaylar II, özellikle genişleme

B-I Müdürlüğü: Mevzuat, rekabet, kuralların ihlali ve şikayetlerin incelenmesi, muhtelif ürünlerle ilgili kalite politikası politikaları üzerinde çalışır.

B-II Müdürlüğü: Kamu, bitki ve hayvan sağlığı koşulları ve mevzuatı ile ilgili görev yapar.

²⁰ European Commission, **Common Policies, Common Agricultural Policy, Financing of the CAP**, 04 Ekim 2009

C Müdürlüğü: Tarımsal piyasaların iktisadi durumu ve hububat, yağlı tohum ve proteinli bitkiler gibi bazı ürünlerin ortak piyasa düzenlerinden sorumludur.

D Müdürlüğü: Doğrudan ödemeler, piyasa tedbirleri, promosyonlar, süt ürünleri, canlı hayvan, sığır ve domuz eti, kümes hayvanları ürünlerinin ortak piyasa düzenleri ile ilgili çalışır.

E Müdürlüğü: Kırsal kalkınma Programları I, şarap, muz, tütün, şerbetçiotu, patates, taze ve işlenmiş meyve ve sebze, alkol gibi ürünlerin ortak piyasa düzenlerinden sorumludur.

F Müdürlüğü: Kırsal kalkınma Programları II

F-I Müdürlüğü: Kırsal kalkınma Programları II, kırsal yardımların eşgüdümü ve bölgesel politikalardan sorumludur

F-II Müdürlüğü: Kırsal kalkınma önlemleri, tarımsal yapıya ilişkin genel düzenlemeler, ormancılık, çevre koruma ve tarımsal araştırmaların koordinasyonu konularından sorumludur.

G Müdürlüğü: Kırsal kalkınmanın ufuksal konuları, tarım bütçesi ve finansal konular, garanti fonlarının eşgüdümü, tarımsal harcamaların yönetimi, bütçe konuları ve yönverme bölümü ile ilgilidir.

H Müdürlüğü: Tarımsal ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği ve kalitesi, tarımla ilgili uluslararası konular, DTÖ gibi diğer uluslararası kuruluşlarla ilişkiler, ABD, Akdeniz Ülkeleri ve ACP ülkeleri dışındaki Afrika ülkeleri, Asya ülkeleri vb. İle ilişkiler, uluslararası antlaşmalar, Avrupa Ekonomik Alanı ve genişleme konuları ile ilgilidir.²¹

I Müdürlüğü: Kaynakların Yönetimi ile ilgilidir.

²¹ Serhan Varol, **Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve Avrupa Birliği Tarımının Yönetim Yapısı, Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye Tarımsal ve Kırsal Politikalar** (çevirimiçi) http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e740b84bb48a64d_ek.pdf?tipi=14&sube=, 01 Eylül 2009

J Müdürlüğü: Tarımsal harcamaların denetimi ile ilgilidir.

K Müdürlüğü: Diğer kurumlarla ilişkiler, iletişim ve dokümantasyon ile ilgilidir.

L Müdürlüğü: Ekonomik analiz, perspektifler ve değerlendirmeler

M Müdürlüğü: Tarımsal yasalandırma ile ilgilidir²²

Komisyon yukarıda belirtildiği şekilde birçok idari komiteden destek alır ve üye ülkelerin tarımsal kuruluşları, tarım uzmanları, üreticileri ve üretici birlikleri, tüketici birlikleri, tarım kooperatifleri, tarım ürünleri ilgili işleme sektör temsilcileri gibi devlet ve sivil toplum kuruluşları ile koordine halledir.

OTP üreticileri aşağıdaki şekilde korumuştur;

- Hedef fiyatlar vermiş ve fiyatları sabitlemiştir. Müdahale fiyatları ile fiyat eşiği oluşturulmuştur. Fiyatlar yüksek ve stabil tutulmuştur. AB kurumları fazla ürünleri bu fiyatlardan almış ve depolamıştır. “Genel olarak, AB destek sistemi içerisinde çiftçilere ürettikleri ürünler için direk olarak yapılan bir destek ödemesi yoktu. Bununla birlikte otoriteler ikincil marketlerde et, buğday, tereyağı, süt tozu ve şekeri müdahale alımları ve çiftçilere ödeme yapan tüccarları fiyat yolu ile dolaylı olarak desteklemişlerdir. Bütün bu ürünler için otoriteler, tüccarlar tarafından teklif edilen her malı, her yıl ayarlanan müdahale fiyatından yasal olarak almayı taahhüt etmişlerdir”²³

- İkinci olarak ucuz ithalat vergilendirilmiş aksine ihracat teşviklendirilmiş ve geri ödemeler yoluyla fazla üretimin Dünya piyasasında rekabetçi fiyatlarla satılması sağlanmıştır.

²² European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, **Who's Who in the Directorate-General for Agriculture and Rural Development**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/whoiswho_en.htm#Dir A, 02 Eylül 2009

²³ Gardner, **a.g.e.** p.31

1.4.2. Ortak Piyasa Düzenleri

Roma Antlaşması'nın 40(2) Maddesi “Ortak Piyasa Düzenleri (OPD)” oluşturulması ile ilgilidir. Ortak Piyasa Düzenleri belirlenmiş bir fiyat sistemi ve bu sistemin hem Topluluk içinde desteklenmesi hem de dışına karşı korunmasını içerir. Ayrıca, serbest dolaşımı sağlayan genel hükümler ve rekabeti sağlayan hükümleri kapsamaktadır. Tarımsal ürünler farklı özellikleri, üretim ve pazarlama yöntemlerindeki farklılıklar tek bir piyasa düzeni içerisinde değerlendirilememiştir. OTP’de uygulanmaya başladıktan sonra, sürekli olarak değişikliğe uğrayan Ortak Piyasa Düzenlerinden, 21 adet mevcuttur ve AB tarım ürünlerinin %90’ını kapsamaktadır. Ortak Piyasa Düzeni uygulanan ürünler, hububat, domuz, kümes hayvanları ve yumurta, sebzeler ve meyveler, muz, şarap, süt ürünleri, sığır eti, pirinç, zeytin ve zeytinyağı, şeker, kuru yem, tütün, kendir ve kenevir, şerbetçiotu, tohumlar, koyun ve keçi eti.²⁴ Ortak Piyasa Düzenlerini üç başlık altında incelemek mümkündür, iç piyasada uygulanan düzenler, dış rekabete karşı korunma düzenleri ve ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenler.

²⁴ Celine Delayen, **a.g.e.**, 05 Eylül 2009

Tablo 1: OPD Uygulanan Ürünler ve Ürün Grupları

Bitkisel Ürünler	Hayvansal Ürünler
Tahıllar	Sığı-Dana Eti
Pirinç	Koyun Keçi Eti
Niştastalık Patates	Kümes Hayvanları ve Yumurta
Zeytinyağı	Domuz Eti
Şeker	
Süt ve süt ürünleri	
Proteinli Bitkiler	
Yağlı Tohumlar	
Keten/Kenevir	
İpek Böceğı	
Şerbetçiotu	
Kuru Yem	
Yaş Sebze ve Meyve	
İşlenmiş Sebze ve Meyve	
Tekstil Hammaddeleri (Pamuk)	
Şarap	
Tütün	

Kaynak: Gökhan Günaydın, “Avrupa Birliğı Ortak Tarım Politikası Türkiye Tarım Sektörü İçin Bir Çıkış Yolu Olabilirmi?”, Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı 69/70/71, ZMO Ankara

a) İç Piyasada Uygulanan OPD’ler

Ortak piyasa düzenlerine dahil olan ürünlerin yaklaşık %70’i bu kategoridedir.²⁵ Tahıllar, pirinç, şeker, süt ve süt ürünleri, sığır ve dana eti, domuz eti, bazı sebze ve meyveler, sofralık şarap bu OPD kategorisine dahildir. İç pazarda müdahale alımı yapılarak piyasa fiyatının düşmesinin engellenmesi ve Dünya piyasasında oluşan düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı AB pazarının prelevman ya da ihracat iadeleri yoluyla korunması şeklinde ürün cinsine göre iki aşamalı uygulanmaktadır. Fiyat seviyesini korumayı amaçlamaktadır.

²⁵ Gökhan Günaydın, “Avrupa Birliğı Ortak Tarım Politikası Türkiye Tarım Sektörü İçin Bir Çıkış Yolu Olabilirmi?”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, Sayı 69/70/71, ZMO Ankara

b) Dış Rekabete Karşı Koruma Sağlayan Ortak Piyasa Düzenleri

Kümes hayvanları, yumurta, kalite şaraplar (sofralık olmayan şaraplar) ile meyve ve sebzenin büyük bölümü bu düzenlere tabidir. Bu ürünlerin ithalinde gümrük vergileri ve Dünya fiyatlarında çok düşüş meydana gelirse ek vergiler uygulanır. 1992 reformu öncesinde üretim kotası, garanti eşiği, ortak sorumluluk vergisi, ad valorem gümrük vergileri, prelevmanlar (tarım ürünleri ithalatında uygulanan değişen ithalat vergileri), fark giderici vergi, ek prelevman, dışsatım vergileri, telafi edici parasal tutar gibi farklı şekillerde uygulanırken, reformlar sonrası değişiklikler olmuştur.²⁶

c) Ürünlere Doğrudan Destek Sağlayan Düzenler

AB'nin DTÖ tarım anlaşmalarında belirlenen hükümler uyarınca, ithalat vergilerini artırmama veya sıfır vergi uygulama taahhüdünde bulunduğu, dış koruma yapamadığı ürünler için uygulanan düzenlerdir. En önemlileri yağlı tohumlar ve proteinli bitkilerdir. Ayrıca toplam tarımsal üretimin %1'ini oluşturan ancak üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçimlik kaynağını oluşturan ürünler için, üreticilere yapılan yardımlar da bu başlık altındadır²⁷

1.4.3. Birlik İçi Fiyat ve Pazar Mekanizması

Tarım ürünleri için ortak fiyatlar belirlenmektedir. Bu fiyatlar her yıl için konsey tarafından yeniden belirlenir. Bu uygulama yerini daha sonra doğrudan ödemelere bırakmıştır.

Hedef Fiyat: Hedef fiyat belirlenirken, birliğin tarımsal üretimde kendine yeterliliğin en düşük seviyede olduğu bir bölgedeki toptan fiyat baz alınır. Tahıllar, zeytinyağı, tereyağı, süttozu sektörlerinde uygulanmıştır. Diğer ürünlerde ise hedef

²⁶ Gülcan Eraktan, **Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası**, (Çevirimiçi), <http://209.85.229.132/search?q=cache:ZpuBqgwpfmQJ:www.etcf.org.tr/EN/doc/temmuz2009/Gulcan%2520Eraktan.doc+cap+reform+1973&cd=60&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, 5 Eylül 2009

²⁷ Canan Abay, **AB'de Bitkisel Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005, s.30

fiyatla aynı işi gören ancak farklı adlandırılan fiyat biçimleri kullanılmıştır. Sığır ve dana eti için Yönelim Fiyatı, tütün için Norm Fiyat, şeker, domuz eti, meyve sebze için Temel Fiyat adları kullanılmıştır. Bunların bir kısmı daha sonradan kaldırılmıştır.

Müdahele Fiyatı: Topluluk, ürün fiyatlarındaki fazla düşme hallerinde, üreticilerini korumak için, taban fiyatı da denilebilecek müdahele fiyatından alım yapmaktadır. Müdahele fiyatı hesaplanırken birliğin tarımsal üretim yeterliliğinin en yüksek olduğu bölgedeki toptan fiyatlar baz alınarak belirlenir.

Geri Çekme Fiyatı: Burada diğerlerinden farklı olarak maliyet üreticilere yüklenmiştir. Arz fazlası durumunda üretici kuruluşlar geri çekme fiyatından fazla ürünü piyasadan geri toplarlar. 1996 OTP reformunu izleyen beş yılda azaltılmıştır. Üretici organizasyonları sadece 16 ürün için pazarlanmakta olan miktarın %10'una kadar AB'nin geri çekme ödemelerinden yararlanabilirler. Geri çekme yardımından faydalanan ürünler karnabahar, domates, patlıcan, kayısı, şeftali, nektarin, limon, armut, sofralık üzüm, elma, satsuma, mandarin, klemantin, portakal, kavun ve karpuzdur.²⁸

Satın Alma Fiyatı: Meyve ve sebze alım satımında üretici kuruluşların yerine devletin uyguladığı geri çekme fiyatıdır.²⁹

1.4.4. Üçüncü Ülkelere Karşı Uygulanan Tedbirler ve Fiyat Politikaları

İthal edilen mallara karşı çeşitli şekillerde koruma uygulanırken, birlik mallarının sübvansiyon yoluyla düşük fiyatla ihraç edilmesini sağlayan araçlardır. İthalat politikası, ihracat politikası bu araçları içermektedir;

²⁸ Ela Atış, Metin Artukoğlu, **AB'de Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005, s.48

²⁹ Yaş Meyve Sebze İhracatçı Birlikleri, **Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Yaş Meyve Sebze Ticareti**, (Çevirimiçi), <http://www.ymss.gov.tr/home/abtarim.aspx>, 10 Eylül 2010

a) İthalat Politikası

Aşağıdaki uygulamaları kullanarak fiyat ayarlaması yapılmaktaydı:

Eşik Fiyat: Eşik fiyat ithal ürünlerin düşebileceği en düşük fiyattır. Bu fiyatın altında Topluluğa ürün girişi olmamaktadır. İç piyasa için belirlenen hedef fiyat, Dünya piyasasındaki ucuz ürünlerin ithali yoluyla bozulmasını önlemek amacıyla, her yıl piyasa dönemi öncesinde belirlenmekteydi.

Fark Giderici Vergiler: Sığır eti, domuz eti, kümes hayvanları, yumurta, buğday, pirinç, diğer tahıllar, zeytinyağı, şeker ve bu tarım ürünlerinden yapılan işlenmiş ürünler için uygulanır. Bu ürünlerin bazılarının ithalatında advalorem nitelikteki gümrük vergilerine ek olarak fark giderici vergi alınırken, bazı sebze ve meyveler ile deniz ürünleri ve şarap gibi tarım ürünlerinde ise ihracatçı fiyatlarının önceden belirlenmiş referans fiyatlarının altında kalması durumunda fark giderici vergi alınır.

Prelevman: Topluluğun destekleme politikaları çerçevesinde oluşan iç fiyatlar ile Dünya fiyatları arasındaki farkın telafi edilmesi amacıyla tahsil edilen bir vergidir. Dünya pazarındaki ucuz fiyatlı ürünlerin fiyatlarını, eşik fiyata yükseltmek için, her yıl Dünya piyasalarındaki fiyat değişikliklerine göre yenilenir, sabit bir oranı yoktur. Uygulanacak vergi oranı, söz konusu ürünün Dünya ve Topluluk piyasalarındaki fiyatının gösterdiği değişime göre, Komisyon tarafından belirlenmektedir.³⁰

Bu düzenlemeler DTÖ Tarım Anlaşması hükümlerine göre uygulamadan kaldırılmıştır. Yerlerine sabit oranlı gümrük tarifeleri kullanılmaya başlanmıştır. DTÖ Tarım Metni imzalandıktan sonra 1995 yılından başlayarak Topluluğun değişik şekillerdeki sınır korumaları yerine yalnız ya yüzde olarak ithalat değeri üzerinden (ad valorem) ve/veya spesifik gümrük vergileri adı altında, ithal edilen ürünün birim miktarı üzerinden uygulama bulan bir sınır korumacılığına dönüş olmuştur. Ancak

³⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçeve Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi**, İstanbul, 1996, s.38

birçok tarım ürünlerinin ithalatında sabit gümrük vergileri dışında bazı ekstra korumacılık önlemleri alınmaktadır. DTÖ Tarım Anlaşması ile ithalatta tarifelendirmeye geçildiği halde, gene aynı anlaşmanın “özel koruma önlemleri” çerçevesinde bir tür prelevman uygulaması sürdürülmektedir.³¹

b) İhracat Politikası

İhracat İadesi: Topluluk düşük Dünya piyasa fiyatı ile yüksek iç piyasa fiyatı arasındaki farkı ihracatçıya ödemekteydi. Et, süt ve süt ürünleri, tahıllar ve meyve sebze için uygulanmaktadır. OTP politikalarından dolayı çok fazla yapılan üretimin tüketilmesi amacıyla dış satımı teşvik etmek amacıyla sıkça başvurulmuştur.

1.4.5. Doğrudan Ödemeler

Önceleri sadece müdahale kapsamına alınmayan ürünlerin üreticilerini desteklemek için amacıyla kullanılmıştır. Sonradan DTÖ ertesinde ortadan kaldırılan destek mekanizmalarının yerine kullanılmaya başlamıştır. Aşağıdaki şekillerde yapılmaktadır;

a) Üretim Desteği: İpek Kozası, Keten, kenevir gibi ürünlerin üretimini artırmak amacıyla üretim miktarı veya ekim alanı ölçülerek verilir.

b) İşletme Desteği: Bazı tarım ürünlerinin işlenerek piyasaya sürülmesini sağlamak amacıyla, miktarı ve şekli işlenen ürüne göre farklılık gösteren bir destek çeşididir. Meyve ve sebzenin işlenmiş olarak satılmasını teşvik etmiştir.

c) Tüketim Desteği: Belirlenen ürünlerin tüketimini artırmak amacıyla verilen destektir.

d) Depolama Desteği: Arz fazlası dönemlerinde, üreticilerin ürünlerini depolamalarını ve gelecek sezonlarda piyasaya sürmeleri için verilen destektir. Tereyağı, taze krema gibi süt ürünlerine verilmektedir. Değişik peynir çeşitleri için de özel depolara yardım yapılmasına devam edilmektedir.³²

³¹ Gülcan Eraktan, **Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası**, , 10 Eylül 2009

³² Nevin Demirbaş, **AB’de Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005, s.108

1.4.6. Üretici Örgütleri

AB’de üretici örgütlerinin (Fruit and Vegetable Producer Organisation) başlıca amaçları: üretimin özellikle, kalite, izlenebilirlik ve miktar yönünden planlanması ve talebe göre ayarlanmasını sağlamak, arzı düzenlemek, teknik ve ekonomik yönden ürün yönetimini geliştirmek ve üretici fiyatlarını stabilize etmek, çevre dostu üretim yöntemlerinin kullanımını desteklemektir. AB-15’de üretici örgütlerinin sayısı 1350 adet olup, üretici örgütleri birlikleri ise 15 adettir. Üretici örgütleri AB’deki meyve ve sebze üretiminin yaklaşık %40’ını yönlendirmektedir. AB’de meyve ve sebze üretiminde üretici organizasyonlarının payı 2000’de %34.0 düzeyinde iken 2002’de %37.9’a yükselmiştir. Üretici örgütlerinin sayısı ve büyüklüğü açısından üye ülkeler arasında önemli farklılıklar gözlenmektedir. Üretici örgütleri yoluyla meyve ve sebze pazarlama oranının en yüksek olduğu ülkeler %74.5 ile Hollanda ve %70.7 ile Belçika; en düşük olduğu ülke ise %4.4 ile Portekiz’dir.³³

2000 yılında, AB’de 446 üretici örgütü mevcuttu. Bu sayı 2006’da 1502’ye ulaşmıştır. Üye ülkelerde, üretici örgütlerinin sayısı büyük farklılıklar göstermektedir. AB-15’de, bu konuda iki farklı gelişim çizgisi görülmektedir. Hollanda, Almanya, Belçika, İsveç ve İngiltere gibi kuzey ülkelerinde yüksek ekonomik değer üreten az sayıda üretici organizasyonu mevcuttur. Güney ülkelerinde ise küçük ekonomik değer üreten çok sayıda üretici örgütü vardır. 2006’da 48 milyar EURO’ya yaklaşan ürün satış tutarı içinde, üretici örgütlerinin sattığı, 2000 yılında 4 milyar’dan 2006 yılında 13.7 milyar EURO’ya ulaşmıştır. Üretici örgütlerine, Topluluk desteği, operasyonel fonlar yolu ile, 2000 yılında 283 milyon EURO’dan 2006 yılında 544 milyon EURO’ya, neredeyse iki katına ulaşmıştır. Bu rakam, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu bütçesinin yaklaşık %2’si demektir. Meyve ve Sebze sektörü ise toplam tarımsal üretimin

³³ Ela Atış, Metin Artukoğlu, **a.g.e.** s.46

%17'sini gerçekleştirmektedir. Operasyonel programlar oluşturabilen üretici örgütleri, eski ve yeni üyelere artış göstermektedir.³⁴

2013 sonrası OTP'de üretici örgütleri ilgili amaçlar aşağıda sıralanmıştır;

- Meyve ve sebze üreticilerinin, tarımsal gıda zincirinde yerlerinin güçlendirilmesine odaklanma
- Üretimin, kalite ve miktarı gözeterek talebi karşılayacak şekilde planlanması ve bu sayede krizlerden uzak durulması
- Piyasa sinyallerini doğru algılayarak, üretim maliyetlerini kontrol altında tutmak ve üretim ve pazarlamada rekabetçiliği geliştirmek
- İşleme ve pazarlama yolu ile malların değerlerini artırmak
- Günlük beslenme alışkanlığında meyve ve sebzelerin yerini artırmak
- Çevreye ve peyzaja uygun üretim metodlarını teşvik etmek³⁵

1.5. ORTAK TARIM POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Kendine yeterlilik amacıyla uygulanan ve bu amacı aşmış bu politikalar 1980'lerden itibaren aşağıdaki problemlere yol açmıştır ve topluluk için maliyeti yükselmiştir;

- Yüksek fiyat daha fazla arza sebep olmuştur ve 1980'lerde aşırı bir üretim fazlasına yol açmıştır. Üretimin çok arttığı yıllarda müdahalelerden ve depolamalardan dolayı, bütçe problemleri ortaya çıkmıştır.
- OTP kapsamında verilen destek üretim miktarları üzerinden verildiği için daha çok üretim imkanı olan büyük çiftlikler daha fazla faydalandırılmıştır. Ayrıca, OTP daha çok Orta ve Kuzey Avrupa'da üretilen ürünleri (daha çok tahıl ve sığır eti) desteklemiştir. En üstteki %20 üretici %80 OTP fonunu almış³⁶ ve hatta güney

³⁴ Copa-Cogeca, **Fruit and Vegetable Producer Organisations in the EU: Overview and Prospects**, (Çevirimiçi), http://www.copa-cogeca.be/img/user/7493_E.pdf, 09 Ekim 2009

³⁵ A.e.

³⁶ Europa, European Union Portal, **The CAP "Health Check" Relevant Questions and Their Short Answers** (Çevirimiçi) <http://europea.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference>, 10 Ekim 2009

lkelerdeki birçok küçük tarımsal işletme çok küçük oldukları için ödemeye hak bile kazanamamıştır.

- Tüketiciler de müdahale fiyatlarından dolayı daha yüksek fiyattan mal almak zorunda kalmışlardır. Bu haksız bir servet transferinin oluşmasına yol açmış ve düşük gelir gruplarının gelirlerinin önemli bir kısmını gıdaya ayırmasına sebep olmuştur. Üreticiler desteklenirken tüketiciler mağdur edilmiştir.

- AB halkları OTP desteklerini karşılamak için daha fazla vergi ödemek zorunda kalmıştır.

- Piyasa koşulları dışında yapılan bütçe harcamaları tarımsal geliri yükseltmiş ve bu durum tarımsal sektörde işçi ücretlerinin artmasına sebep olmuştur.

- OTP ayrıca Dünya piyasalarında fazla üretimin dampingli fiyatlardan maliyetin altında satılmasına sebep olmuş ve ticareti bozucu etki yaratmıştır. Bütün Dünya’da gıda fiyatlarını bastırmıştır.

- OTP’deki ithalat korumacı önlemlere karşı diğerklkelerde korumacı tedbirler uygulamaya başlamış ve bu durum genel olarak Dünya piyasalarında tarım ürünleri ticaretinde azalma meydana getirmiştir. Dünya piyasasında OTP’den en fazla zarar gören ABD, Brezilya, Arjantin, Avustralya, Kanada, şili, Kolombiya, Macaristan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Yeni Zellanda, Tayland ve Uruguay gibi lkeler, Dünya tarım ürünleri ticaretinde, fiyatlardaki düşüş yanında, talepte ortaya çıkan yetersizliğın, büyük ölçüde OTP’den kaynaklandığını ileri sürerek, gerek ikili ilişkiler gerek DT yoluyla, koruyucu destekleyici politikalardan vazgeçmesi için, Topluluğaa sürekli baskı yapmaya başlamışlardır.³⁷

- OTP’deki tarımsal destekler, tarımsal üretimin gereğinden fazla artmasına yol açmış bu da çevreye zararlı daha fazla kimyasal gübre ve tarımsal ilaç kullanımına sebep olmuştur.

³⁷ Varol, a.g.e. 01 Eylül 2009

- Ürönlere göre farklı düzeyde desteklemeler gerçekleştirildiğinden, farklı ürün yetiştiricileri arasında ve bölgeler arasında gelir farklılıkları ortaya çıkmıştır.³⁸

Yukarıdaki sebepler sonucunda AB, OTP’de revizyonlara gitmiş ve 1962 yılından itibaren değişim başlatmıştır.

1.5.1. Mansholt Planı

21 Aralık 1968’de Avrupa Tarım Komisyoneri Sicco Mansholt, Bakanlar Konseyine AT’de bir tarım reformu ile ilgili bir bilgi notu göndermiştir. Notunda, fiyat ve desteklerin limitlerini anlatmış, OTP uygulaması başladığından beri, Topluluğun bu alana harcamalarının ve üretim miktarlarının artmasına rağmen çiftçilerin hayat standartlarının yükselmediğini belirtmiştir. Üretim metodlarının reforma tabi tutulması ve modernize edilmesi gerektiğini küçük çiftlik yapılarının mutlaka büyütölmesi gerektiğini söylemiştir. Planın amacı 5 milyon çiftçiye çiftçilik yapmaktan vazgeçirmek ve geri kalanların vazgeçenlerin topraklarını alarak çiftliklerini büyötmeleridir. Gelen aşırı tepkiler üzerine amaçlarının çapını daraltmak zorunda kalmış ve sonuçta Mansholt Plan 1972’de, tarımsal holdinglerin modernizasyonu, çiftçiliğı azaltma ve çiftçilerin eğitimi üzerine üç Avrupa Direktifine indirgenmiştir.³⁹

1.5.2. 1973 Reformu

1973 yılında Topluluk İrlanda, Danimarka ve İngiltere’yi üyeliğıe alarak ilk büyümesini gerçekleştirmiştir. İngiltere tarım ürünlerinde üretimi sanayi kesimine göre daha düşük ve ithalatçı olduğundan tarım ürünlerindeki koruma mekanizmalarını eleştirmiştir. Buna karşın İrlanda ve Danimarka tarım üretiminin fazla olması nedeni ile OTP’den faydalanmıştır. Bu ölkelerin katılımı ile beraber Topluluk, en büyük tarım üretici ve ticaretçilerden birisi haline gelmiştir. Bu dönemde yapılan bir dizi dar kapsamlı reformlardan ilki 1970’li yıllarda öncelikle süt

³⁸ Avrupa, European Union Portal, **Reform of the Common Agricultural Policy (CAP)**, (Çevirimiçi), http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l60002_en.htm, 15 ekim 2009

³⁹ Carlo Altomonte, Mario Nava, **a.g.e.**, 265

ürünleri sektöründe ürün fazlalığının mali yükünün üreticiyle paylaşılması düşüncesi ile uygulanmaya başlanan ve 1992 yılına kadar sürdürülen “ortak sorumluluk” vergisidir. Ortak sorumluluk vergisi, bazı ürünler için belirlenen miktarın üzerinde üretim yapan üreticiden vergi alınması mantığı üzerine kurulmuştur.

1.5.3. 1982 Reformu

İki ana politika değişikliği hedeflenmiştir. İlki, fiyat artışlarının, özellikle tahıl fiyatları için Bakanlar Konseyi’nde her yıl görüşülmesi ile ilgilidir. İkinci olarak da üretim ve garanti eşiklerinin tanımlanmasıdır. İlk olarak şeker, 1982-83 yıllarında tahıllar, süt, kolza ve işlenmiş domates için garanti eksikleri belirlenmiştir.⁴⁰ Bu reform “Garanti Eşiği” adıyla da bilinir. Bu uygulamada üretim fazlası olan ürünlerin üretim hacmi, tahmini tüketim miktarı, ihracat potansiyeli gibi unsurlar dikkate alınarak en fazla üretim eşiği saptanmış, eşiğin aşılması durumunda hedef veya müdahale fiyatının artış oranları sınırlandırılmış ya da üreticilerin fazla ürünleri stoklamaları ve satış masraflarına üretim vergisi ile katılımları sağlanmıştır. Garanti eşiklerinin yüksek tutulması, eşiğin aşılması durumunda ise destek fiyatlarının son derece sınırlı miktarda ürün için kısıtlanması sebebi ile bu uygulama da istenen sonucu vermemiştir.

1.5.4. 1983-1985-1988 Reformları

1983 yılında EAGGF Garanti harcamalarının artması ve ürün stoklarının yükselmesi nedeniyle daha kapsamlı reformlar gerekmiştir. 1984 yılında, EAGGF Garanti harcamalarının %40’ını oluşturan süt ürünleri sektörüne kota uygulaması getirilmiş ve bu uygulama başarılı olmuştur. 1980 yılında EAGGF harcamalarının %43’ünü oluşturan süt ürünlerinin payı, 1990’da %24’e, 1999’da ise %7’ye düşmüştür. 1984 yılında 8.7 milyar ECU olan ürün stoklarının toplam değeri, 1990’da 2.2 milyar ECU, 1996 yılında ise 553 milyon ECU’ya gerilemiştir⁴¹.

⁴⁰ Ian R. Bowler, **Agriculture Under the Common Agricultural Policy: a Geography**, Manchester, Manchester University Press, 1985, p.60

⁴¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikası (Hazırlayan:E.Ekeman)**, Yayın No:158, İstanbul, Eylül 1999

1985 yılında komisyon OTP hakkındaki sorunları gidermek için önce reform politikalarını anlatan “yeşil kitap” (Green Paper) diye anılan raporunu konseye sunmuştur. Raporda yer alan fazlalık görülen sektörlerde üretimin azaltılması, küçük çiftçilerin gelir sorunlarının çözülmesi, ürün kalitesinin artırılması, kırsal kalkınma, sosyal denge ve çevreye verilen önemin artırılması gibi ilkeler ışığında piyasa düzenli reformlara tabi tutulmuştur. 1988 yılında ise, sığır ve dana eti ile hububata yönelik harcamaların giderek artması, Yunanistan (1981) İspanya ve Portekiz’in üyeliği (1986) ile Akdeniz menşeli ürünlerin bütçeye getirdiği yük, Dünya’da tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve AB ihracat maliyetlerinin yükselmesi kapsamlı reformları gerektirmiştir. Yeni üyelerle beraber işlenen tarımsal alan %37 ve tarımsal işletme sayısı %53 oranında artış göstermiştir. 1975-1988 yılları arasında ortalama %7,5 artış gösteren EAGGF Garanti Harcamalarının 1992 yılına kadar yılda en fazla yüzde 1,9 oranında artması kararı alınmıştır. Bütçe disiplinine ilişkin söz konusu sistemin aşırı üretim ile bozulmasını önlemek amacıyla arz talep dengesini sağlamaya yönelik bütçe dengeleyiciler oluşturulmuştur. Bu çerçevede en önemli araç “maksimum garanti edilmiş miktar”dır. Her bir ürün için, üretimin önceden saptanan eşiği aşması durumunda Konsey’in bütçenin dengelenmesi için yapması gereken fiyat indiriminden kaçınması nedeniyle 1988 reformlarının etkisi zayıf olmuş ve stok birikimini engellememiştir. Bununla birlikte, OTP’nin yapısını esnekleştiren bu reformlar, Garanti bölümünün EAGGF içindeki payını önemli ölçüde azaltmıştır.⁴²

1.5.5. 1992 MacSharry Reformları

1992 yılında GATT/DTÖ Uruguay Round ile aynı döneme denk düşen MacSharry planıyla, destekler ve fiyat kontrolleri, çiftçilere doğrudan ödemeler şeklinde değiştirilmiştir. Tahıl ve sığır eti fiyatları azaltılmış, topraklarını ekmeyen çiftçilere ve 55 yaşın üzerindeki çiftçilerden erken emekli olanlara telafi edici ödemeler yapılmaya başlanmıştır. Bunlara eşlik edici önlemler (accompanying measures) denilmiştir. Yeni devreye konulan programlarla CAP (Common

⁴² Varol, a.g.e., s.11

Agricultural Policy) terimi bile değişerek, CARPE (Common Agricultural and Rural Policy for Europe) şeklini almaya başlamıştır. Zamanla doğrudan gelir desteği halini alan, çiftçilerin aldığı telafi yardımlarının dekar başına hesaplanması uygulaması ile yardımlar üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Çevrenin korunması tarım arazilerinin üretimden ayrılarak ağaçlandırılması gibi üretimi ve dolayısı ile stokları azaltıcı uygulamalar teşvik edilmiştir. MacSharry reformları ile müdahalelerin, piyasa fiyat oluşumuna ve arz talep dengesine etkisinin mümkün olduğunca azaltılmasına çalışılmıştır.⁴³

1992 Reformlarının önemli bir özelliği de “eşlik edici tedbirler” yoluyla topluluk içindeki çevresel ve yapısal sorunlar için çözüm arayışına girilmiş olmasıdır. Bu tedbirler;

- Tarımsal çevre: çiftçilerin sadece gıda üreten kişiler olmaktan ziyade AB yurttaşlarının ortak mirası olan doğal çevrenin koruyucusu olarak da görmelerini de teşvik etmeyi amaçlamıştır
- Ağaçlandırma: tarımsal kullanım arazilerin alternatif kullanımı ve ormancılığın gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır
- Erken Emeklilik Tedbirleri: erken emeklilik, normal emeklilik yaşından önce çalışmayı bırakmak isteyen ve en az 55 yaşında olan çiftçilere ve emeklilik çalışanlarına yardım etmeye istekli olan üye devletlere olanaklar sağlamaktadır. Erken emekliliğe, çiftçilerin %50’sinin 55 yaşın üstünde olduğu AB’nin tarımsal yapısında özel bir önem verilmektedir.⁴⁴

1.5.6. GATT Sonrası Yapılan Reformlar

OTP’nin daha önce uygulanan politikaları, Topluluğun, ABD gibi ülkelerle sorunlar yaşamasına da sebebiyet vermiş ve GATT’da tıkanmaya sebep olmuştu. MacSharry reformları ile OTP’de yapılan değişiklikler sonucunda, iki taraf Blair House Anlaşması’nı imzalayarak görüşmelere yeniden başlamışlar Nisan 1994

⁴³ Celine Delayen, **a.g.e.**, 29 Ekim 2009

⁴⁴ Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu, **a.g.e.**, 30 Ekim 2009

yılında Marakeş'te Uruguay Turu sona ermiş, GATT'dan daha kapsamlı bir yapıya sahip olan DTÖ kurulmuştur. DTÖ Uruguay Turu Tarım anlaşması ile aşağıdakiler kararlaştırılmıştır;

- Tüm tarife dışı ticaret engelleri kaldırılacak ve bunlar gümrük tarifelerine dönüştürülecektir
- Tarım ürünlerine uygulanan sübvansiyonlar sınırlandırılacaktır
- İç piyasada fiyat desteği şeklindeki destekler azaltılacaktır

Görüşlerden birisi de DTÖ'nün OTP'de reformu zorlayıcı tavrının, AB içindeki reform yandaşları tarafından kullanılmış olduğudur. "OTP uluslararası ortam özellikle DTÖ tarafından tehdit edilmiştir. Sonraki on yıl boyunca, DTÖ, Dünya üzerinde uygulanan tarımsal politikalarındaki korumacı unsurları ortadan kaldırmak isteyecekti ve AB'de bu sürecin dışında kalamayacaktı. DTÖ, erken 1990'larda GATT'ta olduğu gibi, AB'deki reform yandaşları tarafından bir değişim fırsatı olarak kullanılacaktır"⁴⁵

1.5.7. Ajanda 2000-Değişim Manifestosu

1995 Aralıkta Madrid Zirvesi'nde Konsey'in isteği üzerine Komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyıla doğru AB'nin sorunları saptanarak çözüm önerileri içeren Ajanda 2000 metni Komisyon tarafından Haziran 1997'de ilk defa yayınlanmıştır. MacSharry Reformlarının devamı niteliğinde olan bir dizi reformu içermektedir. Çeşitli tartışmalardan sonra 15 AB ülke liderinin 1999 Mart'ında Berlin'de yaptıkları toplantıda kabul edilmiş ve 2000-2006 periyodunda aşağıdakileri gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

- Kırsal bölgede yaşayan insanlara daha fazla fırsat eşitliği ve daha kaliteli yaşam standartlarının sağlanması
- Geçmişte kirlenmiş ve hasara uğramış çevrenin gelecek kuşaklara iyileştirilerek bırakılması

⁴⁵ Clive Archer, **The European Union: Structure and Process, London**, 3. edition, Continuum International Publishing Group, 2000, p.129

- Çiftçiler tarafından yüksek kaliteli ve güvenli çok çeşitli gıdanın, uygun bir gelir seviyesini garanti edecek şekilde üretilmesi
- Birliğin finansman yapısının sorumlu ve etkili yönetimi ve üyelerinin harcamalarının disipline edilmesi⁴⁶

Aynı zamanda, bu politika ile gelişmiş AB ülkelerindeki barış ve refahın doğu Avrupa ülkelerine de yayılması hedeflenmiştir. Birliğin güçlendirilmesi ve modernize edilmesi amacının üzerinde durularak Komisyon üç ana zorlayıcı konuda odaklanarak önerilerde bulunmuştur;

1.5.7.1. Ajanda 2000 ile Amaçlanan Reformlar

- Avrupa Tarımsal Modelinin Güne Uyarlanması:** Rakiplerinden farklı olarak Avrupa Tarım Modeli, ekonomik kalkınması, çevresel gelişim, kırsal hayatın ve görünümünün korunumunun sağlanması gibi çeşitli fonksiyonların yerine getirilmesini içerir. 6 üye ülkenin yapısına göre ayarlanmış yapının yenilere de kapsayacak şekilde uyarlanması ve ekonomik olarak sağlıklı tutulması amaçlanmıştır
- Bölgeler Arasında Ekonomik Kalkınmışlık ve Refah Farklılıklarının Azaltılması:** AB bölgesel ekonomik farklılıklarla 20 senenin üzerine uğraşmaktaydı. Bu problem, kişi başına milli geliri AB ortalamasının üçte biri olan yeni ülkeler eklenince daha da zorlaşmıştır. Komisyon Birliğin yapısal fonlarının, yardım ihtiyacı olan bu bölgelere daha fazla odaklanmasının zamanı geldiğini bildirdi.
- Üye ülkelerin harcamalarını disipline ederek Topluluğun finans kaynaklarını daha sorumlu ve etkin kullanmak:** Komisyon, 2000-2006 arasında çok sıkı bir finansal çerçeve belirlemiştir. AB bütçesinde, bu periyot içerisinde genişlemenin maliyetini karşılayacak yeterli para olmasına emin olmaya çalışmıştır. Bu arada üye ülkelerin

⁴⁶ European Commission, **Strengthening the Union and Preparing the 2004 Enlargement**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agenda2000/index_en.htm, 15 Ekim 2009

üzerinde anlaştığı Ekonomik ve Parasal Birlik ile bağlantılı olarak çok sıkı bir harcama yaklaşımı benimsenmiştir.⁴⁷

Burada OTP'nin öncelikleri aşağıdaki şekilde değişmiştir;

- Gıda kalitesi ve güvenliğini sağlamak
- Çevreyi ve hayvan refahını korumak
- Avrupalı çiftçilerin Dünya ticaretini bozmadan, küresel olarak rekabetçi hale gelmesini sağlamak
- Kırsal toplulukları korumak, dayanıklılıklarını ve dinamizmlerini artırmak
- Rekabet gücünü artırmak için daha düşük müdahale fiyatı uygulamak
- Üreticiler için hakça yaşam standardı ve tarım üreticilerine alternatif imkanlar yaratmak
- Uluslararası görüşmelerde AB'nin pozisyonunu güçlendirilmek
- Tarım alanındaki AB mevzuatını daha basit hale getirmek⁴⁸

OTP'de yapılan reformlar, açık bir politikal tercih olarak, AB tarımını, vatandaşların, vergi ödeyenlerin ve tüketicilerin ihtiyaç ve beklentileri ölçüsünde ve Dünya ticaretini bozmadan desteklemeyi amaçlamaktadır⁴⁹.

1.5.7.2. Ajanda 2000'in Temel Hareket Noktaları

Reformdaki temel hareket noktaları aşağıdaki gibidir.

- Avrupa tarım sektörü Dünya ölçeğinde rekabetçi olmalıdır,

⁴⁷ Carlo Altomonte, Mario Nava, **a.g.e.**, s.271

⁴⁸ European Commission, **Europe's Agenda 2000 Strengthening and Widening the European Union**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf, 25 Ekim

⁴⁹ European Commission, **Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Europe's Agriculture and the Common Agricultural Policy (CAP) – Frequently Asked Questions**, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/faq/faq_en.pdf, 05 Kasım 2009

- Çiftçi gelirlerini stabil hale getirmek için gelir kalemlerinin çeşitlendirilmesi gereklidir,
- Üretim çevreci ve peyzajı koruyan bir yaklaşımla yapılmalıdır

2000’li yıllar fiyatların dünya piyasa fiyatları düzeyinde olmasının hedeflendiği, üretime çevre ve sürdürülebilirlik boyutunun getirildiği, tarım ürünleri piyasalarında sapmalara yol açmayacak üretimden bağımsız yardımlar ve kırsal kalkınma politikası önlemlerinin ağırlık kazandığı bir dönem olarak politikalarda temel değişikliklere gitmiştir.⁵⁰

1.5.7.3. Ajanda 2000 Nerelerde Değişikliğe Gitmiştir

Burada 1992 reformunu daha sağlamlaştırmak hedeflenmiştir. Genişleme sürecinde tarımsal harcamaları, özellikle, destekleme fiyat politikası yoluyla yapılan tarımsal harcamaları daha çok kısmayı amaçlayan, yapısal politikalara, bölgesel politikalara ve çevre politikalarına ağırlık veren bir reform sürecine girilmiştir. Reform kararları tahıl, sığır eti, süt ürünleri ve şarap sektörünü kapsamaktadır. Zeytinyağı ve tütünle ilgili kurallar daha 1998’de reforma uğramıştı. Hepsi beraber düşünüldüğünde bu ürünler zaten bu sektörler AB’nin tarımsal üretiminin yarısını oluşturmaktaydı. Genişlemenin gerektirdiği, uygulanan dramatik değişim sebebiyle, Ajanda 2000, OTP içerisindeki 1962’den beri gerçekleşen en radikal değişim olarak görülmüştür.⁵¹

Reform ayrıca 2000-2006 perodundaki kırsal gelişimle ilgili yeni düzenlemeler içermektedir. Bu amaçla da aşağıdaki yöntemlerin kullanılması öngörülmüştür;

a) Garanti Fiyatlarının Düşürülmesi: Üretimden bağımsız bir destekleme sistemine geçiş için, destekleme fiyatlarında yapılacak bir azaltmanın, doğrudan gelir ödemeleriyle desteklenmesi öngörülmüştür. Garanti edilmiş fiyatlar, sığır etinde %20 tahlılda ve süt ürünlerinde %15 oranında kesintiye uğradı. Bu değişiklikler adım adım

⁵⁰ Gülcan Eraktan, **Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası**, , 6 Kasım 2009

⁵¹ Carlo Almonte, Mario Nava, **a.g.e.**, 2006, p. 271

yapılarak, AB çiftçilerinin Dünya fiyatları ile daha yakın temas etmesi sağlanmış ve tarımsal ürünlerin daha rekabetçi hale gelmesi amaçlanmıştır.

b) Çiftçi Gelirlerinin Stabil Olması Konusundaki Devam Eden Kararlılık: AB tarımsal alanında yaşayanların hayat standartları korunmaktadır. Bu da, garanti fiyatlarındaki azalma yüzünden çiftçilerin gelirlerini dengelemek üzere artırılan doğrudan ödemeler yoluyla yapılmıştır.

c) Çevre ile Uyumlu ve Koruyucu Üretim Tekniklerinin Teşvik Edilmesi: Her üyenin kendi kırsal uygulamalarının ve programlarının çerçevesinde, tarım politikalarıyla çevrenin korunması arasında koruyucu ve geliştirici bir bağlantı kurması gerekmektedir. AB'den finansal destek alabilmeleri için Avrupa'da üzerinde anlaşılan amaçlar çerçevesinde uygulamalarda bulunmalıdır. Bir program çeşitli tedbirleri içerebilir, mesela genç çiftçilere yardım edebilir, eğitici kurslar düzenleyebilir, daha çevreci çiftçilik metodlarını teşvik edebilir. Tutarlı bir tedbirler paketi üç temel amaca sahiptir;

- Daha güçlü bir tarım ve ormancılık sektörü yaratmak
- Kırsal alanların rekabetçiliğini artırmak
- Çevreyi ve Avrupa'nın kırsal yapısını korumak

Ayrıca üye devletler, doğrudan gelir desteğini çevresel gerekliliklere bağlama (cross-compliance) hakkına da sahiptirler. Çevre ile ilgili gerekli uygulamaların çiftçiler tarafından karşılanmasını sağlamaya yönelik tedbirler almalıdırlar.

d) Kırsal Alanlarda Toplumsal İnisiyatif: AB stratejisinin kırsal kalkınma için anahtar stratejisi, yerel insanların, yerel problemlere yerel çözümler sunmasıdır.

e) Daha Yeşil OTP: “Agri-environmental measures” Tarımsal-çevresel tedbirler olarak adlandırılan politika kırsal alanların sürekli kalkınmasının desteklenmesinde, çevre koruma ve doğal kaynakların korunması düşüncesi ile uyumlu bir tarımsal metod öngörmektedir. Ek olarak da ormancılık gibi alanlar da kırsal kalkınmanın, ekolojik, ekonomik ve sosyal fonksiyonları olan içsel parçaları

olarak görülmüştür. Ayrıca üye devletler, doğrudan gelir desteğini çevresel gerekliliklere bağlama (cross-compliance) hakkına da sahiptirler. Çevre ile ilgili gerekli uygulamaların çiftçiler tarafından karşılanmasını sağlamaya yönelik tedbirler alınmalıdır.

f) Genişleme İçin Hazırlık: AB, aday ülkelerin tarım sektörlerinin ve kırsal ekonomilerinin üyeliğe hazırlanması için SAPARD olarak bilinen özel yardım uygulamasını yaratmıştır. Yılda 529 milyon EURO yapısal ve kırsal gelişim programlarına ayrılmıştır. Öncelikler çiftliklere yatırım, gelişim prosesleri ve pazarlama yapıları, bitki ve hayvan sağlığı uygulamaları ve kırsal alanlardaki ekonomik çeşitliliğin teşvik edilmesidir.

h) Yerel Karar Alma: Üye devletler, özel ve bölgesel önceliklerine göre, direk ödemeleri organize edebilirler. Her üye ülke AB'nin rekabeti önleyici kriterasına aykırı olmayacak şekilde kaynakları serbestçe kullanabiliyordu. Esneklik ve ortaklık kırsal gelişme programının anahtar kelimeleridir. Fonların dağıtımı bazı durumlarda kırsal toplumun kendi kararı ile oluyordu.

g) Kuralların Basitleştirilmesi: OTP reformları çeşitli sektörlerde kolaylaştırmalar içermektedir. Mesela, şarap sektöründe geçmişteki yirmiüç kural yerine şimdi sadece bir kural mevcuttur. Kırsal kalkınmada geçmişte dokuz kural varken şimdi sadece bir kural vardır. Yürütülen her program da basitleştirilmiş ve merkezilikten uzaklaştırılmıştır.⁵²

ı) Kalite Üzerine Yoğunlaşma: Tüketicilerin ürün kalitesi ve güvenilirliğine olan ilgileri gün geçtikçe artmaktadır. Verilecek desteklerde ve oluşturulacak kırsal kalkınma politikalarında, çevre, sağlık ve hayvan sağlığı konularında standartlara uyum sağlanacaktır.

⁵² European Commission, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf , 08 Kasım 2009

1.5.8. Bölgesel Politikalara Yeni Bir Bakış: Konsantre Yardımlar, Odaklanmış Fonlamalar, Merkezi Olmayan Yönetim

2000-2006 yılları arasında AB Yapısal Fonları, altyapıya ve eğitime yatırım yaparak iş olanakları yaratılmasına ve ekonomik gelişmeye yardım eden ana araçlardan birisi haline gelmiştir. AB yardımlarının, yerel otoriteler tarafından uygulanan uzun dönem gelişme programlarının parçası olmasını sağlayan, genel kurallar altında çalışan dört ana yapısal fon mevcuttur;

- Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (European Regional Development Fund-ERDF)
- Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF)
- Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonunun Rehberlik Bölümü (Guidance Section of the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF)
- Balıkçılık Rehberlik Finansal Enstrümanı (Financial Instrument for Fisheries Guidance-FIFG)⁵³

Tablo 2: 2000-2006 Yeni Yapısal Fonlar

	Amaç 1	Amaç 2	Amaç 3
Problem Nedir	Az Gelişmiş Bölgeler	Yapısal Krizdeki Bölgeler	Eğitim, öğretim ve iş ihtiyacı olan bölgeler
Mevcut AB Fonları 2000-2006 (milyar Euro)	135.90	22.50	24,05
1 Bütçedeki Yapısal Fonların %'si	69.70%	11.50%	12.30%
2 Hangi Fonlar	ERDF, ESF, EAGGF, FIFG	ERDF, ESF	ESF
Kapladığı Nüfus %	22.20%	18.00%	ilgisi yok

Kaynak: European Commission, “The Structural Funds”, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/sf_en.htm, 30 ekim 2009

⁵³ European Commission, **The Structural Funds**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/sf_en.htm, 30 ekim 2009

- 1) Geri kalan bölüm toplulukların inisiyatifine bırakılmıştır
- 2) EAGGF ve FIGF, Amaç 1 dışındaki başka tipteki uygulamaları da finanse etmiştir

Amaç 1: “Lagging behind” bölgeler için konsantre yardım

“Lagging behind” kişi başına düşen milli geliri AB ortalamasının %75 altında olan ve bu yüzden özel yardım gerektiren bölgeler anlamında kullanılmıştır. Bu bölgelerden 9 AB ülkesinde bulunmaktadır. Bu bölgeler, Fransa'nın denizaşırı bölgeleri, Azorlar, Maderia ve Kanarya Adaları gibi, AB'nin en uzak bölgelerini içermektedir. Amaç 1, daha sonra Finlandiya ve İsveç'in az popüler bölgelerini de kapsamıştır. Kuzey İrlanda'daki barış sürecini desteklemek amacıyla da bu amaç altında özel bir program hazırlanmıştır. BARIŞ programı 5 yıla uzatılmış ve 500 milyon EURO AB fonunu almıştır.

Amaç 2: Bölgeleri krizden çıkarmak ve büyümeyi ve iş olanaklarını artırmak, Krizler genelde, ekonomik değişimlere ayak uyduramamaktan dolayı ortaya çıkarlar. Amaç 2 bölgeleri aktivitelerin azalmasından kaynaklanan problemlerle uğraşmak amacıyla. Bu bölgelerde insanlar genellikle küçülen bir endüstri alanında çalışmaktadır. En fazla %18'lik bir AB nüfusu bu durumdadır. Bunlarında %10'u sanayi ve servis hizmetlerinde, %5'i kırsal alanlarda, %2'si uzak kırsal alanlarda ve %1'i de sadece balıkçılığa dayalı alanlarda çalışmaktadır.

Amaç 3: Amaç 1'in kapsamadığı bütün bölgeler içinde fon yardımları mümkün olacaktır. Amaç 3 İş gücünde artışa sebep olacak AB tedbirlerinin çerçeve referanslarını belirleyecektir. Fonlanacak tedbirler, genel olarak aşağıdakileri kapsayacak şekildedir;

- İşsizlikle savaşacak aktif emek piyasası politikaları
- İşgücü piyasasına girişte herkes için eşit imkanlar sağlanmasının teşviki
- Ömürboyu sürecek eğitim ve öğretim yolu ile insanların iş olanaklarını artırmak
- Ekonomik ve sosyal değişimlere yol açacak uygulamalar ve ayarlamalar

- Kadınların işgücü piyasasında yer almalarını artırıcı uygulamalar

1.5.8.1. Topluluk Öncelikleri

Bu politikalar, bölgesel gelişme için genel problemlere genel çözümler geliştirmek amacıyla. Ajanda 2000 Topluluk Öncelikleri aşağıdaki maddeleri de kapsayarak 13'ten dörde indirmiştir;

- Avrupa bölgesindeki dengeli gelişimi hızlandıracak şekilde dizayn edilmiş uluslararası geçişli, sınırlar ötesi, bölgeler arası işbirliği (INTERREG). AB'nin Bölgesel Kalkınma Fonundan finanse edilir. Yenilik, çevre, bilgi ekonomisi ve risk önleme alanında Avrupa'nın bölgelerinin iyi uygulamaları ve tecrübeleri paylaşmasına yardım eder⁵⁴

- Krizin vurduğu kasaba ve şehirlerde ekonomik ve sosyal değişim (URBAN). URBAN Topluluk önceliğinin amacı şehirlerin ve krizdeki çevrelerinin sürdürülebilir gelişimini sağlamaktır.⁵⁵

- Kırsal gelişme (LEADER)

- Kadın ve erkeklerin iş bulmalarını engelleyici her türlü eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı alınacak tedbirlerin tanımlanması için uluslararası işbirliği (EQUAL)

Programların yönetiminde sorumluluğun merkezden dağıtılması ana prensiplerden bir tanesidir. Yeni ayarlamalarla, Yapısal Fonların yönetim sorumluluğunun açık bir ayrımı yapılmıştır ve “yerinde hizmet” prensibi daha güçlü olarak uygulanacaktır. Alınan kararlar, bunlardan etkilenen insanlara en yakında alınacaktır. Üye ülkeler programların yönetiminde ve finansında yer alacaktır. Bu da AB fonlarının daha etkin kullanımı ve kontrolünü garanti eder, uygunsuzlukları tespit eder, bunları önler ve düzeltir.

⁵⁴ MiniEurope, **Interreg IVC**, (Çevirimiçi), <http://interreg-minieurope.com/interreg-ivc/>, 16 Kasım 2009

⁵⁵ Europa, European Union Portal, **Urban II Programme**, (Çevirimiçi) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/01/1718&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 16 Kasım 2009

1.5.8.2. Uyum Fonu: Sürekli Destek

Uyum Fonu 1994'te oluşturulduğundan beri Yunanistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Latvia, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya, İrlanda, Portekiz ve İspanya'yı desteklemektedir. Çünkü bu ülkelerin kişi başına milli gelirleri %90 AB ortalamasının altındadır. 18 milyar EURO bu amaçla, yedi yıl için çevresel ve ulaşım altyapı projeleri desteklenmek üzere ayrılmıştır. Uyum Fonu, teknik ayarlamalar bakımından küçük değişiklikler gösteren dört ayrı "Yapısal Fondan" oluşur.

2000-2006 yılları arasındaki Finansal Çerçeve: reformlar ve genişleme için fonlar mevcuttur ama harcamalar daha sıkı tutulacaktır. 15.9 milyar EURO 2004-2006 periyodunda kullanılacaktır ve bunun yarısından fazlası yeni üyeler için ayrılmıştır.⁵⁶

Üye Ülkeler, Avrupa Komisyonu ve Paramentosu yedi yıllık AB bütçe çerçevesi üzerinde aşağıdakileri sağlayacak şekilde anlaşmışlardır;

- AB harcamaları genel olarak disipline edilecektir
- Genişleme, mevcut AB gelir tavanını aşmayacak şekilde başarılabacaktır
- Ana politikalara (tarımsal ve bölgesel kalkınma) yapılan harcamalar daha etkin olacaktır ve daha iyi kontrol edilecektir
- Üye ülkelerin AB bütçesine katılımları, ödeme durumlarını daha iyi yansıtabacak şekilde değiştirilecektir.

1.5.8.3. Önceliklerin Belirlenmesi

Tarım bütçe harcamaları için 1999 Berlin zirvesinde milyon Euro olarak ayrılması düşünülen paylar aşağıda Tablo 3'de gösterilmiştir. 2000-2006 yılları arasında disipline edilen finansal sorumlulukların resmini göstermektedir.

- Tarımsal harcamalar 2002'ye kadar zirve yapmakta sonra azalmaktadır

⁵⁶ European Commission, **The Cohesion Fund at a Glance**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm, 16 Kasım 2009

- Yapısal fonlama %8 düşmekte ama gerçekten ihtiyacı olan bölgelere konsantre olmaktadır
- AB'nin 2002'de 6 yeni üye ile genişlemesi göz önüne alarak fonlar tahsis edilmiştir
- Aday ülkelerin katılım öncesi hazırlıkları için önemli miktarda fon ayrılmıştır
- Bu periyotta öngörülen harcamalar bütün gelirleri tüketmeyecektir. Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın % 1.27'si kadar olan gelir tavanında, büyükçe bir güvenlik marjı ayrılmıştır

Tablo 3: AB Tarımsal Harcamaları

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Agriculture (milyon EURO)	40.920	42.800	43.900	43.770	42.760	41.930	41.660

Kaynak: European Commission, The Cohesion Fund at a Glance, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm, 16 Kasım 2009

Finansal Perspektif, AB'nin tavan harcamaları konusunda politik bir antlaşmadır. Bu rakamlar 1999 fiyatları seviyesinden milyon EURO olarak açıklanmıştır.

1.5.8.4. Bütçenin Finansmanı

AB'nin genel bütçesini daha önce belirtildiği üzere, gümrük vergileri, harçları, tarımsal telafi edici vergiler ve üye ülkelerin topladıkları bazı vergi gelirleri oluşturur. 1999 reformundaki, AB kaynaklarının limiti 15 üye ülkenin toplam Gayrisafi Yurtiçi Hasıllarının %1.27'si olması ilkesi değişmemiştir. Ancak hükümet veya ülke başkanları, üye ülkelerin AB harcamalarına daha adil bir şekilde katılması için üç bütçe reformu getirmişlerdir;

- Üye ülkelerin bütçeye yaptıkları KDV ödemesi miktarını azaltmışlardır
- Maliyetlerin karşılanması ve yolsuzluklarla mücadele için birlikten geri alabilecekleri sınır tarifeleri ve telafi edici miktarını artırmışlardır

Mayıs 1999’da Avrupa Parlamentosu, Konseyi ve Komisyonu, harcama tavanlarına uyulması konusunda bağlayıcı bir anlaşmaya vardılar. Birliğin bütçe uygulamalarına uyma konusunda daha etkin bir işbirliğini de taahhüt ettiler.

1.5.8.5. Genişleme “Tarihsel Öncelik”

Mart 1999 Berlin zirvesi sonucunda aday ülkelerin katılımı konusunda taahhüt tekrarlandı ve her giriş pazarlığı kendi ritminde en hızlı şekilde devam edecektir denildi. Berlin zirvesinde merkez ve doğu Avrupalı aday ülkelere yapılan giriş öncesi yardımlar 2000 yılından itibaren iki kattan fazla artırıldı. 3.210 milyon EURO her yıl 2000 ile 2006 arasında aday ülkelere tahsis edildi. Bu fonlar, AB’nin bu ülkelere 1990’dan beri yaptığı yardım programı olan Phare programı ve iki yeni giriş öncesi enstrüman (ISPA çevre ve nakliye yatırım finansman fonu ve SAPARD tarımın ve kırsal gelişmenin modernize edilmesi fonu) kanalı ile yapılmıştır. Her ülke AB’ye katıldığında ona kullanılan giriş öncesi fonlar aynı tutarda sayısı daha az olan yeni üye ülkelere kullanılacaktır.

Aday ülkeler ayrıca, firmalarını ve altyapıyı, çevre, nükleer güvenlik, nakliye güvenliği, çalışma koşulları, gıda ürünlerinin pazarlanması ve tüketici bilgilendirmesi konularında AB normlarına ve standartlarına uygun olacak şekilde adapte etmek için gerekli önemli yatırımları da gerçekleştireceklerdir.⁵⁷

1.5.8.6. Katılım Öncesi Hazırlık Fonları ISPA, PHARE ve SAPARD

Katılım öncesi 3 tip yardım mevcuttur;

Phare 1587 Milyon Euro/yıl

ISPA 1058 Milyon Euro/yıl

SAPARD 529 Milyon Euro/yıl

⁵⁷ European Commission, **a.g.e.** (Çevirimiçi), 10 Kasım 2009

a) PHARE Programı

Komünist sistemlerin doğu Avrupa ülkelerinde sonlandığı 1990 yıllarından sonra Phare programı, aday ülkelerin modernizasyonunu onyıldan fazla bir süre için fonlamaktaydı. Bu program 1997 ve 1999 yıllarında, aday ülkelerin giriş şartlarını daha iyi karşılayabilmesi ve yapısal fonlara hazırlık için değiştirilmiştir. Sonradan yapısal fonların kullanıldığı sınırlar ötesi bir sürü işbirliği projesini desteklemiştir. Bu yardım 2000-2006 yılları arasında da 1.5 milyar EURO'luk bütçe ile devam etmiştir. Bu programın en büyük önceliği, AB mevzuatını takip etmeleri için aday ülkelerin gerekli kurumlarını ve yönetsel yapılarını geliştirmelerini sağlamaktır. Bütçenin %30'u bu göreve ayrılmıştır. Bu görev sadece finansman yardımını içermez. Know-how paylaşımı ve iyi yönetim prosedürleri de kurumların iyileştirmesinde uygulanır. Ekonomik ve sosyal uyum için kurumların oluşturulması üzere verilen yatırım destekleri bütçenin %70'ini oluşturur.⁵⁸

b) ISPA Programı

Katılım öncesi yapısal enstrümanı (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) ISPA, refah seviyesi düşük AB üyeleri için aynı amaçla dizayn edilen Uyum Fonu ile beraber, aday ülkelerin nakliye ve çevre uyumu ile ilgili planlarını 2000 yılının başlarından itibaren fonlamaktadır. Aday ülkelerdeki AB direktiflerinin uygulandığı büyük çevre yatırımlarını ve pan-Avrupa koridoruna direk bağlanan nakliye projelerine finans desteği sağlamaktadır. ISPA genel olarak yapılan uygun harcamanın % 75'ini finanse eder. Özel durumlarda bu oran %85'e kadar çıkabilir. Çevresel projelerle özellikle, içme suyunun standartlarının yükseltilmesi, su arıtma projelerine, çöp arıtma projelerine destek verilmektedir.⁵⁹

⁵⁸ Europa, European Union Portal, **Phare Programme**, (Çevirimiçi), http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50004_en.htm, 11 Kasım 2009

⁵⁹ European Commission, **Sapard: Special Pre-Accession Assistance for Agriculture and Rural Development**, (Çevirimiçi), ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/slides_en.pdf 12 Kasım 2009

c) SAPARD Programı

Tarımsal ve kırsal gelişim için özel bir katılım program (Special Programme for Agricultural and Rural Development) olan SAPARD'da 2000 yılından beri uygulanmaktadır. SAPARD fonunun hedefi aday ülkelerin OTP'ye özellikle gıda ürünlerinin kalite standartları, tüketicilerin ve çevrenin korunması konusunda hazırlanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu önemli görev iki ana öncelikte belirlenir; ülkelerin AB müktesebatına uyumuna yardımcı olmak ve sürdürülebilir tarımsal ekonominin ve tarımsal alanların geliştirilmesi. SAPARD programının amacı aday ülkelerin, tarıma bağımlı ekonomik yapılarını azaltmaları ve önemli sosyal-altyapısal problemlerini çözmelerini sağlamaktır. SAPARD altında, ülkeler kendi Kırsal Kalkınma programlarını oluşturmak ve finansman sağlamak zorundadırlar. Çiftçilik ve ve tarımsal gıda endüstrilerinin AB'ye katılım hazırlığı, veterinerlik ve bitki sağlığı standartlarının yükseltilerek tarımsal yönetim ve kontrol yapılarının geliştirilmesi, pazarlama kanallarının ve çalışılacak pazarların oluşturulmasına dayanmaktadır.⁶⁰

AB'nin SAPARD programı 2006 yılına kadar her yıl 520 milyon EURO bütçeye sahip olacaktır ve etkin ve rekabetçi çiftçilik uygulamalarını ve gıda endüstrisini, iş yaratmayı ve kırsal bölgelerdeki sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı destekleyecektir.⁶¹ Phare programının aksine SAPARD yardımların merkezden uzak bir şekilde yönetilmesi üzerine kurulmuştur. Aday ülke Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonu uygulamasında, üye ülkelerin izlediği prosedüre benzer bir prosedür ile başvuru yapmaktadır. Sistemin asıl ögesi, üye ülkelerin uyguladığı EAGGF garanti bölümü altında gerçekleşen harcamalarla ilgili, finansal düzeltmeleri içeren muhasebe kontrol mekanizmalarının uygulanmasıdır. Çeşitli ülkelerde bulunan PHARE uygulamasına yardımcı Ulusal Fon ve yöneten Ulusal Yetkilendirme Memuru SAPARD acentasını yetkilendiren ehil otoritedir.

⁶⁰ Friends of the Earth Europe, **EU Enlargement and Agriculture: Risks and Opportunities**, September 2004, (Çevirimiçi), http://www.foeeurope.org/publications/2004/Foe_e_Enlargement_Agriculture.pdf, p.67 11 Kasım 2009

⁶¹ European Commission, **Agriculture and Enlargement**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/index_en.htm, 12 Kasım 2009

SAPARD acentası, projeleri seçme ve yönetmede, finansmanın ayarlanmasında, devam ettirilmesinde ve kontrollerin yapılmasında sorumludurlar. SAPARD acentası tarafından yapılan ödemeler, proje sahibi tarafından yapılan harcamalara dayanmalıdır. SAPARD acentası, çok farklı gelişim projeleri ile karşılaşacaktır. Seçimini yaparken SAPARD acentası üç önceliği göz önünde bulundurmalıdır;

1. Piyasanın etkinliğini, kaliteyi ve sağlık standartlarını geliştirmek
2. İş yaratmak
3. Çevre koruma

Her projede AB finansmanı toplam finansman içerisinde %75'i geçemez, en az %25 katılım aday ülke tarafından yapılmalıdır. Ayrıca %100 finansmanı AB tarafından yapılan teknik yardım da verilebilir.

a) SAPARD Programının Belirlenmesi

İlk olarak yedi yıllık bir SAPARD programı uygulanır. Bu SAPARD programının aday ülkenin uygulanmasının gerekli olduğunu düşündüğü tarımsal sektördeki öncelikli problemleri çözmeye yarayacak mevzuat uyumu ile ilgili tedbirlerden oluşur. Bu planlar Komisyona 1999 yılının sonunda sunulmuştur. Komisyon planları, her parçasının uygun olup olmadığını ve SAPARD'ın tarif edilen amaçlarını karşılayıp karşılamadığını görmek için detaylıca kontrol etmiştir.⁶²

b) SAPARD Acentasının Oluşturulması

SAPARD acentası her ülkede akredite edilmiş olmalı ve bu akreditasyon, Topluluk fonları, ülkeye transfer edilmeden önce Komisyon tarafından tasdik edilmiş olmalıdır. SAPARD acentalarını akredite etmek için yetkili organ Ulusal Fon'dur (National Fund). Her SAPARD acentası; ödeme ve yürütme acentası olarak iki bölümden oluşur. Yürütme acentası, uygulamaların takip edilmesinden, nokta kontrollerin yapılmasından uygunlukların verimesinden ve projenin ilerlemesinin

⁶² European Commission, **Guidelines for the Evaluation of Rural Development Programmes Supported by SAPARD**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/eval/sapard/full_en.pdf, 12 Kasım 2009

denetlemekle sorumludurlar. Ödeme acentası ödemelerin serbest bırakılması gibi finansal prosedürlerden sorumludurlar.

1.5.8.7. İkili Finansal Anlaşma

Her aday ülke ile çokyıllı ve tek yıllık finansal anlaşma sonuçlandırılmış olmalıdır. Çokyıllı finansal anlaşma, program periodu boyunca, yönetim ve kontrol kurallarını da içeren Topluluk kurallarını belirler. Bu Komisyonun Ocak 2000'deki iletişimi ve Haziran'da yürürlüğe giren izlenecek kurallarla aynı çizgide olmalıdır. Yıllık finansal anlaşma, her yıl için her ülke'ye verilecek finansmanı belirler. Ulusal akreditasyon Komisyon'un incelemesi ile olur. Eğer inceleme sonuçları tatminkarsa, Komisyon, SAPARD acentasına ödemenin yapılmasına müsaade eder.⁶³

1.5.8.8. Merkezi Olmayan Program Yönetimi

Çok yıllık anlaşma ön çalışması, Ulusal Fona Topluluk finansmanının transferi, programın onaylanması, yıllık ve çok yıllık anlaşmaların sonuçlandırılması ve Komisyonun SAPARD Acentasına yardım yönetiminin Komisyon tarafından onaylanması üzerine yapılır. Bu noktadan itibaren projenin pratik sorumluluğu aday ülkeye devredilir ve programın uygulanması Komisyon tarafından kontrol edilir ve denetlenir.

1.5.8.9. Etkin Kontroller

Aday ülkeden bir İzleme Komitesi temsilcileri ve Komisyon SAPARD programının uygulamasını takip ederler. Bunula birlikte, Komisyon finansal kontrolleri hesap prosedürlerine güvenerek gerçekleştirir. Katılım için tek çerçeve içerisinde, aday ülkeler, ekonomik ve yönetsel yapılarını geliştirmeleri için yoğun teknik ve mali destek alırlar. İki ana politika dokümanı giriş yoluna rehberlik etmektedir;

⁶³ European Commission, **SAPARD: Questions and Answers**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/brief_en.pdf, 12 Kasım 2009

1. Katılım ortaklığı belgesi, kısa ve orta vadede yapılacak reformlar için öncelikleri bunları yapmakta yardımcı olacak AB mali yardımını da kapsayacak şekilde özetler. Tarımsal gıda sektöründe özellikle aşağıdakileri içerir;

- Tarımsal mevzuata uygunluk
- Veterinerlik, fizyolojiksıhhiplik, ve pazarlama ile ilgili istekler
- Gıda işleme standartlarının güncellenmesi
- Tarımsal gıda sektöründe rekabetin geliştirilmesi için yeniden yapılandırmalar
- Uyumlu yapısal ve kırsal gelişim politikalarının uygulanması

2. Mevzuata Uyum için Ulusal Program, prensipleri pratik adımlar şeklinde detaylandırarak, kendi diline çevirir. Komisyonun danışmanlığında aday ülke, her sektörü için giriş hazırlığı konusunda adaptasyonlarını yapar. Bu mevzuatın aktarımı ve uygulanmasını ve yönetsel ve yasal yapıların geliştirilmesi ve güçlendirilmesini içermelidir. Her ülke bir Mevzuata Uyguluk için Ulusal Program sunmalı ve bunu izlemelidir. Katılım Ortaklığı ve Mevzuata Uyum için Ulusal Program her yıl gözden geçirilir ve yenilenir.⁶⁴

1.5.8.10. Aday Ükelere Katılım Öncesi Verilen Tarımsal ve Kırsal Gelişim Yardımları

Avrupa Komisyonu, 21 Haziran 1999 tarihli SAPARD ile ilgili Konsey Kararlarına uygun olarak Merkez ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelere verilen Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için katılım öncesi bir yardım kararı almıştır. Yardımlar şu kriterlere göre dağıtılmıştır: çiftçi nüfusu, tarımsal alan, satın alma gücünde kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla ve özel bölgesel durumlar. Finansal Perspektif 2000-2006 adaptasyonu ile Avrupa Konseyi Berlin'de 7 yıllık bir periyod için yıllık

⁶⁴ European Commission, **Sapard: Special Pre-Accession Assistance for Agriculture and Rural Development**, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/sapard_en.pdf, 12 Kasım 2009

520 milyon EURO tahsis etmiştir. Yardım alan ülkeler ve yıllık yardım miktarları aşağıda listelenmiştir.

Tablo 4: 2000-2006 Periyodunda SAPARD Desteği Alan Ülkeler

Yardım Alan Ülkeler (Milyon Euro)	Yıllık Yardım Miktarı (1999 fiyatlarıyla)
Bulgaristan	52 124 000
Çek Cumhuriyeti	22 063 000
Estonya	12 137 000
Macaristan	38 054 000
Litvanya	29 829 000
Latvia	21 848 000
Polonya	168 683 000
Romanya	150 636 000
Slovenya	6 337 000
Slovakya	18 289 000
Toplam	520 000 000

Kaynak: European Commission, Allocation of Agricultural and Rural Development assistance for pre-accession countries (Press releases RAPID), (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/99/548&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 13 Kasım 2009

Komisyon Kararı ile tahsis edilen fonlar yardımıyla SAPARD’da istenen kurallara göre aday ülkelerin tarımsal ve kırsal kalkınmalarını desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu planlara göre Komisyon, temel amacı tarımsal sektörlerini OTP’ye ve iç pazara tümüyle hazırlamak olan her aday ülke için bir Tarımsal ve Kırsal Kalkınma programı onaylayacaktır.⁶⁵

“Geç 1990 larda, GATT ile çivilenen, uluslararası ticaret anlaşmalar 1986-1993 periodunda Avrupa tarımına, tahıl, süt ürünleri, sığır eti üretimini stabilize edecek kontroller uygulatmıştır...Sıkı çevresel gereklere uygunluk, tarımsal destek sisteminin önemli bir parçasını şekillendirmiştir.

Paradoksal olarak, 1980’lerdeki tarımın “piyasa koşullarına uydurmak” politikası ile daha az kurallara bağlanacağına daha fazla kurallarla devam edeceği düşünülebilir. ...

⁶⁵ European Commission, **Allocation of Agricultural and Rural Development assistance for pre-accession countries (Press releases RAPID)**, (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/99/548&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 13 Kasım 2009

AB'nin tarımsal üretimi sınırlandırma isteğine karşılık, özellikle biyoteknolojideki yeni bilimsel gelişmeler, yüksek tarımsal üretimin sürmesine sebep olacaktır

1980 ve erken 1990'larda tarımsal politikayı yönlendiren temel anlayış olan; tarımsal sektörün "piyasa koşullarına uygunluğunun" geliştirilmesi ve fazla üretimin ortadan kaldırılması, tarımsal politikaları fonlayan vergi ödeyenler açısından düzenlemek ilkeleri, daha az önemli olabilecektir"⁶⁶

1.5.9. 2003 Yılında Yapılan Düzenlemeler

26 Haziran 2003'te AB tarım bakanları OTP'de AB'nin tarım sektörüne vermiş olduğu desteğin yöntemini temel bir reform ile değiştirmişlerdir. Bundan böyle desteğin büyük bölümü üretim hacminden bağımsız olarak, çoğu durumda tek bir ödeme şeklinde (tek çiftlik ödemesi) yapılacaktır. Üretim ile müdahale arasındaki bağlantı koparılmıştır.

Destekler kırsal ve çevresel korumaya kaydırılmış ve genel olarak direk toprak sahiplerine yapılmaya başlanmıştır. Böylece üretim desteklerinden gelir desteklerine yönelinmiştir. Böylece işgücünde artış ve güneydeki daha küçük işletmelerin daha fazla destek alması hedeflenmiştir. Bu görüşmeler sırasında Tarım Bakanları Konseyi arasında itilaf çıkmış ve İngiltere, İsveç ve Danimarka reformları desteklerken, Fransa, İrlanda, İtalya, Avusturya, Yunanistan ve Lüksemburg reform girişimine karşı çıkmışlardır. OTP'nin yüklerinden rahatsız olan sanayi açısından gelişmiş ülkeler, politikalarda reform isterken tarım üretimi fazla olan ülkeler yapılan ve yapılması istenen reformlara karşı çıkmıştır.

Üretimin çok fazla terkedilme tehlikesi olan ülkelerde, üye devlet, çok iyi tanımlanmış koşullar altında belirli limitler içerisinde üretimle yardımlar arasındaki bağlantıyı koruyabilir. Yeni tek çiftlik ödemeleri, çevresel saygı, gıda güvenliği ve hayvan refahı konuları ile bağlantılı tutulmuştur.⁶⁷

⁶⁶ Gardner, **a.g.e**, p.185

⁶⁷ European Commission, **Enlargement and Agriculture**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/publi/enlarge/text_en.pdf, 15 Kasım 2009

Yeni reformlar sonucunda OTP aşağıdaki politika değişiklikleri gerçekleşmiştir;

- Üreticilere yardım yapılırken, onların haricindeki vatandaşların çıkarları da göz önünde bulundurulacaktır
- Yeni tedbirlerle güçlendirilmiş kırsal gelişim politikası, çevreyi, kaliteyi ve hayvan refahını korurken AB çiftçisine üretimi devam etme şansı verecektir.
- Bütçe harcamaları düzenli ve yönetilebilir hale gelecektir. Finansal disiplin için oluşturulan mekanizma, 2013 yılına kadar bütçenin bozulmamasını sağlayacaktır
- DTÖ-TA görüşmelerinde AB'nin pozisyonu olumlu şekilde değiştirilecektir

Üreticilere yönelik olarak da

- Gelir desteği alırken Dünya ve AB pazarında daha piyasa odaklı ve rekabetçi olacaklardır
- Çiftliklerini çevre koşullarına zarar vermeyecek şekilde yöneteceklerdir
- Avrupa tarımının bölgesel özelliklerine uygun yüksek kaliteli gıda üretimine önem vereceklerdir ve üretimde katma değeri artıracaklardır
- AB kırsal alanlarının karakteri bir zorunluluk olarak korunacaktır
- Süt Ürünleri sektöründe asimetrik fiyat azaltımı: 4 yıl için tereyağı fiyatı %25 azaltılacaktır. Bu Ajanda 2000 ile yapılan azaltmaya %10 ek yapmak demektir. Ajanda 2000'de üzerinde anlaşılan Süt Tozu için üç yılda %15 azaltma korunmuştur. Tahıllar için aylık artırımlardaki yarıya indirilmiştir ve mevcut müdahale fiyatı korunmuştur.

Üretim ile destek arasındaki bağın koparılması AB çiftçilerini daha rekabetçi ve piyasa merkezci yaparken, üretimden bağımsız olarak verilen destekler düzenli gelir desteği sağlayacaktır. Çiftçiler için, çevresel, kalite, veya hayvan refahı ile ilgili programlara harcanmak üzere, büyük çiftliklere yapılan ödemelerde kesintiye gidilerek daha fazla kaynak ayrılmıştır. AB süt, pirinç, tahıllar, buğday, tohumlar

sektörlerinde destek tedbirlerinde revizyon kararı almıştır. 2013'e kadar AB-25 için tasarlanan sıkı bütçe tavanına uymak için, bakanlar finansal disiplin mekanizması üzerinde anlaşmışlardır. Reformun farklı parçaları, 2004 ve 2005'te uygulanacaktır. Tek çiftlik ödemesi 2005'te uygulanacaktır. Eğer üye ülke özel bir tarımsal durumdan dolayı bir geçiş dönemine ihtiyaç duyarsa bu süre 2007 yılına kadar uzatılabilir.⁶⁸

Kısmi Uygulama: Üye ülkeler Tek Ödeme Planına geçişten dolayı tarımsal piyasalarda bir rahatsızlık veya üretimde bir bozulma görürlerse, çiftçilere yapılan direk ödemeleri mevcut şeklinde bir süre daha devam ettirebilirler. Üye ülkeler, iyi tanımlanmış şartlar altında ulusal veya bölgesel olarak birkaç seçenek uygulayabilirler.

Ek Üretim Ödemeleri: Üye ülkeler, çevresel koruma için veya tarımsal ürünlerin kalite ve pazarlamasının geliştirilmesi ile ilgili tarımsal aktiviteleri desteklemek için ek ödemeler verebilirler. Bu ek ödemeler, üye ülke için tek ödeme planında belirli bir sektör için ayrılmış fonların %10'unu kullanabilir.

Süt Ürünleri için Ödemeler: Süt ürünleri direk yardımları 2007 yılında uygulanmaya başlamıştır.

1.5.9.1. Tek Ödeme Planı

“Son reform uygulamasının temeli çiftçilerin 2000, 2001 ve 2002 yılında tarımsal faaliyetleri nedeniyle aldıkları yardımların ortalaması referans alınarak üretimden bağımsız olarak yapılan tek bir doğrudan yardım ödemesine dayandırılmaktadır. Ancak bu yardıma hak kazanma (çapraz uyum olarak adlandırılan) çevre, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı standartları, iyi tarımsal uygulamalar ve çevre koşulları ile bağlantılı kılınmaya devam edilmektedir. Bunun dışında daha güçlü bir kırsal kalkınma politikası yoluyla 2005 yılından başlayarak çiftçilerin AB üretim standartlarını karşılamasına yardım edilmesi esas alınmaktadır. Büyük işletmelere yapılacak doğrudan desteklerde indirim

⁶⁸ European Commission, **CAP Reform – a long – Term Perspective for Sustainable Agriculture**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/index_en.htm , 15 Kasım 2009

yaparak, bu ödenmeyecek miktarlarla yeni kırsal kalkınma politikalarına parasal katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu uygulama “modülasyon” olarak ifade edilmektedir. Tarım bütçesi 2013 yılına kadar belirlenmiştir. Bütçe aşılmayacak şekilde mali disiplin sağlanacaktır.”⁶⁹

Tek Ödeme Planı (Single Payment Scheme-SPS) kapsamındaki ödemeler çiftçilerin çevre koruma, gıda güvenliği ve hayvan refahı standartlarına gösterdikleri özen ile bağlantılıdır. Çiftçilere yapılan ödemeler 2000-2002 yılları referans alınarak, üreticilerin aldığı doğrudan ödemelerin ortalaması alınarak yapılacaktır. Planın temel amacı; üreticilere piyasa sinyallerine göre hareket edebilecek birer işletmeci olma özelliklerini kazandırmaktır. Üreticiler, üretimlerini piyasanın koşullarına göre yapacaklardır. Tek ödeme planı uygulamasına 10 üye Avusturya, Danimarka, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, İsveç, İngiltere ve Belçika 1 Ocak 2005 yılında, 5 üye Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Hollanda, İspanya, Malta ve Slovenya 2007 yılında, diğer 8 yeni üye 2009 yılında başlamışlardır. Üye devletler, özellikle piyasalarda istikrarın bozulduğu yada yeni ödeme planı nedeniyle üretimin son erme riski ortaya çıktığında, doğrudan ödemelerin bir kısmını üretim ile ilişkilendirebileceklerdir. Bu durum; tohumlar için yapılan doğrudan ödemeler ve ekilebilir alan ödemelerinin en fazla %25’i (diğer tarla bitkilerinde verilen doğrudan yardımları üretim ile ilişkilendirilmemesi durumunda, durum buğdayı için yaptıkları ödemelerin en fazla %40’ını) için geçerlidir. Üye devletler ayrıca, yapılan doğrudan ödemelerin %10’luk bir bölümünü ödemeler ile üretim ilişkisinin koparılmasının yaratabileceği olası olumsuz etkileri gidermek, pazarlama olanaklarını artırmak yada organik tarım gibi belirli tarım biçimini özendirmek amacıyla üretimle bağlantılı tutabileceklerdir.⁷⁰

Tek Ödeme Planının devreye girmesi ile beraber, üretim ve destek arasındaki bağlantı ortadan kalkmıştır. Ana amaçlar aşağıda sıralanmıştır;

- Çiftçilerin piyasanın talebine göre üretim yapmasını sağlamak,

⁶⁹ Gülcan Eraktan, **a.g.e.**

⁷⁰ Abay, **a.g.e.**, s.30

- Çevresel ve ekonomik olarak sürdürülebilir bir tarımsal üretimi özendirmek,

- OTP uygulamalarını yöneticiler ve çiftçiler için basitleştirmek,
- DTÖ tarımsal ticaret pazarlıklarında AB'nin durumunu güçlendirmek.⁷¹

Yeni ödemenin uygulanması ile ilgili detaylı kurallar vardır. Ana noktalar aşağıda belirtilmiştir;

a) Ödeme Hakkı

Yeni ödeme topraklarını aktif olarak kullanan çiftçiler için verilecektir. Bunlar yeni uygulama yürürlüğe girdiği anda aktif olarak çiftçilik yapanlar ile referans periyod içerisinde istenenleri isbat edenlerdir. Çiftçiler, hisselerine düşen ödemeleri referans yıllardaki miktarla göre alacaklardır (2000-2002 yıllarında alınan tutarlar). Her ödeme referans tutarın dekar alanına bölünmesi yolu ile bulunur (otlaklar da dahildir).

Bahsedilen yılda ödemeler, tasarrufunda yardım şartlarını taşıyan dekar bulunan çiftçiler için geçerlidir. Çiftçilerin ödemeye elverişli dekar olarak tek ödeme planından faydalanmak üzere bildirebilecekleri topraklar, meyve, sebze ve sofaralık patates ekiminde kullandıklarının dışında kalan tarımsal aktiviteler yaptıkları topraklardır.

b) Bölgesel Uygulama Opsiyonu

Tek Ödeme Planı iyi yapılması gereken bir değerlendirme ile Üye Ülke tarafından uygulama sırasında “bölgeselleştirilebilir” Üye Ülke;

- Her bir çiftçiye ayrı bir tek ödeme hesaplayacağına, bölgede tek bir ödeme hakkı uygulaması yapabilir (bölgesel finansal “zarf” içerisinde toplam uygun dekarları hesaba katarak).

⁷¹ European Commission, **Single Payment Scheme-the Concept**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/infosheets/pay_en.pdf, 15 Kasım 2009

- Toprakların gerçekten kullanılıp kullanılmadığına bakmadan, ekilebilir alanlar ile otlaklar arasında farklı ödeme seviyeleri belirleyebilir (31 Aralık 2000 yılında tarif edildiği gibi).

- Bireysel referans miktarlarla, belirli ödemeleri veya parçaları verirken yeniden dağıtılan bölgesel zarfın içerisinde, çeşitli sektörlerle farklı derecelendirme uygulayabilir.

- Bölgesel finansal zarf tanımlanırken, fonları bölgeler arasında yeniden dağıtabilir.

- Süt primlerini tek ödeme planına dahil edebilir.

Üye ülkeler, 3 milyon dekaradan daha az elverişli toprağı bir bölge olarak hesap edebilirler.

c) Ulusal Rezerv

Üye ülkeler, referans miktarlarda yüzde azaltmalar yaparak ulusal bir rezerv oluşturabilirler. Bu azaltma %3'e kadar olabilir. Ulusal rezerv zor durumlarda (sıradışı durumlar veya mücbir sebepler için) kullanılabilir. Ayrıca geçiş dönemindeki problemleri çözmek için de kullanılabilir. Bu özellikle, gerçek üretim kapasitesine oranla düşük referansı olan çiftçiler için kullanılabilir.

d) Boş Bırakmak

Çiftçilerden topraklarının bir kısmının, telafi edici ödemeler almak için boş bırakmaları istenir. Boş bırakma gerekleri, Pazar koşullarına göre her yıl yeniden belirlenir. Tek Ödeme Planı içerisinde, çiftçilere boş bıraktıkları topraklar için geçmiş referanslarına göre ödeme yapılacaktır. Tahsis ödemeler, ancak boş bırakılmış elverişli dekar ile desteklendiğinde yapılır. Boş bırakılmış topraklar en azından 0.1 dekar ölçeğinde olmalı ve en az 10 metre genişlikte olmalıdır. Çevresel kabul edilebilir nedenlerle bu 5 metreye kadar kabul edilebilir. Boş bırakılan alanlar

yenilmeyen bitkilerin üretiminde kullanılabilir. 92 tondan daha az tahıl üretimi yapan küçük çiftçiler, boş bırakma koşulundan hariç tutulurlar.⁷²

e) Çiftlik Tavsiye Sistemi

Sistemin amacı OTP desteği alan çiftçilerin denetimini yapmaktır. Denetim, malzeme akış hesapları ve sürekli stokların takibini içerir. Çiftçiler, çevre, gıda güvenliği, hayvan refahı konularında uygulayacakları bir çiftlik yönetim sistemini kayıt altında tutacaklardır (Bölgesel anlamda bu uygulamanın esneklikleri söz konusudur). Sistem ayrıca çiftçilere, üretim sırasında uygulayabilecekleri, standart ve iyi işleme metodları hakkında bilgi aktarım servisi vermektedir. Sistemin üye ülkelerce çiftçilere tanıtımı 2007 sonundan sonra zorunlu olmuştur. 2010 yılında Komisyon raporuna göre Konsey Tavsiye sisteminin belirli kategorilerde zorunlu olup olmayacağına karar verecektir.

1.5.9.2. Kırsal Kalkınma Tedbirleri Yolu ile Yardımlar

Güçlendirilmiş, kırsal kalkınma stratejisi belirli yeni destek elemanları içermektedir. Aşağıdaki durumlarda parasal yardımlar söz konusudur;

a) Gıda Kalitesi Önlemleri

Kasım 2000’de Avrupa Komisyonu bir Gıda Yasası Önerisi vermiştir. Bu önerinin amacının sadece ulusal gerekleri uyumlu hale getirmek olmadığı, gelecekteki Avrupa gıda yasası için temel bir çerçeve ve prensipler sağlamak olduğu belirtilmiştir. Gıda Yasası Yönetmeliği’de 21 Ocak 2002’de Tarım Bakanları Konseyi’nde kabul edildi.⁷³ Tarımsal ürünlerin kalitesini, üretim işleme şeklini, pazarlamasını ve tanıtılmasını daha iyi hale getirmek için düzenlenen programlara katılan çiftçilere, özendirici programlar kapsamında en fazla 5 yıla kadar olan bir sürede her yıl için EURO 1500 yardım yapılabilir. Ayrıca üretici gruplarının kalite

⁷² Jason Bernstein, **The European Union’s Common Agricultural Policy: Pressure for Change**, International Agriculture and Trade Reports, Dept. Of Agriculture, United States, (Çevirimiçi), <http://www.ers.usda.gov/publications/Wrs992/Overview.pdf>, 28 Ekim 2009

⁷³ Michael Cardwell, **a.g.e.,p.134**

programları çerçevesinde uyguladıkları tüketici bilgi aktiviteleri uğraşları için, ek bir destek te elverişli projenin maliyetinin %70'ine kadar verilebilir.⁷⁴

b) Standartların Karşılanması

Geçici ve azalan destek çiftçilere, AB mevzuatında belirtilen ve ulusal yasalarda henüz olmayan, çevre, halk, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği konularında adapte olmalarında yardımcı olmak için verilmektedir. En fazla 5 yıllık bir dönemde azalan oranlarda götürü olarak ödenir. Her holding yıl içinde en fazla 10.000 EURO tavana kadar yardım alabilir.

Destek çiftçilere Çiftlik Tavsiye servisinden faydalanmaları için maliyetlerini ödeyerek yardımcı olur. Çiftçiler en fazla 1500 EURO'ya kadar bu servisten dolayı oluşan maliyetin %80'ine kadar faydalanabilirler.⁷⁵

c) Hayvan Refahı

AB, hayvanlarının refahını beş yıl boyunca, hayvan bakım işlemlerini normal hayvan bakım standartlarının üstüne çıkarmayı taahhüt eden çiftçilere destek sağlayacaktır. Bu destek her yıl ilgili ek maliyetlerle hayvan başına en fazla EUR 500 olarak ödenecektir.

d) Genç Çiftçilerin Desteklenmesi

Genç çiftçiler için destek tedbirleri artırılacaktır.⁷⁶ 40 yaşın altındaki çiftçilik yapmayan insanları tarım üretimine başlamaları için teşvik etmek üzere yardım programları oluşturulmuştur. İki çeşit yardım mevcuttur; 25.000 EURO'yu geçemeyen tek ödeme veya alınan krediler için aynı miktarla sınırlı faiz sübvansiyonu.⁷⁷

⁷⁴ European Parliament, **Common Policies, Common Agricultural Policy, Second Pillar of the CAP: Rural Development Policy**, (Çevirimiçi), 28 Ekim 2009

⁷⁵ **A.g.e.**

⁷⁶ Agraceas Consulting, **Synthesis of Rural Development Mid-term Evaluation Lot 2**, (Çevirimiçi), <http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/rdmidterm/lot2/chapter4.pdf>, 17 Kasım 2009

⁷⁷ European Commission, **CAP Reform: Rural Development**, (Çevirimiçi), <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev/en.pdf>, 17 Kasım 2009

e) Doğa 2000 (Natura 2000) Uygulamasının Desteklenmesi

Kuşlar ve Habitat Direktifi (Natura 2000), uygulamasının etkilediği çevresel koruma alanlarına yöneliktir. Yardım miktarı dekar başına 500 EURO'dan başlar ve 200 EURO'ya kadar inebilir beş yıl boyunca uygulanır. AB'nin doğa korumaya yönelik önemli direktifleri olan Habitat ve Kuş Direktifleri, AB müktesebatı içerisinde biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik en önemli araçlardır. Habitat Direktifinin merkezini de Natura 2000 Ekolojik Ağının kurulması oluşturmaktadır. Türkiye'de bu uygulamanın yürütülmesi Milliparklar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.⁷⁸

f) Ormancılık Uygulamaları

2004 ve 2007'deki genişlemelerden sonra AB, diğer ağaçlık alanlarla beraber 177 milyon hektarlık ormanlık alana sahiptir. Bu toplam AB karasal alanının %42'sine denk gelmektedir. Dünya'nın diğer alanlarının tersine AB'de ormanlık alanlar yılda %0.4 oranında artmaktadır. AB ormanları, sahil alanlarından Alpin alanlara farklı bitkisel sahalara dağılmıştır. Sosyo-ekonomik yapılarda küçük aile işletmelerinden, büyük organizasyonlara değişiklik gösterir. AB'nin ormancılıkla ilgili öncelikleri aşağıda sıralanmıştır;

- Kırsal kalkınmaya destek olarak, iş imkanlarının korunması ve yenilerinin yaratılması için Ormancılık sektöründe sürdürülebilir kalkınmanın teşviki
- Toprağın korunması, erozyon kontrolü, su yönetimi, hava kalitesinin artırılması, karbon emisyonunun azaltılması, iklim değişikliklerinin etkilerinin azaltılması ve değişikliklere adaptasyon, biyoçeşitliliğin korunması hedeflerine yönelik olarak orman mirasının ve doğal çevrenin korunması
- Topluluğun uluslararası taahhütleri ve iç pazar koşulları çerçevesinde sürdürülebilir orman işletiminin hızlandırılması

⁷⁸ Milli Parklar Genel Müdürlüğü, **Türkiye için Natura 2000 Uygulama Projesi**, (Çevirimiçi), http://www.milliparklar.gov.tr/Ayrinti_dk.asp?haber_id=213, 17 Kasım 2009

- AB'nin ormancılıkla ilgili endüstrilerinin rekabetçiliğinin artırılmasına katkıda bulunmak
- Mevcut çevre anlaşmalarının gerekleri çerçevesinde orman izleme araçlarının geliştirilmesi
- Kereste ve diğer ormancılık ürünlerinin sürdürülebilir kullanımını, çevreye dost, iklim değişikliğini hızlandırmayacak malzemeler ve enerji kaynağı olarak artırmak
- AB'nin kalkınma politikasına uygun ve yardımcı olarak, yoksulluğu azaltıcı, sürdürülebilir ve adaletli orman işletmeciliğinin teşvik edilmesi

Komisyon 2006 yılında sürdürülebilir orman işletmeciliği ve bunun çok fonksiyonlu rolünü desteklemek için, bir AB Orman Eylem Planı uygulamaya başlamıştır. Bu eylem planı, Topluluk'ta ve üye ülkeler seviyesinde ormanla ilgili uygulamalara bir çerçeve sunmaktadır. Aynı zamanda üye ülkelerin ormancılık politikaları ve Topluluk uygulamaları arasında bir düzenleyici işlev yapmaktadır.⁷⁹

1.5.9.3. Mecburi Çapraz Uyum

Reforma uğramış OTP Çapraz-Uyuma önem vermektedir. Doğrudan ödemelerden faydalanan tüm üreticiler, çevre koruma, gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı ile ilgili olarak belirlenmiş 18 ayrı standarda uymak zorunda kalmışlardır. Aksi takdirde doğrudan ödemelerde kesinti yapılması gündeme gelmektedir. Direkt ödeme yapılanlar, tarımsal alanlarını, çevresel problemlere neden olmayacak şekilde kötüleşmesine müsaade etmeyecek, tarımsal ve doğal olarak olarak iyi durumda tutmak zorundadırlar. Eğer direkt ödemeden faydalanan çiftçi bu gereklere uymaz ise aldığı ödemeden kesinti yapılabilir. Çapraz Uyum şartlarına uyumun kontrolü IACS (Integrated Administration and Control System for Certain EU Aid Schemes- AB Yardım Planlarını Kontrol için Birleşik Yönetim) tarafından istenen kontrol

⁷⁹ Eurostat, **Forestry Introduction**, (Çevirimiçi), <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/forestry/introduction>, 28 Ekim 2009

değerlerine uyum açısından yapılır. Komisyon Çapraz Uyumun yasal uygunluk açısından şartlarını ve değerlendirme koşullarını belirler.⁸⁰

Üye ülke Çapraz Uyum ile ilgili almış olduğu paranın ancak en fazla %25'ine kadar olanına uygunsuzluklar sebebi ile tutabilir. Üye ülke toplam otlak ve çayır alanlarında önemli bir azalma olmadığını garanti altında tutmalıdır.

Çapraz uyum kapsamında verilen destekler şunlardır;

- Hayvan sağlığı standartlarına ulaşmada azami 5 yıl boyunca işletme başına yılda 10.000 EURO destek
- Çiftlik danışmanlık sistemi için yapılacak masraf için azami 1500 EURO destek
- Kalitenin güçlendirilmesi için işletme başına azami 5 yıl için yıllık 3000 EURO destek
- Hayvan refahı ve iyi hayvancılık uygulamalarını en az 5 yıl sürdürmeyi taahhüt eden üreticilere yıllık 500 EURO destek yapılması da öngörülmüştür.

Ek kırsal kalkınma önlemlerinin finansmanı için doğrudan prim ödemeleri 2005'te %3 2006'da %4, 2007'de %5 oranında azaltılacaktır. 5000 EURO'nun altındaki prim ödemelerinde azaltma yapılmayacaktır.⁸¹

1.5.9.4. Modülasyon ve Finansal Disiplin

Ek kırsal kalkınma tedbirlerinin finansmanı için büyük çiftliklere yapılan direk ödemelerde azaltmaya gidilmesi üzerinde anlaşılmıştır (Bu mekanizma Modülasyon olarak bilinmektedir). 2005'te %3, 2006'da %4 ve 2007'de ve sonrasında %5. Çiftçilere 5.000 EURO'ya kadarki ödemeler bu uygulamadan muaf tutulacaktır. Belirli bir modülasyon yüzdesi üye ülke için tutulacaktır. Geri kalan miktar Üye Ülkeler arasında aşağıdaki kriterlere göre dağıtılacaktır;

⁸⁰ Friends of the Earth Europe, a.g.e, s.57 28 Ekim 2009

⁸¹ Gamze Saner, Figen Çukur, AB'de Sığır/Dana Eti ve Koyun/Keçi Eti Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005, s.101

- Tarımsal Alan
- Tarımsal Nüfus
- Kişi başına milli hasıla ve alım gücü

Her üye ülke modülasyon fonunun en az %80'ini alır. Katılan ülkelere yapılan direk ödemelerle ilgili azaltmalar, direk ödeme seviyesi AB seviyesine gelene kadar uygulanmaz. Uzak AB bölgeleri ve Ege Adaları modülasyon uygulamasının dışındadır.

Finansal disiplin mekanizması, OTP harcama çizgisinin AB liderlerinin Kasım 2002'de Brüksel'de kararlaştırdıkları tavana sıkıca uyması için uygulanmaktadır. Konsey her yıl gerekli ayarlamaları, Komisyonun istekleri üzerine gerçekleştirir.⁸²

1.5.9.5. Güçlendirilmiş Kırsal Kalkınma Politikası

%5 modülasyon oranı, Kırsal Kalkınmaya ek olarak her yıl EURO 1.2 milyar fon ayrılması demektir. Reform ayrıca 2005 yılından başlayarak kırsal kalkınmanın önemli bir genişlemesi demek olan gıda kalitesinin yükseltilmesi, daha yüksek standartların karşılanması, hayvan refahının teşvik edilmesini sağlar. Bununla ilgili yeni tedbirlerin uygulanması üye ülkenin tercihinin bırakılmıştır. Bu tedbirler

- Gıda Kalitesi Tedbirleri: Tarımsal ürünlerin ve kullanılan üretim proseslerinin kalitesini artırmak için hazırlanan programlara katılan çiftçiler için özendirici ödemeler. Bu konularda tüketicilere güvenceler sunmak ve üretici grupları, tüketicilere kalite programları çerçevesinde üretilen ürünleri pazarlamak ve bilgi sunmak gibi aktivitelerde ödeme desteği kapsamı içerisinde olacaktır.

- Standartları Karşılama: Üye ülkeler, çiftçilerine, AB'nin iş güvenliği, hayvan refahı, halk, hayvan ve bitki sağlığı, çevre konularındaki istenen standartlarına uyum göstermelerine yardım etmek için geçici ve azalan bir destek

⁸² European Commission, **Agenda 2000 – A CAP for the Future**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/publi/review99/08_09_en.pdf, 28 Ekim 2009

sunabilirler. Ulusal yasalarda AB'nin gereklerini içeren bölümler varsa, bunlar ödeme kapsamı içerisine alınamazlar.

- Çiftlik Tavsiye Servisi: Çiftlik tavsiye servislerinin kullanımında bunların ödemeleri de destek kapsamındadır

- Hayvan Refahı: Eğer çiftçiler, çiftlik hayvanlarının beş yıl boyunca refahlarını artırmayı taahhüt ederlerse ve genel hayvan bakım pratiğini ileriye doğru götürürlerse, destekten yararlanabilirler.⁸³

1.5.9.6. Gelecekteki Kurallar

Üye ülkeler, kullanılan tarımsal alanın durumu veya üretilen ürünün özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkabilecek çevresel etkilere göre önlemler almalıdır. Bu önlemler, tarımsal çevresel uygulama taahhütlerine destek, mecburi çevre koruyucu uygulamalar, doğrudan ödemelerin yapılabilmesi için istenen özel çevre koruyucu işlemler gibi olabilir. Bu reform anlaşması ileriye yönelik (ufuksal) olarak anahtar öğeler içerir.⁸⁴

1.5.9.7. Ana Destek Fiyatı/Doğrudan Yardım Kararı

- Tahıllar: Müdahale fiyatı ve 63 EURO/ton direk ödeme korunmuştur. Fakat aylık artış %50'ye indirilmiştir.

- Proteinli Ekinler: Proteinli Tahıllar için mevcut destek 9,5 EURO/ton korunmuştur ve belirli tahıl bölgesi ödemesine 55,57 EURO/dekar dönüştürülmüştür. En fazla 1.4 milyon dekar için bu ödemedan faydalanılabilir.

- Tohumluk Bitkiler: 2005 yılından sonra tek ödeme rejimine dahil olmuştur.

⁸³ Avrupa, **Rural Development in the EU**, (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/04/180&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 29 Ekim 2009

⁸⁴ Michael Cardwell, **The European Model of Agriculture**, New York, Oxford University Press, 2004, p.123

- Ekmeklik Buğday: Bu ürünün geleneksel olarak ekildiği bölgeler üretimden bağımsız olarak desteklenecektir. 2006 yılından sonra tek ödeme sistemine dahil olmuştur
- Nişastalık Patates: Mevcut 110,54/ton ödemenin %40'ı tek ödeme planına dahil edilmiştir. Geri kalan özel tahıl ödemesi olarak korunmuştur.
- Kuru Yem: Kuru yem için destek, yetiştiricilerle işleme endüstrisi arasında paylaştırılmıştır. Yetiştiricilere verilen direk destek, endüstriye verilen tarihsel miktarlar bazında tek ödeme sistemine dahil edilmiştir.
- Enerji Tahılları için destek: Üreticilere dekar başına EUR 45 önerilmiştir. Bütün AB'de 1.500.000 dekada En Fazla Desteklenen (Maximum Guaranteed Area) alanlarda uygulanacaktır. Çiftçiler yardımları ancak, işleme endüstrisi arasında üretilecek ürünün işleme konusunda bir sözleşme varsa alabilirler. Eğer işleme çiftlikte yapılıyorsa böyle bir kontrata gerek duyulmaz.⁸⁵
- Pirinç: Müdahale fiyatı 150 EURO/ton olarak %50 azaltılacaktır. Müdahale yıllık en fazla 75.000 ton için yapılabilir. Üreticilerin gelir seviyesini sabitlemek için mevcut direk ödeme 52 EURO/tondan 177 EURO/tona kadar artırılacaktır. 102 EURO/ton tek ödeme planının parçası olacak ve geçmiş haklar gözönünde bulundurularak mevcut en fazla garanti edilen bölge limitinde olacaktır.
- Kabuklu Yemişler: Mevcut sistem, 120.75/dekar düz oranlı yıllık ödeme olarak değişecektir. 800.000 dekar badem, fındık, ceviz, yerfıstığı, keçiboynuzu üretimi için bölümlenecektir.
- Süt Ürünleri: Konsey, süt sektöründe asimetric fiyat kesintilerine karar vermiştir. Tereyağı için müdahale fiyatı %25 azaltılacaktır. Bu Ajanda 2000'de öngörülenden %10 daha fazladır. Süt tozu fiyatları da Ajanda 2000'de üzerinde anlaşıldığı üzere %15 azaltılacaktır.⁸⁶

⁸⁵ Avrupa, **CAP Reform Summary**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/mtr/sum_en.pdf, 18 Kasım 2009

⁸⁶ A.e.

AB-25'te çiftçiler, OTP desteklerinin çeşitli yapılarından, direk ödemeleri de kapsayacak şekilde yararlanabilirler. Yeni üye ülkelerde aşağıdaki şekilde özel uygulamalar yapılabilir;

1.5.9.8. Doğrudan Ödemeleri On Yıldan Sonra Eşitlemek

Yeni üye ülkelerdeki çiftçiler, doğrudan ödemeleri ilk yıldan itibaren alabilirler ancak bu ödemeler 10 yıllık eşitleme periyodu bitinceye kadar AB-15 ile aynı oranlarda olmayacaktır. 2013 yılında yeni üyelerin alacağı doğrudan ödemeler bugünkilerle aynı seviyeye gelecektir.

1.5.9.9. Opsiyonlar

AB-15 ile yeni üyeler arasındaki direk ödemelerle ilgili farkı azaltmak için ara periyotta, Komisyon ile anlaşarak telafi edici ulusal doğrudan ödemeleri aşağıdaki iki seçenekten birisi olarak yapabilirler;

Seçenek 1. AB-15'in uyguladığı direk ödeme tutarının en fazla %30'unu, toplamda AB içerisindeki seviyeyi geçmeyecek şekilde

Seçenek 2. Her ülkede katılımdan önceki seviye tutarında ve %10 fazlası, yine toplamda AB içerisindeki seviyeyi geçmeyecek tutarda

Yeni üye ülkeler için ilk safhalarda diğer mevcut opsiyonlar

Katılımın ilk yıllarında yeni üye ülke çiftçilerine AB-15'in uyguladıklarından farklı tipte direk yardımlar uygulayabilir. Bu farklı yardım sistemi AB direk yardım uygulamasından daha basit bir sistem olabilir veya AB'nin gelecekte uygulayacağı tek çiflik ödemesi olabilir. Bu uygulamanın çeşitli nedenleri olabilir;

- Üye ülke karışık çiftçi yardım sistemleri hakkında az tecrübe sahibi olabilir

- Katılım müzakere sürecinin sonuçlanması ile katılım arasında çok kısa bir süre olması halinde yeni üye ülke yönetimi için standart AB sisteminin kontrol sisteminin kurulması zor olabilir

- Yeni aday ülke için tek çiftlik ödemesi problem yaratabilir, çünkü AB-15 için kullanılan geçmiş yıllardaki referans periyoduna göre yapılan ödemeleri yeni üyeye uyulamak mümkün değildir (2000-2002 arasında).

1.5.9.10. Tek Bölge Ödeme Planı

Yukarıdaki sebeplerden dolayı AB, yeni üye ülkelere direk ödemelerin basitleştirilmiş bir şeklini önermiştir, Tek Bölge Ödeme Sistemi (Single Area Payment Scheme-SAPS), tarımsal alanın her bir dekarına sabit bir ödeme içerir. Her dekara yapılacak ödeme, ulusal finansal mevcudun toplam ödeme yapılacak tarımsal alana bölünmesi ile hesaplanır. Tek çiftlik ödemesinde, SAPS yardımı için başvuran çiftçi üretim yapmak zorunda değildir, fakat toprağını iyi tarımsal ve çevresel durumda korumak zorundadır. SAPS, Standart Direk Ödemeden daha basittir, çünkü çiftçiden daha az bilgi istenmektedir (toprağın kullanımı, hayvan sayısı ile ilgili v.b. bir bilgi talep edilmemektedir).

SAPS üç yıllık bir seçenektir (iki yıl için daha uzatılabilir). Sonra üye ülke AB'nin kurallarını uygulamak zorundadır. 10 yeni üye ülkeden 8'i SAPS uygulamasını seçmişlerdir. Malta ve Slovenya OTP'yi diğer AB ülkeleri gibi uygulamayı tercih etmişlerdir. Tek Bölge Ödeme Planı üretim ile destek arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmaktadır. Ana Amaçlar;

- Çiftçilere piyasa talebine göre üretim yapma imkanı verir
- Çevresel ve ekonomik olarak sürdürülebilir tarım üretimini teşvik eder
- OTP uygulamalarını, uygulayıcılar ve çiftçiler açısından basitleştirir
- DTÖ Tarım Ticaret Pazarlıklarında AB'nin pozisyonunu güçlendirir⁸⁷

⁸⁷ European Commission, **Single Payment Scheme-the Concept**, 29 Ekim 2009

1.5.9.11. Özel Geçiş Ayarlamaları

Bazı yeni üyeler, AB mevzuatına uyma sürecinde, duyarlı sektörlerine yardımcı olmak için özel bir takım düzenlemeleri talep etmişlerdir ve mevzuata tam olarak uyum sürecinde adım adım ilerlemek istemişlerdir. Mesela tahıl yardımlarında küçük kalite değerlendirme farklılıkları, şeker için özel bir ithal kotası, özel şaraplık üzüm ekim hakları, AB'nin canlı hayvan yoğunluk gereklerini karşılamak için daha fazla zaman, bazı konularda ulusal yasaların geçici olarak korunması gibi istekler gelmiştir. Slovenya ve Polonya süt kotalarını değiştirmek için bir yıllık geçiş süreci almışlardır.

1.5.9.12. Üretim Limitleri

AB-15 gibi, yeni üye ülkeler de aşağıdaki şekilde belirli üretim sınırlamalarına sahiptir;

- Süt, şeker, patates nişastası, izoglukoz, tütün üretiminde üretim kotaları
- Bazı ürünler için en yüksek garanti edilmiş miktarlar
- Bazı ürünler için en yüksek garanti edilmiş bölgeler
- Canlı hayvan sektöründe, sayı tavanları
- Bazı tahıllar için üretim alanları ve ürün referansları

Her yeni üye ülke için sınırlamalar katılım müzakerelerinin genel prensiplere uygun bir parçası olarak ve geçmişteki referans periyodlarında, özel üretim durumları gözönüne alınarak ayarlanmıştır.

1.5.9.13. AB Yeni Üye Ülkelere, AB'nin Zorlukları İle Baş Etmek İçin Nasıl Yardımcı Olmuştur?

AB, yeni üye ülkelere, üyelik başvuru sürecinden itibaren önemli destek vermiştir. Genişleme Komisyoneri ile tümüyle yeni bir Avrupa Komisyonu Direktifi-Genel düzenlenmiştir ve katılım öncesi strateji hazırlanmıştır. 1989 yılında başlayan Phare programına, 2000 yılında Sapard ve ISPA programları eklenmiştir. 2003

sonunda 13.000 SAPARD projesi, proje sahibine kontrat edilmiş %56 (1.2 milyar EURO) 2000-2003 periyodunda AB SAPARD katılımı olarak ülkelere kullanılmıştır.⁸⁸

1.5.9.14. Kırsal Kalkınma Yardımı

AB finansal yardımlarını tarımsal sektör, katılım öncesi, kırsal kalkınma önlemlerine odaklamıştır. Çünkü bunlar yeni üye ülkelerin çiftlik yapılarını, gıda işleme ünitelerini ve kırsal ekonomiyi yenilemelerini sağlamıştır. Böylece kırsal alandaki insanların yaşama standartları yükselmiştir. Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde katılım öncesi, yardım AB ülkelerince finanse edilen SAPARD programı ile gelmiştir. Bu yardımlar girişten sonra da yeni üye ülkeler ve AB arasında anlaşılan özel kırsal kalkınma programları vasıtası ile devam edecektir.

Mevcut AB-15 Kırsal Kalkınma programın'da varolan tedbirlere (örnek olarak, çiftliklere ve gıda işleme yatırımları; genç çiftçilere yardımlar; kırsal bölgelerin adaptasyonu ve geliştirilmesi; tarımsal-çevresel programlar) ilave olarak, yeni üye ülkeler için yeni uygulamalarda geliştirilmiştir. Örnek olarak:

- Devam eden yenileme çalışmaları çiftçilere yönelik gelir desteği,
- Üretici gruplarının oluşturulması,
- AB standartlarının karşılanması için destekler (mevcut üye ülkeler için) fakat yeni üye ülkeler için finans yatırımlarında ek bir indirim vardır,
- Teknik destek,
- Direk ödemeleri artırmak,
- Lider ve tip aktiviteleri, özellikle yerel seviyede kapasite yaratmak için,
- Genişleme ve tavsiye servisleri,
- Tam olarak varlık göstermeyen çiftliklerin yaşaması için özel tedbirler

⁸⁸ Avrupa, **Question and Answers about the Fifth Enlargement (Archived)**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/questions_and_answers/11-22_en.htm, 29 Ekim 2009

Yeni üye ülkelerde, sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapan çiftlik mevcuttur. Bu çiftliklerin ticari olarak faaliyet göstermelerine, pazara arz edilebilecek şekilde üretim yapmalarına ve çiftliklerini yenilemelerine yardımcı olmak için her yıl için en fazla 1.000 EURO (Polonya’da 1250 EURO) beş yıla kadar olan bir periyot için önerilmektedir

1.5.9.15. Ödeme Acentaları

Vergi verenler söz konusu olunca çiftçilere yapılan ödemeler önem arz etmektedir. OTP’nin karışık yapısından dolayı, özellikle direk ödemeler ve kırsal kalkınma tedbirleri sebebi ile çiftçiler büyük oranda detaylı bilgi sağlamak zorundadırlar. Üye ülkeler bilgisayarlı kontrol sistemleri kullanarak bilgileri yerinde ve uzaktan alarak derlemek zorundadır. Ödeme acentaları ve entegre edilmiş yönetim ve kontrol sistemi (Integrated Administration and Control System-IACS), OTP uygulaması için gereklidir ve üye ülkelerce kurulmalıdır.⁸⁹

1.5.10. Şeker Rejiminin Reformu 2005-2006

OTP’de desteklenen tarımsal ürünlerden birisi de şeker pancarından üretilen şekerdir. AB 17 milyon metrik ton üretimle en büyük şeker pancarı üreticisidir. Topluluk fiyat destekleri ve ithalat engelleyici tedbirlerle iç şeker piyasasını uluslararası piyasa güçlerinden izole etmiştir. Reformdan önceki, “şeker sektörü piyasasının genel organizasyonu” üzerine düzenlenen No.1260/2001 Konsey Düzenlemesi 1968 yılından beri uygulanagelen 2001/2002 piyasa yılında kanunlaşan ana kuralları içerir. Bu kurallar 2005/2006 yılına kadar devam etmiştir. Bu rejim altında AB, şeker üretimi, ithalatı, ve ihracatı karışık ve maliyetli bir yönetim programıydı. Yüksek oranlı iç fiyat destekleri, ihracat sübvansiyonları ve yüksek gümrük vergileri içermektedir.⁹⁰

⁸⁹ European Commission, **Financing the Common Agricultural Policy**, (Çevirimiçi), 17 Kasım 2009

⁹⁰ European Commission, **Reform of the Sugar Sector**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/sugar/index_en.htm, 17 Kasım 2009

Düzenleme, iki ana şeker kotası vermekteydi. “A” şeker (14.3 milyon ton) ve “B” şeker (3.1 milyon ton) şeker pancarı üreticilerine ve işleyicilerine iyi bir gelir sağlamak üzere iç fiyat desteği için elverişli miktarlar olarak belirlenmişti. A ve B şekerin fiyatı belirli bir hedefin altına düşerse, ulusal müdahale acentası tarafından belirlenen bir iç fiyat devreye giriyordu ve alımlar bu fiyatlardan yapıyordu. 2001/2002 yılında hedef müdahale fiyatı beyaz şekerde 631.9 EURO/ton ve ham şekerde 523.7 EURO/ton olarak dünya fiyatlarının üç misli üzerindeydi. Bu durum 2005/2006 sezonuna kadar böyle sürdü. Üye ülkelere tahsis edilen, A ve B şeker üretim kotaları, geçmiş yıllarda yapmış oldukları üretim miktarları referans alınarak hesaplanmıştı. Bu kotaların üzerindeki üretilen şeker C olarak adlandırılmakta ve herhangi bir destekten yararlanamamaktaydı. Bu desteklerden yararlanabilmek için gelecek yılı beklemek ve bu yılın A veya B kotasından faydalanması gerekmekte idi.

Bu piyasa düzeni iç piyasada şeker fiyatının dünya fiyatlarından üç kat fazla olmasına ve fazla üretimin çok büyük boyuttaki desteklerle ihraç edilmesine yol açmıştır. 2003 yılında, yüksek oranda korunan AB piyasasına giremeyen üç büyük şeker üreticisi, Brezilya, Avustralya ve Tayland, AB’nin şeker ihracatını, Uruguay Round’unda Dünya Ticareti Müzakereleri’nde üzerinde anlaşılan seviyelerin çok üzerinde sübvans ettiğini anlatan bir şikayet dosyasını DTÖ’ye vermişlerdir⁹¹.

Yaklaşık 40 yıl boyunca büyük bir değişikliğe uğramayan şeker ortak piyasa düzeninde, 2003 ve 2004’teki OTP reformuna uygun olarak yapılacak bir reform üzerinde Kasım 2005’te anlaşılmıştır ve AB 2006/07 den 2009/10 periyodunda radikal bir reform kararı alarak bunu (EC) No 318/2006 Konsey Kararlarına yansıtmıştır. Bu reform kararı AB’nin şeker sektörüne sürdürülebilir bir gelecek sağlamak amacıyla. Reform ilk olarak, iç üretimi 20 milyon tondan 12 milyon ton düşürerek fazla ihracatın önüne geçmeyi ve DTÖ’nün çözüm kararına uymayı

⁹¹ South Center, **The Reform of the EU Sugar Sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations**, November 2007, Geneva, Switzerland, p.1, (Çevirimiçi), <http://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2008/01112.pdf>, 17 Kasım 2009

hedeflemiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için, reform, fiyatı 4 yılda %36 azaltmayı hedeflemiştir.⁹²

Üretimde gönüllü bir düşüşü sağlamak için, şeker firmalarına yeniden yapılanma için bir finansal yardım planı oluşturulmuştur. 2010'daki yeniden yapılanma periyodunun bitiminden sonra, uygun olursa AB'nin son ürün ayarlaması Komisyon tarafından alınacak bir lineer kota azaltımı yoluyla mümkün olacaktır. Yeni şeker rejimi geri çekme mekanizmasını da gündeme taşımıştır. Bu yönetsel mekanizma, referans olan fiyata yakın bir fiyatta piyasa dengesi oluşturmayı mümkün kılmayı amaçlamaktadır. Yeni mekanizma, kotalarla üretilen şekere uygulanır ve geri çekme oranını baz alır. Her Ekim ayında gelecek yıl için karar alınır.

Reformun ana hatları aşağıdaki gibidir:

- **Şeker fiyatları:** 2006/2007'den itibaren şeker fiyatları 4 yıl içinde kademeli olarak – ilk yıl %20 ikinci yıl %27.5, üçüncü yıl %35, dördüncü yıl %36 oranında azalarak 2009/2010'da ton başına 400 EURO'ya inecek “A” ve “B” kotaları tek bir üretim kotası altında birleştirilecektir.⁹³

- **Üreticilerin kayıplarının telafi edilmesi:** Şeker pancarı üreticilerinin şeker fiyatı indirimlerinden doğan gelir kayıplarının %64.2'si üretimden bağımsız destek yolu ile telafi edilecek ve bu destek ödeme planına dahil edilecektir. Şeker kotasını en az %50 oranında azaltan bir ülkede üretim yapmaya devam eden şeker pancarı üreticileri için 5 yıllık geçiş süresi boyunca gelir kayıplarının %30'u kadar üretime bağlı ek destek verilecektir.⁹⁴

- **Piyasa tedbirleri:** Reformun ilk yıllarındaki piyasa dalgalanmaları ile başa çıkabilmek için müdahale mekanizması dört yıl boyunca korunacaktır. Dört yıllık geçiş sürecinin sonunda müdahale fiyatının yerini referans fiyat alacaktır.

⁹² FOA, **European Union Sugar Regime**, (Çevirimiçi), <http://www.fao.org/DOCREP/005/X4988E/x4988e06.htm>, 18 Kasım 2010

⁹³ European Commission, **Communication from the Commission**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/sugar/com227_en.pdf, 18 Kasım 2009

⁹⁴ A.e.

Piyasa fiyatlarının referans fiyatlarının altına düştüğü durumlarda özel stok sistemi uygulamaya koyulacaktır.

- **İzoglukoz ve rafine sanayi:** 2009/2010 yılına kadar izoglukoz ve inülin şurubu için ekstra kota satın alınabilececek (İtalya’da 60.000 ton, Litvanya’da 8.000 ton, İsveç’te 35.000 ton) İzoglukoz sanayinin yeniden yapılanma fonlarına katkısı yarı yarıya azaltılacaktır. AB ülkelerindeki rafine sanayi 150 milyon EURO’luk özel yeniden yapılanma fonundan yararlanabilecektir.

- **Yeniden yapılanma desteği:** Şeker fabrikaları ile izoglukoz ve inülin üreticilerine yönelik olarak 4 yıl boyunca gönüllü yeniden yapılanma planı uygulanacaktır. Bu çerçevede fabrikaların kapanması ve kotadan vazgeçilmesinin teşvik edilmesinin yanı sıra yeniden yapılanma sürecinin sosyal ve çevresel etkileri ile başa çıkılması amacıyla destek verilecektir. Yeniden yapılanma desteği 2006/2007 ve 2007/2008’de ton başına 730 EURO, 2008/2009’da ton başına 625 EURO ve 2009/2010’da ton başına 520 EURO olacaktır.⁹⁵

- **Bölgesel çeşitlendirme tedbirleri:** Reformdan en fazla etkilenen bölgelerde yeniden yapılanma yardımlarının %15’ine kadar ek meblağ çeşitlendirme tedbirlerinde kullanılabilecektir. Geniş olarak yeniden yapılandırma gerçekleştirilen ülkeler için bu çeşitlendirme yardımı ulusal kotaların %50 ile %75 oranına azaltıldığı ülkelerde %50’ye, %75 ile %100 arasında azaltıldığı ülkelerde ise %75’e yükseltilecektir

- **Dış ticaret:** Avrupa piyasalarının idaresi iyileştirilmiş ithalat kontrolleri ile kolaylaştırılacaktır. Komisyon bu doğrultuda “silah dışında her şey” olarak adlandırılan inisiyatiften faydalanan üçüncü ülkelere yapılan ithalatın bir yıl içinde %25’in üzerinde artması halinde otomatik olarak koruma önlemleri alacaktır.

- **Kimya ve ilaç sanayi:** Kimya ve ilaç sanayinde ve biyoethanol üretiminde kullanılan şeker üretim kotaları kapsamı dışında tutulacaktır.⁹⁶

⁹⁵ A.e.

⁹⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, **İKV Bülteni** 1-15 Aralık 2005, (Çevirimiçi), <http://www.ikv.org.tr/pdfs/bff00d30.pdf>, 18 Kasım 2009

2006/2007 reforme edilmiş yeni şeker yasasının ilk yılında, kotalardan feragat 1.5 milyon tona ulaştı. Azaltma şeker ve izoglukoz için, ek 1 milyon tonluk bir kota ile telafi edildi. Reformlardan sonra ihracat yılda 1.374 milyon tonla sınırlandırıldı (bir önceki yılda ortalama 4.6 milyon tonda). Eski ve yeni şeker pazar rejimleri arasında geçişi düzenlemek için dizayn edilen özel tedbirler ışığında, Komisyon Mart 2006'da önleyici bir 2006/2007 pazarlama yılında aşağıdakilerle bir geri çekme planlamıştır;

- firmalara kota altında üretimlerini eşik seviyesinde sınırlama izni, verilen kotaya uygulanabilir bir katsayı ile sonuçlanan, bir eşik
- yeniden yapılandırma rejimine ve eski "A" ve "B" kotalarına göre, yanıt olarak her üye ülkenin farklı eşik uygulaması

Bu tedbirler kısmi olarak şeker üretiminin düşmesi ile sonuçlanmıştır. Ekim 2006'da, yenilenen tahminlere göre, piyasa aşağı yukarı dengeye gelecekti. 2007/2008 satış yılında, reforme edilen şeker piyasası uygulamasında ikinci yıl, yeniden yapılandırma rejiminde belirlenen kotalar içerisinde azalma 0.7 milyon tona ulaşmıştır. Bu hedeflenen 5 milyon ton rakamının çok altındadır. Sonuç olarak, 2007 başında, 2007/2008 satış yılındaki denge tahmini 4 milyon ton beklenen fazla arzı gösterdi. Komisyon Mart 2007'de şeker kotasını 2 milyon tona çekmeye karar verdi. (EC)No 318/2006 Kararından azaltma aşağıdakileri içerir;

- Şeker pancarı ekiminden önce karar, pancar ve şeker üretimini azaltmaya imkan vermiştir
- Üretimi azaltan şirketler %13.5 oranındaki, üretimlerini depolama zorunluluğundan muaf olacaklardır
- Her üye ülke için eşik farklılaştırması, yeniden yapılandırma rejimine verdikleri cevaba göre hesaplanır⁹⁷

⁹⁷ European Commission, **Communication from the Commission**, (Çevirimiçi), 18 Kasım 2009

1.5.11. Meyve ve Sebzeler için OTP Reformu 2007

1 Ocak 2008'den itibaren, yeni uygulamalarla beraber, Meyve ve Sebzeler için yeni bir Ortak Piyasa Düzeni geçerli olmuştur. Reforme edilen Ortak Piyasa Düzeninin amacı, meyve ve sebze sektörünün, rekabet ve piyasa merkezli olması, krizlerden kaynaklanan gelir değişimlerini azaltması, tüketimi artırması, genel halk sağlığının iyileştirilmesine katılım ve çevresel koruma ile ilgili önlemlerin artırılması. Yeni tedbirler üreticilerin, üretici organizasyonlarına katılmalarını teşvik etmektedir. Üretici organizasyonlarına, kriz yönetimi için daha fazla araç sunulmuştur. Meyve ve sebze sektörü Tek Ödeme Planına dahil edilmiştir. En az seviyede çevresel harcama talep edilmiştir. Organik üretim için AB fonları artırılmıştır. Meyve ve sebzeler için ihracat sübvansiyonları da kaldırılmıştır.

Şu andaki Ortak Piyasa Düzeni, işleme endüstrisine teslim edilen ürün miktarı üzerinden, işlemeciye ve üreticiye verilen destektir. Bu OTP'nin reforme edilen diğer kesiminden farklı olan bu sistem, domates, limon, nektarin, şeftali, kuru incir, kuru erik ve kuru üzümü kapsamaktadır.⁹⁸

Meyve ve sebze piyasaları için yapılan reform ile aşağıdakiler yapılmıştır;

- Tek Ödeme Planı (The Single Payment Scheme-SPS) ve Tek Bölge Ödeme Planı (Single Area Payment Scheme-SAPS) kapsamındaki ödemelerde üretimle destek arasındaki bağ koparılmıştır.

- Yeşil Kutu (Green Box) desteklenmiştir.
- Desteklenen topraklar, meyve ve sebze ekimine uygun olmalıdır.
- Esneklik, objektiflik, ayırmacı olmayan kriterler uygulanacaktır
- Basitlik, OTP reformuna uygun olarak basitleştirilmiş prosedürler uygulanacaktır

⁹⁸ Europa, European Union Portal, **CAP Reform: Fruit and Vegetable Reform will Raise Competitiveness, Protect Producers from Crisis, Increase Consumption, Improve Environmental Protection and Simplify Rules**, (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/75>, 18 Kasım 2009

- Çapraz uyum önceliklidir, yeni plana göre bağlayıcı uygulamalar mevcuttur

- İhracat geri ödemeleri kaldırılmıştır⁹⁹
- Geri kalan, üçüncü ülkeler ile ilgili uygulamalar, DTÖ ile pazarlıklar sonuçlanıncaya kadar değişmeden kalmıştır.

- Tek Ödeme Planına aktarılan toplam miktar 800 milyon EURO'dur
- Üretici organizasyonları için bütçe yaklaşık 700 milyon EURO'dur
- Üretici organizasyonlarının başarısına göre 700 milyonluk bütçe yıldan yıla artırılabilecektir. Şu anda yıllık artış 50 milyon EURO'dur.

a) Üretici Organizasyonları

Üretici Organizasyonları ile ilgili kurallar basitleştirilmiş ve esneklik kazanmıştır. Üretici Organizasyonlarına ek destekler sağlanmıştır. Özellikle yeni üye ülkelerde Üretici Organizasyonları, ulusal program temelinde operasyonel programlar geliştireceklerdir. Amaçları aşağıda sıralanmıştır;

- Piyasadaki talebe uygun olarak üretimin miktar, kalite ve izlenebilirlik açısından gerçekleştirilmesi

- Ürünlerin, tedarik ve pazarlamasının gruplandırılması
- Üretici fiyatlarının sabitlenmesi ve üretim maliyetlerinin azaltılması
- Çevre koruyucu kültürel uygulamaların artırılması
- Piyasa merkezli hareketin özendirilmesi¹⁰⁰

Üretici organizasyonları, özellikle Akdeniz iklimi kuşağında yetişen ürünlere dayalı ve daha yüksek Sebze ve Meyve üretimi olan, İspanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde sayıca fazladır.

⁹⁹ European Commission, **Reform of the Fruit and Vegetable Sector**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/fruitveg/infopack_en.pdf, 20 Kasım 2009

¹⁰⁰ European Commission, **The Common Market Organisation in Fruit and Vegetables (Fresh Products)**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/fruitveg/presentations/cmo_mfb2_rev.pdf, 20 Kasım 2009

b) Kriz Yönetimi

Bu yönetim, Üretici Organizasyonları vasıtası ile organize edilecektir (%50 si Topluluk bütçesinden finanse edilecektir). Araçlar, yeşil hasat, kriz döneminde promosyon ve iletişim araçları, eğitim, hasat sigortası, banka borçlarının güvence altına alınması ve karşılıklı fonların yönetim maliyetlerinin finanse edilmesi. Üretici organizasyonları tarafından gerçekleştirilen geri çekmelerin %50'si karşılanmaktadır. Okullara v.b. bedava dağıtılan geri çekmelerin %100'ü Topluluk tarafından karşılanmaktadır. Üretici Organizasyonlarına Topluluk yardımları, satılan ürünlerin toplam değerinin %4.1 ile sınırlıdır. Ancak bu fazlası kriz önleme ve yönetim giderlerine harcanmak üzere %4.6 ya kadar artırılabilir.¹⁰¹

c) Meyve ve Sebzelerin Tek Ödeme Planına Dahil Edilmesi

Meyve ve sebzelerle kaplı olan topraklar, üretimden ayrılan yardım planları altında ödemeler almaya hak kazanmışlardır. İşlenmiş meyve ve sebzeye transfer edilen bütün destek üretimden bağımsız hale getirilmiş ve Tek Ödeme Planındaki ödemeler yükseltilmiştir. Tek Ödeme Planına transfer edilen toplam tutar 800 milyon EURO civarındadır. Domates için, üye ülkeler 4 yıllık bir geçiş periyodu uygulamakta serbesttirler, ancak üretimle ilişkilendirilen yardımlar ulusal tavanın %50'sini geçmemelidir. Yıllık olmayan tahıllarda, beş yıl için geçiş ödemeleri uygulayabilirler ancak bu ödemeler ulusal tavanın %75'ini geçmemelidir. Üye ülkeler, meyve ve sebzelere dağıtılacak ödemeleri üç yıl için erteleme hakkına sahiptirler.¹⁰²

d) Çevresel Tedbirler

Meyve ve sebzelerin Tek Ödeme Planına dahil edilmesi, direk ödeme alan çiftçiler için çapraz uyumu da mecburi kılmıştır. Ek olarak Üretici Organizasyonları her operasyonel programın en az %10'unu çevresel tedbirlere ayırmak zorundadırlar.

¹⁰¹ Avrupa, European Union Portal, **Cap reform: Fruit and Vegetable reform will raise competitiveness, promote consumption, ease market crises and improve environmental protection**, (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/810>, 21 Kasım 2009

¹⁰² A.e.

Her operasyonel programda Topluluğun %60'ını Topluluğun finanse ettiği bir organik üretim yer almak zorundadır.¹⁰³

e) Daha Fazla Tüketimi Teşvik Etmek

Beslenme üzerine hazırlanan Komisyonun Beyaz Kağıdı'nda meyve ve sebzelerin daha fazla tüketilmesi hedeflerden bir tanesidir. Meyve ve sebzelerin genel promosyon kurallarına göre eğitim yerlerinde çocuklara yapılan çalışmalar için 6 milyon EURO'luk ek bir ödeme hazırlanmıştır. Meyve ve sebzelerin okullara, hastanelere ve yardım kuruluşlarına bedeva dağıtılması için de 8 milyon bütçe hazırlanmıştır. Burada tavan Üretici Kuruluşların sattığı ürün miktarının %5'idir.

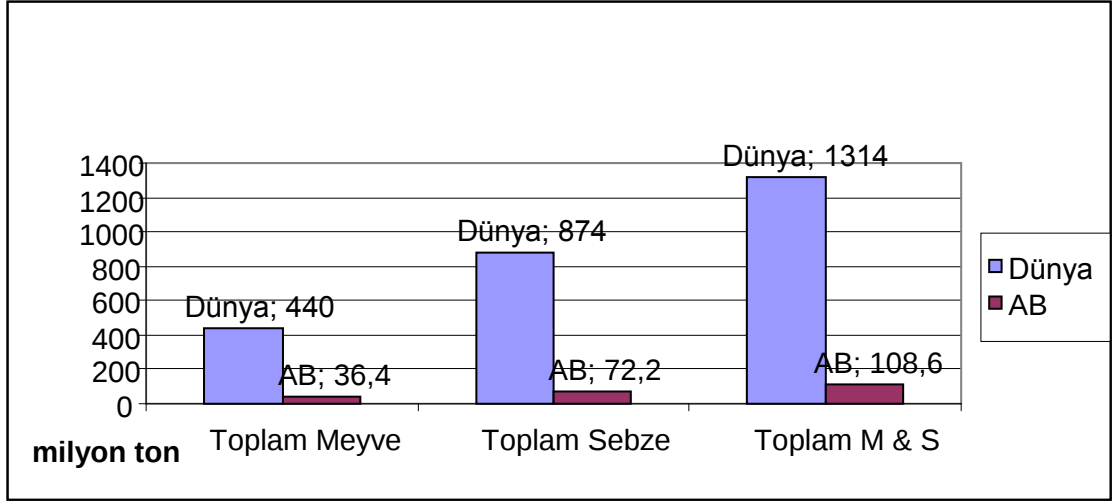
f) Geçici Yumuşak Meyve Ödemeleri

Çilek ve Ahududu meyvelerinin piyasa koşulların uygun olarak işlenmesi için, üreticiler en fazla 5 yıllık periyot için belirlilenmiş bir miktardaki toprak parçasına dekar başına 230 EURO alacaklardır. Üye ülkeler 400 EURO/dekarı geçmeyecek şekilde ulusal tamamlama yapabilirler.

g) Tek Ödeme Planı Uygulayan Ülkelerde Ayrı bir Meyve ve Sebze Ödemesi

Bu ülkeler, geleneksel olarak meyve ve sebze üreticilerine üretimden bağımsız bir ödeme uygulayabilirler. Sekil 1'de görüldüğü üzere AB Dünya'da önemli bir Sebze ve Meyve üreticisidir. Dünya meyve ve sebze üretiminin %8'den fazlası AB ülkelerinde yapılmaktadır.

¹⁰³ Horticulture Network Ireland, **Reform of EU Fruit and Vegetable Regime**, (Çevirimiçi), http://www.horticulture.ie/REFORM_OF_EU_FRUIT_AND_VEGETABLE_REGIME.shtml, 21 Kasım 2009

Şekil 1: 2003-2005 Döneminde Ortalama Fiyatlarla Dünya Meyve ve Sebze Üretimi ile AB Üretiminin Karşılaştırılması

Kaynak: European Commission, Reform of the Common Market Organisations in Fruit and Vegetables, 24 January 2007, (Çevirimiçi),

http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/fruitveg/presentations/pres240107_en.pdf, 25 Kasım 2009

1.5.12. Şarap Sektörü Reformu 2008

AB, Dünya şarap üretiminde lider durumdadır. Dünya'daki şarap bağlarının %45'i, üretimin %65'i, tüketimin %57'si AB'dedir ve ihracatın %70'ini yapmaktadır. Ortak Piyasa Düzenleri uygulamasından itibaren şarap piyasası önemli oranda gelişmiştir. Şarap Ortak Piyasa Düzeninde Yapılan Revizyonlar aşağıdadır;¹⁰⁴

a) Ulusal Finansal Zarflar: Direkt olmayan distilasyon sübvansiyonları, her ülkeye kendi durumuna göre, AB dışında promosyonlar, yenilikler, üretim zincirlerinin yeniden yapılanması ve modernizasyonu, yeşil hasat desteği, kriz yönetimi v.s. gibi tedbirler uygulayabilecekleri bir fon bütçesi sunacaktır. Ülkeler destekleri şarap bağlarına nasıl dağıtacaklarını da belirleyebileceklerdir.

b) Şarap Üretilen Alanlarda Çevresel Koruma ve Kırsal Kalkınma: Genç çiftçilere daha fazla yardım, geliştirilmiş piyasalar, profesyonel eğitim, peyzajın korunmasından dolayı oluşan gelir kaybının telafisi, erken emeklilik v.s.

¹⁰⁴ European Commission, **The reform of the EU's Wine Sector-Unleashing its potential**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/wine/potential/index_en.htm, 22 Kasım 2009

c) Ekim Hakları: Kısıtlayıcı ekim rejimi AB seviyesinde 1 Ocak 2016 yılında kalkacaktır. (Bazı ülkeler uygulamaya 2018'e kadar devam edebilirler)

d) Distilasyon Planının Aşamalı Kaldırılması: Distilasyon sübvansiyonlarının aşamalı olarak geri çekilecektir

e) Acil Durum Distilasyonu: 2012'ye kadar 4 yıl boyunca fonlama en fazla ulusal fon bütçesinin %20'sinden en fazla %5'ine düşecektir

f) Alkollü İçkilerde Kullanılmak Üzere Distilasyon: Fonlama 4 yıl içerisinde kaldırılacaktır. Ödemeler geçiş dönemi periyodunda her üreticiye tek ödeme şeklinde yapılacaktır.

g) Tek Çiftlik Ödemesinin Tanıtımı: Üretimden bağımsız hale getirilmiş Tek Çiftlik Ödemesi, üye ülkelerdeki sarap bağı yetiştiricilerine dağıtılacaktır.

h) Bağ Sökmek: Rekabetçi olmayan şarapların üretildiği alanlarda, çiftçilere alternatifler sunarak, fazla üretimin önüne geçmek amaçlanmaktadır. AB veya ülke bazında yönetimler geri çekme miktarlarını sınırlayabilirler.

ı) Şarap Yapım Uygulamaları: Yeni şarap yapım yöntemlerinin onaylanacaktır

i) Daha Basit Etiketleme: İyi yerleştirilmiş, geleneksel ve ulusal kalite etiketlemesi korunarak, üzüm çeşidine bağlı olarak basitleştirilmiş etiketleme uygulaması yapılacaktır.

1.5.13. OTP'nin Sağlık Taraması 2008

20 Kasım 2008'de AB tarım bakanları, OTP'ye bir Sağlık Taraması (Health Check) yapmak üzerinde anlaştılar. Üzerinde anlaşılan konular, tahılların nadasının kaldırılması, 2015'te süt kotalarının tümüyle kaldırılacak şekilde süt kotlarının adım adım artırılması ve piyasa müdahalelerinin düzgün bir güvenlik ağına döndürülmesidir. Bakanlar ayrıca, modülasyonu artırmayı, çiftçilere yapılan direk ödemeleri azaltmayı ve parayı Kırsal Kalkınma Fonuna transfer etmeyi

kararlaştırdılar. Bu önlemler Avrupa tarımının karşılaştığı iklim değişikliği, daha iyi bir su yönetimi, biyolojik çeşitliliğin korunması, yeşil enerji üretimi gibi, yeni tehlike ve fırsatlarla daha iyi bir cevap vermeyi kolaylaştırmak amacı ile alınmıştı. Üye ülkeler hassas bölgelerdeki süt üreticilerinin de yeni tedbirlere ve piyasa şekline uyumuna yardımcı olabileceklerdir.¹⁰⁵

a) Süt Kotalarının Kaldırılması: Süt kotalarının 2015'te sona erecektir. Yumuşak bir geçiş için süt kotları 2009/10 ve 2013/14 yılları arasında her yıl bir puan artırılacaktır. İtalya'da 2009/10 periyodunda 5 puan birden artış yapılacaktır. 2009/10 ve 2010/11 yıllarında süt kotalarını %6'dan fazla geçen çiftçilerden, normal cezanın %50 fazlası alınacaktır.

b) Desteğin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi: Çiftçilere verilen direk ödemeler gibi yardımlar üretimden bağımsız hale getirilmışti. Ancak yine de bazı üye ülkeler, üretime verilen bazı yardımları halen uygulamaktaydılar. Bu ödemelerde Tek Ödeme Planı çerçevesinde üretimden bağımsız hale getirilecektir.

c) Sektöre Özel Problemlerle İlgili Verilen Yardımlar (Madde 68 diye anılan tedbirler): şu anda üye ülkeler, çevresel tedbirlerle veya sektördeki ürünlerin kalite veya pazarlama standartlarının yükseltilmesi ile ilgili olarak ulusal bütçe tavanlarının %10'unu direk ödeme olarak kullanabilirler. Bu olasılık daha esnek hale getirilecektir. Ödemenin aynı sektör için kullanma zorunluluğu kaldırılmıştır. Dezavantajlı bölgelerdeki çiftçilere süt, sığır eti, keçi ve koyun eti üretimi için kullanılabilir. Hassas ve kolay zarar görebilir tipteki çiftçilik için, doğal afetlere karşı, hayvan hastalıklarında karşılıklı fonlar gibi risk yönetimi tedbirleri için kullanılabilir.

d) Tek Bölge Ödeme Planlarının Uzatılması: Basitleştirilmiş, Tek Bölge Ödeme Planı uygulayan ülkeler bunu 2013 yılına kadar devam ettirebilirler, 2010'da uygulanması gereken Tek Ödeme Planı'nı hemen uygulamaya mecbur değillerdir.

¹⁰⁵ European Commission, "Health Check" of the Common Agricultural Policy, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/index_en.htm, 30 Kasım 2009

e) AB-12 ülkelerindeki çiftçiler için Ek Fonlar: AB-12'ye çiftçileri direk ödemelere kadar, işlerini kolaylaştırmak için 90 milyon EURO ayrılmıştır.

f) Harcanmayan Parayı Kullanmak: Tek Ödeme Planı uygulayan üye ülkeler ulusal zarflarından şu anda kullanmadıkları parayı Madde 68 önlemleri için kullanabilirler veya Kırsal Kalkınma Fonuna aktarabilirler.

g) Parayı Direk Yardımlardan Kırsal Kalkınmaya Kaydırmak: Şu anda 5.000 EURO'dan daha fazla direk ödeme alan bütün çiftçilerin ödemeleri %5 azaltılacaktır ve bu para Kırsal Kalkınma bütçesine aktarılacaktır. Bu oran, 2012'de %10'a çıkarılacaktır. Yıllık 300.000 EURO'nun üzerindeki tutarlarda yapılan ödemelerden ayrıca %4 kesinti yapılacaktır. Bu yolla toplanan fonlar üye ülkelerin, iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, su yönetimi, biyoçeşitliliğin sağlanması, yeni buluşlar gibi güçlendirici programlarda kullanılabilir. Transfer edilen bu paraya AB %75 oranında finansman desteği sağlayacaktır.

h) Genç Çiftçilere Yatırım Desteği: AB-15'te olduğu gibi çoğu üye ülkede çiftçiler yaşlıdır. Yeni gelen kuşakları tarımda tutmak önemlidir. Üye ülkeler Tarımsal ve Kırsal Kalkınma programlarından yapısal fonlardan genç çiftçilere destek aktarabilirler.¹⁰⁶ Son reformlarla verilen yatırım desteği 55.000 EURO'dan 70.000 EURO'ya çıkarılmıştır.

ı) Nadas'ın Kaldırılması: Ekilebilir alanlarda, çiftçilerin %10'luk kısmı nadasa bırakma zorunluluğu kaldırılmıştır. Böylece üretim kapasitelerini en yüksek derecede kullanabilirler.

i) Çapraz Uyum: Çiftçilere yapılan yardımlar, çevreye gösterilen saygıya, hayvan refahına ve gıda kalitesi standartlarına gösterilen özene göre verilecektir. Bu kurallara uymayan çiftçilere yapılan yardımlarda azaltmalara gidilecektir. Çevreye faydayı artıracak ve su yönetimini geliştirecek yeni yeni gerekler de eklenmektedir.

j) Müdahale Mekanizması: Piyasa tedarik tedbirleri, çiftçilerin piyasadan gelen sinyallere cevap verme kabiliyetlerini yavaşlatmamalıdır. Domuz etinde

¹⁰⁶ Friends of the Earth Europe, a.g.e., 30 Kasım 2009

müdahele ortadan kaldırılmış ve arpa ve darı için sıfırlanmıştır. Buğday için, müdahele alımları, 3 milyon tona kadar, müdahele periyodunda 101,31 EURO/ton olacaktır. Bu miktarın ötesi için alım ihaleleri yapılacaktır. Tereyağı ve süt tozu için limit 30.000 ton ve 109.000 ton olacaktır. Daha yukarıdaki miktarlara müdahele ihale yolu ile yapılacaktır.

k) Diğer Tedbirler: 2012'den itibaren küçük bir seri destekleme planı da üretimden bağımsız hale getirilecek ve Tek Ödeme Planı'na kaydırılacaktır. Enerji tahılları primi de kaldırılacaktır.¹⁰⁷

1.5.14. 2013'ten Sonra Ortak tarım Politikası

2013'ten sonra uygulanacak çeşitli politikaların fonlarının oluşturulması, AB bütçesine yaklaşımlar ile ilgili çeşitli değerlendirmeler devam etmektedir. 2010 başlarında Komisyon bir belge yayınlayacaktır. Muhtemel bir anlaşmadan sonra politika öncelikleri ve prensipler üzerine tartışmalar gerçekleşecektir. Sonra bu tartışmalardan 2014-2020 döneminin finansal perspektif ön çalışması oluşturulacaktır. 2007-2013 dönemindeki OTP fon paketi şu anda oluşturulmuş durumdadır. 2013 sonrası için, 2008'deki OTP'nin Sağlık Taraması (Health Check) içerisinde bazı önlemler zaten alınmıştır.

2013 sonrası OTP için tartışmalar, tarımsal ve kırsal kalkınma için güçlü bir AB politikası oluşturulmasına odaklanmıştır. Bu politika aşağıdakileri içermektedir;

- a) Hızla artan Dünya nüfusu sebebi ile oluşan gıda güvenliği hakkındaki endişeler.
- b) %80'i çiftlikler ve ormanlarla kaplı AB topraklarında doğru bir toprak yönetimi.
- c) İklim değişikliği problemi ile ilgili çalışmalar. İklim değişikliklerinin etkilerine uyum göstermek ve bunun etkilerini azaltmak için emisyonları azaltmak.

¹⁰⁷ European Commission, **A.e.**, 30 Kasım 2009

- d) AB nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı kırsal alanlarda dengeli bir kalkınmayı desteklemek.

Aşağıdakiler çok önemli olarak değerlendirilecektir;

- OTP çiftçilere piyasaya göre hareket edecekleri alanlar bırakacaktır
- OTP çiftçilere, üretimi yaralayacak dönemsel krizlerin etkileyemeyeceği bir güvenlik ağı sunacaktır
- OTP çiftçilere işlerini modernize edecek ve iklim değişikliğinin tehditleriyle başa çıkabilecekleri olanaklar sunacaktır. Topraklarını işlerken güzel bir görünüm sağlayacak, bölgelerin kültürel yapılarını ve kalıntılarını koruyacak veya çevreyi güzelleştirecek araçlar sağlayacaktır.

Komisyon, OTP'nin geleceğini şekillendirmek için resmi prosedüre “İletişim (Communication)” da denilen bir genel politika belgesi ile beraber gelişecek bir tartışma zemini ile başlayacaktır. Bunu finansal perspektif önerisi ile beraber sunulacak kanuni öneri izleyecektir¹⁰⁸.

1.5.14.1. OTP Perspektifi: Piyasa Müdahalesinden Politika Yenilemeye

AB'nin en eski politikalarından olan OTP'nin kökleri, AB'nin birleşme projesine dayanır. OTP uzun tarihinde bir çok kere revizyona uğramıştır. Bugünün OTP'si, AB üzerinde çok fonksiyonlu, piyasa merkezli bir politikadır. Kırsal bölgelerdeki değişken yapıyı stabilize etmeyi ve sürdürülebilir, çevreci bir üretimi hedeflemektedir.

Hedeflenen ilk politikalar yıllar boyunca korunmuştur ancak, AB'nin sürdürülebilirlik genel amacı doğrultusunda değişikliklere gidilmiştir. Bu amaçları

¹⁰⁸ European Commission, **The Common Agricultural Policy After 2013**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_en.htm, 02 Aralık 2009

sağlayacak araçlarda bir hayli değişmiştir. OTP ürün fiyat desteklerinden, üreticilerin gelirlerinin ve kırsal kalkınmanın desteklenmesine geçmiştir.

Bu noktada yanıtlanması gerekli üç temel soru AB organlarının karşısında durmaktadır;

- 1) Piyasalarda çok fazla değişkenlik varken, kırsal toplulukların ve tarımsal sektörün istikrarını nasıl sağlayabiliriz?
- 2) Desteğin eşit paylaşımını ve etkinliğini nasıl sağlayabiliriz?
- 3) Çevreye ve kırsal alanlara dönük tehditlerle nasıl başa çıkabiliriz?

OTP'nin geleceği ile ilişkili tartışmalara girmeden önce, OTP'nin nereden geldiğini bilmek önemlidir. OTP üzerinde yapılan değişikliklerin etkilerini de netleştirmek gereklidir. OTP'nin pahalı ve ticareti saptırıcı bir politika olduğunu ve dar bir topluluğa hizmet ettiğini söyleyenler de mevcuttur. Fakat gerçekte OTP, Topluluk içinde ekonomik, sosyal ve çevresel bakış açısından sürdürülebilir bir tarımsal üretim hedeflemektedir. OTP'de desteklenen üç konu vardır; üretici fiyatları, üreticilerin gelirleri ve kırsal kalkınma. Bu üç politika içi içe geçmiştir ve sürdürülebilirlik bu üç politikanın kolektif olarak uygulanmasına bağlıdır. Mesela, direk ödemeler temel gelir desteği sağlarken aynı zamanda temel gıda malzemeleri tedarikini de garanti altına alır.

OTP, AB'nin ilk ortak politika alanlarından birisi ise de, bu politika alanı içerisinde de, ulusal çıkarlar için mücadelede yaygındır. "Çiftçiler OTP reformunun şekillendirilmesinde kısıtlı etkiye sahiptirler. Ayrıca, reformların oluşmu pazarlıklarında tarım bakanlarına, maliye bakanları eşlik etmiş hatta bunların yerlerini almışlardır. Aslında bazı üye ülkeler, AB 9'dan 15 üye ülkeye genişlerken OTP içerisindeki paylarını korumuşlardır."¹⁰⁹ AB platformlarında her ülke reformlardan en yüksek payı almak, en az zararla çıkmak için gayret vermektedir.

¹⁰⁹ M. Peter van der Hoek, **Handbook of Public Administration and Policy in the European Union**, p.479

OTP önceden belirlenen, 7 yıl periyotlu en yüksek bütçeye sahiptir. Bu harcamaların tavanını belirlerken, çiftçilere de neyin var olduğunu göstermektedir. AB tarımsal ihracatı 1980’lerde zirve noktalardaydı. Bu dönemde OTP’nin ana araçları, müdahale alımları ve ihracat sübvansiyonlarıydı. Bütçe baskısı, çiftçilerin ve toplumun aynı dönemde gelişen istekleri AB içerisinde tarım politikasında bir çağrı oluşturdu. Dünya piyasalarındaki tarım ürünlerinin fiyatları ve ve gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal üretim de Dünya’nın geri kalanında eleştirileri yükseltti. 2004’teki bir seferde 10 yeni üyenin katılımı ile gerçekleşen ani genişleme, OTP’de kullanılan araçların etkinliği konusunda baskıyı artırdı. 2004’teki genişlemeye, OTP bütçesinde aynı oranlı bir genişleme eşlik etmedi. Aslında sınırlı bütçe 2004 ve 2007 genişlemeleri ile 6 milyondan 11,5 milyona yükselen tam zamanlı çiftçi sayısına bölünmek zorunda kaldı.¹¹⁰

Birbirini izleyen OTP reformları, kullanılan araçların etkinliğinin artırılmasını sağlarken, gereksiz hale gelenler, daha etkin araçlarla değiştirilmiştir. İlk yıllarda, gıda güvenliği, üretimin geliştirilmesi, piyasa istikrarı, gelir desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu politikanın sonucu olarak, fazla üretim, harcama patlaması, uluslararası problemler ortaya çıkmış ve yapısal tedbirler gerektirmiştir. 1992’de üretim fazlalarının azaltılması, çevre, gelir istikrarı, bütçe istikrarı gibi konularda reformlar yapılmıştır. Ajanda 2000 ile reform süreci derinleştirilmiş, rekabet ve kırsal kalkınma üzerinde durulmuştur. 2003’te OTP’de piyasa oriyantasyonu, tüketici hakları, kırsal kalkınma, çevre, basitleştirme, DTÖ kuralları ile uygunluk konuları üzerinde durulmuştur. 2008 yılında yapılan Sağlık Taraması “Health Check” ile , 2003 reformları güçlendirilmiş, yeni tehditlere karşı politikalar oluşturulmuş ve risk yönetimi üzerinde durulmuştur. Reformlar ile öncelik, neyin üretilmesi gerektiği (miktar yerine kalite) ve nasıl üretilmesi gerektiğine (daha yüksek çevresel standartlara göre) verimlidir. Bu değişiklikler AB’nin Dünya’nın geri kalanı ve DTÖ ile ilişkilerini de belirlemiştir.

¹¹⁰ European Commission, **Agricultural Policy Perspectives, Brief, December 2009**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/publi/app-briefs/01_en.pdf, 15 Aralık 2009

1.5.14.2. Ürün Desteğinden Vazgeçmek

OTP'deki temel reform süreci, ürün desteğinden, üretici desteğine geçmek olmuştur. Bu ürün desteklerinin yarattığı fazla üretimi ortadan kaldırmıştır. Üreticiler, OTP'nin bazı ürünlerdeki belirlenmiş fiyatları sebebi ile piyasa sinyallerinden uzak kalmıştır. Bugün, müdahale fiyatları, gerçek kriz anlarında kullanılmak üzere, düşük seviyelerde ayarlanmıştır. Müdahale tedbirleri ortadan kaldırılmamıştır, çünkü tarım sektöründe üretim diğer sektörlerle göre farklılıklar içermektedir. Tarım diğer sektörlerle göre çevreye ve iklim koşullarına bağımlıdır. Talep sinyalleri ile arz arasında kaçınılmaz bir zaman farkı mevcuttur. Üretim miktarlarındaki küçük değişiklikler fiyatlar üzerinde büyük etkiler yapabilmektedir.

OTP reformları sonucunda buğday için garanti fiyatı %50 azaltılmıştır, Şeker fiyatları %40'a yaklaşan oranlarda azalmıştır. Sığır eti fiyatı neredeyse %30 azalmıştır. Bu durum reforme edilen sektörlerde aşağı yukarı aynı sonuçları doğurmuştur. Piyasa Destek Fiyatları önemli ölçüde azaltılmış ve müdahale OTP'nin ana aracı olmaktan çıkmıştır.

Bütçe harcamalarındaki azalma da aynı yöndedir. 1992'den önce AB tarımsal harcamalarının %90'ı piyasa destek tedbirlerine ve ihracat sübvansiyonlarına gitmiştir. 2008'de bu rakam %10'dur.

Piyasa desteğinin kesilmesi aşağıdaki etkileri yapmıştır;

- AB ve Dünya fiyatları arasındaki fark azalmıştır.
- AB ürün fazlasının ihraç edilmesi gerekli kısmı azalmıştır.
- Müdahale yoluyla tutulan stok seviyelerinde düşüş meydana gelmiştir ve Dünya fiyatları üzerindeki baskı azalmıştır.
- Ticareti saptırıcı önlemlerden uzak durularak ticari partnerlere, mesaj verilmiştir.

Çiftçilerin karar alma süreçleri piyasaya göre belirlendiğinden, üretim fazlalıkları keskin bir şekilde düşmüş ve ihracat önemli miktarda azalmıştır. Sığır eti

ve şekerde AB net ihracatçı konumundan net ithalatçı konumuna geçmiştir. Bununla beraber daha rekabetçi sektörler Dünya ihracatında paylarını artırmışlardır.

Destek fiyatlarındaki azalmalar Avrupalı çiftçiler için potansiyel bir gelir kaybına yol açmıştır. 1994'te bu azaltmaları, “direk ödemeler” denilen çiftçilere yönelik telafi edici tedbirler izlemiştir. Bu ödemeler ya belirli bir bölgeye yada belirli bir hayvan sayısına, üretimden bağımsız direk ödemeler olarak verilmiştir. Bu piyasa merkezilik için ilk adımdır. Bununla beraber, ödeme, en fazla bölge ve en fazla hayvan sayısına bağlı olduğu için, özellikle bazı sektörlerde gereksiz katılık yaratmıştır. Bu sektörün yapısal gelişimine engel olmuştur ve çiftçilerin tam kapasitelerini kullanmalarını engellemiştir.

Piyasa merkezli hareket için sonraki adım 2003'te geldi. Amaç en fazla direk ödemeyi üretimden bağımsız hale getirmektir. Ödemeler çiftçilerin yaptıkları özel bir üretim bölümüne göre değil, geçmişte aldıkları desteklere göre yapılacaktır. Bu tip desteklerin amacı, üreticilere temel bir gelir desteği sağlamaktır. Çiftçi gelirlerinin geri kalanı piyasada belirlenecektir. Ayrıca ödemeler, çevresel standartlara, hayvan ve bitki sağlığı ve refahına bağlanmıştır. Bu sistem “çapraz uyum” olarak adlandırıldı.

2003'te anlaşılan reformlar, 2005'ten itibaren uygulanmaya başlandı. 3 yıl içinde desteklerin %85'i üretimden bağımsız hale getirildi. Sağlık Taraması “Health Check” reformu ile beraber, bu oran 2013'te en azından %92'ye yükseltilecektir.¹¹¹ DTÖ tarımsal destek sınıflandırmasında, bu ödemeler AB ile ticaret ortakları arasındaki ticareti bozucu olmayan “yeşil kutu” olarak adlandırılan kısma tekabül eder.

Sağlık Taraması anlaşmasına göre, bütün öngörülen direk ödemelerin yapıldığı varsayılırsa, 2010-2013 periyodunda harcamaların dağılımı kabaca %69 üretici desteği (direk ödemeler), %7 piyasa tedbirleri ve %24 kırsal kalkınma olacaktır. Tarım sektörü gelir gelişimi herhangi bir gelir desteği olmadan, çoğu

¹¹¹ Europa, European Union Portal, **CAP Reform**, (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/03/11&format=HTML&aged=00&language=EN&guiLanguage=en>, 17 Aralık 2009

Avrupalı çiftçi tarımda yaşayamayacaktır. Araştırmalar göstermiştir ki, desteklerin kaldırılması AB’de üretim seviyesini çok fazla etkilemeyecektir, fakat üretimin bölgesel ve çevresel dengesini etkileyecektir.

Son on yıl içerisinde tarımsal politikada, kırsal kalkınma reformu OTP reform sürecinin önemli bir parçası olmuştur. Ürün ve üretici desteği OTP’nin birinci ayağı olarak tanımlanırken, kırsal kalkınma politikası ikinci ayak olarak adlandırılır. Birinci ayak, tümüyle AB bütçesinden finanse edilirken ikinci ayak çok yıllık programlarla ve üye ülkelerin yardımları ile finanse edilmektedir. Bununla birlikte iki ayakta OTP’nin tamamlayıcı parçalarıdır. Çiftçilerin ve kırsal alanların ihtiyaçlarını karşılayan birbirini tamamlayan politikalarlardır.

Kırsal kalkınma politikası, stratejik amaçları olan AB geneli bir politikadır. Amaçlar, ulusal (bazen bölgesel) programlarla özel problemleri çözmek ve ihtiyaçları karşılamak üzere tatbik edilmektedir. Üye ülkeler belirlenen tedbirlere göre uygulamalar yaparken, belirli bir bölgedeki özel ekonomik, doğal ve yapısal şartlara göre esneklikler yapabilirler. Kırsal kalkınmanın tamamlayıcı bir parçası olarak “Lider Yaklaşımı (Leader Approach) adlandırılan program yerel hedef tanımlamaları teşvik etmekte ve yaral insanların, yerel konularla ilgilenmelerini sağlamaktadır. Kırsal kalkınmanın vatandaşlara ve vergi ödeyenlere açık ve izlenebilir olmasını sağlamak amacıyla, tebbirlerin uygulamaları ve performansı genel bir çerçevede gözlemlemek ve değerlendirmek amacıyla izlenir. Kırsal kalkınmada Lider Eksen Programı 3 eksenle oluşur;

1. Eksen: Rekabetçilik
2. Çevre ve Toprak Yönetimi
3. Ekonomik Farklılaştırma ve Hayat Kalitesi

Üye ülkeler kırsal kalkınma fonlarını bölgesel ihtiyaçlara göre harcayabilirler. Ancak en az %25 çevre ve kırsal alanları geliştirmeye (eksen 2), %10’unu tarım ve

ormancılık sektörünün rekabetçiliğine (eksen 1) ve diğer %10'u kırsal bölgelerin hayat kalitesine ve farklılaştırmanın teşvikine (eksen 3) harcamalıdır.

Eğer AB-15 ve AB-12 arasında yapılan seçimlerle ilgili bir karşılaştırma yapılacak olursa, üye ülkeler arasında, fonların üç eksen arasında paylaştırılmasında büyük farklar olmasına rağmen, genel olarak büyük farklar bulunmamaktadır. İki grupta büyük oranlı harcama çevre korumaya yapılmıştır. Yeni üye ülkelerde, rekabetçiliğin geliştirilmesine biraz daha fazla yatırım yapılmıştır.

1.5.14.3. OTP'nin Finansmanı

2013'te Topluluk bütçesinden OTP'nin 1. ayağına %30'dan az ve 2. ayağına %10 pay ayrılacaktır. Gene de AB kamusal harcamaları içerisinde OTP'nin payı %1 civarındadır. Bu OTP'nin maliyetine iki farklı bakış açısidir. İlk olarak, OTP'nin AB bütçesi içerisinde bu kadar büyük pay sahibi olarak görülmesinin sebebi sadece bazı ortak politikaların AB bütçesinden finanse edilmesidir. Büyük orandaki kamusal projeler tamamıyla üye ülkeler bütçelerinden karşılanırken, tarımsal politika büyük oranda Topluluk bütçesinden finanse edilmektedir. OTP'nin, her yıl 55 milyar maliyeti vardır. Bu AB GSMH'sının %0,5'inden azıdır. Ortalama bir AB vatandaşı her hafta OTP'nin finansmanı için 2 EURO vermektedir. Son 20 yılda OTP'nin Topluluk bütçesi üzerindeki yükü keskin bir seyirde azalmıştır, %70'ten %44'e düşmüştür.¹¹² Bu periyotta 15 yeni üye birliğe katılmıştır (çiftçilerin sayısı iki kattan fazla artmıştır), sonuç olarak çiftçi başına harcanan AB bütçesi geçmişe oranla çok daha düşüktür.

1.5.15. OTP'nin Geleceği

OTP gelişmeye devam etmektedir. Ortak politika AB tarımının bölgesel ve çevresel dengesini korumaktadır. AB için tehlike Ortak Politikası olmadığında üretimin olmayacağı anlamında değildir. Tehlike üretimin dengesiz bir şekilde yapılmasıdır. Üç ana politika ölçüsü; piyasa tedbirleri, direk ödemeler ve kırsal kalkındır. Bunlar birbirleri ile etkileşimli çalışan politikalardır.

¹¹² European Commission, **The Common Agricultural Policy Explained**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf, 18 Aralık 2009

Kısaca, politika tartışmaları, aşağıdaki sorular çevresinde yapılmaktadır;

- Tek Ödeme Planı, daha iyi algılanacak şekile, temel gelir desteği ve kamusal malların sağlanmasında garanti olarak tutarak nasıl getirilebilir.
- Gelecekteki piyasa krizleriyle nasıl başa çıkabiliriz. Müdahelenin güvenlik ağı olması nasıl sağlanabilir. Çiftçilerin gelirlerini istikrarlı halde tutabilmek için yeni araçlara ihtiyaç var mıdır?
- Kırsal kalkınmada, artan rekabet desteği, çevresel kaygılar ve kırsal ekonomi tehditleri arasında, politikanın etkinliği nasıl artırılabilir? İklim değişikliği ile ilgili endişelerle nasıl başa çıkılabilir.

Büyük orandaki OTP bütçesi direk ödemelere ayrılmıştır. Bu harcamaların bir payı modülasyon süreciyle kırsal kalkınmaya aktarılır. Piyasa desteği OTP bütçesinin en küçük kısmıdır.

1.5.15.1. AB Tarım Ürünlerinin Promosyonu

Bu kampanyanın amacı, tarım ürünlerini tüketiciye tam olarak tanıtmak ve nasıl üretildiklerini tam olarak anlatmaktır. Ürünlerin kalitesini, besleyici değerlerini ve güvenilirliklerini tüketiciye bildirmek ana amaçtır. Eğer AB kuraları altında çok özel bir üretim bölgesi (korunan orijin veya korunan jeografik göstergeler) olarak tanınmayan bir bölgeden gelmiyorsa, ürünler üretildiği yere, orijinine göre pazarlanmamaktadır. Bununla ilgili komisyon bir bilgi ve tanıtım kampanyası finanse etmiştir. Tarım ürünleri, üretim metodları ve gıdalar tanıtılacaktır. Bu kampanya basın toplantıları ve seminerler, dükkan ve diğer satış noktalarında promosyonlar, medyada ilanlar, sonuç değerlendirme ve piyasa çalışmalarını içerir. Bu kampanyanın maliyetinin %50'si AB tarafından karşılanabilir, %20'si profesyonel organizasyonlar tarafından karşılanabilir gerisi de ulusal otoritelerden sağlanabilir.¹¹³

¹¹³ European Commission, **Promotion of EU Farm Products**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/prom/index_en.htm, 16 Aralık 2009

1.5.15.2. İhracat İadeleri

OTP altında AB, çiftçilerinin üretime devam etmelerini teşvik etmek için, bazı tarım ürünlerinde en az fiyat seviyesi uygular. Bu fiyat seviyesi genelde Dünya fiyatlarından daha üst bir seviyede idi. Bu gıda ürünlerinin yurtdışına satılması gerektiğinde aradaki fiyat farkını telafi edecek bir mekanizma olarak, ihracatçılara geri ödemeler yapılmaktadır. İhracat geri ödemeleri zamana, ürün sektörüne göre farklılıklar arz etmektedir. Gene ihracat geri ödemeleri ülkeden ülkeye ve malların gittiği ülkeye göre de farklılıklar gösterir.¹¹⁴

1.5.15.3. Avrupa'nın Fakirleri İçin Bedava Yiyecek

1990'larda belirli durumlarda yapılan müdahale alımları ile biriken gıda stoklarını, ihtiyacı olan insanlara dağıtmayı öngören plan revize edilmiştir. Şu anda fazla stok çok küçüktür ve muhtemelen görülebilen gelecekte de yükselmeyecektir. Plan alımların devamını, stokların belirli bir seviyede tutulması için gerekli tutar. Üye ülkelerde dağıtılacak gıdaların seçimi ve dağıtım planları üç yıllık dönemler için yapılabilir. Gıdalar, yerel servisler ve yardım kuruluşları aracılığı ile dağıtılabilir. 2010/12 planında bu yardımların %75'i AB bütçesinden finanse edilecektir. 2013/15 planında AB yardımı %50 olacaktır. Yükselen gıda fiyatları ihtiyacı olan insanların gıdaya erişim güvenliğini etkilerken, komisyon bu yükselişle orantılı olarak bütçenin de artırılmasını gerekli bulmaktadır. 2006 yılında 13 milyondan fazla AB vatandaşı bu plandan faydalanmıştır. 2010'da revize program yürürlüğe girecektir.¹¹⁵

1.5.15.4. Tek Bir Piyasa Düzeni

18 Kasım 2006'da, Avrupa Komisyonu, tarımsal ürünler için, 21 Ortak Piyasa Düzeni yerine, tek bir Ortak Piyasa Düzeni önerdi. Bu öneri, çiftçilerin, tarımla uğraşan işletmelerin ve şirketlerin yararına ana bir akım haline getirilmeye ve

¹¹⁴ European Commission, **The Export of Agricultural Products to Third Countries**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/markets/export_refunds/index_en.htm, 16 Aralık 2009

¹¹⁵ European Commission, **Free Food for Europe's Poor**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/markets/freefood/index_en.htm, 16 Aralık 2009

basitleştirilmeye çalışılan OTP için önemli bir adımdı. Yeni Ortak Piyasa Düzeni 2008 yılına kadar, farklı tarımsal sektörlerden mevcut Ortak Piyasa düzenlerinin yerine geçmiştir. Bu ayrıca, her sektör için farklı olan özel yönetim komitelerinin yerine, tek bir yönetim komitesi geçmiştir. Tek bir Ortak Piyasa Düzeni aşağıdaki Tablo 5’deki zamanlamaya göre her sektör için uygulanmaya başlanacaktır;¹¹⁶

Tablo 5: Tek Piyasa Düzeni Uygulama Sırası ve Tarihleri

Uygulama Tarihi	Sektör
01.Oca.08	Meyve ve Sebzeler İşlenmiş Meyve ve Sebzeler Muz, Canlı Bitkiler, Etil Alkol, Apikültür Kota Uygulanan Şeker, Diğer Ürünler
01.Nis.08	Kuru Yem, İpekböceği, Süt Kotası Tedariği
01.Tem.08	Tahıllar, Şerbetçiotu, Ham Tütün, Sığır Eti ve Dana Eti, Domuz Eti, Koyun ve Keçi Eti Yumurta, Kümes Hayvanları Tohumlar, Zeytin, Keten ve kenevir Süt ve Süt Ürünleri, kota tedariğinin haricindekiler
01.Ağu.08	Şarap
01.Eyl.08	Pirinç
01.Eki.08	Şeker Sektörü kota haricindekiler
01.Oca.09	Karkas Sınıflandırması için Topluluk Ölçeği

Kaynak: European Commission, Simplifying the CAP, A Single Market Organisation, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/cmo/index_en.htm, 16 Aralık 2009

1.6. KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIM ARACI

17 Temmuz 2006 tarih ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile hukuki çerçevesi ortaya konan IPA (Katılım Öncesi Yardım Aracı); bir önceki mali dönemde uygulanan PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye için sözkonusu olan katılım öncesi programların yerine, bunları tek bir çatı altında toplayan yeni bir program önermektedir. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı, AB’ye 2007-2013 periyodunda katılmak isteginde olan aday ülkelere, daha önceki deneyimlerden alınan derslerle hazırlanmış, gerçekçi bir yardım sistemi sunar.

¹¹⁶ European Commission, **Simplifying the CAP, A Single Market Organisation**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/cmo/index_en.htm, 16 Aralık 2009

IPA programının amacı, tek bir çerçevede yardımların uyumunu ve etkilerini artırmaktır. Bu çerçeve, yardımları, yardım alacak aday ve potansiyel aday ülkelerin özelliklerine ve süreçlerine göre daha önce yapılan istikrarlaştırma ve birleştirme yardımlarının düzenlenmesidir. Yardım, Batı Balkan Ülkeleri ve Türkiye'yi kapsamaktadır. IPA esnek bir yardımdır ve Komisyon'un değerlendirmelerine ve yıllık strateji belgesinde gösterilenlere uygun olarak, yardım alan ülkenin ilerlemesine, ihtiyaçlarına, göre yardım sağlamaktadır.¹¹⁷

IPA'dan faydalanan ülkeler, aşağıdaki gösterildiği şekilde, katılım sürecindeki aday ülkeler veya istikrarlaşma ve birleşme sürecindeki potansiyel aday ülkeler olarak iki kategoriye ayrılmaktadırlar;

- Aday ülkeler (Regulasyona Ek I): önceki Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Hırvatistan, Türkiye
- 20 Haziran 2000 Santa Maria de Feira Avrupa Konseyinde belirlenen potansiyel aday ülkeler (Regulasyona Ek II), Arnavutluk, Bosna ve Hersek, Montenegro, Kosova'lı Sırbistan

Etkili, uyumlu ve hedefleri gerçekleşecek IPA beş parçadan oluşmuştur. Bu parçaların her biri yardım alan ülkenin ihtiyaç önceliklerine göre düzenlenmiştir. İki parça tüm yardım alan ülkeler için düzenlenmiştir.

- “geçiş dönemi yardımı ve kurumsallaşma” parçası, kapasite ve kurumsallaşma'yı finanse etmek amacıyla
- “sınırötesi işbirliği” yardım alan ülkelerin kendi aralarında, üye ülkelerle veya “sınırötesi işbirliği” çerçevesindeki bölgesel olaylarda işbirliğine teşvik eder.

Diğer üç parça, aşağıdakileri hedeflemektedir;

- “bölgesel gelişme” parçası, Topluluğun uyum politikasının uygulanmasını desteklemek amacıyla. Özellikle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Uyum Fonu içindir.

¹¹⁷ Betül Ulucan, **IPA Kırsal Kalkınma Ajansının Akreditasyonu**, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007

- “insan kaynakları geliştirme” parçası, uyum politikası ve Avrupa Sosyal Fonu’na hazırlıkla ilgilidir
- “kırsal kalkınma” parçası OTP’ye, ilgili politikalara ve Kırsal Kalkınma Avrupa Tarımsal Fonu’na (European Agricultural Fund for Rural Development-EAFRD) hazırlıkla ilgilidir

IPA, Komisyon’un içinde Çok Yıllı Gösterge Finansal Çerçeve’yi de (Multi-annual Indicative Financial Framework-MIFF) barındıran, genişleme paketindeki, geniş politik rehberlikle uyumlu olan, stratejik çok yıllık plan (strategic multi-annual planning) üzerine kuruludur. MIFF Komisyon’un üç gelecek yıl fonların tahsis edilmesi niyetini yansıtan, Kopenag kriterlerine göre ilgili ülkenin ihtiyaçları ve yönetim kapasitesine göre, faydalanacaklar ve parçalara ayrılmış, tablo formunu alır.

IPA Yardımları diğer çeşitlerin yanında izleyen formlarda da olabilir; yatırım, satın alma kontratları veya sübvansiyonlar, yönetsel işbirliği, üye ülkelerden gönderilecek uzmanların katılımı, topluluğun yararlanan ülke lehine davranışları, uygulama sürecinin desteklenmesi ve programların yönetimi ile ilgili tedbirler, bütçe desteği (özel olarak verilir ve gözetime tabidir)¹¹⁸

¹¹⁸ Europa, European Union Portal, **Instruments for Pre-Accession Assistance (IPA)**, (Çevirimiçi), http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/e50020_en.htm, 28 Aralık 2009

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

2.1. TARIM SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Tarım, Türkiye ekonomisi için sosyal ve ekonomik anlamda anahtar öneme sahiptir. Türkiye'nin toplam toprak alanının yarısı tarımda kullanılmaktadır. Bu Tablo 7'de görülebileceği üzere, AB-27 ortalamasından biraz yüksektir. Türkiye'nin katılımı, AB'nin tarımsal alanına yaklaşık olarak 41 milyon dekar ekleyecektir. 2009 yılında kabaca işgücünün %24'ü tarımda çalışmaktadır ve aynı yıl tarımsal gelirin GSMH'da payı %8,2'dir.¹¹⁹ Tablo 6'da görüldüğü üzere, tarım sektörünün yıllar içerisinde GSMH içerisindeki oranı azalsada halen önemini korumaktadır.

Tablo 6: Yıllar İçerisinde Tarım Sektörünün GSMH İçerisindeki Payı

Yıllar	Tarım		Türkiye		Tarımın
	Bin TL	Bin USD	Bin TL	Bin USD	Payı
1998	8.757.483	33.799.177	70.203.147	270.946.425	12,5
1999	10.977.132	25.978.836	104.595.916	247.540.078	10,5
2000	16.817.322	26.780.269	166.658.021	265.389.850	10,1
2001	21.236.673	17.531.535	240.224.083	198.312.463	8,8
2002	36.058.281	23.715.953	350.476.089	230.512.219	10,3
2003	45.137.960	30.275.185	454.780.659	305.033.027	9,9
2004	52.997.645	37.002.268	559.033.026	390.309.610	9,5
2005	60.713.747	45.045.410	648.931.712	481.462.548	9,4
2006	62.662.754	43.469.541	758.390.785	526.427.168	8,3
2007	64.331.717	49.497.740	843.178.421	648.753.488	7,6
2008	72.274.585	56.425.903	950.534.251	742.097.011	7,6
2009	78.397.837	50.755.420	953.973.862	617.610.715	8,2

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Stratejik Plan 2010-2014 (Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Files/duyurular/SGB/SGB_260510/SPTasarimliBaski28042010.pdf, 26 Mayıs 2010

¹¹⁹ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Stratejik Plan 2010-2014**, (Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Files/duyurular/SGB/SGB_260510/SPTasarimliBaski28042010.pdf, 26 Mayıs 2010

Tablo 7: Türkiye-AB Tarımsal Alan Karşılaştırması

Göstergeler	Türkiye	AB 27
Tarımsal Alan (000 ha)	40.459	182.129
Toplam Alana Oran	%51.6	%42.3
Sürülebilir Toprakların Oranı	%56.8	%59.3
Sürekli Çayırların Oranı	%36.1	%30.9

Kaynak: European Commission, Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf, 25 Aralık 2009

Türkiye’deki çiftlik yapıları bazı yeni üye ülkelerle benzerlikler göstermektedir. 2001’deki sayıma göre Türkiye’de çoğu aile işletmesi olan ve aile emeğini kullanan yaklaşık olarak 3 milyon tarım işletmesi bulunmaktadır. Bu sayı AB-27’de 15 milyon civarındadır. Ortalama 6 dekar toprak sahibi olan tarımsal işletmeler, 13 dekar olan AB ortalamasından küçüktürler. Geçimlik veya yarı geçimlik çiftçilik Türk tarımının önemli bir karakteristiğidir.

Ekilebilir tarım ürünlerinde Türkiye büyük bir üreticidir. 2007’de Türkiye’nin pirinç hariç tahıl üretimi 30 milyon tondur. Bu AB-27 üretiminin %11.4’ü demektir. Türkiye meyve ve sebzelerin büyük bir üreticisi ve net ihracatçısıdır. Üretim seviyesi şu anda 37 milyon tondur ve bu da AB-27’nin toplam sebze ve meyve üretiminin %60’ı demektir. Kabuklu yemişlerde Türkiye büyük bir Dünya oyuncusudur ve özellikle fındıkta Dünya’nın en büyük ihracatçısıdır. Türkiye iklimi ve ucuz işçiliği ile kalite ve fiyat oranı ile çok rekabetçidir. Nohut, mercimek, pamuk, bazı kalitede şekerler, tütün ve zeytinyağı gibi bazı diğer tarım ürünlerinde de, Türkiye AB ve Dünya ölçeğinde rekabetçi bir üreticidir. Türkiye’nin tarımsal ürünler ile ilgili dış ticaret rakamları aşağıda Tablo 8’de görülebilir. Ülkemiz, tarımsal ürün dış ticaretinde, 2008 yılı gibi nadir yılların dışında genelde fazla vermektedir. Bunda tarım ürünleri pazarımızın halen çeşitli politikalarla dış rekabete karşı korunuyor olması en önemli etkidir.

Tablo 8: Türkiye'nin Tarımsal Dış Ticareti (Milyon USD)

Yıllar	İhracat			İthalat		
	Gıda Maddeleri	Tarımsal Hammadde	Toplam	Gıda Maddeleri	Tarımsal Hammadde	Toplam
1998	4.688	365	5.053	2.311	2.010	4321
1999	4.084	358	4.442	2.038	1.360	3398
2000	3.543	313	3.856	2.133	2.023	4156
2001	3.997	352	4.349	1.487	1.593	3080
2002	3.668	384	4.052	1.912	2.083	3995
2003	4.735	522	5.257	2.791	2.474	5265
2004	5.891	610	6.501	3.090	2.969	6059
2005	7.714	595	8.309	3.284	3.196	6480
2006	7.932	702	8.633	3.486	3.800	7286
2007	9.007	762	9.769	5.165	4.645	9812
2008	10.705	769	11.474	8.503	4.535	13038
2009	10.581	608	11.189	6.107	3.523	9630

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Stratejik Plan 2010-2014 (Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Files/duyurular/SGB/SGB_260510/SPTasarimliBaski28042010.pdf, 26 Mayıs 2010

Türkiye, özellikle canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde ithalat yasakları ile çok korunan bir pazardır. Koyun eti tüketiminde AB ortalamasının üzerinde olmakla beraber kişi başına et tüketimi AB'nin 1/5'i oranındadır. Kişi başına süt tüketimi AB'nin yarısıdır. Yumurta tüketimi yaklaşık olarak AB'nin 3/4'ü seviyesindedir.

2004 Türkiye'deki süt sektörü sayımında, 3.8 milyon süt ineğinin 9.6 milyon ton süt ürettiği ortaya çıkmıştır. Toplam süt üretiminin %90'ı inek sütü, %8'i koyun sütü, %2'si keçi süründen oluşmaktadır. Sektör yüksek oranda parçalı yapıdadır, çünkü inek sütü üretimi ile uğraşan firmaların %60'ı 4'ten daha az hayvana sahiptir. Mandıralara üretilen sütün sadece %60'ı verilmektedir.

Sığır ve dana eti sektöründe, Türkiye'de 2004 sayımında 10.2 milyon canlı hayvan sayılmıştır ve toplam kesim 2.6 milyon baştır. 2.2 milyon adetlik sığır üretici firmalarının haricinde, sığır adedinin %50'si küçük çiftçilerce tutulmaktadır (1-4 sığır). Koyun ve keçi üretimi ise ağırlıklı olarak aile yapılarıncı yapılmaktadır.

2004'te Türkiye'de 25.2 milyon koyun ve 6.6 milyon keçinin 570.000 çiftlikte bakıldığı ortaya çıkmıştır¹²⁰.

Tablo 9: Tarımsal Üretim İstatistikleri

Canlı Hayvan (000 baş)	2007'de Türkiye	2007'de AB-27	2006'da AB- 27'de %	Tarım Ürünleri (000 ton)	2007'de Türkiye	2007'de AB-27	2006'da AB- 27'de %
Toplam Sığır	11.037	N/A	%11.6	Tahıllar (pirinç dahil)	29.645	260.302	%11.4
Süt Sığırları	4.229	23.400	%16.5	Şeker Pancarı	12.415	114.810	%10.8
Koyun ve Keçiler	31.811	102.643	%31.0	Yağlı Tohumlar	2.352	17.495	%14.0
Domuzlar	1,80	N/A	~%0	Meyveler & Sebzeler	37.286	61.764	%60.4

Kaynak: European Commission, Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf , 25 Aralık 2009

Tarımsal toprakların ancak %18'inde (4,9 milyon dekar) sulu ve gelişmiş bir tarım yapılmaktadır. Yarı-gelişmiş çiftçilik, yeterli olmayan bir sulama ile beraber, tarımsal toprakların ancak %2.9'unda (762.273 dekar) uygulanmaktadır. Toprakların geri kalanında %78,5 (yaklaşık 20,9 milyon dekar) kuru tarım (yağmura bağımlı) yapılmaktadır.

TURKSTAT'ın tarımsal yapı yıllık yapı ölçümünde 1984-2004 periyodunda toplam tarımsal alanın %3,0 azaldığı ortaya çıkmıştır. 1995'ten bu yana bu trend biraz azalmıştır ve bu tarihten bu yana 1995-2004 aralığında %0,9 gibi bir azalma olmuştur. Bunun yanında ekilebilir alanlar 1984-2004 aralığında %3,75 oranında artmıştır. Nadasa ayrılan topraklar %3,4, üzüm bağları %16,8 oranında küçülmüştür. Sebze bahçeleri %28,2, meyve ağaçları %16,3 ve zeytin ağaçları %15,8 oranında artmıştır.¹²¹

¹²⁰ European Commission, **Commission Decision C(2007)1835 30/04/2007 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2007-2009 for Turkey**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_turkey_2007_2009_en.pdf, p.41, 29 Aralık 2009

¹²¹ A.g.e. p.9

Tablo 10: Türkiye’de Toprakların Kullanımı

Toprağın Kullanımı	Alan (dekar)	%
Tarım Alanı	26.590.000	34,13
Kullanılmayan fakat potansiyel olarak verimli topraklar	1.944.340	2,5
Meralar	21.505.168	27,61
Çayırılar	646.691	0,83
Çimenlik ve sürekli otlaklar	20.858.477	26,78
Orman/Çalılık	23.227.975	29,82
Orman alanları	15.184.879	19,49
Çalılık alanlar	8.043.096	10,33
Su Alanı	1.158.109	1,48
Diğer Topraklar	3.474.108	4,46
Toplam	77.899.700	100

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development (IPARD) Programme (2007-2013), (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/ipa/tk5_tk_ipard_programme_2007_en.pdf, 04Ocak2010

Ülkemizdeki tarım işletmelerinin işletme büyüklükleri, yeterli genişliğe sahip değildir. Çiftçi bazındaki işletmelerin işledikleri arazi miktarı; sınırlı ve birbirinden uzaktır. Çok sayıda parçalardan meydana geldiği için de, bunlar üzerinde düzenli işletmeler kurulamamakta ve mevcut durumuyla istenilen üretim artışı sağlanamamaktadır. 2001 Tarım Sayımı sonuçlarına göre Türkiye’de toplam 3.021.207 tarımsal işletme bulunmaktadır. İşletmelerin %81’i kendi arazilerini işletmekte olup, diğer arazi mülkiyeti verileri aşağıdaki Tablo 11’de görülmektedir.¹²²

¹²² T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013)**, (Çevirimiçi), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc , 08 Ocak 2010

Tablo 11: Türkiye’de Arazi Mülkiyeti

İşletme büyüklüğü (dekar)	Toplam İşletme Sayısı	Kendi arazisi olan işletmeler								Kendi arazisi olmayan işletmeler							
		Yalnız Kendi Arazisini İşletenler	%	Yalnız zilyetliğe dayalı arazi işletenler	%	Hem kendi arazisini hemde zilyetliğe dayalı arazi işletenler	%	Hem kendi arazisini hem de başkasının arazisini işletenler	%	Yalnız kira ile arazi işletenler	%	Yalnız ortakçılık ile arazi işletenler	%	Diğer şekilde arazi işletenler	%	İki yada daha fazla tasarruf şekli ile arazi işletenler	%
Toplam	3021207	2457378	81	94784	3	44062	1,5	317282	11	54965	1,8	37837	1,3	9608	0,3	5291	0,2
-5	177891	160733	90	8808	5	1169	0,7	2008	1	2939	1,7	1378	0,8	856	0,5	0	0,0
5_9	290326	256538	88	11043	4	2089	0,7	11270	4	4577	1,6	3779	1,3	995	0,3	35	0,0
10_19	539515	463136	86	19512	4	7065	1,3	28788	5	11895	2,2	7172	1,3	1152	0,2	795	0,1
20_49	950549	784370	83	30670	3	15299	1,6	84667	9	17282	1,8	12544	1,3	4085	0,4	1632	0,2
50_99	559996	436412	78	15512	3	8932	1,6	81929	15	8609	1,5	5804	1,0	1760	0,3	1038	0,2
100_199	327332	238730	73	7448	2	6239	1,9	62414	19	6774	2,1	4289	1,3	493	0,2	945	0,3
200_499	153691	103694	67	1413	1	3023	2,0	39546	28	2590	1,7	2542	1,7	259	0,2	624	0,4
500-999	17430	10608	61	374	2	190	1,1	5547	32	292	1,7	205	1,2	2	0,0	212	1,2
1000-2499	4199	2954	70	4	0	56	1,3	1060	25	6	0,1	106	2,5	3	0,1	10	0,2
2500-4999	222	157	71	0	0	0	0,0	46	21	0	0,0	18	8,1	1	0,5	0	0,0
5000+	56	46	82	0	0	0	0,0	7	13	1	1,8	0	0,0	2	3,6	0	0,0

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc, (Çevirimiçi), 08 Ocak 2010

“Türkiye’de 1950 yılında 2.2 milyon adet olan tarım işletmesi, 1980 yılında 3.5 milyona, 1990 yılında 3.9 milyona çıkmış, 2001 yılında ise 3 milyon olarak tespit edilmiştir. 1950 yılında 10 hektar olan “Ortalama İşletme Büyüklüğü” azalarak 1980 yılında 6 hektara, 1990 yılında 5.9 hektara düşmüş, 2001 yılında ise 6.1 hektar olarak belirlenmiştir. Tarımsal işletmelerin parçalılık durumlarına bakıldığında 2001 tarım sayımı verilerine göre, mevcut 3.022.127 adet işletmenin % 4.8’inin 1-3 parça, % 44.2’sinin 4-5 parça, % 28’inin 6-9 parça, % 23’ünün ise 10 parça ve üzerinde parçalı yapıya sahip olduğu görülmektedir. İşletmelerde ortalama parsel sayısı 4.1 adet, ortalama parsel büyüklüğü 1,5 hektardır. Artan nüfusun tarım dışı sektörlere çekilememesi ve diğer nedenlerinden dolayı, tarım işletmelerinin sahip olduğu arazilerde parçalanma sürmekte ve ekonomik işletme büyüklüğünün altına düşülmektedir.”¹²³

¹²³ T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Toprak Reformu Genel Müdürlüğü, **Stratejik Plan 2010-2014**, (Çevirimiçi), http://www.tarimreformu.gov.tr/TRGM_Stratejik_Plan.pdf, 22 Mayıs 2010

Tablo 12: Tarımsal Katma Değerin Faaliyet Kolları Arasında Dağılımı

Yıl	Tarımsal Katma Değer	Çiftçilik ve Hayvancılık (%)	Ormancılık (%)	Balıkçılık (%)
1990	13.746	92,81	5,39	1,8
1991	13.662	92,77	5,42	1,81
1992	14.248	91,98	6,17	1,85
1993	14.129	92,57	5,41	2,03
1994	14.044	92,36	5,1	2,55
1995	14.230	92,52	5,44	2,04
1996	14.878	93,06	4,86	2,08
1997	14.549	93,08	4,62	2,31
1998	15.952	93,33	4,44	2,22
1999	15.064	93,43	4,38	2,19
2000	15.641	93,28	4,48	2,24
2001	14.710	93,48	4,35	2,17
2002	15.808	92,75	5,07	2,17
2003	15.422	92,91	4,72	2,36
2004	15.733	92,37	5,08	2,54
2005	16.625	93,04	4,35	2,61
2006	17.109	92,86	4,46	2,68

Kaynak: TÜİK, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSMH, (Çevirimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/ulusalhesapapp/ulusalhesap.zul?tur=4>, 09 Ocak 2010

Gelişmiş ülkelerde tarımsal katma değer içinde hayvancılığın payı bitkisel üretimden çoğunlukla fazladır. Türkiye’de ise bitkisel üretim aktivitesi hayvancılıktan daha yüksektir. Yukarıda Tablo 12’de tarımsal üretimin dört bileşeni bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri üretimlerinin payları görülmektedir. Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, ülkemizde Ormancılık ve Balıkçılığın tarımsal katma değer içerisinde payları çok düşüktür. Su ürünleri sektörünün son yıllardaki gelişimine paralel Balıkçılığın payı yıldan yıla düşmekte olsa artış göstermiştir.

2.2. TÜRKİYE KIRSAL ALANLARININ SOSYO EKONOMİK GENEL DURUMU

Türkiye’de, 1924 yılında yürürlüğe giren 442 sayılı Köy Kanunu ile köylere hukuki bir kişilik tanınarak, köylerin idari yapısı ve köylerde görülecek hizmetler saptanmıştır. 1940’ta kanuni alt yapısı oluşturulan, kırsal kökenli çocukların, kırsal alanda gerekli mesleklerde eğitilerek, bu bölgelerin kalkınması için istihdam edilmelerini sağlamak üzere Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bu yıllarda nüfusun büyük oranda kırsal alanda yaşaması ve tarımla geçinmesi, sermaye kaynaklarının ve bilgi birikiminin zayıf olması, tarım sektörünün uygulanan devletçi politikalarla sürekli desteklenmesini gerektirmiştir. 1960’lı yıllardan sonra beş yıllık kalkınma planlarına geçilmiştir. Bu planlarla, tarım sektörünün amaçlanan genel gelişim çerçevesi çizilmiştir.¹²⁴

Planlı dönemle birlikte, gerek kırsal alana altyapı ve kamu hizmetlerinin sunumu, gerek kırsal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilerek uygulamaya konulmuştur. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinde kırsal nüfusun örgütlenmesi ve devlet organları ile işbirliğinin sağlanması, hizmet maliyetlerine katılması ve sahiplenmesi ilkelerini temel alan, eğitsel ve örgütsel açıdan başarılı bir yöntem olan ancak Türkiye geneline yaygınlaştırılamayan Toplum Kalkınması modeli uygulanmaya çalışılmıştır. 1963-1965 yıllarında köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm ve aktörler arasında işbirliği sağlamaya, hizmetlerden çevre köylerin yararlanmasını sağlamak üzere örnek köyler oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkemizde kırsal yerleşimlerin içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla öz kaynaklarını harekete geçirmelerini, kendi çabalarını devletin çabaları ile birleştirmelerini ve ulusal kalkınma çabalarına katılmalarını sağlayacağı varsayılan bu yaklaşım Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın yıllık programlarında tanımı, esasları, ilke ve hedefleri ayrıntılı olarak gösterilmiştir. 1967 yılı sonuna kadar her ilden bir ilçenin, 1977 sonuna kadar da bütün köylerin Toplum Kalkınmasının kapsamına alınmasına

¹²⁴ Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, **Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve İpard Örneği**, (Çevirimiçi), <http://www.aeri.org.tr/PDF/166.AB.K.K.P.TKK.SIO.pdf>, 09 Ocak 2010

rağmen, bu hedef gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde, Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu tarafından finanse edilen, il veya iller düzeyinde uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri de uygulanmıştır. Bu projelerden; Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi (2004-2012), Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi (2004-2012) ve Diyarbakır-Betman-Siirt Kalkınma Projesi (2008-2012) uygulamalarına devam edilmektedir.¹²⁵

1965-1970 yılları arasında köyün kendine yeterli bir yerleşim birimi durumuna gelmesi ve köy-kent ayrımının azaltılması amacıyla altı ilde Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması uygulamaya konulmuştur. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, köy kümelerinde merkezi bir yerleşim birimini hizmet istasyonu olarak geliştirerek kırsal toplumu geliştirmeyi amaçlayan Merkez Köyler Projesi hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

1977 yılında “köy-kent” projesi gündeme gelmiş ancak siyasal süreçteki çalkantılar sebebi ile 1979 yılında çalışmalar durmuştur. 1980 sonrası dönemde merkez köy niteliğinde yerleşmeler belirlenerek kırsal alana yönelik hizmetler bu merkezlerden, halka ulaştırılmaya çalışılmıştır. 1983-1990 yılları arasında merkez köylerdeki gelişmelere bakıldığında, özellikle ikinci kademe olarak kabul edilen hizmetlerde anlamlı gelişmeler olmuş ve merkez köylerin %16’sında belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu süreçte ülke genelindeki kırsal kesime götürülen hizmetlerin merkez köylere dağılımında önemli gelişmeler olmuştur. Buna göre; yatılı bölge okulu sayısında %26.41, ortaokul sayısında %16.25, lise sayısında %22.35, köy grup teknisyenliği sayısında %39.19, köy konağı sayısında %21.5, yem fabrikası sayısında %1.07, köy içi yol uzunluğunda %20.43, ilçe bağlantı yol uzunluğunda %10.60, içme suyu şebekesi sayısında %26.10 ve elektrikli köy sayısında ise %11.44 oranında artış olmuştur.¹²⁶ Ancak bu çalışmaların hiçbirinden istenen sonuç alınamamıştır ve tarım kesiminin hayat standardı her alanda düşmeye devam etmiştir.

¹²⁵ DPT, 2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, (Çevirimiçi), <http://www.sp.gov.tr/documents/KEP2009.pdf>, 23 Nisan 2010

¹²⁶ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, (Çevirimiçi), <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/pdfler/viii.komisyon.pdf>, 09 Ocak 2010

Kırsal nüfusun, %48,7'si ilk okul mezunudur ve bu yüksek oranlı bir bilgisizliğe işaret etmektedir. Yüksek öğrenim oranı sadece %2,0'dır. %64 gibi büyük oranlı tarımsal işgücü, bedava çalışırılan aile üyelerinden oluşmaktadır. TURKSTAT tarafından tarımsal makina ve ekipmanla ilgili hazırlanan kaynaklarda, çift sürmek için kullanılan makinelerin %25'i halen hayvanlar tarafından çekilmektedir ve hasat makinalarının %68'i 10 yaşından eskidir.¹²⁷

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması, insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirini artırıcı faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, örgütlenme ve katılımcılığın sağlanması, sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarını artırıcı düzenlemelerin yapılması, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, tarımsal projelerin yürütülmesine önem verilmesi, kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmak ve işsizliği azaltmak için yöresel potansiyeli bulunan; turizm, el sanatları, hayvancılık, dokumacılık gibi alanlarda girişimciliğin desteklenmesine vurgu yapılmıştır. 2006'da Türkiye'nin nüfusu, bir kaç onyıl boyunca devam eden sürekli büyümenin ardından, 72.974 milyon olarak tahmin edilmektedir. Bu sayı 1970'teki rakamdan iki kat, 1927 sayımından beş kat fazladır. Türkiye nüfusun %31'i 15 yaş altındadır, bu OECD ülkeleri ortalamasında %20'dir. 2003'te nüfusu 20.000'den az olan Kırsal yerleşimler, toplam nüfusun %39,4'ünü oluşturmaktadır ve erkek ve kadınlar arasında %50,7 erkek ve %49,3 kadın oranı ile iyi bir denge vardır.

Aşağıda Tablo 13'de görüldüğü üzere kırsal ve şehirsal alanların yaş grupları açısından incelenmesi yapılırsa 0-14 yaşlar arası ve 65 yaş üstü kesim yoğunluğunun kırsal alanlarda daha fazla olduğu, verimli işgücünü içeren yaş grubunun şehirlerde biraz fazla olduğunu görmekteyiz.¹²⁸

¹²⁷ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **a.g.e.**, p.17

¹²⁸ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development (IPARD) Programme (2007-2013)**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/ipa/tk5_tk_ipard_programme_2007_en.pdf, 04Ocak2010

Çalışma yaşındaki nüfus gurubunun daha çok kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, iş olanakları aramak üzere kırsal alanlardan şehirlere yapılan göçün bir göstergesidir. Kırsal alanların çalışabilir nüfus tarafından boşaltılması, tarımsal üretimde kayıplara yol açarken, kullanılabilecek kaynakların da heba edilmesine sebep olur.

Tablo 13: Köy ve Şehirlerde Yaşa Göre Nüfus Dağılımı (2009)

Yaş Grubu	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	Yüzde	Kır Nüfusu	Yüzde
Toplam	72.561.312	54.807.219	0,76	17.754.093	0,24
0-4	6.155.321	4.607.804	0,75	1.547.517	0,25
5-9	6.201.647	4.592.497	0,74	1.609.150	0,26
10-14	6.502.366	4.781.975	0,74	1.720.391	0,26
15-19	6.234.620	4.643.242	0,74	1.591.378	0,26
20-24	6.280.117	4.958.128	0,79	1.321.989	0,21
25-29	6.508.860	5.186.716	0,80	1.322.144	0,20
30-34	5.911.032	4.769.697	0,81	1.141.335	0,19
35-39	5.505.313	4.371.245	0,79	1.134.068	0,21
40-44	4.676.145	3.666.874	0,78	1.009.271	0,22
45-49	4.469.953	3.440.547	0,77	1.029.406	0,23
50-54	3.725.743	2.811.125	0,75	914.618	0,25
55-59	2.945.603	2.145.119	0,73	800.484	0,27
60-64	2.361.178	1.628.551	0,69	732.627	0,31
65-69	1.723.714	1.123.081	0,65	600.633	0,35
70-74	1.323.668	832.883	0,63	490.785	0,37
75-79	1.145.932	690.054	0,60	455.878	0,40
80-84	611.703	378.637	0,62	233.066	0,38
85-89	211.567	135.656	0,64	75.911	0,36
90+	66.830	43.388	0,65	23.442	0,35

Kaynak: TÜİK, Yaş grubu ve cinsiyete göre il / ilçe merkezi ve belde / köy nüfusu 2009, (Çevirimiçi), http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3894&tb_id=2, 08 Ocak 2010

Kırsal işgücünün ve tarım istihdamının yapısına ilişkin diğer hususlar, 2008 yılı itibariyle aşağıdaki gibidir;

- Kırsal kesimde 7.184 bin olan toplam istihdam içerisinde, 721 bin kişi okur-yazar değildir. Bunun da yüzde 76'sını kadınlar oluşturmaktadır. Kırsal kesimde çalışmakta olan her 100 kadından 84'ü tarımda

çalışmaktadır. Tarım istihdamındaki ücretsiz aile işçilerinin yüzde 78'ini (1.8 milyon) kadınlar oluşturmaktadır.

- Kırsal kesimde işgücüne dahil olmayan 7,3 milyon kişinin; yüzde 44'ü ev işleriyle meşgulken, yüzde 8'i emekli, yüzde 3'ü mevsimlik çalışan ve yüzde 22'si çalışamaz haldedir.
- Kırsal kesimdeki işsizlerin yüzde 24'ü bir yıldan fazla bir süreyle işsiz konumdadır.¹²⁹
- Kırsal kesimde mesleği çiftçilik olan 3,6 milyon kişinin 2 milyonu erkek, 1,6 milyonu ise kadındır.
- Tarımda istihdam edilen yaklaşık 5 milyon kişinin yüzde 47'si kadındır (2,3 milyon)
- Tarımda çalışanların yüzde 88'i (4,4 milyon kişi) sosyal güvenlik kapsamında değildir.¹³⁰

Kırsal kesimde 7.184 bin olan toplam istihdam içerisinde 15-24 genç yaş grubunun payı aşağıda Tablo 14'de görülebileceği üzere yüzde 15,5'tir. Aynı grup, kırsaldaki işsizlerin yüzde 37'sini oluşturmaktadır¹³¹

Kırsal alanlarda istihdam edilemeyen işgücü kentsel alanlarda tarım dışı sektörlerde iş aramaktadır. Ancak kentsel bölgelerde de bu işgücünü absorbe edecek iş olanakları ekonominin genel sorunlarından ötürü bulunmamaktadır. Bu işgücünün göç etmeden bulunduğu bölgede tarım dışı istihdam imkanlarına kavuşturulması; tarım sektörünün gelişme düzeyi ile ilgilidir.

¹²⁹ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**,(Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Files/Zip_Rar/Taslak_kirsalkalkinmaplani_04012009.pdf, s.22, 19 Ocak 2010

¹³⁰ A.e.

¹³¹ A.e.

2.2.1. Tarımsal İstihdam

Türkiye’de tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı azalan bir trend izlemekle beraber, önemini halen korumaktadır. Toplam istihdam içerisindeki payı da buna paralel bir seyir izlemektedir. İleride Tablo 14’de görülebileceği üzere tarımsal istihdam 2008 yılında bile sanayi istihdamından fazladır. Tarımsal istihdamın işgücü içerisindeki payı, ekonomik gelişmişlik seviyesi ile de ilgilidir. Ekonomik gelişmişlik seviyesi arttıkça tarımda sektörünün genel ekonomi içerisindeki payı azalmasa bile, makineleşme sebebi ile istihdamda azalma beklenir. Ekonomik gelişme seviyesi arttıkça tarım dışı sektörlerde gelişme de artmaktadır. Tarım sektöründe azalan istihdamın bu sektörlerle doğru kayması beklenir.

“Ekim 2009 döneminde istihdam edilenlerin % 25,3’ü tarım, % 19,4’ü sanayi, % 6,3’ü inşaat, % 49’u ise hizmetler sektöründedir. Önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında, tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payının 0,8 puan, inşaat sektörünün payının 0,2 puan, hizmetler sektörünün payının 0,3 puan arttığı, buna karşılık sanayi sektörünün payının 1,3 puan azaldığı görülmektedir.”¹³²

Sık ekonomik krizlerin yaşandığı ve 2008 yılında başlayan küresel krizin etkilerinin halen etkili olduğu ülkemizde, tarım istihdamının yüksekliği, bir avantaj olarak düşünülebilir. Toplumun ekonomik kriz karşısında dayanma gücünü artıran tarımsal yapı ekonomik ve sosyal maliyetlerin göreceli olarak daha az oluşmasına sebep olur. Aşağıda Tablo 15’de de görülebileceği üzere 2008 sonbaharında başlayan küresel ekonomik krizin etkilerinin en yoğun olarak hissedildiği 2009 yılında sanayi istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı azalırken, tarımsal istihdamın payı 2006 yılından sonra artış göstermiştir.

Bu durumun, işsizliğin artması nedeniyle insanların tarımı daha güvenli bir sektör olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Şehirlerde işsiz ve

¹³² TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması 2009 Ekim Dönemi Sonuçları (Eylül, Ekim, Kasım 2009), Haber Bülteni, Sayı 10, 15 Ocak 2010, s.2, (Çevirimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6172>, 20 Ocak 2010

gelirsiz kalan bir kısım insanımız, tarımdaki şartlar iyi olmasa da tarıma sığınmaktadır.

“Ekim 2009 döneminde 1 milyon 976 bin kişi işe yeni başlamış veya iş değiştirmiş olup, bunun toplam istihdam içindeki oranı % 9'dur. İşe yeni başlayan veya iş değiştirenlerin % 33,2'si 25-34 yaş grubundadır. Bu dönemde işe başlayan veya iş değiştirenlerin % 18,6'sı "sanayi", % 37,2'si "hizmetler", % 21,9'u "inşaat" sektöründe, % 22,3'ü ise "tarım" sektöründe işe başlamıştır.”¹³³

¹³³ A.e., s..3

Tablo 14: İstihdamın Sektörel Dağılımı

	Bin Kişi						Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişim						Toplam İçindeki Payları (%)				
	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2000	7.769	13.811	3.810	1.364	8.637	21.580											
2001	8.089	13.435	3.774	1.110	8.551	21.524	320	-376	-36	-254	-86	-56	37,6	62,4	17,5	5,2	39,7
2002	7.458	13.896	3.954	958	8.984	21.354	-631	461	180	-152	433	-170	34,9	64,6	18,5	4,5	42,1
2003	7.165	13.982	3.846	965	9.171	21.147	-293	86	-108	7	187	-207	33,9	65,0	18,2	4,6	43,4
2004 (*)	5.713	13.918	3.919	966	9.033	19.631							29,1	64,7	20,0	4,9	46,0
2005 (*)	5.154	14.913	4.178	1.107	9.628	20.067	-559	995	259	141	595	436	25,7	69,3	20,8	5,5	48,0
2006 (*)	4.907	15.516	4.269	1.196	10.051	20.423	-247	603	91	89	423	356	24,0	72,1	20,9	5,9	49,2
2007 (*)	4.867	15.872	4.314	1.231	10.327	20.739	-40	356	45	35	276	316	23,5	73,7	20,8	5,9	49,8
2008	5.016	16.177	4.441	1.241	10.495	21.193	149	305	127	10	168	454	23,7	75,2	21,0	5,9	49,5

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması 2009 Ekim Dönemi Sonuçları (Eylül, Ekim, Kasım 2009), Haber Bülteni, Sayı 10, 15 Ocak 2010, s.2, (Çevirimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6172>, 20 Ocak 2010

Tablo 15: İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler

(Bin kişi, 15+ yaş)												
	Toplam	Erkek						Kadın				
	2008 Ekim (*)		2009 Ekim		2008 Ekim (*)		2009 Ekim		2008 Ekim (*)		2009 Ekim	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	21.567	100,0	22.019	100,0	15.839	100,0	15.848	100,0	5.728	100,0	6.172	100,0
Ücretli veya yevmiyeli	13.122	60,8	13.319	60,5	10.111	63,8	10.170	64,2	3.011	52,6	3.150	51,0
İşveren	1.293	6,0	1.224	5,6	1.200	7,6	1.144	7,2	92	1,6	80	1,3
Kendi hesabına	4.382	20,3	4.449	20,2	3.764	23,8	3.709	23,4	618	10,8	740	12,0
Ücretsiz aile işçisi	2.770	12,8	3.026	13,7	763	4,8	824	5,2	2.007	35,0	2.202	35,7
Ekonomik faaliyetler	21.567	100,0	22.019	100,0	15.839	100,0	15.848	100,0	5.728	100,0	6.172	100,0
Tarım	5.275	24,5	5.571	25,3	2.793	17,6	2.894	18,3	2.482	43,3	2.677	43,4
Sanayi	4.471	20,7	4.269	19,4	3.628	22,9	3.389	21,4	843	14,7	882	14,3
İnşaat	1.320	6,1	1.381	6,3	1.273	8,0	1.341	8,5	47	0,8	40	0,6
Hizmetler	10.501	48,7	10.796	49,0	8.144	51,4	8.224	51,9	2.355	41,1	2.573	41,7

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması 2009 Ekim Dönemi Sonuçları (Eylül, Ekim, Kasım 2009), Haber Bülteni, Sayı 10, 15 Ocak 2010, s.2, (Çevirimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6172>, 20 Ocak 2010

Tarımın makinalaşması bağlamında önemli göstergelerden biri olan traktör sayısı dönem sonuna gelindiğinde yüzde 78,8 artarken traktöre sahip işletme sayısı yüzde 61,0 artmıştır. Fakat, her 3 tarım işletmesinden birinde hala traktör bulunmamaktadır. 2006 yılı itibarıyla traktör sayısı 1.037.383'e ulaşmıştır.¹³⁴

Tablo 16: Tarımsal İşletmelerde Traktör Kullanımı

Yıllar	Toplam İşletme Sayısı	Traktörü Olan İşletme Sayısı	Yüzde	Traktör Sayısı	Traktörle İşlenen Arazi Miktarı	Traktörle İşlenen Arazi Yüzdesi
2001	3.076.650	962.696	31,3	994.225	132.992.245	72,10
1991	3.966.822	921.038	23,2	949.238	166.091.752	70,80
1980	3.558.815	597.975	16,8	556.058	111.897.022	49,20

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013,(Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/Files/Zip_Rar/Taslak_kirsalkalkinmaplani_04012009.pdf, s.29, 20 Ocak 2010

¹³⁴ T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, a.g.e.,s.29, 20 Ocak 2010

Tablo 17: Tarımsal Alet ve Makine Sayısı

Tarımsal alet ve makineler	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bıçerdöver	12 564	12 563	12 578	12 053	11 539	11 721	11 519	11 811	12 359	12 775	13 084
Civciv ana makinesi	1 554	1 561	1 612	1 572	1 519	1 511	1 487	1 592	1 695	1 644	1 582
Damla sulama tesisi (1)	-	-	-	-	58 069	124 036	142 350	149 792	160 629	182 991	206 307
Derin kuyu pompa	76 062	80 398	83 852	87 093	93 488	95 604	99 623	103 540	106 627	115 875	122 622
Karasaban	188 505	178 052	152 744	146 768	129 169	125 335	110 486	103 578	91 213	84 304	77 175
Kepçe (Tarımda kullanılan) (1)	-	-	-	-	19 063	21 441	23 433	26 363	29 798	32 314	33 403
Kimyevi gübre dağıtma makinesi	278 240	287 503	295 921	297 725	305 587	314 660	320 609	326 599	334 461	339 461	346 471
Kuluçka makinesi	999	918	955	924	951	978	1 008	962	1 062	1 114	1 025
Pamuk toplama makinesi	15	20	17	19	25	31	56	128	349	500	520
Pancar sökme makinesi	7 296	7 956	8 529	8 721	9 237	9 606	10 087	10 757	10 400	10 845	12 927
Patates dikim makinesi	8 170	9 249	10 553	10 534	10 813	11 830	11 875	12 217	12 761	13 183	13 632
Patates sökme makinesi	12 521	13 859	14 920	15 435	15 631	15 794	15 637	15 974	16 243	16 802	16 932
Su tankeri (Tarımda kullanılan)	152 290	158 951	158 477	162 410	168 142	171 469	176 576	180 208	184 195	187 727	191 309
Süt sağma makinesi (Sabit)	5 697	5 763	6 093	7 735	5 522	5 618	5 637	5 571	5 763	5 749	6 216
Süt sağma makinesi (Seyyar)	74 217	77 911	83 802	89 060	102 616	109 728	121 534	130 087	150 049	164 051	177 630
Tarım arabası (Römork)	886 972	908 047	920 222	926 494	945 777	966 596	986 313	995 523	1 011 577	1 026 389	1 036 613
Traktör	902 513	924 471	941 835	948 416	970 083	997 620	1 009 065	1 022 365	1 037 383	1 056 128	1 070 746
Yağmurlama tesisi	165 697	175 694	178 870	182 307	185 570	188 258	194 055	197 908	200 780	206 014	216 130

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri, (Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6172>, 20 Ocak 2010

Yukarıda Tablo 17’den de görüldüğü üzere tarımsal üretim faaliyetlerinde kullanılan makine ve teçhizat yıldan yıla artış göstermektedir. Türkiye’de tarımda makineleşmenin artış trendine rağmen, halen tarımsal nüfusta ciddi bir azalma olmaması hatta son yıllardaki yeniden artış trendi, tarım dışı sektörlerin istihdam yaratamaması sonucu, iş arayanların yeniden tarımsal faaliyete katılmasına sebebiyet vermiş olabilir.

2.2.2. Kırsal Politikalarla İlgili Yapısal Özellikler

Kırsal politikalar, Türkiye’nin AB üyesi ülkelerin büyük çoğunluğuna karşı dezavantajları ve zayıflıkları sebebi ile kırsal bölgelerin, yeni makro ekonomik düzende, çevreyi tahrip etmeden, yaşanabilir ve ekonomik olarak sürdürülebilir bir hale getirilmesini hedefleyerek oluşturulmalıdır. Türkiye ile OECD Üyeleri arasındaki ekonomik ara, kişi başına milli gelir bazında, 1970’den beri değişmemiştir, sadece biraz yükselmiştir. Aşağıdaki Tablo 18’den de görüleceği üzere Türkiye’nin rakamları OECD ülkeleri içerisinde en düşüktür ve AB-15’in %26’sına denk düşer.

Tablo 18: Ana Ekonomik Göstergeler

Sayı	Gösterge	Ölçüm	2006	2000-2006	AB Ortalaması
	Nüfus	1000	72.974	70.216	486.957
1	Kişi Başına Milli Gelir	EUR	4.398	3.331	21.971
2	15-64 yaşları arasında işgücü	%	45,9	46,8	62,9
3	Aktif Nüfus İçerisinde İşsizlik	%	9,9	9,5	8,6
6	Tarımda Emek Verimliliği	n.a.*	n.a.	n.a.	-
7	Safi Tarımsal Sabit Sermaye	Milyon TL	5.185 TL	n.a.	27 Milyon EUR
8	Tarım Sektöründe İşgücünün Gelişimi	1000 kişi	6.088	7.209	1.502,60 AB25 (2002)
9	Tarımsal Sektörde Ekonomik Gelişme	%	2,9	1,3	2,1 AB25 (2002)
13	Gıda Endüstrisinde Ekonomik Gelişme	%	6,1	3,2	2,2 AB25 (2003)
28	İkincil ve Üçüncül Sektörlerde İşgücü (işsiz 1000 kişi)	1.000	16,242	n.a.	-

*n.a. (not applicable-uygulanamayan veya şu anda olmayan bilgi)

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), (Çevirimiçi), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc , 28 Ocak 2010

Türkiye’de nüfusun %58’i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Diğer AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye İrlanda, İsveç, Norveç ve Finlandiya ile beraber nüfusu ağırlıklı olarak kırsal alanlarda yaşayan bir ülkedir. Tablo 19’de görüleceği üzere, kadın işgücü sayısı erkek işgücüne oranla daha düşüktür ve kırsal alanlarda çalışanların toplam nüfusa oranı şehirlere göre daha yüksektir. Bu durum emek piyasasının iki yapısal karakteristiğinin birleşik etkisi ile açıklanabilir; tarımsal nüfusun genel özelliği ve kadın emeğinin niteliksizliği. Aile içi emeği kullanan yarı-geçimlik tarım çiftliklerinde çalışan ve ücret almayan emek gücü emek ile ilgili istatistikleri etkilemektedir.

Tarımsal işgücü, 2001’de 8.1 milyondan, 2006’da 6.1 milyona ve aynı periyotta işgücü içerisindeki oranı da %37.6’dan %27.3’a düşmüştür. Gene aynı dönemde sanayi ve hizmetler sektörlerinde işgücünün oranı %62.4’ten %72.7’ye yükselmiştir. Kayıtdışı işgücü, son beş yılda toplam işgücünün yarısını %49,1 oluştururken, bu tarımda %88,1 ve tarımdışı sektörlerde %34’tür.

2001 yılından bu yana azalma eğilimi gösteren tarımsal istihdam 2008 yılında farklı bir gelişme göstermiştir. 2008 yılında tarımsal istihdam, son yıllardaki genel eğilimin aksine artmış bulunmaktadır. Yaşanan bu süreç sonucunda 2001 yılında % 37.6 olan tarımın istihdamdaki payı, 2007’de % 26.4’ya gerilemişken, 2008 yılında ise gerileme durmuştur. 2009 yılı Ocak ayında tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 184 bin kişi azalırken, tarımsal istihdam önceki yılın aynı ayına göre 259 bin kişi artmıştır. İşsizliğin %15.5 e yükseldiği bu ayda tarımın istihdamdaki payı %20.6 dan %21.8 e yükselerek 1.2 puan artmıştır.¹³⁵

Tablo 19: Türkiye’de Emek Gücünün Dağılımı

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
15-64 Yaş arasındaki nüfus	42.614	43.457	44.226	44.977	45.813	46.622	47.391
Emek Gücü	22.330	22.732	23.117	22.964	23.609	23.928	24.195
Emek Gücü Pay Oranı	52,4	52,3	52,3	51,1	51,5	51,3	51,1
Dişi (%)	28	28,5	29,5	28,1	27	26,5	26,7
Erkek (%)	76,9	76,1	75,1	74	76,1	76,2	75,5
İşgücü	20.836	20.771	20.659	20.475	21.117	21.413	21.752
İşgücü Oranı (%)	48,9	47,9	46,7	45,5	46,1	45,9	45,9
Kırsal Bölgelerde İşgücü Oranı(%)	59,2	58,9	57,5	55	55,4	52,9	52,3
Şehirlerde İşgücü Oranı(%)	42,3	40,9	40,1	39,8	40,6	42	42,4
İşsizlik	1.494	1.961	2.458	2.489	2.492	2.515	2.443
İşsizlik Oranı (%)	6,7	8,6	10,6	10,8	10,6	10,5	10,1
Kırsal Bölgelerde İşsizlik Oranı(%)	4,1	5	6	6,9	6,2	7,1	6,8
Şehirlerde İşsizlik Oranı(%)	8,9	11,6	14,3	13,8	13,7	12,8	12,1
Genç İşsizlik Oranı (%)	13,1	16,2	19,2	20,5	19,7	19,3	N/A

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), (Çevirimiçi), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc, 30 Ocak 2010

¹³⁵ TÜİK, a.g.e.,(Çevirimiçi), 20 Ocak 2010

2.2.3. Bitkisel Üretim

Tablo 20: Türkiye’de Temel Bitkisel Ürünler Üretimi (Bin Ton) 2009

YILLAR	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hububat												
Buğday	21.000	18.000	21.000	19.000	19.500	19.000	21.000	21.500	20.010	17.234	17.782	20.600
Arpa	9.000	7.700	8.000	7.500	8.300	8.100	9.000	9.500	9.551	7.306	5.923	7.300
Mısır	2.320	2.297	2.300	2.200	2.100	650	600	460	432	303	322	
Baklagiller												
Mercimek	540	380	280	460	500	4.420	4.390	4.399	4.241	3.895	3.187	
Nohut	625	560	548	535	650	600	620	600	552	505	518	580
Kuru Fasulye	236	237	230	225	250	250	250	210	196	154	155	165
Sanayi Bitkileri												
Şeker Pancarı	22.283	16.854	18.821	12.633	16.523	12.623	13.517	15.181	14.452	12.415	15.488	16.300
Pamuk						2.346	2.455	2.240	2.550	2.275	1.820	1.725
Tütün	251	251	200	145	153	112	134	135	118	75	93	85
Yağlı Tohumlar												
Pamuk Tohumu	2.305	2.026	2.261	2.358	2.542	920	936	864	977	868	673	
Ayçiçeği	860	950	800	650	850	800	900	975	1.118	854	992	1.057
Yerfıstığı	90	95	78	72	90	85	80	85	78	86	85	90
Yumru Bitkiler												
Patates	5.250	6.000	5.370	5.000	5.200	5.300	4.800	4.090	4.397	4.227	4.197	4.300
Soğan (Kuru)	2.270	2.500	2.200	2.150	2.050	1.750	2.040	2.070	1.765	1.859	2.007	1.845
Meyvesi Yenen Sebzeler												
Karpuz-Kavun	5.815	5.725	5.805	5.795	6.395	5.950	5.575	5.795	5.570	5.458	5.752	5.418
Domates	8.290	8.956	8.890	8.425	9.450	9.820	9.440	10.050	9.854	9.945	10.985	10.785
Meyveler												
Üzüm ve İncir	3.855	3.675	3.840	3.485	3.750	3.880	3.775	4.135	4.290	3.823	4.124	4.344
Turunçgiller	1.944	2.263	2.222	2.478	2.493	2.488	2.708	2.913	3.220	3.064	3.027	3.254
Fındık	580	530	470	625	600	480	350	530	661	530	801	500
Elma	2.450	2.500	2.400	2.450	2.200	2.600	2.100	2.570	2.002	2.458	2.504	2.733
Zeytin	1.650	600	1.800	600	1.800	850	1.600	1.200	1.767	1.076	1.464	1.271
Çay	979	1.096	758	825	792	869	1.105	1.192	1.121	1.145	1.100	1.100
Tarım Katma Değeri												
(1998 Fiyatlarıyla)	8.757	8.260	8.845	8.147	8.861	8.684	8.929	9.571	9.701	9.047	9.367	
Milyon TL.)												

* Bilgiler 2009 yılı 2. Tahmini içindir.

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, (Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, 30 Aralık 2009

Tablo 20 esas alındığında, temel bitkisel ürünler üretiminin, miktarının ve tarım katma değerinin, 1998-2009 yılları arasında istikarsız bir gelişim gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu uzun dönem içerisinde üretim miktarları birbirini izleyen yıllar arasında bile ciddi orantısızlıklar göstermiştir. “Türkiye ile AB arasında tarımsal verimlilik yönünden de çok önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, buğday’da hektara verim Türkiye’de 2.1 ton iken, AB’de 6.7 ton’dur (DİE, 2002, Eurostat, 2002). Bu verimlilik, pamuk’ta sırasıyla 2.0 ve 3.1 ton şeklindedir.¹³⁶ Arazilerin aşırı parçalanmışlığı ve ortalama işletme büyüklüğünün görece olarak düşük olması, tarım sektöründe (özellikle bitkisel üretimde) verimsizliğe yol açan önemli nedenlerden biridir. Türkiye ile AB ülkeleri arasında karşılaştırma yapıldığında, AB ülkelerinde ortalama işletme büyüklüğünün yaklaşık olarak 3 kat daha büyük olduğu söylenebilir. Şöyle ki, Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğü 6 hektar, 15 AB ülkesinde ise, ortalama 19 hektardır. Öte yandan Türkiye’de, işletmelerin %83’ü 10 hektardan küçük ve çok parçalı bir yapıya sahiptir. Diğer taraftan, Türkiye’de tarımsal ve hayvansal üretim büyük ölçüde bir arada yapılmaktadır. Tarımsal işletmelerin %67’si, her iki alandaki üretimi birlikte gerçekleştirmektedir¹³⁷. Aşağıdaki Tablo 21’de görüldüğü üzere GSYİH’nın Çalışan Sayısına bölünmesi ile hesaplanan verimlilik tablosunda gelişmiş ülkelerle, ülkemiz arasındaki açık fark görülebilir. Ayrıca tarım sektöründeki verimlilikte özel olarak ülke içi ortalamaların çok altındadır.¹³⁸

¹³⁶ Akın Olgun, **AB’de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005, s.22

¹³⁷ Abay, **a.g.e.**, s.27

¹³⁸ DPT, **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, (Çevirimiçi), www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf, s.19, 20 Ocak 2010

Tablo 21: 2004 Yılı Karşılaştırmalı İşgücü Verimliliği Göstergeleri
GSYİH/Çalışan Sayısı

Verimlilik				
Ülkeler	Genel	Tarım	Sanayi	Hizmetler
ABD	81,9	70,2	103,6	76,8
Japonya	57,8	17,9	67,6	56,5
Belçika	71,4	36,8	77,3	70,6
Almanya	60,6	33,6	63,8	60,2
Polonya	33,6	4,4	37,6	41,3
Romanya	18,2	7,8	24,1	22,1
Çin	9,4	2,6	20,9	9,8
Hindistan	7,3	3,6	11,5	12,7
Türkiye	24,0	8,5	30,6	32,2

Kaynak: DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), (Çevirimiçi),
www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf, s.19, 20 Ocak 2010

Aşağıda Tablo 22’de görüleceği üzere pamuk hariç verilen ürünlerin hepsinde verim düzeyi AB’den düşüktür. Bu durum, muhtemel bir dış ticarete serbestleşme durumunda, rekabet ile karşı karşıya kalındığında, bu ürün yetiştiricilerinin çok zor durumda kalabileceğini ve hatta belkide tümüyle üretimden vazgeçebileceklerini göstermektedir.

Tablo 22: Türkiye ve AB’de Bazı Ürünlerin Verimleri 2001/2003 ort.
(100 kg/ha)

	Türkiye	AB-15	AB-25	Türkiye/AB-15
Buğday	20,4	64,2	56,6	31,8
Pamuk (Kütlü)	35,5	30,5		116,4
Arpa	22,4	44,9	41,8	49,9
Mısır	43,6	85,8	73,8	50,8
Ayçiçeği	12,1	16,3	16,7	74,2
Ş.Pancarı ton/ha	4	8,7		45,8
Patates	259,2	353,9	264,6	73,2

Kaynak: Canan Abay, AB’de Bitkisel Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005

Tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel ürünlerin payı %77,4’tür ve AB-15 ile karşılaştırıldığında bu oran çok yüksektir. Son dönemde AB’de tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel ürünlerin payında artışlar olmuş ve %55’e ulaşmıştır. Bunda hayvansal ürünlere uygulanan kota sisteminin de etkisi olmuştur. Türkiye

tarımsal üretim değeri, yeni 10 ülkenin toplam tarımsal üretim değerinden daha fazladır ve AB-15'in tarımsal değerinin %10'u kadardır. Bitkisel üretim değeri ise, AB-15'in bitkisel üretim değerinin %14,5'ini oluşturmaktadır. Türkiye bitkisel üretim değeri içinde meyve ve sebzeler en fazla payı alırken (%42,5) bu ürünleri tahıllar (%17,2) izlemektedir. AB-15'de ise bitkisel üretim değeri içinde en fazla payı tahıllar almaktadır.¹³⁹

Türkiye'de meyve ve sebze üretim alanı işlenen toplam tarım alanının %12.4'ünü oluşturmaktadır. Dünya'da üretilen incirin yaklaşık %27'si, kayısının %17'si, kavunun %12'si, karpuzun %11'i yeşil fasülyenin %14'ü, patlıcan ve domatesin %9'u, turunçgillerin %13'ü Türkiye'de üretilmektedir. 1991 tarım sayımı verileriyle toplam işletme sayısının %2.6'sı sadece meyve-sebze üretimi yapmaktadır. AB'nin yaş meyve ve sebze dış ticaretinde Türkiye'nin de önemli payı bulunmaktadır. Türkiye meyve ihracatının yaklaşık ¾'ü ve sebze ihracatının ise yaklaşık ¼'ü AB ülkelerine yapılmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'nin meyve ithalatının %80-90'ını ve sebze ithalatının %10-30'u AB'den gerçekleşmektedir. Türkiye'den AB'ne ihraç edilen en önemli yaş meyve ve sebze türlerinin başında meyve grubundan turunçgiller, sebze grubunda ise biber yer almaktadır.¹⁴⁰

2.2.4. Hayvansal Üretim

Canlı hayvan stoğu pek çok gelişmekte olan ülke ekonomisi için hayati önemdedir. Hayvanlar gıda kaynağı, daha spesifik olarak insan besinleri içinde en önemli protein sağlayıcı, gelir kaynağı, iş yaratıcı varlıklardır. Düşük gelirli çiftçiler için gelirin depolandığı yer, bazı yerlerde ulaşım ve tarımsal araç, tarımsal ürünler için organik gübre kaynağı v.b. anlamına gelir¹⁴¹.

Türkiye hayvancılık sektöründe AB karşısında çok zayıf durumdadır. Hayvancılık için çok uygun olan ülke koşullarına rağmen üretim miktarı ve ürün kalitesi yetersizdir. Sektördeki en önemli ürün olan kırmızı et üretimi yıllar içinde

¹³⁹ Aybay, a.g.e.

¹⁴⁰ Ela Atış, Metin Artukoğlu, a.g.e., s.51

¹⁴¹ Michael Halderman, Michael Nelson, **EU Policy-Making: Reform of the CAP and EU Trade in Beef & Dairy with Developing Countries**, PPLPI Working Paper No.18, (Çevirimiçi), http://www.fao.org/Ag/againfo/programmes/en/pplpi/docarc/pb_wp18.pdf, 22 Ocak 2010

dalgalanırken, aşağıda Tablo 23’de görüldüğü üzere 2004 yılından sonra ciddi bir düşüş trendine girmiştir. Kümes hayvanı üretimi sürekli bir yükseliş gösterirken, ülkemizdeki üretim talebi karşılamaktadır. “Türkiye’de inek başına süt verimi 1.9 ton, AB’de 6.2 ton, AB’de sığır başına karkas ağırlığı 287 kg iken, Türkiye’de sadece, 178 kg’dır”¹⁴²

AB-15’de toplam işletme sayısı yaklaşık 1.5 milyon, sığır sayısı da 80.1 milyon baş civarındadır. Türkiye’de ise yaklaşık 10 milyon baş sığır 2.1 milyon işletmede barındırılmaktadır. AB’de sürü büyüklüğünün en yoğun olduğu yüzdelik dilim %28.5 ile 50-99 baş arasında iken, Türkiye’de ise %81.7 ile 1-9 baş arasındadır. 2005 yılında Türkiye’de tarıma ayrılan bütçede hayvancılığın payı %12 olarak planlanmış iken AB’nde daha önce de belirtildiği gibi %27’dir. Yani oransal olarak bütçe içindeki payı Türkiye’dekinin iki katından fazladır. AB ile gerçekçi bir karşılaştırma yapabilmek için ürünlerde uygulanan doğrudan ödeme miktarlarına gereksinim vardır.

AB’nde ve Türkiye’de OECD verilerine göre 2000-2003 dönemi ortalaması hayvansal ürünlerde üreticiye ulaştığı kabul edilen (fiyat destekleri dışında) tüm toplam doğrudan ödemeler toplam ülke hayvansal ürün üretimine (ilgili ürün üretimine) bölünerek hesaplama yapıldığında; sütte 1963.25 USD/ton, sığır etinde 1182.25 USD/ton, koyun etinde 2387 USD/ton, tavuk etinde 40.70 USD/ton ve yumurtada 30 USD/ton olduğu görülmektedir. Türkiye’de aynı değerlendirme yapıldığında, sütte 4.75 USD/ton, sığır etinde 60.75 USD/ton, koyun etinde 39.35 USD/ton, tavuk etinde 6.25 USD/ton ve yumurtada 2.75 USD/ton olduğu görülmektedir. Bu durumda AB’nde Türkiye’nin çok üzerinde doğrudan ödeme yapıldığı, fiyatlarla ilgili yapılan karşılaştırmaların üretici geliri açısından anlamlı olmadığı ortaya çıkmaktadır.¹⁴³

Türkiye’de 2003 yılı itibariyle 366.962 ton olan kırmızı et üretiminin %79.15’i (290.456 ton) sığır etinden sağlanırken, %17.2’si koyun (63.006 ton),

¹⁴² Olgun, a.g.e. s.22

¹⁴³ Ayşe Uzmay, **AB’de Hayvansal Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005, s.88-89-90

%2.8'i (10285 ton) de keçi etinden sağlanmıştır. 1993-2003 dönemi dikkate alındığında en fazla gerilenmenin koyun etinde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte 1993 yılında 295.995 ton olan sığır/dana eti üretiminin %2.00'lik bir azalış ile 2003 yılında 290.456 ton olduğu belirlenmiştir. Kırmızı et üretiminde 10 yıllık süreçte koyun/keçi etinin payı da giderek azalmıştır. 2003 yılı itibariyle AB-15'te 26.333.100 ton toplam kırmızı et üretiminin %68'i domuz etinden, %28'i sığır etinden, %4'ü de koyun/keçi etinden sağlanmaktadır. AB-15 Dünya sığır/dana eti üretimi ve ihracatında ABD ve Brezilya'dan sonra üçüncü sıradadır.¹⁴⁴

Tablo 23: Hayvansal Ürün İstatistikleri

Yıl	1.Et (ton)	2.Süt (ton)	3.Kümes Hayvanı Eti (ton)	4.Bal (ton)	5.Yaş Koza (ton)
1991	795.913	10.239.942	-	54.655	1 353
1992	766.882	10.279.060	-	60.318	782
1993	744.526	10.406.264	-	59.207	724
1994	797.716	10.561.006	-	54.908	452
1995	721.810	10.601.552	-	68.620	271
1996	730.898	10.760.938	422.367	62.950	215
1997	912.080	10.076.527	471.927	63.319	161
1998	915.206	9.970.531	487.542	67.490	136
1999	884.670	10.082.009	609.653	67.259	133
2000	867.531	9.793.962	662.748	61.091	60
2001	783.506	9.495.550	629.888	60.190	47
2002	763.678	8.408.568	726.607	74.554	100
2003	668.904	10.611.011	905.252	69.540	169
2004	822.454	10.679.406	914.458	73.929	143
2005	743.494	11.107.897	979.412	82.336	157
2006	793.368	11.952.100	934.732	83.842	127
2007	575.622	12.329.789	1.099.920	73.935	125
2008	482.458	12.243.040	1.123.132	81.364	125

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, (Çevirimiçi),

<http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, 24 Ocak 2010

- 1) Kesilen Koyun, Keçi, Sığır, Manda, Deve, Domuz (2008 istatistikleri geçicidir)
- 2) Sağılan Koyun, Keçi, Sığır, Manda (2008 yılı istatistikleri geçicidir)
- 3) Tavuk, Hindi, Kaz, Ördek (2008 yılı istatistikleri geçicidir)
- 5) 2008 yılı istatistikleri geçicidir

¹⁴⁴ Gamze Saner, Figen Çukur, **a.g.e.**, s.98

2009 yılı sonu itibariyle toplam büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre %1,2 azalış göstererek 10.811.165 baş olarak gerçekleşmiştir. Büyükbaş hayvanlar içerisinde yer alan sığır sayısı %1,3 azalarak 10.723.958 baş olmuştur. Koyun sayısı 2009 yılı sonu itibariyle, bir önceki yıla göre %9,3 azalarak 21.749.508 baş, keçi sayısı ise %8,3 azalarak 5.128.285 baş olmuştur. Kümes hayvanları sayısı 2009 yıl sonu itibariyle bir önceki yıla göre %6,0 oranında azalarak 234.082.206 adet olmuştur. Yumurta tavuğu sayısı ise 2009 yılı sonu itibariyle bir önceki yıla göre %4,9 oranında artarak 66.500.461 adet olmuştur. Tavuk yumurtası üretimi 2009 yılında 2008'e göre %4,9'luk bir artış göstermiş ve yaklaşık 13,8 milyar adet olmuştur.¹⁴⁵

2.3. TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Tarım sektörüne yönelik desteklemeler, ülkemizde 1929 bunalımı ile korumacı düşüncenin öne çıkmasına paralel olarak gündeme gelmiştir. İlk olarak buğday fiyatının düzeyini korumak amacıyla Ziraat bankası buğday alımları ile görevlendirilmiştir. Daha sonra Toprak Mahsülleri Ofisi (TMO) kurulmuş ve tahıl gurubu ürünlerde destekleme politikasının merkezine oturmuştur. 1933'ten sonra beş yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. Tarım sektörü, tarım ürünleri üreten sanayinin hammadde tedarikçisi olarak bu planlarda önemle ele alınmıştır. 1935 yılında "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" ve 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" çıkarılmıştır ve destekleme sisteminde kullanılmaya başlanmıştır. Bu aşamada tarımsal üreticilere hem nakdi hem aynı kredi verilirken, diğer yandan destekleme alımları da gerçekleştirilmiştir.

Planlı kalkınma döneminin 1.Kalkınma Planında girdi verimliliği, fiyat istikrarı, enflasyonu önleme, göreceli fiyatları koruma, kooperatifleri destekleme ve pazarlama hizmetlerini geliştirme amaçları dikkat çekmektedir. 2. Kalkınma Planı döneminde ise, 1. Planda belirtilen amaçlardan kooperatifleri ve pazarlama

¹⁴⁵ TÜİK, Haber Bülteni, **Hayvansal Üretim, 2009**, (Çevirimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6250>, 21 Mayıs 2010

hizmetlerini geliştirme amaçlarının arka plana geçmiş, kendine yeterlilik ve ihracat artışı hedefi öne çıkmıştır. 24 Ocak kararları öncesi son plan dönemi olan 3. Kalkınma Planı döneminde amaçlar çoğalmıştır. Bu dönemde girdi verimliliğine, fiyat istikrarı sağlamaya, enflasyonu önlemeye, göreceli fiyatları korumaya önem verilmiştir, bazı ürünlerde üretimi azaltma, dünya fiyatlarını dikkate alma ve yayım hizmetlerini geliştirme amaçları da ana amaçlar arasına dahil edilmiştir.¹⁴⁶

Türkiye’de 24 Ocak kararları öncesinde sıklıkla kullanılan destekleme araçları destekleme fiyatları ve buna bağlı destekleme kredileri ve alımlarıdır. 1980 yılına kadar destekleme alımlarına konu olan ürün sayısı 24’e yükselmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile genel ekonomik anlayışın liberalleşme yönüne kayması ile tarımsal politikalarda da aynı yönlü değişimler meydana gelmiştir. Bundan sonraki politikalarda genel olarak öne çıkan anlayış tarım sektörüne desteğin azaltılması ve serbest piyasa koşullarına adapte edilmesidir. 1981 yılından itibaren destekleme alımlarına konu olan ürün sayısı azaltılmaya başlanmış, 1990 yılında 10 ürüne kadar daraltılmıştır. Daha sonra iç politik etkilerle, halktan gelen talep üzerine 1992 yılında desteklenen ürün sayısı yeniden 26’ya çıkmıştır. 1993 yılında bu politika büyük ölçüde korunmuş, ayrıca 1993/94 kampanya yılında pamukta yeni bir uygulama ile, prim sistemine geçilmiştir.

1994 yılında 5 Nisan Kararları ve IMF’ye verilen tarım sektörünün serbest piyasa modeline daha uygun çalışması yönündeki taahhütler ile tarımsal destekleme modeli değiştirilmiştir. Tarımsal Devlet Teşekküllerinin alım yaptığı hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünler Hazine garantili destek kapsamından çıkartılmışlardır. Fındık, ayçiçeği, pamuk gibi Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin alanında kalan ürünler için Hazine garantili alım yapılmasına dönük eski uygulama terkedilmiş, Birliklerin alım fiyatlarını kendileri açıklayarak kendi mali sorumluluklarında alım yapmaları esasına geçilmiştir. Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine yönelik olarak Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan

¹⁴⁶ Erol Çakmak, Haluk Kasnakoglu, Halis Akder, **Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye**, TÜSİAD Yayın No.TÜSİAD-T/99-12/275, Ankara, 1999

%50 basit faizli ve genel olarak bir yıl vadeli ürün ve işletme kredisi uygulaması başlatılmıştır.¹⁴⁷

7. Beş Yıllık Kalkınma Planında, bu plan döneminde tarım politikalarının, DTÖ Tarım Anlaşması ve OTP'deki değişiklikler paralelinde oluşturulacağı kararlaştırılmıştır. Bu da tarım sektöründe, serbest piyasa koşullarının daha fazla belirleyici olması ve daha az destek demektir. Üretime verilen destek yerine, anılan iki yapının politikası olan gelir desteğine geçileceği belirlenmiştir. Girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması ve arz fazlası olan ürünlerle ilgili sınırlandırıcı tedbirler alınması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁸ Bu dönemde tarımsal KİT'lerden Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, Et ve Balık Kurumu ve Yem Sanayii A.Ş. özelleştirilmiş. Sonra Et ve Balık Kurumu özelleştirmesi çeşitli safhalardan geçerek iptal edilmiştir. Bu özelleştirmeler ve bu kurumların yerinin özel sektör tarafından doldurulamaması sonucunda hayvansal ürün piyasalarında olumsuz bir tablo ortaya çıkmış ve özellikle et fiyatlarında önemli yükselişler yaşanmıştır. Aralık 1999'da IMF ile girilen stand by antlaşması ile ÇAYKUR, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., TEKEL, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi devlet teşekküllerinin de özelleştirileceği belirtilmiş ve bunların kısım kısım özelleştirme süreci devam etmektedir.

2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 14 Mart 2000 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Doğrudan Gelir Desteği, DTÖ Tarım Anlaşması'nda, IMF ile yapılan anlaşmalarda ve OTP'nin son dönem politikaları ile Türk tarım politikasında öne çıkartılmıştır ve daha önceki tarımsal desteklerin yerine geçirilmiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile imzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi (MÇB), tarım sektörü ile ilgili bir çok engel getirmiştir. Tarım, yapısal politikalar ve kişilerin serbest dolaşımına kalıcı deragasyonların getirilmesi, dosyaların açılma ve kapanmasında performans kriterlerinin öne sürülmesi ve müzakereler tamamlansa dahi üye ülkelerin Türkiye'yi hazmetme kapasitelerini kendi iç hukukları yolu ile

¹⁴⁷ Tayfun Özkaya, Oğuz Oyan, Ferruh Işın, Ayşe Uzmay, **Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü-Bugünü-Geleceği**, (Çevirimiçi), <http://www.tusedad.org/upload/files/Turkiyedetarimsaldesteklemepolitikaları.doc>, 10 Nisan 2010

¹⁴⁸ DPT, **7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**, (Çevirimiçi), <http://www2.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/plan7/pln7-oku.html>, 10 Nisan 2010

değerlendirme yetkisi ile donatılmaları, AB üyelerinin, büyük ve sorunlu Türk Tarım Sektöründen korktuklarını göstermektedir.¹⁴⁹

IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile Türkiye’de uygulanan ortadoks mali politikaların tarım üzerindeki etkisi bütçe rakamlarında gözlenebilmektedir. Dünya Bankası’nın 9 Mart 2004 tarihli “Türkiye’de Tarım Sektörü Destekleme Reformunun Etkilerine Bir Bakış” (The World Bank, 2004) başlıklı raporunda ortaya konulduğu üzere, 1999-2002 döneminde tarımsal sübvansiyonlar 6 milyar dolar azalarak, 1.1 milyar dolara inmiş, tarımsal sübvansiyonların GSMH’ya oranı %3.2’den %0.5’e düşmüştür. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin arkasından, tarım desteklerinde bir artış gözlenmekle birlikte, tarım bütçesi hiçbir zaman Tarım Kanununda öngörülen GSMH’nın %1’i düzeyine yükselmemiştir.¹⁵⁰

Tablo 24: Tarım Bütçesinin Gerçekleşmesi (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Alan Bazlı Tarımsal Destekler	1.469	2.330	2.480	2.353	2.653	2.465	1.984	1.255
Doğrudan Gelir Desteği	1.469	2.019	2.125	1.673	2.653	1.640	1.140	
Mazot Desteği	0	311	355	410	0	480	492	
Gübre Desteği	0	0	0	270	0	345	352	
Destekleme Primleri	240	268	334	897	1.292	1.797	1.848	1.870
Hayvancılık Destekleri	35	107	209	345	661	741	1.095	1.183
Kırsal Kalkınma Destekleri	0	0	0	0	0	80	109	267
Tarım Sigortası Destekleri	0	0	0	0	2	40	47	81
Telafi Edici Ödemeler	40	39	0	56	67	79	80	85
Kuraklık Desteği	0	0	0	0	0	266	547	0
Tarım Reformu Uygulama Projesi	84	57	31	29	14	26	42	27
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	0	3	30	28	58	60	57	184
TOPLAM DESTEKLEME ÖDEMELERİ	1.868	2.804	3.084	3.707	4.747	5.555	5.809	4.951

Kaynak: Tayfun Özkaya, Gökhan Günaydın, Mehmet Bozoğlu, Emine Olhan, Cengiz Sayın, **Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler**, (Çevirimiçi), <http://www.karasaban.net/tarim-politikaları-ve-tarımsal-yapıdaki-değişimlertayfun-ozkaya/#sdfootnote6sym#sdfootnote6sym>, 12 Nisan 2010

¹⁴⁹ Gökhan Günaydın, **Onurlu Üyelikten Akdeniz Ortaklığı’na: Bir Avrupa Birliği Öyküsü**, Memleket, Siyaset, Yönetim, Ankara 2008/7, s. 29

¹⁵⁰ Tayfun Özkaya, Gökhan Günaydın, Mehmet Bozoğlu, Emine Olhan, Cengiz Sayın, **Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler**, (Çevirimiçi), <http://www.karasaban.net/tarim-politikaları-ve-tarımsal-yapıdaki-değişimlertayfun-ozkaya/#sdfootnote6sym#sdfootnote6sym>, 12 Nisan 2010

Tablo 24’den de görülebileceği üzere tarım bütçesi sürekli bir artış eğiliminde olmuş, ancak küresel krizin etkili olduğu 2009 yılında önceki yıla göre bütçeden yaklaşık 1 milyar TL kesilmiştir.

2002 yılından sonra tarımsal desteklemede önemli artışlar olmasına rağmen, tarımsal desteklerin GSYH’ya oranı hiçbir zaman %0.65’in, toplam bütçe büyüklüğüne oranı ise hiçbir zaman %2.72’nin üzerine çıkmamıştır. 2006 yılı Nisan ayında çıkartılan Tarım Kanunu’nda tarımsal desteklerin bütçe içerisindeki payının GSMH’nın %1’den az olamayacağı hükmüne karşın, tarım ve gıda krizinin en yoğun olarak yaşandığı 2007-2009 döneminde bu oranların sırasıyla %0,65, %0,58 ve %0,45 olarak gerileme sürecinde devam etmesi dikkat çekicidir.¹⁵¹

2.3.1. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ile İlgili Yükümlülükler ve Uygulamalar

“Uluslararası ticaret kurallarını ve 117 ülkenin bu alandaki taahhütlerini düzenleyen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1947’de onaylanmış ve ülkemiz bu anlaşmaya 1951 yılında taraf olmuştur. Ülkelerin GATT çerçevesinde yükümlülüklerini dengelemek, GATT sistemini güçlendirmek ve işlevsel kılmak amacıyla, 1994 yılında Dünya Ticaret Anlaşması (DTÖ) imzalanmıştır. Tarım ürünlerinde dış ticaret politikasını oluşturan ve Uruguay Round Nihai Metninin en önemli birimlerinden birisi olan DTÖ Anlaşması, Tarım Anlaşması metninde genel eğilim, tarım politikalarının devlet müdahalesinen ve sosyal boyuttan arındırılarak, tarımsal üretim ve değişimi piyasa mekanizmalarının yönlendirmesine bırakma yönündedir.”¹⁵²

Bu anlaşmada anlaşmaya taraf olan ülkelere pazara giriş, destekleme ve ihracat rekabeti konularında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık gösteren indirim taahhüdünde bulunmaları istenmiştir.

Pazara Giriş: Pazara giriş kavramı burada ülkelerin ithalat rejimlerindeki kısıtlamalar ile ilgilidir. Anlaşma uluslararası ticarete serbestleşmeyi getirirken,

¹⁵¹ A.e.

¹⁵² DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara 2000, s.41

tarım ürünleri ithalatında uygulanan tarife dışı engellerin tümünü de gümrük tarifelerine dönüştürülmelidir demektedir. Gümrük tarifeleri 1986-88 dönemi baz alınarak, gelişmiş ülkelerde 6 yıl (1995-2000) içerisinde %36, gelişmekte olan ülkelere ise 10 yıl içerisinde (1995-2004) %24 oranında düşürülecektir. Bu indirim ürün bazında en az olmak kaydıyla, gelişmiş ülkelere %15, gelişmekte olan ülkelere %10'dur. Asgari pazara giriş kuralı ise; ithalatı gümrük tarifelerine tabi temel tarım ürünlerinde 1986-88 yılı baz alınarak Tarım Anlaşmasının yürürlüğe girdiği ilk yılda, iç tüketimin %3'ü kadar, 6 yıl sonunda ise %5'i kadar ithalat zorunluluğu getirmektedir. Tarife dışı engellerin kaldırılmasının doğurabileceği olumsuz etkileri giderebilmek için tarifelendirilme yapmış, yani gümrük vergisine dönüştürülmüş ve ülkelere "özel korunma önlemleri" mekanizması sağlanmıştır. Özel korunma önlemleri ithalat miktarının Anlaşma'da belirlenmiş eşik seviyeyi aşması veya ithal mal fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesi durumunda ek vergi uygulayabilme olanağı sağlamaktadır. Pazara giriş imkanlarının korunması (current access) ve pazara minimum giriş (minimum access) olanaklarının sağlanması amacıyla tarifelendirme yapılmış ülkelere "tarife kotası" olanağı getirilmiş, gelişme yolundaki ülkelere bir kerelik daha GATT'a konsolide etmedikleri tarım ürünlerinin vergilerinde bir koşul aranmaksızın tavan konsolidasyonuna (ceiling binding) gitme, böylece tarifelerini ilk aşamada yükselterek, yüksek oranlardan indirime başlayabilme olanağı sağlanmıştır. Türkiye tavan konsolidasyonundan yararlanmıştır.¹⁵³

İhracat Desteği: Gelişmiş ülkelerde, 1986-88 dönemi ortalaması esas alınarak, ihracat desteği 6 yıl içerisinde değer olarak %36 oranında, miktar olarak %21 oranında azaltılacaktır. Gelişmekte olan ülkelere ise, 10 yıllık süreçte %24 ve %14 olarak gerçekleştirilecektir. İhracat kredileri ve gıda yardımlarına ilişkin destekler indirim kapsamı dışında bırakılmıştır.¹⁵⁴

¹⁵³ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, **Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve Avrupa Birliği'ne Uyum Komisyonu Çalışma Belgesi, II.Tarım Şurası**, (Çevirimiçi), <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/XI.Komisyon.pdf>, s.6, 12 Ocak 2010

¹⁵⁴ A.e.

İç Destekler: Anlaşma ulusal destekleme politikalarına da kısıt getirmektedir. Üretimi sınırlayan programlar kapsamındaki doğrudan ödemeler “mavi kutu” iç destek indirim taahhüdü dışında kalan destekleme politikalarından biri olarak düzenlenmiştir. Söz konusu ödemeler, üretimi kısıtlayan bir program çerçevesinde uygulanmak kaydıyla, sabit alan ve verime yapılan ödemelerle, baz üretim seviyesinin %85 veya daha azı üzerinden yapılan ödemelerle sabit sayıda adet üzerinden yapılan canlı hayvan ödemelerini kapsamaktadır. İndirim taahhüdü dışında kalan bir diğer iç destek türü “yeşil kutu” desteklerdir. Söz konusu desteklerin ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkilerinin hiç olmadığı veya çok az olduğu kabul edilmektedir. Tarımsal üretime sağlanan tüm iç destekler, 1986-88 dönemi baz alınarak, gelişmiş ülkelerde 6 yılda %20, gelişmekte olan ülkelerde 10 yılda %13.3 oranında azaltılacaktır. Ürün esasına göre iç desteklere, üretim değerinin %5’ini, gelişmekte olan ülkelerde %10’unu geçmeyecek şekilde izin verilmektedir. Anlaşmada iç desteklerin azaltılmasında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere çok sayıda istisna uygulanmıştır. Bunlardan biri olan “de minimis”e göre, gelişmekte olana ülkelerin üreticilerine sağladığı toplam destek üretim değerinin %10’unu geçmediği sürece desteklerde indirim taahhüdüne gerek duyulmamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içerisinde yer alan ülkemizde, destekleme alımları sonucu oluşan destek, üretim değerinin %10’unu geçmediğinden herhangi bir taahhütte bulunmamıştır.

Uruguay Round Tarım Müzakereleri çerçevesinde sunulan tarım tarife ve taahhüt tekliflerimiz 1992 yılında yayınlanarak katılımcılara dağıtılmıştır. Türkiye, tarım ürünlerinin hemen hepsini konsolide ettirmiş ve gümrük vergilerini 10 yıllık süre içerisinde eşit dilimler halinde % 24 oranında indirmeyi, ayrıca her bir tarife pozisyonuna göre % 10’luk indirim yapma taahhüdünde bulunmuştur. Ortaya çıkan sonuçlara göre; et, çay, tahıllar, şeker, un, domates, işlenmiş tütün gibi kendine yeterli hale gelmiş iç pazar ürünlerine yüksek gümrük, düşük indirim; bitkisel yağlar, ipek, pamuk gibi net ithalatçı olunan ya da ihraç potansiyeli olan ürünler ile girdi olarak ithal edilen ürünlerde düşük gümrük ve göreceli olarak yüksek indirim tercih etmiştir. İç tüketimin en az % 3-5’i kadar ithalat yapma zorunluluğu kuralı Türkiye’ye ek ithalat artışı getirmeyecektir. Et ve süt ürünlerinde oldukça önemli

miktarda ithalat yapan Türkiye, DTÖ'nün zorunlu kıldığı 600-700 bin ton tahıl ithalat zorunluluğunu iç pazardaki açığı gidermek ve hammadde ihtiyacını sağlamak amacıyla yerine getirmektedir. Türkiye'de destekleme alımları ile yapılan destek miktarı üretim değerinin %10'unu geçmemekte, dolayısıyla "de minimis" kapsamına girmektedir. Yatırım ve girdi desteği gibi diğer iç destekler ise indirim kapsamı dışındadır. Bu kapsamda yapılan taahhüt, gelecekte bu üst sınırın aşılmayacağı yönündedir. İhracat desteği bütçe harcamalarının ve destek miktarının azaltılması şeklinde indirim taahhüdüne tabi olacak ve indirimlerde 1986-88 dönemi veya bazı durumlarda 1991-92 dönemi esas alınabilecektir. Bu dönemlerde yapılan destekleme miktarı Amerikan Doları olarak gösterilmiş, bu değerler üzerinden 10 yıllık süreçte eşit dilimler halinde kaynak tahsisinde % 24, ürün miktarı üzerinde % 14 oranında indirime gidilmesi taahhüt edilmiştir. Buğday, arpa ve buğday unu gibi ürünlerde indirimlere yüksek düzeyden başlanması tercih edilmiştir. Yaklaşık 44 ürün için ihracat desteklerini sınırlayan taahhütte bulunulmuş olup, diğer ürünlerde ihracat desteği söz konusu olmayacaktır.¹⁵⁵

2.3.2. Tarımsal Reform Uygulama Projesi

IMF ve Dünya Bankası ile birlikte hazırlanan ve 2001'de yürürlüğe giren Tarımsal Reform Uygulama Projesi Dünya Bankası'nın kaynaklarında "... suni teşvikleri ve devlet sübvansiyonlarını önemli ölçüde azaltmayı ve tarımsal üreticilerle tarım sanayisine gerçek anlamda avantaj sağlayarak verimliliği artıracak teşvikler sunacak bir destek sistemi getirmeyi amaçlayan tarımsal reform programının uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Proje aynı zamanda sübvansiyonların kaldırılmasından kaynaklanan kısa vadeli olumsuz etkileri azaltacak ve etkin üretim modellerine geçişi kolaylaştıracaktır. Uygulanan reformlar, dağıtım etkinliğinin yanı sıra. Mali istikrar için de gereklidir..."¹⁵⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

¹⁵⁵ A.e., s.44

¹⁵⁶ World Bank, **Tarımsal Reform Uygulama Projesi (TRUP)**, (Çevirimiçi), <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYINTURKISHEXTN/0,,contentMDK:20816007~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:455688,00.html>, 10 Ocak 2010

Proje ana olarak dört bileşenden oluşmaktadır;

- **Doğrudan Gelir Desteği sistemine geçiş:** Tarımsal Reform Uygulama Projesi ile eski teşvik sistemlerinden vazgeçilmesi kararlaştırılmış, bundan dolayı yaşanan gelir kaybının da Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri ile telafi edilmesi benimsenmiştir.

- **Çiftçi Geçiş Bileşeni:** Çiftçilerin alternatif faaliyetlere geçişini özendirmek ve yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Geçmişte doğru uygulamayan teşvik politikaları sonucunda gereksiz olarak üretilen, tarım ürünlerinin başka ürünlerle değiştirilmesini teşvik etmek amacındadır.

- **Tarımsal Satış Kooperatifleri ve Kooperatif Birliklerinin Yeniden Yapılandırılması:** Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu çerçevesinde bu yapılara bütçeden yıllık fon tahsisi yapılmamasına karar verilmiştir. TSKB'lerinin büyük oranda yeniden yapılanamaması ve piyasa ortamında ayakta kalma şanslarının düşük olması sebebi ile Tarımsal Satış Kooperatifleri Birlikleri Kanunu ile TSK'lerine gönüllü olarak çeşitli türlerde destek sağlayacak bir yeniden yapılandırma kurulunun oluşturulmasını öngörmektedir.

- **Destek Hizmetleri:** Çiftçi topluluklarına reformlar hakkında doğru bilgi sağlamayı amaçlar. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın ilgili personeline eğitim verilmesini sağlayacak mekanizmaları kurmayı amaçlamaktadır. Proje yönetimi, tarımsal istatistikler, laboratuvar ve gıda testleri, ürün sigortası ve reform programının uygulaması ile ilgili diğer konularda danışmanlık hizmetleri sunulmasını, uygulamaların mali ve sosyal etkilerini ölçmek amacıyla izleme ve değerlendirme faaliyetlerini, birimler arası koordinasyonu sağlamak amacıyla bir Proje Koordinasyon Birimi ve uygulama yapan birimlere yardımcı olacak Bileşen Uygulama Birimlerinin kurulmasını içermektedir.

Haziran 2002'de hemen harcanmak üzere tahsis edilen 200 milyon USD'lik ilk parça için gerekli koşullar;

a) makroekonomik programda yeterli düzeyde performans gösterilmiş olması

b) genel sektörel programın uygulamasında yeterli düzeyde performans gösterilmiş olması

c) yeni sübvansiyonların getirilmemiş ya da mevcut sübvansiyonların tutarlarında artış yapılmamış olması

d) DGD ödemelerinin “çiftçilerin %25’inin programa kaydolması ve bunların %50’sine ödeme yapılması şeklinde başlatılmış olması

e) Projenin/kredinin ve DGD ödemelerinin mali yönetimi konusunda yeterli düzeyde performans gösterilmiş olmasıdır.

Haziran 2004’te hemen harcanmak üzere tahsis edilen ikinci parça için gerekli koşullar ise;

a) makroekonomik programda yeterli düzeyde performans gösterilmiş olması

b) meclise sunulacak 2003 yılı bütçe kanunun kredi sübvansiyonları, gübre sübvansiyonları, buğday destek alımları, pamuk ve pamuk kozası için yapılacak prim ödemeleri ya da yeni sübvansiyonlar veya mevcut sübvansiyonların tutarlarında artış yapılması ile ilgili hiçbir hüküm içermemesi

c) genel sektörel programın uygulanmasında yeterli düzeyde performans gösterilmiş olması

d) DGD ödemelerinin, “çiftçilerin %50’sinin programa kaydolması ve bunların %50’sine ödeme yapılması” şeklinde ilerleme kaydetmiş olması

e) Projenin / kredinin ve DGD ödemelerinin mali yönetimi konusunda yeterli düzeyde performans gösterilmiş olmasıdır.

2.3.2.1. Uygulama ve Takip

Projenin izlenmesinde kullanılan en önemli göstergeler arasında maliyetlerin azaltılması ve tarımsal sübvansiyonların bozucu etkisinin hafifletilmesi ve politika reformlarından etkilenen çiftçilere tarım kooperatiflerine ve işletmelerine mali ve

teknik destek sağlanması sıralanabilir. Önemli ölçülebilir verim / etki performans göstergeleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- **Bileşen A:** Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Projenin ilk yılının sonunda işleyen DGD sistemi, toplam tarım alanlarının % 25'ini kapsamış; 2002 yılına kadar çiftçilerin %75'i kaydolmuş ve bunlara ödeme yapılmaya başlanmış ve 2003 DGD programı çerçevesinde çiftçilerin % 80'inden fazlası arazilerini UÇK sistemine tescil ettirmiştir. Projenin sonunda çiftçilerin %95'inin kaydolmuş ve ödeme alıyor olması ve çiftçilerin piyasa koşulları karşısında ürün seçimi ve girdi kullanımı konusunda tercihlerini yapmış olmaları planlanmaktadır. Daha önceden araştırma yapılmamış ve kaydedilmemiş köylerde kabaca 3,3 milyon parsel arazinin kadastro çalışmaları tamamlanmıştır.

- **Bileşen B:** Çiftçi Geçiş – Alternatif tarımsal üretime geçecek çiftçilerin % 25'ine projenin uygulanmaya başlamasını izleyen 24 ay içinde, geri kalan % 75'ine ise projenin üçüncü ve dördüncü yıllarında hibe yardımı yapılması; tarımsal üretici örgütlerinin gelişimi; 300 köy tabanlı katılımcı yatırım; yaklaşık 50.000 dekarlık alanda arazi konsolidasyonu.

- **Bileşen C:** Tarım Satış Kooperatifleri ve Kooperatif Birliklerinin (TSK / TSKB) yeniden yapılandırılması - 2004 yılı itibarı ile tüm sürdürülebilir TSKB'leri, TSK'lerinin mülkiyetinde ve TSK'leri tarafından işletilen etkili kooperatifler olarak faaliyet göstermek üzere yeniden yapılandırılmış ve TSK'leri bütünüyle çiftçi üyelerinin mülkiyetine geçerek onlar için hizmet vermeye başlamış; 2005 yılı itibarıyla iyi performans göstermeyen TSKB'leri faaliyetlerini durdurmuş ve 2007 yılı itibarıyla ise, dört TSKB'nde ürün senetlerine yönelik yatırımlar tamamlanmıştır.

- **Bileşen D:** Proje Destek Hizmetleri- Proje Koordinasyon Birimi ve Bileşen Uygulama Birimleri kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Başlangıçta yavaş ilerlemesine karşın, Sosyal İzleme ve Değerlendirme Alt Bileşeni yeterli düzeyde gelişme kaydetmiştir. 2002 yılında nicel bir hane araştırması yapılmıştır.

2.3.2.2. Projenin Durumu

3,3 milyondan fazla çiftçi DGD için kaydolmuş ve UÇK sistemine dahil edilmiştir. Ön denetlemeler iller bazında gerçekleştirilmiş ve çiftçilere yapılan ödemeler buna göre düzenlenmiştir. 1.436 köyde yaklaşık 1,28 milyon parselin tapulandırılması Haziran 2006'da tamamlanmak üzere programa alınmıştır. TSKB Yeniden yapılandırma Kurulu ve bu Kurulun İdari Birimi bütünüyle faaliyete geçmiş ve personel azaltma planları (kıdem tazminatlarının kredi ile finanse edilmesi suretiyle) TSKB'leri tarafından uygulanmıştır. 2005 yıl sonu itibarıyla sekiz TSKB yeniden yapılandırılmış, bir tanesi faaliyetlerini durdurmuş, beşi yeniden yapılandırma planlarını uygulamakta ve ikisi ise çok az faaliyet göstermektedir. TRUP projesi kapsamında fındık toplama masraflarını ve Çiftçi Geçiş bileşeni kapsamında fındık ve tütün yerine alternatif ürünlerin ekilmesinin maliyetlerini finanse edecek programlar çiftçilerce oldukça düşük seviyelerde benimsenmiştir. Bunun sonucunda, çiftçilere tarımsal katma değerlerini arttırmada ek yatırım desteği sağlamak amacıyla, Hükümet tarafından TRUP projesine dahil edilmek üzere 2005 yılında, Çiftçi Geçiş bileşeni çerçevesinde ek faaliyetler tasarlanmış ve onaylanmıştır. Bu faaliyetlerden bir tanesi olan Köy Tabanlı Katılımcı Yatırımlar alt bileşeni kapsamında Kasım 2005'te 16 ilden 820 teklif alınmıştır. Değerlendirme sürecinin iller bazında ve merkezi seviyede tamamlanmasının ardından mevcut altyapı yatırımlarının iyileştirilmesi ile ilgili 106, özel sektör yatırımlarına ilişkin ise 53 proje teklifi 2006 yılında desteklenmek üzere onaylanmıştır.¹⁵⁷

2.3.3. Kırsal Alana Sağlanan Güncel Destekler

2004 Temmuz ayında alınan DTÖ Cenevre Kararları ve AB ile müzakere sürecinin başlaması, Türkiye'yi tarım politikalarında köklü değişiklikler yapmaya itmiştir ve bir dizi stratejik belge hazırlanmıştır.

İlk belge 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Stratejisi'dir. Burada DTÖ'nün "Yeşil Kutu" destekleri olarak adlandırılan, tarım ürünlerinin, üretim miktarları ve

¹⁵⁷ A.e.

ticareti üzerinde herhangi bir doğrudan etki yaratmayan destekler öne çıkmaktadır. Bunlar, Genel Tarımsal Hizmet, Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Destekleri, DGD ve Diğer Sosyal Destekler, Teknoloji ve Altyapı Destekleri, Hayvancılık Destekleri'dir. Tarım Stratejisi'nde Doğrudan Gelir Desteğini payı %80'lerden %45'e düşürülmüş, prim desteklerinin payı %13'e çıkarılmıştır. Prim desteği, mevcut üretim miktar desteği olarak değilde, bir önceki yılın verim ve üretim miktarları dikkate alınarak verilme yoluna gidilmiştir. Böylece bu desteğin DTÖ tarafından istenmeyen "Kırmızı Kutu" desteklerden çıkarılarak, "Mavi Kutu" olarak adlandırılan alan ve miktar sınırlamaları nedeniyle yapılan ödemeler kapsamına girmesi sağlanmıştır. Strateji belgesinde hayvancılık desteği %12 olarak öngörülürken, alternatif ürün, ÇATAK (Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması), ürün sigortasına %5, kırsal kalkınma desteklerine ise %10 pay ayrılmıştır.¹⁵⁸

İkinci strateji belgesi olarak Türkiye AB ile tarımda kota pazarlıklarının yoğunlaşacağı 2013 yılına yönelik olarak hazırlanan "Hayvancılık Stratejisi"dir. Bu strateji ile hayvancılığın tarım içerisindeki payı ve yaratılan katma değer artırılması hedeflenmektedir. AB ile olası bir birleşme durumunda hayvancılığımızın rekabetçi bir ortama kavuşması istenmektedir. Stratejinin hayvan ıslahı, mera ve yem bitkilerinin geliştirilmesi, hayvan sağlığı, sektöre verilen kredilerin artırılması, eğitim ve yayım olmak üzere 5 ayağı olacaktır. Bu amaçla, girdi maliyetleri, meralar ıslah edilecek ve yem bitkisi üretimi desteklenecektir.

2009 Yılı Katılım Öncesi Programı'nda destekleme bütçesinde hayvancılık desteklemelerinin payı %22'ye yükselmiş ve 2010 yılında da bu oranın korunması planlanmıştır. Dekar başına yem bitkileri destekleme ödemeleri, süt teşvik primleri, anaç hayvan başına ödeme ile kayıtlı olma ve hastalıktan ari olma durumlarında ek ödeme uygulamaları öngörülmüştür. Tarım sigorta sisteminin belirli bir derinlik kazanması için gerekli görülen prim desteklerinin, sistemin sürdürülebilirliği için aşamalı olarak azaltılması beklenmektedir. AB'ye katılım sürecinin gerekleri de göz

¹⁵⁸ Euractive, **Avrupa Birliği ve Türkiye Tarım Politikalarında son Durum**, (Çevrimiçi), <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/avrupa-birligi-ve-turkiye-tarim-politikalarinda-son-durum>, 23 Nisan 2010

önüne alınarak nihai hedefin işletme temelli desteklemelerin olacağı, idare ve kontrolün alan bazlı yapılabileceği altyapının geliştirilmesi, hayvancılıkta yapısal dönüşümü sağlayacak kayıtlılık ve hayvan varlığının saf kültür ırkı lehine dönüştürülerek verimlilik ve kalite artışının sağlanması konularında yeni bir destekleme stratejisi üzerinde çalışılmaktadır. Kırsal alanda tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, pazarlama altyapısının güçlendirilmesi, gıda güvenliğinin artırılması, altrenatif gelir kaynaklarının yaratılması, tarımsal sulama alt yapısının geliştirilmesi ve tarımda makinalaşma düzeyinin iyileştirilmesi temel amaçlarına yönelik olarak; 81 ilde yürütülmekte olan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) için 2008 yılında 253 milyon TL kaynak ayrılmıştır. IPARD Programına yakın uygulama mekanizmasına sahip olan hibe programı IPARD programının sadece 42 ilde uygulanacağı dikkate alındığında, IPARD hedeflerini ülke geneline yaymaktadır. 2007-2013 dönemini kapsayan IPA Kırsal Kalkınma Programına (veya IPARD Programına) yönelik uygulama ve ödeme işlevlerini yürütecek olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun merkez teşkilatı ve il koordinatörlüklerinin akreditasyonuna yönelik çalışmalar devam etmektedir. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının destekleme bütçesi içerisindeki payı 2008 yılında %2,71 iken, bu oranın, 2010 yılında AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülecek olan kırsal kalkınma destekleri için katkı payı da dahil olmak üzere %5,5 olması öngörülmüştür.¹⁵⁹

Bu bilgilerin ışığında, ülkemizde, bu dönemde uygulanan mevcut tarımsal destek türlerinin başlıcaları aşağıda Tablo 23'de gösterilmiştir;

¹⁵⁹ DPT, 2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, (Çevirimiçi), 23 Nisan 2010

Tablo 25: Türkiye’de Tarımsal Destek Türleri

1	Alan bazlı tarımsal destekler	Mazot Desteği, gübre desteği, alternatif ürün desteği organik tarım ve iyi tarım uygulamaları ile toprak analizi yaptırılmasına ve bambus arısı Kullanımı desteği, fındık üreticilerine alan bazlı gelir desteği ve alternatif ürüne geçen üreticilere telafi edici ödeme
2	Fark Ödemesi Destekleri	Kütlü pamuk desteği, yağlık ayçiçeği desteği soya fasulyesi desteği, kanola desteği, dane mısır desteği, zeytinyağı desteği, aspir desteği, çay desteği, hububat ve baklagil desteği hayvancılık destekleri
3	Proje Bazlı Destekler	ARIP, ÇATAK, ve SYDGM proje destekleri
4	Kırsal Kalkınma Destekleri	TEDGEM hibe programları, KASDEP destekleri
5	Faiz İndirimli Tarımsal Krediler	Tarımsal amaçlı kooperatifler için yatırım ve işletme sermayesi kredileri
6	Telafi Edici Ödemeler Kapsamındaki Tarımsal Destekler	Patates Sigili Desteği, çay budama tazminatı Desteği
7	Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	Tarım sigortası destekleri, ar-ge destekleri, Sertifikalı tohum ve fidan destekleri

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**,(Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Files/Zip_Rar/Taslak_kirsalkalkinmaplani_04012009.pdf, 22 Ocak 2010

2.4. ÜLKEMİZDE ORGANİK TARIM

Verim artışı sağlamak üzere kullanılan tarımsal yöntemler, ek maddeler, ilaçlar, genetik yapının değiştirilme çalışmaları v.s. ekolojik yapıyı bozucu etkiler meydana getirmiş ve başta insanlar olmak üzere tüm canlılar üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Ekolojik dengeyi bozmayan, sağlıklı besinler üretmek fikri Dünya üzerinde 1930’lardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Değişik ülkelerde birbirinden bağımsız olarak yürütülen çalışmalar, 1972 yılında Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IOFAM; International Federation of Organic Agriculture Movement) çatısı altında toplanmıştır. IOFAM, Dünyadaki organik tarım hareketlerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamayı, gerekli standart ve yönetmelikleri hazırlamayı, tüm gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmayı amaç edinmiştir. Kuruluş, AB, FAO, WTO gibi örgütlerle de sıkı bir işbirliği içerisinde.

AB ilk organik ürün yönetmeliğini 24 Haziran 1991 tarihinde bitkisel ürünler için çıkarmış daha sonra hayvansal üretimi de içine alan 1804/99 sayılı

Organik Tarım Yönetmeliğini 24 Ağustos 2000 tarihinde yürürlüğe koymuştur ve bu tarihten sonra organik tarım ürünleri talebindeki artışa paralel üretimde ciddi artış olmuştur. Ülkemizde, AB'den gelen ithalatçı talepleri üzerine yapılmaya başlanan organik tarımsal üretim, zaman içerisinde artış göstermiştir. Bu konudaki ilk yönetmelik 24 Aralık 1994 tarihinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Ülkemizde şu anda organik tarım konusundaki yürürlükteki mevzuat 3 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Organik Tarım Kanunu" ile bu kanun gereğince 10.06.2005 tarih ve 25841 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" içeriğidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca yürütülen Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi, 1997 yılında "Organik Tarımda Eğitim Projesi" olarak başlamış, daha sonra 2002-2007 yıllarında, "Ulusal Programa" dönüştürülmüştür. Organik tarım uygulaması, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü bünyesinde Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.¹⁶⁰

Ülkemizde yurtdışından gelen taleplerle başlayan organik tarımsal üretim, 2004 yılında 12.806 üretici ile, 174 adet ekolojik ürünün üretimi noktasından, 2006 yılında ise 200 çeşidi aşan bir üretim noktasına gelmiştir. AB'de EFTA ülkelerinde ise 85.337 tarım işletmesi 1988 yılında 2 milyon hektarlık bir alanda organik tarım ürünleri üretimi yapmaktadır. Ülkemizde organik tarım yapılan tarım arazilerinin toplam tarım arazilerine oranı %0.14 iken, organik tarım ürünleri üretimi yapan çiftçilerimizin, toplama oranı %0.09'dur. Bu oranlar İngiltere, Finlandiya, İtalya, ABD ve Avustralya gibi ülkelerde %7'lere varabilmektedir.¹⁶¹

¹⁶⁰ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Organik Tarım Nedir**, (Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim.html, 21 Nisan 2010

¹⁶¹ Euractive, **a.g.e.**, 21 Nisan 2010

2.4.1. Organik Tarıma Verilen Destekler

a) Faiz İndirimli Tarımsal Krediler

25 Şubat 2004 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile, organik tarımsal ürünleri ve girdileri üreten müteşebbislere tarımsal kredilere uygulanan cari faiz oranından %60 indirimli olarak azami 3 yıl vadeli yatırım ve 1 yıl vadeli işletme kredisi kullanma imkanı sağlanmıştır. Bir yıl süre ile çıkarılmış olan bu karar daha sonraki yıllarda 5 yıl vadeli yatırım ve 1,5 yıl vadeli işletme kredisi kullanma imkanını da sağlayarak 2005, 2006, 2007 ve 2008 yılları için uzatılarak devam ettirilmiştir.

b) Doğrudan Gelir Desteği

30.04.2005 tarih ve 25801 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bitkisel Üretimle İlişkili Olarak, Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi Yapılmasına İlişkin Tebliğ” ile organik tarımsal ürün üreticilerine Doğrudan Gelir Desteğine ilave olarak dekara 3 TL ek destek ödenmesi sağlanmıştır. 2007 yılı için dekar başına 5 TL ilave Doğrudan Gelir Desteği ödemesi yapılmıştır.

c) Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesi (ÇATAK)

“Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunmasını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine” İlişkin 2008/14268 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14.11.2008 tarihli ve 27054 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır ve 2. kategori çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalarına 135 YTL/da ödeme yapılması planlanmıştır.¹⁶²

2.4.2. Ülkemizde Organik Tarımın Hedefleri

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca organik tarımın geliştirilmesine ilişkin aşağıdaki hedefler belirlenmiştir;

¹⁶² T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Organik Tarımda Destekler**, (Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,org_tarim_destekler.html , 21 Nisan 2010

AB ve AB dışındaki ülkelerin organik tarım ile ilgili yaklaşımların ve mevzuatlarının yakından takip edilecek, bu yaklaşımlara uygun politikaların geliştirilmesine çalışılacaktır.

Organik tarımla ilgili çalışan teknik elemanların uzmanlık vasıfları geliştirilecektir. Kırsal Kalkınma Planlarının hazırlanması sırasında organik ve tarımsal-çevre programları birleştirilecektir.

Üreticilerin pazarlama, üretim ve işleme konularında bilgiye kolayca erişebilmeleri için örgütlenmelerini teşvik etmek amacıyla eğitimler düzenlenecektir. Ülkemizde var olan geleneksel bilginin değerlendirilmesi ve onaylanması, kayıt altına alınması ve yaygın olarak kullanıma kazandırılması ile organik tarımda maliyeti yükselen girdiler için alternatif, daha ucuz ve ülke ekolojisine uygun seçenekler ortaya konulacaktır.

Eko-sistemin korunmasına yönelik çevre dostu alternatif mücadele ve bitki besleme yöntemlerinin belirlenmesi için araştırma çalışmalarına öncelik verilmesi. Araştırma programları çerçevesinde teknolojinin geliştirilmesi ve mevcut sorunlara çözüm aranması için çalışmalar yürütülecektir.

Organik tarım ürünlerinde ve organik girdilerde marka yaratılarak iç ve dış pazardaki talep artırılabilecektir. Ürün çeşidi ve işlenmiş ürün sayısı artırılabilecektir. Organik tarımın tekstil, kozmetik, agro-ekoturizm gibi diğer sektörlerle entegrasyonu sağlanacaktır.

Organik tarım yapan üreticilerin, kontrol ve sertifikasyon ücretleri ile analiz ücretleri desteklenecektir. Üretim-tüketim zincirinde depolama, paketleme, işleme ve nakliye gibi hasat sonrası işlemlerin geliştirilmesi için teşvik ve krediler verilecektir.¹⁶³

¹⁶³ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Organik Tarım Strateji Belgesi**, (Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,organiktarim_taslak_strateji.html , 22 Nisan 2010

2.5. BALIKÇILIK POLİTİKASI VE OTP'YE UYUMU

Türkiye, deniz kıyısı uzun olan ülkelerden biri olarak, 8.333 km kıyı uzunluğu ve 25 milyon hektar kullanılabilir deniz alanına sahiptir. Su zengini bir ülke olmamakla beraber, 1,3 milyon hektar büyüklüğünde 1.118 adet iç su kaynağı ve 177.714 km uzunluğunda nehirleri bulunmaktadır. Uzun deniz kıyılarına sahip olduğu halde balıkçılık sektörü, beklenen seviyede değildir. Bunun en önemli sebebi, açık deniz balıkçılığı yapılacak seviyeye gelinememiş olmasıdır. Ülkemiz denizlerinde, balıkçılarımız kıyı balıkçılığı yapmaktadır. Bu arada, balık miktarı, kirlilik, ekolojik değişimler ve aşırı avlanma sonucunda giderek azalmaktadır. Denizlerdeki balık stoklarının belirlenememiş olması sebebi ile yıllık avlanabilir miktar ve avcılık filosu arasında bir ilişki sağlanamamıştır. 1997 yılından itibaren balıkçılık filosundaki artışı önlemek için yeni gemilere ruhsat verilmemektedir.

Türkiye’de 1999 yılında üretilen 636 bin ton su ürünlerinin %80’i denizlerden, %10’u iç sulardan, %10’u yetiştiricilik yolu ile (bunun da %60’ı iç sulardan, %40’ı denizlerden) elde edilmiştir.¹⁶⁴

2001-2005 yıllarını kapsayan ve Türkiye’nin gelecek beş yıl içindeki önceliklerini belirleyen 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda sektörle ilgili temel amaç, su ürünleri kaynaklarının korunarak sürdürülebilir kullanımı ilkesi çerçevesinde, üretimin artırılması olarak belirlenmiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nda su ürünleri avcılığı, alt yapılar, kalite kontrol, işleme sanayi ve pazarlamaya yönelik hizmetler Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü bünyesinde daire başkanlıkları seviyesinde yürütülmektedir. Su ürünleri araştırmaları ise Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

Koruma ve denetim hizmetleri için özel bir yapı bulunmamakta, bu görevler il ve ilçe müdürlüklerinde istihdam edilen su ürünleri elemanları ve denizlerde Sahil

¹⁶⁴ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Ortak Balıkçılık Politikası**, (Çevirimiçi), http://www.tarim.gov.tr/Files/sanal_kutuphane/UlusalPr/49.htm , 22 Nisan 2010

Güvenlik Komutanlığı birimleri tarafından yürütülmektedir. Avrupa Birliği'nde uygulanan Toplam Avlanabilir Balık Miktarının (TACs) belirlenmesi ve kota tahsislerinin yapılması, hem stok tahmini çalışmalarını hem de belirlenecek kotaların dağıtımını ve idaresini gerektirecektir. Bu çalışmalar için mevzuatımızda hukuki imkan bulunmakla beraber, ilave idari, mali, teknik kaynaklara ihtiyaç vardır. Denetim hizmetleri, öncelikle altyapıyı (kontrol gemisi, uydudan izleme v.b.) bu hizmetleri yürütecek özel eğitilmiş personeli, bu personelin çalışma esas ve usullerini belirleyen ayrı bir mevzuatı ve balıkçı gemilerini izleyen bir sistemi gerektirmektedir.

50 bin su ürünleri üreticisinden yaklaşık 15 bini 300 civarında su ürünleri kooperatifinde örgütlenmiştir. Bu kooperatiflerden yaklaşık 60'ı halen mevcut olan 4 birliğe ortaktır. Bakanlık bünyesinde özel olarak su ürünleri kooperatiflerine yönelik bir birim bulunmamakla beraber, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarımsal amaçlı kooperatiflerle ilgili 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu çerçevesinde su ürünleri kooperatiflerine yönelik hizmetleri yürütmektedir. Bunun yanında ayrıca su ürünleri üreticilerinin meslek örgütü olarak vakıf ve dernekleri de bulunmaktadır. Bu şekildeki üretici örgütlenmesi AB ile uyumlu görülmemektedir. Diğer taraftan AB'de uygulanan "Balıkçılık Ürünlerinde Rehberliğe İlişkin Mali Araç" (FIFG) ve "Yıllık Rehberlik Programı" (MAGP) yapısal programlarını uygulayacak bir idari yapı ve mevzuat bulunmamaktadır.

Su ürünleri avcılığında bulunacak balıkçılar ve balıkçı gemileri için 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunun 3'üncü ve Su Ürünleri Yönetmeliği'nin 4 ve 5'inci maddeleri gereğince ruhsat tezkeresi alınması zorunlu olup, bu tezkereler Bakanlık İl Müdürlükleri tarafından düzenlenmekte, kayıt defterlerine işlenmektedir.

Su ürünleri Türkiye'de balıkçı barınaklarında, balık hallerinde, satış merkezlerinde, bazen de doğrudan işleme tesislerine ulaşarak halka sunulmaktadır. Halihazırda Büyükşehirlerde 1580 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde balık hallerinde bir satış sistemi ile organize veya disipline edilmektedir. Pazar bilgilerinin toplanması ile ilgili bir sistem bulunmakla beraber bu sistem AB sistemi ile uyumlu değildir. Sistem, avlanan ürünlere ilişkin bilgileri pazara sunulmadan önce ilk karaya

çıkış noktalarında yetkililere verilmesini öngörürken, Türkiye’de Pazar bilgileri daha çok balıkhanelerden ve satış merkezlerinden toplanmaktadır.

Bütün Dünya’da avcılık yolu ile elde edilen balık miktarının üst sınırına ulaşıldığı, bundan sonra artan nüfusun ihtiyacının yetiştiricilikten karşılanacağı kabul edilmektedir. Son yıllardaki gelişmelerle şu anda Türkiye’deki balık üretiminin %10’u yetiştiricilikten elde edilmektedir.

Türkiye’nin AB Balıkçılık mevzuatına uyum konusundaki yükümlülükleri 2000 ve Nisan 2003’te açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi ile aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

Kısa Vade:

- Balıkçılık idaresi, denetimi, pazarlaması ve yapısal politikalara ilişkin mevzuatın AB müktesebatına uyumunun sağlanması

Orta Vade

- Balıkçılık idaresinin kurumsal kapasitesinin yeniden organize edilmesi ve artırılması
- Balıkçılık işletiminin, kontrol, pazarlama ve yapısal uyum uygulamalarının müktesebatla uyumlaştırılması
- Bilgisayar destekli balıkçılık gemi kayıt ve istatistiki bilgi sisteminin müktesebata uygun şekilde geliştirilmesi ve uygulanması¹⁶⁵

2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı’nda da, su ürünleri sektöründe idari yapının güçlendirilmesi ile avcılık üretiminde kaynak yönetiminin etkinleştirilmesine ve yetiştiricilikte çevre ile uyumun sağlanmasına öncelik verileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda AB Ortak Balıkçılık Politikasına uyum da dikkate alınarak hazırlanan Su Ürünleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun tasarısı TBMM gündemindedir. Karaya çıkış noktalarında ofislerin

¹⁶⁵ DPT, **Ortak Balıkçılık Politikası**, (Çevirimiçi), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/c2.pdf>, 21 Nisan 2010

kurulmasına devam edilmekte ve su ürünleri bilgi sisteminin geliştirilmesine yönelik altyapı çalışmaları sürdürülmektedir. İlave olarak, kontrol hizmetlerinin etkinleştirilmesini teminen uzaktan algılama yöntemi ile 15 m'nin üzerindeki teknelerin takibinin yapılabilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca, stok değerlendirme sisteminin kurulmasına temel teşkil etmek üzere yasal ve kurumsal ihtiyaçların tespiti ve konuyla ilgili insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla Katılım Öncesi Mali İşbirliği kapsamında Türkiye'nin Balıkçılık Yönetim Sistemine Stok Değerlendirme Çalışmalarının Adaptasyonu Projesi yürütülmektedir.¹⁶⁶

2.6. TÜRKİYE'DE ORMANCILIK POLİTİKASI VE AB'YE UYUM ÇALIŞMALARI

Türkiye'de ormancılık sektörü ile ilgili teknik ormancılık faaliyetlerini içeren ilk kanunlar 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı Orman Kanunu ve 3204 sayılı Orman Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunlarıdır. Bu kanuna uygun olarak 1950 yılına kadar, Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı, Devlet Orman İşletmeleri kurulmuş, bunların sayısının artması ile de ülke çapında örgütlenmeye gidilerek, 1951 yılından itibaren, Orman Bölge Müdürlüklerine bağlanmıştır. Ormancılık sektöründeki hizmetlerin çeşitlenmesi ve iş hacminin büyümesi sonucunda, bu hizmetleri bağımsız ve hizmet esasına göre teşkilatlanarak yürütmek gerekçesi ile 1969 yılında Orman Bakanlığı kurulmuş ve 1595 sayılı “Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun” hazırlanarak yürürlüğe girmiştir.

1981 yılında, Orman Bakanlığı, 21.09.1980 gün ve 4-741 sayılı olur ile önce, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı adını almış, 13.02.1981 tarihli ve 2384 sayılı “Orman Bakanlığı'nın Tarım Bakanlığına Devri Hakkında Kanun” ile Orman Bakanlığı kapatılarak Tarım Bakanlığına devredilmiştir. 1983 yılı sonunda da Bakanlık, Köyişleri Bakanlığı ile birleştirilerek Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı adını almıştır. 10 yılı aşkın bir süre sonra, ormancılık faaliyet ve hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan

¹⁶⁶ DPT, 2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, (Çevirimiçi), 23 Nisan 2010

problemler üzerine, Orman Teşkilatı 07.08.1991 tarihli ve 442 sayılı “Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile yeniden Orman Bakanlığı şeklinde teşkilatlandırılmıştır.¹⁶⁷

Ülkemizde kişi başına düşen orman alanı 0,34 ha olup, gelişmiş ülkelere göre düşük bir düzeydedir. Yaklaşık %25’i ağaçlandırma ile verimli hale getirilmesi mümkün görülen ormanlarımızın 3,5 milyon hektarı aynı zamanda orman üstü ve orman içi mera niteliğindedir. Ormanlarımızın bozuk ve verimsiz karakteri ağır basmaktadır. Ormanlarımız biyolojik çeşitlilik ve miktar olarak da ülke yüzeyine dengeli bir dağılım göstermemektedir. Devlet İstatistik Enstitüsünün birincil ve ikincil orman ürünlerinin ve hizmetlerinin bilançolara yansıyan parasal değerlerine göre yaptığı hesaplamalar sonucunda ormancılık sektörünün GSMH’ya katkısı %0,8 bulunmuştur. Ancak bu hesaplara dahil edilmeyen ot, yaprak, su, bal, reçine vb. odun dışı ürünler eklendiğinde gerçek katkı payının çok daha yüksek olduğu anlaşılabılır. Türkiye ekonomisini oluşturan 64 sektörün ileri bağlantısı ortalama 0,387 iken, ormancılık sektöründe bu deer 0,786’dır. Ormancılıkta birim çıktının öteki sektörleri uyarma veya geliştirme etkisi pek çok sektörden büyüktür. Ormancılık sektörünün geri bağlantısı ise, ülke ortalamasından (0,387) küçüktür (0,127). Diğer yandan, sektörün istihdam çarpanı 0,291 olup, 64 sektör içerisinde 17. sırada yer almaktadır. Yani birim çıktı başına en çok istihdam sağlayan sektörler arasındadır. Ormancılık sektörü yılda yaklaşık 3,5 milyon ton fuel-oil’e eşdeğer bir enerji katkısı sağlamaktadır.¹⁶⁸

2003 yılında imzalanan Katılım Ortaklığı, AB mevzuatının üstlenilmesi için bir uyum programının benimsenmesi, yatırımları finanse etmek üzere her yıl için kamu ve özel sektör finansman kaynaklarına ve uyumlaştırma maliyeti tahminlerine dayanan bir planın geliştirilmesi hedeflerini içermektedir. AB mevzuatına uyum, için Katılım Ortaklığı Belgesi’nin imzasından önce 2001 tarihinde bir Ulusal Program hazırlanmış, daha sonra da bu program 2003 ve 2006 yıllarında revize edilmiştir. En

¹⁶⁷ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, **Taslak_Plan**, (Çevirimiçi), http://www.sgb.cevreorman.gov.tr/s_planlama/taslak_plan.pdf , 23 Nisan 2010

¹⁶⁸ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, **Ormancılık**, (Çevirimiçi), <http://www.ogm.gov.tr/bilgi/ormancilik.htm>, 24 Nisan 2010

son Avrupa Birliği Müktesabatının Üslenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar 31 Aralık 2008 tarihli (5.mükerrer) ve 27097 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

“Avrupa Birliği çevre mevzuatına uyumun sağlanması amacı ile hazırlanan AB Entegre Çevre ve Uyum Stratejisi (UÇES) Yüksek Planlama Kurulu’nun 07.02.2007 tarihli ve 2007/1 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Program Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından, Avrupa Komisyonu ile istişare halinde bulunarak biçimlendirilmiş ve geliştirilmiş olup; Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Tüzüğü’nün 8 (1) maddesi uyarınca, Komisyon kararı ile nihai olarak onaylanmıştır. Bu program aynı zamanda, Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan ve 2007-2009 dönemini kapsayan Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi (MIPD) ile uyumlu olarak, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından, 2007-2013 dönemi için Avrupa Birliği kaynaklarından yararlanmak üzere hazırlanan Ulusal Stratejik Çerçeve Belgesi’nde (SCB) yer alan dört Operasyonel Programdan biridir.”¹⁶⁹

¹⁶⁹ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, **Stratejik Plan (2010-2014)**, (Çevirimiçi), http://www.sgb.cevreorman.gov.tr/s_planlama/StratejikP.pdf, 23 Nisan 2010

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK TARIM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

3.1. TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİK SÜRECİNDE TARIM SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Türkiye’nin AB üyeliğine hazırlanmasına yönelik çalışmalar çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plan ve programlara uygun olarak yönlendirilmesini ve yürütülmesini sağlamak üzere 4 Temmuz 2000 tarihinde Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Kurulmuştur. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, iç koordinasyon ve Uyum Komitesi ile Genel Sekreterliğe bağlı yedi daire başkanlığından oluşmuştur. Tarım ve Balıkçılık Daire Başkanlığı, tarım sektörü ile ilgilidir. Bu birimin görevi ortak tarım ve balıkçılık politikalarına uyum konusunda tarım ve balıkçılıkla ilgili çalışmaları izlemek, değerlendirmek, yönlendirmek ve gerekli iç koordinasyonu sağlamaktır. İç Koordinasyon ve Uyum Komitesine bağlı faaliyet gösteren alt komiteler içinde de tarım alanındaki uyum çalışmalarının yürütülmesi için Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi kurulmuştur. Bu alt komiteye bağlı olarak da 7 adet çalışma gurubu oluşturulmuştur. Bunlar yatay konulara ilişkin düzenlemelere uyum alt çalışma gurubu, veterinerlik alt çalışma gurubu, bitki sağlığı alt çalışma gurubu, balıkçılık alt çalışma gurubu, kontrol alt çalışma gurubu, kırsal kalkınma ve ormancılık alt çalışma gurubu, ortak piyasa düzenlerine uyum alt çalışma gurubudur. Uyum çalışmaları bu guruplar bünyesinde, diğer devlet organları ile işbirliği halinde yürütülmektedir.¹⁷⁰

Türkiye ve AB Tarım İlişkileri 1963 tarihli Ankara Antlaşması, 1973 tarihli Katma Protokol 1/80, 1/95 ve 1/98 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararları belirlemiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde de üyelik yolunda son aşama olan müzakerelere başlanmıştır. OTP’de belirli uygulamalara göre Ankara Antlaşması ile oluşturulan “ortaklık rejimi” tarım ve tarım ürünlerini de kısmen kapsamaktadır. Topluluk Ankara

¹⁷⁰ T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ana Sayfa**, (Çevirimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=210&l=1>, 25 Ocak 2010

Antlaşması ile Türk orijinli bazı tarım ürünlerine indirimli tarife kontenjanları tanımıştır.

“Katma Protokolde; 22 yıllık dönem sonunda, Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması, Ortaklık Konseyi'nin, Türkiye'nin 22 yıllık dönem sonunda (1995 yılı sonunda) OTP tedbirlerini aldığı belirlemesini takiben tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ile ilgili hükümleri tespit etmesi ve Türkiye ile Topluluğun birbirlerine tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı tercihli bir rejim uygulaması öngörülmüştür. Bu çerçevede, AB Türkiye'den ithal ettiği bazı ürünlere gümrük muafiyeti, bazılarına da çeşitli oranlarda gümrük indirimi uygulamıştır. AB'nin Türkiye'ye tanıdığı bu tercihli rejim, Ortaklık Konseyinin 1980 yılındaki 1/80 Sayılı Kararı ile iyileştirilmiştir. Türkiye ise ilk defa, 1993 yılı İthalat Rejimi Kararı ile bazı tarım ürünlerinde AB'ne yaklaşık % 30 gümrük indirimi şeklinde bir taviz sağlamıştır. Bu tavizler daha sonraki yıllarda iyileştirilmiştir. Türkiye ile AB arasında tarım ilişkileri konusunda en kapsamlı düzenleme, 25.3.1997 tarihinde imzalanan ve 1.1.1998'de yürürlüğe giren 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile yapılmıştır. 1993 yılında başlayan ve 13 tur süren müzakereler neticesinde, Türkiye ile AB arasında tarım ürünleri ticaretinde tercihli (tavizli) rejim genişletilmiş, Türkiye'nin AB'ne yaptığı tavizli tarım ürünleri ihracatı % 76'dan % 93'e, AB'nin Türkiye'ye yaptığı tavizli tarım ürünleri ihracatı ise % 7'den % 33'e çıkarılmıştır.”¹⁷¹

3.1.1. Türk Tarım Politikalarında Katılım Ortaklığı

Kararından Sonraki Gelişmeler

Avrupa Konseyi Türkiye ile pazarlıkları 3 Ekim 2005'te açmaya karar vermiştir. Pazarlıkların çerçevesi, Türkiye ile yapılan pazarlıkların yola çıkış prensipleri, anlaşma adımları, Türkiye'nin birliğe katılımının finansal etkileri göz önüne alındığında, tam üyelik hedefi, 2014 finansal perspektifin yerleştirilmesi periyodundan önce gerçekleşmeyecektir.

¹⁷¹ Yurdakul SAÇLI, AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı, DPT-Uzmanlık Tezleri, Nisan 2007, s.114

Bu bağlamda, Ekim 2006’da karşılıklı olarak yapılan toplantılarda 35 fasılda taramanın analitik incelemeleri tamamlanmıştır. 11. Fasil (tarım ve kırsal kalkınma) taraması Aralık 2005 Ocak 2006 aralığında yapılmıştır.

Avrupa Konseyi Başkanlığı Ocak 2007’de Türk yetkililere, 11. Fasil-Tarım ve Kırsal Gelişme ile ilgili etkin pazarlıkların açılmasından önce 6 açılış konusunun karşılanması gerektiği bildirilmiştir. Şu anda Türkiye tarafı bunlardaki şartların karşılanması ile ilgili çalışmaktadır.

Katılım Ortaklığı, Türkiye’nin katılım öncesi stratejisi bağlamında odaklanacağı, kısa ve orta dönem ana önceliklerin belirlenmesi ile ilgili bir Avrupa Konseyi kararıdır. Bu Türkiye’nin ihtiyaçları için, AB finansal yardımlarının alınmasına ilişkin çok önemli bir karardır. Ayrıca, 2007 revize edilmiş Katılım Ortaklığı, gelecek politik reformları ve gelecekteki ilerlemeleri ölçen bir kıstas belgesidir. Tarımsal ve Kırsal Kalkınma alanında, 2007 Katılım Ortaklığı belgesinde 4 öncelik mevcuttur,

Kısa Dönemde

- AB şartlarında ve akredite edilmiş bir IPARD acentasının açılması
- Sığırtı, canlı hayvan ve bunların türevi ürünler üzerindeki ticaret kısıtlamalarının kaldırılması

Orta Dönemde

- Tarımsal toprakların kontrolüne hazırlık için bir toprak tanımlama sisteminin ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sisteminin geliştirilmeye devam edilmesi
- Tarımsal-çevresel gelecek uygulamaların ışığında, çevre ve kırsal alanlara ilişkin pilot hareketlerin uygulanmasına hazırlanmaya başlamak

3.1.2. Türkiye'ye Finansal Yardım, Katılım Öncesi Yardım Aracı

Helsinki Zirvesi sonrasında, Türkiye'nin adaylığının tescil edilmesi ile adaylık sürecinde mevcut Akdeniz İşbirliği programlarına ilave yeni kaynakların tahsisi çalışmalarına gidilmiştir. Türkiye'nin diğer adayların faydalanmakta olduğu yardım programlarına (**PHARE, ISPA VE SAPARD**) dahil edilmesi talebi, bu programların bütçelerinin 2000-2006 tarihleri için kesinleştirilmiş olması ve bu konuda değişikliğin yapılmasının mümkün olmaması gerekçesiyle kabul görmemiştir. Bunun yerine Türkiye için katılım stratejisine uygun olarak ilave kaynak yaratılmıştır. 17 Aralık 2001 : AB tarafından "Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük" yayınlanmıştır. Bu tüzük doğrultusunda, öncelikle Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi, İlerleme Raporları ve Ulusal Programımızda ifade olunan ve Türkiye'nin adaylık yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için gerekli kurumsal kapasite geliştirme faaliyetlerini hedeflemektedir.¹⁷² Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) aday ülkelerin, Avrupa ile entegrasyon sonucu karşılaşılabilecekleri zorluklarda ve AB üyeliği için gerekli Kopenhag kriterleri ile ilgili reformları uygulamada yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuştur.

IPA içinde Türkiye'nin programlama yardımında öncelikleri belirleyen ana politika belgesi, Katılım Ortaklığı, Komisyon'un aday ve potansiyel aday ülkelerle ilgili genel genişleme politikasını gösteren yıllık Genişleme Strateji Belgesi ve AB'ye doğru gelişmeyi gösteren Gelişme Raporudur. Yardımın önceliklerini tanımlayan Pazarlık Çerçevesi, Sivil Toplumla Diyalog İletişimi, 2007-13 Topluluk Stratejik Rehberliği aynı zamanda 9. Kalkınma Planı (2007-2013) ve Kırsal Kalkınma Stratejisi gibi Türk belgeleridir.

Türkiye'ye IPA yardımının amacı, Avrupa Konseyi Aralık 2004 sonucunda uygulanmaya başlayan, AB katılım öncesi stratejisini desteklemektir. Üç amaca

¹⁷² Ferruh Işın , **AB-Türkiye Tarımsal İlişkilerinin Gelişim Süreci**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005

hizmet eder; Kopenhag politik kirterlerine tam uyum için ilerleme, Topluluk mevzuatına tam uyum ve uygulama ve AB-Türkiye Sivil Sosyal Diyalogu. Burada konumuzla ilgili IPA'nın beş parçasından biri olan Kırsal Kalkınma üç öncelik ekseninden oluşur; tarımsal sektörün adaptasyonu ve Topluluk standartlarının uygulanması, tarımsal ve çevresel hazırlıklar, LEADER ve kırsal ekonominin gelişmesi.¹⁷³

Türkiye, IPARD bileşeni kapsamında aday ülkelere sağlanan mali desteklerden yararlanmak amacıyla, AB'nin ilgili politikalarıyla ve Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi ile uyumlu şekilde IPARD programı hazırlamış ve Kasım 2007'de Avrupa Komisyonu'na sunmuştur. Ülkemiz ihtiyaçlarını ve koşullarını gözeterek IPARD programı (2007-2013) 19 Aralık 2007 tarihinde Brüksel'de yapılan Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi'nde görüşülerek kabul edilmiş ve Program Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır

Türkiye, MIFF (Multi-Annual Indicative Financial Framework-Çokyıllı Finansal Çerçeve Göstergesi) uyarınca beş IPA parçası için 2007-2010 periyodunda 2.256 milyon EURO alacaktır. Her parça için öncelikler MIPD'de açıklanmıştır (Multi Indicative Planning Document-Çok Göstergeli Planlama Dokümanı).

Türkiye 718/2007 sayılı IPA Uygulama Tüzüğünde tanımlanmış olan IPARD deseklerinden (3 bileşen, 9 tedbir) azami ölçüde yararlanmaktadır. IPARD Programında sadece kırsal altyapı tedbiri dışarıda bırakılmıştır.¹⁷⁴

¹⁷³ A.e., 29 Aralık 2009

¹⁷⁴ T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**, s.11, 26 Ocak 2010

2007-2012 periyodunda her bileşen için tahsis edilen gösterge finansal yardım miktarları;

Tablo 26: 2007-2012 Periyodunda Türkiye'ye Tahsis Edilen Finansman ve Bileşenlere Ayrılmış Payları (EURO)

IPA Bileşenleri	2007	2008	2009	2010	2011	2012
I. Geçiş Yardımı Kurumlaşma	256,7	256,1	233,2	211,3	230,6	250,9
II. Sınır Ötesi İşbirliği	2,0	2,8	9,3	9,5	9,7	9,9
III. Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	291,4	350,8
IV. İnsan Kaynakları Gelişimi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	89,9
V. Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	197,8
Toplam	497,2	538,7	566,4	653,7	781,9	899,5

Kaynak: European Commission, Turkey – Financial Assistance, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/financial-assistance/index_en.htm, 03.Ocak. 2010

2007-2013 periyodunda, Türk otoriteleri tarafından hazırlanıp Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan programa göre IPARD Kırsal Kalkınma yardımının yukarıda Tablo 26'da görülen miktarlarda sağlanması karara bağlanmıştır. IPARD programına göre desteklenecek sektörler ve uygulamalar aşağıda sıralanmıştır;

- Et ve Süt sektörlerinde, tarımsal işletmelerin Topluluk standartlarına yükseltilmeleri için yatırımlar
- Et, Süt, Meyve ve Sebzeler, Balıkçılık sektörlerinde işleme ve pazarlama yatırımları
- Üretici gruplarının oluşturulması için destek
- Yerel kırsal kalkınma stratejilerine hazırlık için destek
- Çevre ve kırsal ile ilgili tedbirlere verilen destekler
- Yerel ürünlerin geliştirilmesi, kırsal turizm v.s. ekonomik aktivitelerin çeşitlendirilmesi¹⁷⁵

¹⁷⁵ European Commission, **Turkey – Financial Assistance**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/financial-assistance/index_en.htm, 03.Ocak. 2010

Tarımsal ve Kırsal Kalkınma ile ilgili en önemli 2 belge aşağıdadır;

- Bileşen I (Geçiş Yardımı ve Kurum Oluşturma): Çoğunlukla Topluluk mevzuatına uyum ve kamu sektörünün işletme kapasitesini artırmak amacıyla verilecek 947 milyon EURO (toplam bütçenin %42'si). Tarımsal ve Kırsal Kalkınma, genel yardımlar içerisinde çok önemlilik arz etmektedir. PHARE'in izleyicisidir.

- Bileşen V (Kırsal Kalkınma): Kırsal alanlar ve tarımsal sektördeki özel girişimleri hedefleyen 290 milyon EURO'dur (Toplam Bütçenin %13'ü). SAPARD'ın izleyenidir. Tarımsal işletme yatırımlarını, işleme ve pazarlama yatırımlarını destekleyen tedbirleri, üretici gruplarını, tarımsal çevresel önlemleri ve LEADER programını ve kırsal ekonomik aktivitelerin gelişimini ve çeşitlendirilmesini destekler. IPARD fonları, Türk çiftçilerine, işleme firmalarına, kırsal girişimcilere, üretici gruplarına, AB kuralları tamamlandığında, uygulama kurumlarının (ödeme acentası da dahildir) akreditasyonu sonrasında verilmeye başlanacaktır.¹⁷⁶

Kırsal Kalkınma için AB'nin, Türkiye'den genişletilmiş merkezi olmayan uygulama sistemi geliştirilmesi ve konuya ilişkin özerk bir kuruluşun oluşturulması beklentisine karşılık, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kurulmuştur. AB mevzuatında IPARD acentası olarak tanımlanan bu kuruluşunda gene mevzuata göre, IPARD fonlarının yönetimine ilişkin faaliyetlerini sürdürebilmek için akredite olmak zorunluluğu vardır.¹⁷⁷ Akreditasyon süreci halen devam etmektedir.

Şu anda, istatiksel zorluklardan dolayı Türkiye'nin AB üyeliği halinde, tarımsal yardımlardan yararlanma miktarını tespit etmek güçtür. FAO ve EUROSTAT 1999-2001 ortalama rakamlarını kullanarak, ufuktaki bir takım muhtemel değişiklikleri de göz önüne alarak (örneğin, geçmişteki ortalamalarla hesaplanan, biraz yüksek süt ve tahıl üretimi) kabaca bir tahmin yapılabilir. Hesaplama günün mevzuatı çerçevesinde yapılır, veterinerlik tedbirleri hariç,

¹⁷⁶ European Commission, **Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf , 25 Aralık 2009

¹⁷⁷ Ulucan, **a.g.e.**, s.1

doğrudan ödemeler (geçiş periyodundan sonra, bu günün fiyatlarıyla) 8 milyar ve piyasa tedbirleri 1 milyar EURO'ya ulaşabilir. 10 Yeni üye için (10 yıllık anlaşılan geçiş süresi bittikten sonra, bu günün fiyatlarıyla) doğrudan ödemelerin 6 milyar, piyasa tedbirlerinin 1 milyar EURO olması beklenmektedir. EAGGF'den finanse edilen kırsal kalkınma, Bulgaristan ve Romanya ile aynı yaklaşımla gerçekleştiğinde, geçiş periyodundan sonra, 2004 fiyatları ile 2.3 milyar EURO civarında olacaktır. 10 yeni üye için ayrılan miktar 2 milyar EURO'dur.¹⁷⁸ Bu rakamlar, Türkiye'nin revize edilmiş OTP içerisinde dahi, AB bütçesine getirebileceği yükün ne kadar yüksek olabileceğini göstermektedir.

3.1.2.1. Türkiye 2007-2009 Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi Komisyon Kararı C(2007)1835 30/04/2007

IPA içinde Türkiye'nin programlama yardımıyla öncelikleri belirleyen ana politika belgesi, Katılım Ortaklığı, Komisyon'un aday ve potansiyel aday ülkelerle ilgili genel genişleme politikasını gösteren yıllık Genişleme Strateji Belgesi ve AB'ye doğru gelişmeyi gösteren Gelişme Raporu'dur. Yardımın önceliklerini tanımlayan Pazarlık Çerçevesi, Sivil Toplumla Diyalog İletişimi, 2007-13 Topluluk Stratejik Rehberliği aynı zamanda 9. Kalkınma Planı (2007-2013) ve Kırsal Kalkınma Stratejisi gibi Türk belgeleridir.

Türkiye'ye IPA yardımının amacı, Avrupa Konseyi Aralık 2004 sonucunda uygulanmaya başlayan, AB katılım öncesi stratejisini desteklemektir. Üç amaca hizmet eder; Kopenhag politik kriterlerine tam uyum için ilerleme, Topluluk mevzuatına tam uyum ve uygulama ve AB-Türkiye Sivil Sosyal Diyalogu. Burada konumuzla ilgili IPA'nın beş parçasından biri olan Kırsal Kalkınma üç öncelik ekseninden oluşur; tarımsal sektörün adaptasyonu ve Topluluk standartlarının uygulanması, tarımsal ve çevresel hazırlıklar, LEADER ve kırsal ekonominin gelişmesi.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Sedat Laçiner, Mehmet Özcan, İhsan Bal, **European Union with Turkey: the Possible Impact of Turkey's Membership on the European Union**, Ankara, ISRO Publication, 2005. p.244

¹⁷⁹ Ulucan, **a.g.e.**, 29 Aralık 2009

Tablo 27: Türkiye Ulusal Programında 2002-2006 Döneminde, Ana Müdahale Alanlarına Yapılan Bütçe Harcamaları

SEKTÖR	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Çevre	15.550.000	5.450.000	12.100.000		12.250.000	45.350.000
Tarım	17.568.000	6.169.000	6.960.000	28.201.750	60.528.350	119.427.100

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Türkiye için 2007-2009 Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Planlama Belgesine (MIPD) ilişkin 30.04.2007 tarihli C(2007)1835 sayılı Komisyon Kararı, (Çevirimiçi), <http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FF95DED00FF48EB145>, 15 Ocak 2010

İlerleme raporunda tarif edilen mevcut durum, proje olgunluğu ve devam eden programların sonuçları göz önüne alarak mevzuatın Aktarılması ve Uygulanması konusunda öncelikler aşağıda belirtilmiştir;

- **Veterinerlik ve bitki sağlığı konuları ve balıkçılık sektörünü içeren tarım:** Özellikle kırsal kalkınma ve genel balıkçılık araçlarında, OTP'yi işletmek için gerekli yönetsel yapılar, hayvan tanımlama ve kayıt; ana hayvan hastalıklarının ortadan kaldırılması, kuduzun ortadan kaldırılması ile ilgili devam eden programlar, kuş gribinin kontrolü; özellikle beşinci bölümde tarif edilen alt sektörleri hedefleyen AB sağlık ve gıda güvenliği, üretimi ve işlemesi ile ilgili standartların uygulanması, kalıntıların ve hayvan hastalıklarının kontrolü ile ilgili programlar; veterinerlik ve bitki sağlığı sınır kontrolleri

- **Çevre:** Uluslararası çevre mukavelesi ve doğanın korunması, su kalitesi, hava kalitesi, sanayisel kirlenme kontrolü ve atık yönetimi, kimyasallar ve genleri değiştirilmiş ürünler, iklim değişikliği ve ilgili kurumların güçlendirilmesi konusunda mevzuatın aktarılma ve uygulanması için revize programın adaptasyonu, kanun çerçevelerinin aktarılması.

V.Bileşen – Kırsal Kalkınma Mevcut Durum:

Türkiye için tarım, sosyal ve ekonomik olarak anahtar sektördür. 2003'te işgücünün üçte biri tarımda çalışmaktaydı. Aynı yıl sektör Gayri Safi Milli Hasılanın %12.2'sini oluşturmaktadır. 1980'lerdeki %22'lik orandan, aşağıya gidişi ekonomideki diğer sektörlerin büyümesinden kaynaklanmaktadır. Ülkedeki iklim ve

coğrafi koşullar geniş ve çeşitlilik gösteren bir çiftçilik aktivitesine izin vermektedir. Toprakların kabaca %50'si ekinlere, %25'i çayır alanlarına ve otlaklara ve %2.5'i süreklilik gösteren tarım ürünlerine ayrılmıştır. Türkiye ayrıca büyük bir balık üreticisidir. Balık üretiminin $\frac{3}{4}$ 'ü denizden ve $\frac{1}{4}$ 'ü kültür balıkçılığından gelmektedir. Tarımsal üretimin %77'si bitkisel üretimden, %23'ü de hayvansal üretimden gelmektedir.¹⁸⁰

2001 sayımına göre, Türkiye'deki toplam 3 milyon tarımsal işletmenin çoğu aile üyelerinin emeğini kullanan aile firmalarıdır. Bu sayı 1991'li sayımda 4 milyon adetti. Ortalama işletme büyüklüğü rakamlara bakıldığında, bu işletmelerin AB standartlarına göre küçük olduğu ortaya çıkmaktadır (AB-25'te ortalama 13 dekar iken Türkiye'de 6 dekardır). Türkiye'nin gıda endüstrisi, şeker, et ve çay hariç büyük oranda özel sektörün elindedir fakat bazı devlet işletmeleri de varlıklarına devam etmektedirler. Gıda endüstrisi, fazla sayıda küçük ve orta ölçekli işletmeden oluşmaktadır büyük ölçekli modern işletme sayısı azdır. Sığır ve dana eti sektöründe 627 adet mezbahadan sadece 173'ü büyük sınıfındadır. Tarımsal ürün üreticileri organizasyonları 3 ana kategoride toplanabilir, Kooperatifler, Üretici Birlikleri ve Ziraat Odaları. 700 Ziraat Odası 4 milyon üretici üyeye mesleki destek sağlamaktadır.¹⁸¹ Tarım Üreticileri Sendikaları ve üyeleri, kanuni çerçevesi yeni oluşturulduğu için sayı olarak azdırlar fakat artma eğilimindedirler. Meyve ve sebze sektöründe az sayıda iş yapmışlardır. Tarım Kredi Kooperatifleri merkezi yapıdadır, 16 Kooperatif ve 1.5 milyon üyeye sahiptir. Çiftçilerin nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuşlardır. Tarım ürünleri girdilerinin ve mallarının pazarlamasında, Tarım Satış Kooperatifleri, geniş bir ürün ağı ile toplama ve dağıtım işlemi gerçekleştirmektedirler. 2001'den beri Tarım Kredi ve Tarım Satış kooperatifleri,

¹⁸⁰ T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **Türkiye için 2007-2009 Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Planlama Belgesine (MIPD) İlişkin 30.04.2007 Tarihli C(2007)1835 sayılı Komisyon Kararı**, (Çevirimiçi), <http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43F95DED00FF48EB145>, 15 Ocak 2010

¹⁸¹ Mustafa Atlan, **Avrupa Birliği IPA (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) 2007-2013, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD)**, TC Yüzüncüyıl Üniversitesi Avrupa Birliği IPA (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) Koordinasyon Ofisi, Aralık 2008, <http://ipa.yyu.edu.tr/ppt/IPARD.ppt#318,1,Slide 1>, 15 Ocak 2010

finansal olarak bağımsız, uygun personele sahip ve iş merkezli kooperatifler şeklinde özerkleştirmeye doğru gitmektedir. Böylece özel sektördeki tüccarlar ile sahipleri olan çiftçilerin faydası için rekabet edebileceklerdir. Türkiye'nin kırsal alanları, düşük eğitim seviyesi ve becerisi ile insan kaynağı problemi, etkin olmayan kurumsal yapı ve çiftçi organizasyonu (kooperatifler, üretici birlikleri v.s.), bazı bölgelerde dağınık yerleşim, eşitsiz gelişim ve fiziksel, sosyal ve kültürel altyapının oluşturulamaması, geçimlik tarımın yüksek oranı, yüksek oranlı gizli işsizlik, tarımsal ve tarımsal olmayan aktivitelerden gelir çeşitinin yetersizliği, düşük gelir seviyesi ve kırsal nüfusun yaşlanması problemleri ile yüz yüzedir.

Kırsal Kalkınma Bileşeni Türkiye'deki tarımsal gıda sektörünün AB şartlarını karşılayacak şekilde hazırlanması ve katılım ile birlikte yeterli idari yapılar aracılığı ile AB kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına hazır hale gelmesine yardımcı olma konusunda belirli iki uzun dönemlik amaca sahiptir. Destek tarımsal sektörün (işleme dahil) hedefe yönelik yatırımlarla modernizasyonuna; ayrıca, aynı zamanda AB müktesebatı ile de ilgili olan gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevresel veya diğer standartların geliştirilmesinin desteklenmesine ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunacaktır.

3.1.2.2. Müdahalenin Ana Alanları

Beşinci bölüm IPA Kırsal Gelişme Programı içerisinde aşağıdaki üç ana önceliği hedeflemektedir;

Öncelik Eksen 1: Bu öncelik ile ilgili müdahaleler, OTP ve Gıda Güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı gibi ilgili politika alanlarında sürdürülebilir bir adaptasyon sağlamaktır.¹⁸²

Öncelik Eksen 1'de potansiyel anahtar konular aşağıdakilerdir;

I. Tarım sektörünün, AB katılımı ışığında modernizasyonu ve AB standartlarında, hedeflenen yatırımlar yoluyla yenilenmesi

¹⁸² European Commission, **EU Rural Development Policy 2007-2013**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/2007_en.pdf, 23 Nisan 2010

II. Üretimlerini piyasa istekleri doğrultusunda yapan, üretici gruplarının kurulumu ve piyasada yer almalarının sağlanması

III. Tarımsal ve balıkçık ürünlerinin, AB katılımı doğrultusunda işleme ve pazarlamasının modernizasyonu ve hedeflenen yatırımlarla AB standartlarında yenilenmesi

Tedbirler:

1. Tarımsal işletmelere yapılacak yardımlar
 - Süt Sektörü
 - Et Sektörü
2. Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması yatırımları
 - Süt Sektörü
 - Et Sektörü
 - Meyve ve Sebze Sektörü
 - Balıkçılık Sektörü
3. Üretici örgütlerinin kurulması
 - 5200 sayılı kanunla kurulmuş üretici örgütleri

Öncelik Eksen 2: LEADER yaklaşımının ve tarımsal çevresel tedbirlerin uygulanması ile ilgili hazırlıklardır. Yerel insanların becerilerini geliştirmek için bir topluluk önceliğidir. İki amacı; yerel aksiyon grupları tarafından yönetilen pilot projeleri desteklemek, uluslararası arenada tecrübelerin paylaşılması ve işbirliğinin geliştirilmesidir¹⁸³.

Öncelik Eksen 2’de potansiyel anahtar konular aşağıdakilerdir;

I. Çevrenin korunması ve kırsal alanın bakımı ilgili düzenlenen uygulamaların hazırlanması

¹⁸³ European Commission, **CAP Reform: Rural Development**, 28 Aralık 2009

II. Yerel özel-kamu ortaklıkları yoluyla kırsal toplulukların yerel ve entegre edilmiş kırsal gelişme stratejilerini anlamalarına hazırlık

Tedbirler:

1. Çevre-Tarım ve Hayvan Refahı
2. Yerel kalkınma/yerel ortaklıklar kanalıyla kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması

Öncelik Eksen 3: Kırsal ekonominin gelişimi desteklenirken, kırsal alanların sürdürülebilir gelişiminin sağlanması ile ilgilidir. Bu üç öncelik eksen seçimi 2006'da uygulanmaya başlanan, Türkiye Hazırlık Ulusal Kalkınma Planı ve Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'nda da göz önünde bulundurulmuştur.

Öncelik Eksen 3'de potansiyel anahtar konular aşağıdakilerdir;

- I. Kırsal altyapının gelişmesi ve kalkınması
- II. Kırsal ekonomik aktivitelerin gelişmesi ve çeşitlendirilmesi
- III. Eğitimin geliştirilmesi¹⁸⁴

Tedbirler:

1. Kırsal altyapı
2. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi faaliyetleri
 - Çiftlik içi faaliyetler
 - Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi
 - Kırsal turizm
 - Kültür balıkçılığı¹⁸⁵
3. Eğitim
4. Teknik yardım

¹⁸⁴ European Commission, **Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009.** p.44, 30 Aralık 2009

¹⁸⁵ A.e., (Çevirimiçi), 15 Ocak 2010

Genişleme paketinde, tarımla ilgili Türkiye'nin tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili ana odağı, kısa ve orta dönemde eksen 1 ve eksen 3 ve tarımsal sektörün modernizasyonu ve yeniden yapılandırılması ve kırsal alanlarda yeni iş olanaklarının açılması olarak belirlenmiştir.

Öncelik Eksen I'de, çiftliklerini, gıda işlemlerini ve pazarlama sektörlerini IPA Kırsal Kalkınma Programı içerisinde çağdaş hale getirmelidir. Bu gelişme Türkiye'nin bu sektörlerini, AB çevre, hijyen, gıda güvenliği ve hayvan refahı standartlarına yükseltmesi yoluyla olabilir. Verilen destek, sektörlerdeki değişimlerin, IPA kanuni çerçevesindeki bağımsız uzmanlarca analiz edilmesi ile gerçekleştirilen aşamalara göre verilir. IPA Kırsal Kalkınma Programının uygulaması iyi çalışan gözetim servisleri gerektirmektedir. Bu servisler, Beşinci bölüm'deki projelerin Topluluk standartlarında destek ve kontrol uygulamaları için gerekli destekleyici belgeleri sağlamak zorundadırlar.

3.1.2.3. V. Bileşen Uygulamasından Beklenen Sonuçlar ve Yardımın Finansal Tarafı

IPA Kırsal Kalkınma programı, faydalanan ülke tarafından, tümüyle yerleştirilmiş bir uygulama sistemine göre hayata geçirilecektir. Yardım, çiftçiler, gıda işleme ve pazarlama firmaları, kooperatifler, üretici birlikleri gibi kamu harici şahıslara veya tüzel kişiliklere yapılacaktır. Uygulayıcı Kurum Tarım ve Köyişleri Bakanlığıdır. IPA'nın Beşinci Kısımına ayrılan fonların sınırlıdır ve çok yıllık bir programla 2007-2013 arasında uygulamasından 2014'te aşağıdaki sonuçların alınması beklenmektedir;

Eksen 1:

- Faydalanan çiftçilerin ve yeni kurulan üretici gruplarının üyelerin, gelirlerinde bir yükselme
- AB standartlarına uyum ve geliştirilen üretim şartları
- Tarımsal işletmelerde üretim faktörlerinin daha iyi kullanımı

- Geliştirilmiş ve bilimselleştirilmiş, işleme ve pazarlama yoluyla katma değeri yükseltilmiş tarım ve balıkçılık ürünleri
- Uyum gösterilen AB kalitesi, sağlığı, gıda güvenliği ve çevresel standartlarıyla, katma değeri yükseltilmiş ve rekabet gücü artırılmış tarım ve balıkçılık ürünleri
- Tek pazarda seçilmiş piyasada gıda işleme endüstrisinin rekabetçiliğinin artırılması
- Üretici grupları oluşturarak faydalanan sektörlerde Ortak Piyasa Düzeni uygulamasına daha iyi hazırlık

Türkiye'ye kırsal kalkınma başlığı altında verilecek yardımın en az %50'si, tarım sektörünün Topluluk mevzuatına uyumu için kullanılacaktır.

Eksen 2:

- Doğal kaynakların ve faydalanan bölgelerin daha iyi korunması
- Kırsal alanın ve çevrenin korunmasına yönelik tarım üretim metodlarının uygulanması ile ilgili pratik deneyimlerin geliştirilmesi
- Kırsal kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında ve uygulanmasında yerel aktörlerin katılımının geliştirilmesi

Eksen 3:

- Faydalanan kırsal alanların rekabetçiliğini artırmak
- Faydalanan kırsal nüfusun hayat kalitesini artırmak
- Çiftçilik ve çiftçilik dışı faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi yoluyla faydalanan kırsal kesimin gelir seviyesinin yükseltilmesi
- Kırsal alanlarda eğitim çalışmaları

Türkiye'ye kırsal kalkınma için yapılan toplam yardımların en az %20'si kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması için kullanılacaktır.

3.2. TÜRKİYE’DE, 9 ARALIK 1999 YILINDA HELSİNKİ ZİRVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIĞIMIZIN AÇIKLANMASINDAN SONRA, KIRSAL VE TARIMSAL KALKINMA AMACIYLA HAZIRLANAN POLİTİKA DOKÜMANLARI

Avrupa Komisyonu’nun 8 Mart 2001 ve 26 Mart 2003 tarihli iki ayrı Katılım Ortaklığı Belgesi ile adaylık sürecinde izlemesi gereken yol haritası ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra her yıl yayınlanan İlerleme Raporları ile de gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu belgelere cevap mahiyetinde hazırlanan ülkemizin görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesini taahhüt ettiği iki ayrı Ulusal Program 24 Mart 2001 ve 24 Temmuz 2003 tarihlerinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Helsinki Zirvesinden sonra Türkiye ile Avrupa Birliği arasında uyumu kolaylaştırmak ve AB ile ilişkilerde koordinasyonu sağlamak amacı ile kurulan AB genel sekreterliği bünyesinde 2000 yılında AB ile ortak çalışmalar yürüten Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi çerçevesinde 8 Alt Komite oluşturulmuştur, bunlar daha sonra Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından aşağıda görüldüğü üzere Haziran 2004’te 7 adete indirilmiştir;

- 1) Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum Alt Çalışma Gurubu
- 2) Veterinerlik Alt Çalışma Gurubu
- 3) Bitki Sağlığı Alt Çalışma Gurubu
- 4) Balıkçılık Alt Çalışma Gurubu
- 5) Kontrol Alt Çalışma Gurubu
- 6) Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Alt Çalışma Gurubu
- 7) Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum Alt Çalışma Gurubu’dur¹⁸⁶

Ulusal Program’da uyumlaştırılması taahhüt edilen Avrupa Birliği mevzuatının karşılığı Türk mevzuatının belirlenen sürelerde hazırlanarak yayınlanması için Mevzuat Uyum Takvimi oluşturulmuştur. Bu çerçevede, her bir

¹⁸⁶ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, A.e., s.36

Alt Çalışma Gurubu tarafından birer eylem planı hazırlanmıştır. Eylem planlarında ilgili Avrupa Birliği mevzuatının uyumlaştırılmasına ilişkin öncelikler belirlenmiştir. Taranan Arupa Birliği mevzuatına karşılık gelen milli mevzuattaki noksanlıklar tespit edilmekte, duruma göre yeni mevzuat çıkarılmakta veya yeni mevzuat tadil edilmekte ve mevzuat uyumu için gerekli idari yapılanma önlemleri saptanmaktadır. Bu çalışmalar, sonucu, ulusal programda “Tarım ve Balıkçılık” müktesebatının üstlenilmesi ile ilgili olarak bugüne kadar çıkarılan başlıca mevzuat şunlardır;

- Hayvan Islah Kanunu 10 Mart 2001’de yürürlüğe girmiştir
- Şeker Kanunu 4 Nisan 2001 tarihinde yasalaşmıştır
- Türkiye genelinde hayvancılık sisteminin yaygınlaştırılması, sığırların tanımlanması, tescili ve izlenmesine yönelik yönetmelik 28 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.¹⁸⁷
- Sığırlarda Samatotropin Hormunun Yasaklanması Hakkında Tebliğ 26.07.2003 tarih v 25180 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir
- Gıda değeri olan hayvanlara uygulanması yasaklanan ve belli şartlara bağlanan Hormon ve benzeri maddeler hakkında tebliğ 19.06.2003 tarih ve 25143 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Belirli aktif maddeleri içeren bitki koruma ürünlerinin pazarlanması ve kullanımının yasaklanmasına dair tebliğ 16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk gıda kodeksi-Bal tebliği 15.01.2004 tarih ve 25347 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk Gıda Kodeksi-Hayvansal Kökenli Gıdalarda veteriner ilaçları maksimum kalıntı limitleri Tebliğinde değişiklik yapılması hakkında tebliğ 11.02.2004 tarih ve 25370 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve zabıtası Kanunundaki hayvan hareketleri, çiftlik kontrolleri ve kalıntı izleme konularında Avrupa Birliği müktesebatına uyum

¹⁸⁷ Gamze Saner, Figen Çukur, **a.g.e.**, s.103

amacıyla, 26.04.2001 tarih ve 4648 sayılı kanun ve 22.01.2004 tarih ve 5074 sayılı kanun ile değişiklik yapılmıştır.

- Yeni bitki çeşitlerine ait ıslahçı haklarının korunmasına ilişkin kanun 08.01.2004 tarihli resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- Tarımsal kaynaklı nitrat kirliliğine karşı suların korunması yönetmeliği 18.02.2004 tarihli ve 25377 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

- Nisan 2004'te hayvan hastalıklarının zorunlu olarak bildirilmesine ilişkin tebliğ kabul edilmiştir. BSE (deli dana), Şap, PPR (koyun keçi vebası), Scrapie hastalıkları için izleme programları hazırlanmıştır.

- 1 Temmuz 2004'te "Hayvanların Korunması Kanunu" çıkarılmıştır.

- Deneysel ve diğer bilimsel amaçlar için kullanılan deney hayvanlarının korunması, deney hayvanları üretim yerleri ile deney yapacak olan laboratuvarların kuruluş, çalışma, denetleme, usul ve esaslarına dair yönetmelik 16.05.2004 tarih ve 25464 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanun 05.06.2004 tarihli ve 25483 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 06.07.2004 tarih v 25514 sayılı resmi gazetede yayımlanmış ve buna ilişkin yönetmelikte Ocak 2005'te çıkarılmıştır. Yönetmelik kapsamında kırmızı et bazında kurulacak birliğin asgari pazarlanabilir et kapasitesinin yıllık 320 ton olması koşulu getirilmiştir.

- Bitki çeşitlerinin tescil edilmesine ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik 13.08.2004 tarih ve 25552 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- Ulusal nitelikte tehlike altında olan yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik 06.08.2004 tarih ve 25545 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ,a.g.e.,s.37

- Mezbaha ve kombinalarda sağlıklı üretimi teşvik etmek amacıyla çalışacak veterinerlerin desteklenmesine yönelik tebliğ (2005/26) 25.05.2005 tarihinde 25825 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

- Canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ithalat sağlık şartları Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisi kuralları ve AB mevzuatı çerçevesinde belirlenmektedir. Canlı hayvan ve hayvansal ürünler için ihracatta Uluslararası Veteriner Sağlık Sertifikaları AB normlarında yeniden hazırlanmaktadır.¹⁸⁹

3.2.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı

Kalkınma Planları, Devlet Planlama Teşkilatı, tarafından 1963 yılından beri, bütün sektörler için öncelik ve hedefleri uzun dönemler için belirleyen sosyal ve ekonomik kalkınmanın ulusal çerçevesini çizmek amacıyla hazırlamaktadır. Tarımsal ve kırsal kalkınmayı da kapsayan kalkınma politikası dokümanları da bu çerçevededir. Son plan 2007-2013 periydunu kapsayan, bütünlük bir yaklaşımla Türkiye’nin ekonomik, sosyal, kültürel alanlarını geliştirecek ana politika dokümanı Dokuzuncu Kalkınma Planıdır. Bu bağlamda planın vizyonu “Türkiye, bir bilgi toplumu, büyüyen istikrar, daha fazla eşitlikçi paylaşım, küresel anlamda rekabetçi ve AB ile uyumunu tamamlamış bir ülke” olarak benimsenmiştir.

3.2.2. Tarımsal Strateji (2006-2010)

Bu strateji Yüksek Planlama Konseyi tarafından 20 Kasım 2004’te geliştirilmiştir. Bu stratejide tarımsal sektör için kalkınma, ulusal stratejiler ve hedefler ve AB ile entegrasyon düşünülerek formüle edilmiştir. Strateji tarım sektörü için ana kanuni ayarlamadır. Stratejik amaçlar aşağıdakileri kapsar;

- Ürün kalitesinin artırılması ve gıda güvenliğinin garanti altına alınması
- Gelişen teknoloji ve azalan üretim maliyetleri yolu ile üreticilerin rekabetçiliğinin ve gelirlerinin artırılması
- Tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi, pazara giriş seviyesinin geliştirilmesi, tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, tüketici talebinin

¹⁸⁹ Gamze Saner, Figen Çukur, **a.g.e.**, s.104

karşılanması ve işleme endüstrisinin rekabetçiliğinin artırılması için yüksek kaliteli hammaddenin garanti altına alınması

- Kırsal alanlarda yaşam koşullarının iyileştirilmesi için projelerin uygulanması ve direk üreticilere finansman sağlanması yolu ile üreticilerin katılımı ve sorumluluk alması ile kalkınma projelerinin geliştirilmesi
- Pazarlama zincirinde üreticilere hizmet etmesi için tarımsal üretici birliklerinin kurulması ve üretici organizasyonlarının güçlendirilmesi

Bu stratejik hedeflere hizmet etmek üzere, tarımsal destek araçları geliştirilmiştir; Doğrudan Gelir Desteği, Tazminat Ödemeleri, Telafi Edici Ödemeler, Canlı Hayvan başına yapılan ödemeler, Ürün Sigorta Desteği, Kırsal Kalkınma Desteği, Çevre Koruma Ödemeleri ve diğer destekler (ar-ge aktiviteleri, tarımsal genişleme ve eğitim aktiviteleri, sertifikalı tohum desteği, kredi destekleri v.s.). Strateji belgesinde direk ödemeler %45 azaltılmış ve toplam tarımsal desteğin %10'una tekabül eden kırsal kalkınma yardımları, %5'ine tekabül eden çevre koruma yardımları, %5'ine tekabül eden ürün sigorta destekleri gibi yeni tarımsal destek araçları tanıtılmıştır. 2006-2010 arasında tarımsal destek araçlarının, tarımsal destek bütçesi içindeki payları aşağıda Tablo 28'de gösterilmiştir;

Tablo 28: Tarımsal Destek Araçları 2006-2010

Tarımsal Destek Araçları	Bütçe Payı (%)
Doğrudan Ödemeler	45
Tazminat Ödemeleri	13
Canlı Hayvan Desteği	12
Kırsal Kalkınma Desteği	10
Telafi Edici Ödemeler-Alternatif Ürünler	5
Ürün Sigorta Desteği	5
Çevre Desteği (ÇATAK)	5
Diğer Destek Ödemeleri	5
Toplam	100

Kaynak: DPT, 30.11.2004 Tarih ve 2004/92 Sayılı YPK Kararı, Tarım Stratejisi (2006-2010), (Çevirimiçi) <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf>, 11 Ocak 2009

Strateji Belgesinde, tarımsal desteklere ayrılan fonların toplam GSYH'nın %1'inden az olmayacağı da not edilmiştir.

3.2.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Türkiye'deki kırsal kalkınmanın kapsamlı bir çerçevesini çizer ve Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'nın temellerini oluşturur. IPARD programı bu stratejinin önemli bir parçasıdır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi kırsal kalkınmanın ana amacını “kırsal toplulukların kendi bölgelerinde, yerel kaynak ve potansiyellerin kullanılmasını temel alarak ve kırsal çevreyi ve kültürel değerleri koruyarak, şehrsel alanlarla armoni içerisinde, iş ve yaşama koşullarının sürdürülebilirliğinin garanti altına alınması ve geliştirilmesi” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda dört stratejik hedef geliştirilmiştir;

Stratejik Hedef 1. Ekonomik Gelişme ve İş Fırsatlarının Artırılması

Öncelik 1.1. Tarım ve gıda sektörüne rekabetçi bir yapının kazandırılması; sektördeki rekabetin artışına paralel olarak, öncelikli müdahale alanları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

- Üreticilerin organizasyonel ve mesleki-teknik bilgi seviyelerinin artırılması
- Toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımı
- Tarım ve gıda sanayi girişimlerinin rekabetçiliğinin geliştirilmesi
- Tüketicinin korunması, gıda kalitesi ve güvenliği ile ilgili kontrol yapılarının güçlendirilmesi

Öncelik 2.2. Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi

Gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinin desteklenmesi aşağıdaki hedeflere yöneliktir;

- Yerel kaynaklar temel alınarak, bölelerin alternatif aktivitelere yönltilmesi, özellikle tarımla geliştirilecek orman köyleri

- Tarımı terkeden işgücüne, kendi bölgelerinde yeni iş alanlarının sağlanması
- Sadece kendi geçimlik ihtiyaçları için tarım yapan tarımsal işletmelerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi
- Maaş ödenmeden çalıştırılan aile üyeleri işsiz kadınlar ve gençler için iş olanaklarının yaratılması

Stratejik Hedef 2: İnsan kaynaklarının, organizasyon seviyesinin ve yerel gelişme kapasitesinin güçlendirilmesi

Öncelik 2.1. Eğitim ve Sağlık Servislerinin Güçlendirilmesi

Öncelik 2.2. Dezavantajlı grupların işgücüne katılımının artırılması ve açlıkla savaş

Öncelik 2.3. Yerel Gelişme Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Stratejik Hedef 3: Kırsal altyapı servislerinin ve hayat kalitesinin artırılması

Öncelik 3.1. Kırsal altyapının gelişimi

Öncelik 3.2. Kırsal yerleşimin korunması ve geliştirilmesi

Stratejik Hedef 4: Kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi

Öncelik 4.1. Çevre dostu tarımsal uygulamaların geliştirilmesi

Öncelik 4.2. Orman kaynaklarından sürdürülebilir faydalanma ve orman ekosisteminin korunması

Öncelik 4.3. Korunaklı alanların yönetimi ve geliştirilmesi

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2006-2010 periyodunda sektörel bir hedef olan yapısal geçiş dönemindeki tarım sektörünün sürdürülebilir ve rekabetçi yapısını geliştirme amaçlayan Tarımsal Stratejiyi teyit eder. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ise kırsal toplumun refahının artırılması için kırsal kalkınmanın hızlandırılmasını amaçlamaktadır ve daha geniş bir hedeftir. Stratejinin yaklaşımı AB kırsal alanlarla

ilgili son Konsey Regülasyonları No 1698/2005 ve 1974/2006 ile belirlenen AB yaklaşımları ile uyum içerisinde.¹⁹⁰

3.2.4. Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Ulusal Destek Planı

Tarımsal Destek Planı için Kanuni Altyapı: 2006-2010 yılları arasında tarımsal destek enstrümanları, kanuni olarak 5488 nolu Tarım Yasasına dayanır.

3.2.4.1. Doğrudan Gelir Desteği

14 Mart 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile daha önce uygulanan destekleme modellerinin yerlerini Doğrudan Gelir Desteği'ne bırakacağı açıklanmıştır.¹⁹¹

DGD'ler çiftçilere, tarımsal alan miktarlarına göre verilmektedir. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir ve dekar başına ödeme yapılır. DGD'ler Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olan çiftçilere ödenmektedir. Ödemeler 0.1 ha ile 50 ha arasındaki tarımsal alanlara yapılmaktadır. Organik tarım kontratı imzalayan ve Organik Tarım Veritabanı Sistemi'ne kayıt olan çiftçiler daha fazla destek almaktadırlar.

DGD ödemeleri üretim miktarı ile ilişkilendirilmeksizin hedeflenen tarım üreticilerine doğrudan gelir transferi yapılmasını ve tarımsal ürün fiyatlarının piyasa güçleri tarafından belirlenmesini sağlamaktadır. Böylece daha önce yapılan destek uygulamalarındaki bazı etkinsizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. DGD ödemelerinin finansmanı tamamıyla bütçeden karşılanmaktadır ve yük doğrudan vergi mükelleflerinin sırtında olmaktadır. Tarım sektörüne yapılan transferlerin en düşük olduğu 1994-1996 dönemindeki oranlar dikkate alındığında bile doğrudan gelir desteği sisteminin finansmanı için GSMH'nin 2.4'ü kadar vergi yükünün artırılması gerekmektedir. Mevcut sistemde bu, tüketiciler tarafından daha yüksek fiyat ödenerek finanse edilmekte ve tarım ürünlerinin temel tüketim malı olması

¹⁹⁰ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **a.g.e**, p.94 05 Ocak 2010

¹⁹¹ Tayfun Özkaya, Oğuz Oyan, Ferruh Işın, Ayşe Uzmay, "Türkiye Tarım Ekonomisi Nereye Götürülüyor", **İktisat Dergisi**, Sayı 412, Nisan 2001, s.49

nedeniyle de alt gelir gruplarının refah seviyesi olumsuz etkilenmektedir. Doğrudan vergilerdeki artırım seçeneklerine gösterilen direnç dikkate alındığında, sistemin dolaylı vergilerle finanse edilmesi durumunda toplumun alt gelir gruplarının refahında bir artış ortaya çıkmayabilir¹⁹².

“Doğrudan gelir ödemeleri, devletin fiyat ilanı dolayısıyla tüketicilerin finanse ettiği destekleri, doğrudan vergi ödeyen kesime yüklemektedir. Bu bağlamda, doğrudan gelir ödemeleri ulaşılması gereken bir amaç değil, tarımsal politika araçlarından sadece biridir. Ayrıca, doğrudan gelir ödemeleri belirli şartlara uyulması karşılığı ileri sürüldüğünde, programa katılanların yeni duruma göre davranışlarının seçilen politika değişkenleri ile uyumlu olduğunun denetlenmesi gerekir. Her iki unsur da yüksek maliyetleri beraberinde getirebilir. Doğrudan gelir ödemeleri, belli bir politika amacına yönelik en uygun araç olmayabileceği gibi, politika seçenekleri arasında tek yaklaşım olmayabilir. Alternatif politika araçları ile karşılaştırılması ve bunun sonucunda bir politika aracı olarak değerlendirilmesi gerekir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün marjinal sınırlara yaklaşması, geçmişten gelen elverişli altyapı ve Dünya pazarlarında sahip olduğu rekabet gücü, üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleri sistemini uygun bir seçenek haline getirebilir (ABD örneği). Ancak, ülkemizde sektörel yapının güçlendirilmesi için doğrudan gelir ödemeleri sisteminin, yapısal ve çevre-doğal kaynak kullanımı ile ilgili sorunların çözümünü de hedefleyen bir politika demeti çerçevesinde yürütülmesi, ayrıca makro ekonomik ve sektörler arası politikalarla gelir dağılımının ve sektörel gelişmenin iyileştirilmesi esas alınmalıdır.”¹⁹³

Türkiye’de tarımsal destekleme politikalarının yerini alması düşüncesi ile başlanan DGD, genelde bu sistemi uygulayan başka ülkelerde tek başına kullanılmamaktadır. Tarım da çalışan ve çoğu zaman asıl üretimi yapan ancak toprak sahibi olmayan (ülkemizde değişik yörelerde yarıcı v.s. olarak adlandırılan) tarımsal üreticiler gelir desteğinden faydalanamazken, fiili olarak üretim yapmayan hatta kırsal bölgelerde yaşamayan arazi sahipleri ödeme almışlardır.

¹⁹² Zafer YÜKSELER, **Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi**, DTP, Ağustos 1999

¹⁹³ Aziz BABACAN, **Genel Tarım Politikaları Çerçevesinde Doğrudan Gelir Ödemeleri Sistemi**, DPT Aralık 1999, s.21-22

Doğrudan gelir desteği ödemesi yapılmasına dair 2007/14 No’lu tebliğde, çiftlik kayıt sistemine kayıtlı tarım arazilerinin en fazla 500 dekarlık kısmına DGD ödemesi yapılır hükmü ile çok büyük arazi sahiplerine yapılacak ödemeler ile destek ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak 500 dekarın üzerinde tarım arazisi sahipleri bu rakamın üzerindeki arazileri başkalarının üzerine kaydederek bu tebliği aşma yoluna gitmişler ve kanunsuz bir gelir elde etmişlerdir. Ortalama işletme büyüklüğü daha fazla olan Doğu anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde işletme başına düşen destek göreceği olarak yüksektir.¹⁹⁴

2003 ve 2004 yıllarında 16TL/dekar olarak uygulanan DGD, 2005 ve 2006 yıllarında 10, 2007 yılında ise 7 TL/dekara düşürülmüştür. Aradaki fark ise, yine alan bazlı olmak üzere mazot ve gübre desteği olarak ödenmiştir. 2002 yılında DGD ödemelerinin toplam tarım bütçesi içindeki payı %78.6 iken, 2003 yılında %83 ile en yüksek noktaya ulaşmıştır. 2004 yılında %80.4 olan pay, izleyen yıllarda sırasıyla %63.4, %55.8, %44.3 ve nihayet 2008 yılında %34.1 olmuştur. Bu azalmayla ters orantılı olarak, yağ bitkileri destekleme primleri 2002 yılındaki 240 milyon liralık düzeyden, 2008 yılında 1.870 milyon liraya yükselmiştir. Hayvancılık desteklemelerinin aynı dönemdeki gelişimi ise, 35 milyon liradan 1.183 milyon liraya artmıştır. 2009 yılında bütçeye DGD ödemesi konmamıştır. Mevcut hükümetin birçok bakanı ve hatta Başbakan’da DGD sisteminden vazgeçileceğini çeşitli demeçlerinde belirtmişlerdir. Ancak AB’ye verilen taahhütlerde ve yasalarda yerini korumaktadır.¹⁹⁵

2008 yılında 15,8 milyon hektar alan kayıt altına alınarak yaklaşık 2,4 milyon çiftçiye ödeme yapılmıştır. DGD ödemeleri dahil alan bazlı ödemelerin destekleme bütçesinin yaklaşık %27’sini oluşturacağı tahmin edilmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Seyfettin Doğan, İbrahim G.Yumuşak, Figen Büyükakın, “2000’li Yıllarda Türk Tarımının Görünümü Üzerine Bir Değerlendirme”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, 2009,

¹⁹⁵ Tayfun Özkaya, Gökhan Günaydın, Mehmet Bozoğlu, Emine Olhan, Cengiz Sayın, (Çevirimiçi), **a.g.e.**, 21 Nisan 2010

¹⁹⁶ DPT, **2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı**, (Çevirimiçi), 23 Nisan 2010

3.2.4.2. Tazminat Ödemeleri (Fark Ödemeleri)

Tazminat ödemeleri iç pazarda yetersiz üretimi olan ürünlere verilmektedir. Her üretim döneminde bir sefer ödeme yapılmaktadır. İç pazardaki ve uluslararası pazardaki fiyatlar, bütçe imkanları, üretici maliyetleri göz önüne alınarak hesaplanmaktadır. Ödemeler Bakanlar Kurulu kararı ile her yıl belirlenerek yapılmaktadır. Son Bakanlar Kurulu kararı 10.04.2006 tarihinde 2006/10266 nolu karardır ve 2006 yılında kütlü pamuk, ayçiçeği tohumu, soya fasülyesi, kanola, mısır ve zeytinyağına destek vermiştir. Çay ve tahıl üreticileri de desteklenmiştir.¹⁹⁷

3.2.4.3. Telafi Edici Ödemeler

Arz fazlası olan ürünlerin üretiminden alternatif ürünlerin üretimine geçiş yapan üreticilere yapılan bir teşvik ödemesidir. “Mevcut durumda fındık ve tütün üretiminden vazgeçip alternatif ürün yetiştiren üreticilere yapılmakta olan telafi edici ödemeler, yine aynı çerçevede üreticilerin arz fazlası olan diğer ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürünlere yönelmeleri durumunda, gelir kayıplarının telafi edilerek teşvik edilmesi ve bu sayede aşırı arz problemlerinin önlenmesi amacıyla uygulanacaktır”¹⁹⁸

3.2.4.4. Hayvancılık Destek Planı

Hayvancılık Destek Planı Bakanlar Kurulu’nun 21/02/2005 tarihli 2005/8503 sayılı kararıyla uygulamaya girmiştir ve uygulamalar her yıl yeni tebliğlerle belirlenir. Son tebliğ 13.04.2007 tarihli 2007/20 sayılıdır. Hedef, hayvancılığın desteklenmesi ve hayvan üretiliğinin çeşitli araçlarla geliştirilmesidir. Bu plan aşağıdakilerden oluşur;

- Hayvansal yem üretim desteği
- Sertifikalı yem tohumu kullanma desteği
- Saf ırk düve alım desteği
- Suni dölleme yoluyla üretilen danalar

¹⁹⁷ DPT, 30.11.2004 Tarih ve 2004/92 Sayılı YPK Kararı, Tarım Stratejisi (2006-2010), (Çevirimiçi) <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf>, 11 Ocak 2009

¹⁹⁸ A.e. 11 Ocak 2009

- Suni dölleme desteği
- Yüksek kaliteli sanayide kullanılacak standartlardaki süte verilen destek
- Sabit veya mobil süt üniteleri ve soğutma tanklarına verilen destek
- Foseptik çukuru açma desteği
- İpekböceği üretimi desteği
- Angora yünü üretimine verilen destek
- Küçükbaş hayvancılık desteği
- Hayvan hastalıklarından arındırılmış alan oluşturma desteği
- Hayvan kayıt sistemine dahil olma desteği
- Hayvan aşılama servisleri desteği
- Hayvan genetik kaynaklarının korunması desteği
- Bal arıcılığına verilen destek
- Aquakültür (su ürünleri üretim çiftlikleri) desteği
- Hayvancılık işletmelerine veteriner istihdamı için verilen destek
- Kontratlı Hayvan Üretim Desteği

3.2.4.5. Tarımsal Sigorta Destek Planı

Bu destek, 14.06.2005 tarihli 2005/5363 sayılı Tarım Sigorta Yasası ile belirlenmiştir. Bitki, hayvan, su ürünleri ile ilgili ürünler ve bunların yapılarına sigorta desteği verme amacındadır. Sigortanın yarısı devlet tarafından ödenir. 2009 yılında dolu, don ve hayvan hayatı konuları başta olmak üzere, teminat altına alınacak risklerle ilgili Ekim ayı itibari ile toplam 300.778 adet poliçe kesilmiş ve 56 milyon destek sağlanmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁹ DPT, 2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, (Çevirimiçi), 23 Nisan 2010

3.2.4.6. Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Destek Planı (ÇATAK)

Çevre tabanlı Tarımsal Toprak Koruma Programı (ÇATAK), Dünya Bankası destekli Tarımsal Reform Uygulama Projesi'nin (Agricultural Reform Implementation Project-ARIP) bir bileşeni olarak, 2005'te uygulamaya girmiştir. Programın kanuni temeli Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Yasası No 5403'tür. Bu planın amacı, tarımsal uygulamaların çevresel kötü etkilerini azaltmak, erozyonu önlemek, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilirliği, doğal dokuyu, hassas bölgelerde toprak ve su kalitesini korumaktır. Erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz kalan tarım arazilerinde, işlemeli tarım yapan üreticilerin, arazilerini doğal bitki örtüleri, çok yıllık yem bitkileri, organik tarım ve ağaçlandırma gibi yöntemleri kullanmalarını teşvik etmek üzere, talep etmeleri durumunda tarım tüzel kişileri/üretici grupları ile devlet arasında en az beş yıl süreyle ve birim alan başına belirlenen yıllık ödemelere dayalı sözleşme karşılığında yem ve örtü bitkileri ağaçlandırma faaliyetleri yapılacaktır.

3.3. TÜRKİYE AB DIŞ TİCARET RAKAMLARI VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER VE AB'YE TAM ÜYELİK DURUMUNDA TARIM SEKTÖRÜNÜN ANALİZİ

Türkiye ile AET arasında gümrük birliği açısından büyük önemi olan Katma Protokol 23 Kasım 1970'de imalanmış ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir. Katma Protokolde geçiş döneminde tarım ürünlerinde gidrek genişleyen bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması öngörülmüştür. Bu hüküm çerçevesinde, çeşitli Ortaklık Konseyi kararları ile Topluluk tarafı hemen hemen bütün tarımsal ürünlerde Türkiye'ye ad-valorem gümrük vergisi muafiyeti, tarife kotaları kapsamında muafiyet, spesifik vergi indirimi ve muayyen takvimler çerçevesinde gümrük vergisi muafiyeti tanımıştır. Söz konusu tavizlerle, Türkiye'nin Topluluğa yönelik tarım dış satımının %76'sı tercihli rejimden faydalanır hale gelmiştir. Türkiye ise AB ürünlerine daha düşük bir tercihli giriş olanağı tanımıştır. Bunun yanında, tarım

ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi kapsamında 1980 yılında alınan 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye çıkışlı bazı tarım ürünlerinin Topluluğa ihracı sırasında alınan gümrük vergileri 1981-1987 yılları arasında ve dört aşamada sıfıra indirilmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde de Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği yürürlüğe girmiş, ancak Türkiye geçiş dönemi boyunca ortak tarım politikası önlemlerini kabul edecek şekilde politikasını uyarlamadığı için, tarım ürünleri ve bazı tarıma dayalı sanayi ürünleri Gümrük Birliği kapsamı dışında bırakılmıştır. Roma Antlaşması'nın II sayılı Ek'i dışında olup, "işlenmiş tarım ürünleri" olarak tanımlanan ve imalatında hububat, şeker, süt/süttozu gibi temel tarım ürünleri kullanılan bir kısım üründe sanayi payı olarak nitelendirilen gümrük vergisi karşılıklı olarak sıfırlanmıştır. Tarım payı olarak adlandırılan kısımları için ise gümrük vergisi uygulamaları devam etmektedir.²⁰⁰

1993 yılında, gerek Katma Protokolün ilgili hükmü gerekse ilgili GATT kuralları gereği, karşılıklı tarım ticaretinde taviz dengesinin tesisi amacıyla Topluluk ile taviz müzakerelerine başlanmıştır. Müzakerelerin başlamasından sonra AB'ne üç yeni üyenin katılması, GATT Tarım Anlaşmasının tamamlanması ve bu anlaşmanın dışalımında uygulanan bazı koruma tedbirlerinde değişikliğe gitmesi gibi bazı teknik sebeplerle de, Türkiye'nin 1995 yılına kadar yararlanageldiği tavizlerde değişikliğe ihtiyacı belirmiştir. Müzakereler 1997 yılında tamamlanmış ve 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı kabul edilerek 1 Ocak 1988 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Söz konusu karar ile Türkiye'nin AB'ne yönelik tarımsal ürün dışsatımının %93'ünün tavizlerden yararlanır hale getirildiği, Türkiye'nin Topluluk lehine, seçilmiş ürünler itibariyle tanıdığı tavizlerin ise AB menşeli tarım ürünleri dışalımının yaklaşık %33'ünü kapsadığı belirtilmektedir.

Türkiye'nin dış ticarete ana partnerleri AB-27 ülkeleridir. Türkiye AB-27 ile yapmış olduğu tarım ürünleri ticaretinde yüksek bir fazlaya sahiptir (2008'de 1.5 milyon EURO). Bu durum özellikle kuru yemiş, tütün ve tütün ürünleri ve meyve

²⁰⁰ Işın, **AB-Türkiye Tarımsal İlişkilerinin Gelişim Süreci**

ihracatından kaynaklanmaktadır. ²⁰¹ Türkiye tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatının 1/3'ünü (2008 yılında 2,682 milyon €) ve ithalatının 1/5'ini (2008 yılında 1219 milyon €) topluluk ile yapmaktadır. Türkiye ve Topluluk arasındaki tarım ürünleri dış ticaretinin çok büyük bir kısmı bitkisel ürünlerden oluşmaktadır. Hayvansal ürünlerde ticaret, biraz da Türkiye'nin uyguladığı ithalat zorlaştırıcı politikalardan dolayı çok kısıtlı miktarlarda kalmıştır.

Tablo 29: AB'nin Türkiye'ye Tarım Ürünleri İthalat ve İhracatı

Tarım Ürünleri	2006	2007	2008	2006/2008 ortalaması
AB-27 ithalatı (mio €)	2765	2670	2682	2705
AB-27 ihracatı (mio €)	878	1023	1219	1040
AB için Ticaret Dengesi (mio €)	-1887	-1647	-1463	-1665

Kaynak: European Commission, Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf , 08 Şubat 2010

Tablo 30: AB'nin Türkiye'ye Yaptığı Başlıca Tarım Ürünleri İhracatı

AB'nin TR'ye İhracatı (mio €)	2006	2007	2008	06/08 Ort.
Tahıllar	26,6	125,4	288,9	147,6
Meyve ve Kabuklular	20,4	26,9	22,6	23,3
Süt, Yumurta, Bal	15,5	24,4	37,8	25,9
Şeker	13,7	8,3	11	11
Sebzeler	11,4	16,1	13,9	13,8

Kaynak: European Commission, Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf , 08 Şubat 2010

Tablo 31: AB'nin Türkiye'den Yaptığı Başlıca Tarım Ürünleri İthalatı

AB'nin TR'den ithalatı (mio €)	2006	2007	2008	06/08 ort.
Meyve ve Kabuklular	1,205	1,183	1,224	1,204
Sebzeler	243,6	319,2	306,2	289,6
Tahıllar	44,4	16,7	21,9	27,6
Şarap ve Sirke	4,2	5,6	2,4	4,1
Süt, Yumurta, Bal	4,9	1,4	1,6	2,6

Kaynak: European Commission, Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf , 08 Şubat 2010

²⁰¹ DPT, 30.11.2004 Tarih ve 2004/92 Sayılı YPK Kararı, Tarım Stratejisi (2006-2010), s.4, 11 Ocak 2010

Türk tarımının AB içerisinde rekabet edebilirliğinin göstergesi olarak, geçerli ürün fiyatlarının ve emek verimliliğinin karşılaştırılması yapılabilir;

Tablo 32: 2004 yılında AB-25 ile Türkiye arasındaki karşılaştırmalı ürün fiyatları (EURO/100 Kg için)

Ürün	TR Fiyatı (EURO)	AB-25 Fiyatı (EURO)
Buğday	19,05	12,28
Çavdar	15,02	11,04
Arpa	16,17	11,45
Yulaf	17,05	12,51
Mısır	19,36	12,77
Patates	20,01	20,22
Şeker Pancarı	59,23	44,49

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc, (Çevirimiçi) 08 Ocak 2010

Yukarıdaki Tablo 32’de görüleceği üzere Türk ürünlerinin fiyatları patates hariç yüksektir. Tahıllar halen birtakım ithalat engelleri ile korunmaktadır. AB’ye girişle beraber bütün bu fiyatların düşmesi beklenmektedir.

Tezat olarak aşağıdaki Tablo 33’da bulunan tarım ürünlerinin fiyatları da Türkiye’de daha ucuzdur. Fakat çiftçiliğin en önemli ürünlerinden ve Türkiye’nin en yüksek hacimle ürettiği ürün olan buğday’da fiyatlar 100 kg için Türkiye’de 20,1 EURO Yunanistan’da 13,8 EURO’dur.

Tablo 33: 2004 yılında Türkiye ve Yunanistan’da Bazı Akdeniz Ürünleri İçin Karşılaştırmalı Fiyatlar (EURO/100 kg)

Ürün	TR Fiyatı EURO	GR Fiyatı EURO
Nohut	57,9	119
Mercimek	67,5	129
Tütün	257,3	148
Pamuk	134,6	88
Kavun	25,6	24,9
Domates	23,7	47
Kiraz	96,7	159,7
Şeftali	57,2	57,7
Sofralık Zeytin	83,3	152,3
Portakal	24,7	22
Mandalina	29,5	48,2
Fındık	333,4	560,81

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc, (Çevirimiçi) 08 Ocak 2010

Hayvansal gıda fiyatlarını karşılaştırmak daha zordur, çünkü TURKSTAT ve EUROSTAT çıktıların farklı birimlerinin bilgilerini sağlamaktadırlar. Tablo 34’de bazı AB ülkeleri ile Türkiye’nin süt ve sığır eti fiyatlarını karşılaştırılmaktadır;

Tablo 34: Bazı AB Üyeleri ve Türkiye’nin 2004 Yılında Süt ve Sığır Eti Fiyatlarının Karşılaştırılması

Ülke	Süt Fiyatı (EURO/100 kg)	Sığır Eti Fiyatı (100kg/EURO)
Hollanda	30,37	
İrlanda	25,99	150,33
Fransa	30,64	
Birleşik Krallık	26,4	
Danimarka		100
Türkiye	33	243

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc, (Çevirimiçi) 08 Ocak 2010

Türkiye’de süt fiyatları AB’den biraz yüksektir fakat et fiyatları çok yüksektir. Et üretiminin ağırlıklı olarak en düşük gelir grubunun yaşadığı Kuzey Doğu ve Doğu Anadolu bölgesinde yapıldığı dikkate alınır, bu en fakir bölgelerin, muhtemel bir entegrasyonda OTP kaynaklı çok düşük fiyatlı ürünlerle karşı karşıya kalacağı anlaşılmaktadır.

AB’ye katılımla beraber tarım sektörünün fırsatlar yakalaması veya tehditlerle karşılaşması, çiftliklerin ve gıda işleme tesislerinin yapısal etkinliğine bağlı olacaktır. Burada yapısal etkinlikten bahsedilen kullanılan toprağın miktarı, kalitesi , üretim sırasında kullanılan emek ve teknoloji kombinasyonudur. Yapısal etkinlik için en fazla kullanılan gösterge emek üretkenliği veya emek kullanılan her birimdeki katma değerdir. Tarımsal sektörde istihdam edilen her kişinin yarattığı katma değer cari fiyatlarla, Türkiye AB-25, AB-15 ve seçilmiş üye ülkeler için aşağıda Tablo 35’de gösterilmiştir. Türkiye’de emek verimliliği AB ortalamasından 20 kat düşüktür. Avusturya’dan 30 kat düşüktür. Seçilmiş yeni üye ülkelerden ise 5-6 kat daha düşüktür.

Tablo 35: Tarım Sektöründe 2004 Yılında Cari Fiyatlarla İşçi Başına Yaratılan Katma Değer (EURO/Çalışan)

Ülke	Brüt Katma Değer/Çalışan
AB 25	59,600
AB 15	67,600
Avusturya	122,400
Çek Cumhuriyeti	16,500
Macaristan	21,300
Slovakya	17,000
Türkiye	3,449

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc, (Çevirimiçi) 08 Ocak 2010

Bu düşük üretkenlik, çeşitli yapısal zayıflıklarla açıklanabilir. Çiftliklerin büyük bölümü aşağıda Tablo 36'da görülebileceği üzere karışık tarım yapmaktadır.²⁰² Belirli alanlarda yoğunlaşmaksa üretim teknolojisi ve bilgi uygulamalarının kullanılma şansını artırmaktadır. Tarımsal işletmelerin %62,3'ünde hem bitkisel üretim hem de hayvan yetiştiriciliği, %37,2'sinde yalnız bitkisel üretim, %0,5'inde ise yalnız hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.²⁰³

Türkiye'de tarımsal işletmeler %32,7 ile en fazla 20-49 dekar işletme büyüklük grubunda, tarımsal işletmelerin tasarrufunda bulunan arazi ise %23,6 ile en fazla 200-499 dekar işletme büyüklük grubunda yer almaktadır. Tarımsal işletmelerin %78,9'u 100 dekardan küçük işletme büyüklük gruplarında yer almaktadır. Bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi ise toplam arazinin %34,3'ünü oluşturmaktadır. Tarımsal işletmelerin %21,1'i 100 dekar ve daha fazla işletme büyüklük grubunda yer almakta ve bu işletmeler toplam arazinin %65,7'sini tasarrufunda bulundurmaktadır.²⁰⁴ Küçük çiftliklerde, büyük üretimden kaynaklanan ölçek ekonomileri, modern ekipman ve bina olanakları daha azdır. Küçük arazi gizli işgücünün iyi değerlendirilmemesi ve imkanların azlığından dolayı çoğu zaman açlık sınırının altında bir gelirin yaratılması demektir.

²⁰² TÜİK, **İşletmelerin, ekonomik büyüklüklerine ve tipoloji sınıflamasına göre dağılımı (dikey %)**, (Çevirimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=48&ust_id=13, 09 Ocak 2010

²⁰³ TÜİK, **Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006**, (Çevirimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3977>, 18 Ocak 2010

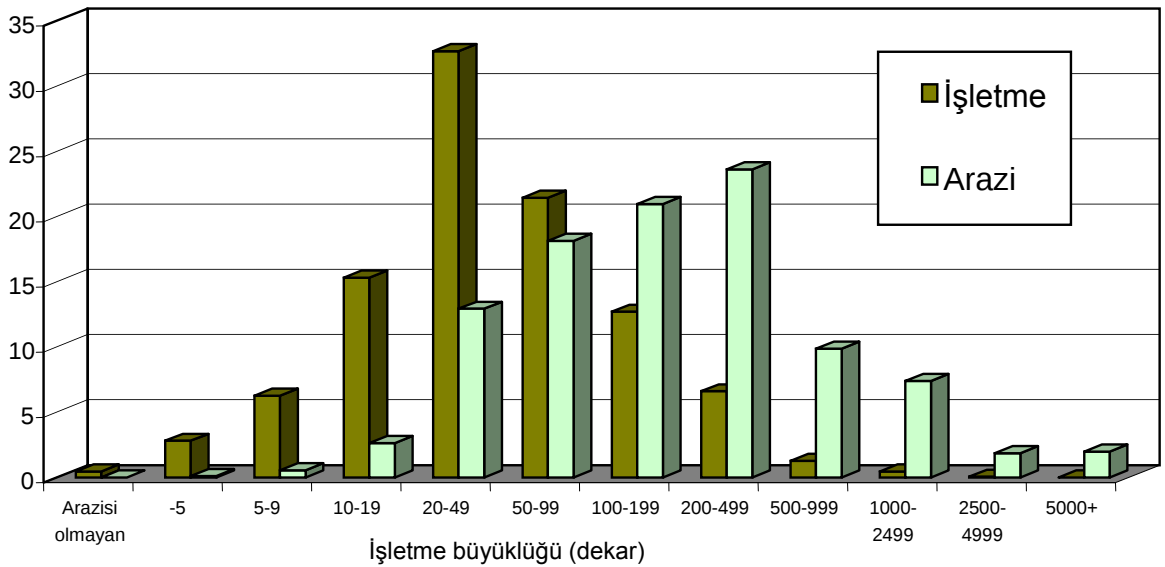
²⁰⁴ TÜİK, **a.g.e.** 2010

Tablo 36: Tarımsal İşletmelerin Tiplere Göre Dağılımı

Tipoloji sınıfı	Toplam
Türkiye	Yüzde
Toplam	100,0
Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	25,7
Uzmanlaşmış bahçecilik (sebze ve çiçek)	1,0
Uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği	19,8
Uzmanlaşmış otlayan hayvan yetiştiriciliği (büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar)	16,7
Uzmanlaşmış tek mideli hayvan yetiştiriciliği, kanatlı hayvanlar ve tavşan (damızlık dışı)	0,1
Karışık bitkisel ürün yetiştiriciliği	9,1
Karışık hayvan yetiştiriciliği	6,1
Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği	21,7

Kaynak: TÜİK, İşletmelerin, ekonomik büyüklüklerine ve tipoloji sınıflamasına göre dağılımı (dikey%), (Çevirimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=48&ust_id=13, 09 Ocak 2010

(%)

Şekil 10: İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme ve İşletmenin Tasarrufundaki Arazi (%)

Kaynak: TÜİK, Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006, (Çevirimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3977>, 18 Ocak 2010

3.4. TÜRK TARIM POLİTİKALARINDA OTP'YE UYUM ÇALIŞMALARININ OLASI ETKİLERİ

Ülkemiz, 1996 yılında, AB'nin yeni genişleme politikasına dahil olma isteğini iletti ve 1998 yılında Cardiff'te diğer aday ülkelere de uygulanan raporlama sistemine dahil edildi. Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyumu hakkında ilk rapor 1998 yılında yayınlandı. Helsinki'de 1999 yılında, ülke başkanları zirvesinde, diğer aday ülkelerle eşit olarak aday olarak ilan edildi. Zirve sonucunda, Türkiye için, üyelik gereklerini yerine getirmesine yönelik bir “Katılım Öncesi Stratejisi” geliştirilebileceği açıklandı. Türkiye'nin, diğer aday ülkelere giriş sürecinde yararlandırılan Topluluk Programlarından faydalanabileceği ve aday ülkelere yapılan toplantılara katılabileceği belirtildi. Ek olarak, Türkiye'nin üyeliği için, AB mevzuatının adaptasyonu ile ilgili bir ulusal program öngörüldü. Bu doğrultuda, ülke başkanları, Avrupa Komisyonu'dan AB mevzuatının Türkiye'ye adaptasyonu ve mevcut katılım öncesi finansal yardımın organizasyonu ile ilgili bir çerçeve hazırlamasını istedi.

2002'de Kopenhag konseyinde, 2002'de Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini karşılamak üzere yaptığı ilerleme olumlu bulundu, ancak politik kriterlerin karşılanması için uygulamanın da önemli olduğunun altı çizildi. Konsey ayrıca, Türkiye'nin katılımı ile ilgili revizyon yapılmasının ve finansal yardımın artırılması gerektiğinin üzerinde anlaştı. Komisyondan yeni bir Katılım Ortaklığı hazırlanması istendi. Komisyon buna uygun olarak, 14 Nisan 2003'te yeni bir Katılım Ortaklığı hazırladı.²⁰⁵

6 Ekim 2004 tarihinde yayımlanan ilerleme raporunda, Türkiye'de uygulanan ilerleme raporunda, Dünya Bankası ile üzerinde anlaşılan tarım reformlarının henüz sonuçlandırılmadığı belirtildikten sonra, meyve-sebze, fındık, bakliyat ve koyun eti gibi rekabet şansı olan ürünlerin dışında Türkiye'nin rekabet şansının düşük olduğu belirtilmektedir. Rekabet şansımızın artırılması için daha fazla serbestleşme

²⁰⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, **The Likely Effects of Turkey's Membership Upon the EU**, (Çevirimiçi), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi-i.pdf>, 09 Şubat 2010, s.5-6

önerilmektedir. Bu durum 14 Ekim 2009 tarihinde yayınlanan en son Türkiye İlerleme Raporunda değişmeden devam etmektedir.²⁰⁶ Buna karşılık AB'nin kendisi 21 Ortak Piyasa Düzeninde bulunan ürünlere yönelik destekleme politikalarını sürdürmektedir.

AB'ye tam üyelik durumunda Gümrük Birliği oluşumunun etkilerinin değişik biçimlerde Türkiye tarım sektörüne yansımaları olacaktır.

“Gümrük Birliği oluşumunun olumlu etkisi (**ticaret yaratıcı etki**); üye ülkelerden birinde gerçekleştirilen yerli üretim, bir başka üye ülkeden yapılan daha düşük maliyetli ithalat ile ikame edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Gümrük Birliği oluşturulmadan önce, ilgili ülkelerdeki iktisadi kaynakların tamamının kullanıldığından yani, tam istihdam seviyesinde bulunulduğunun varsayılması durumunda; söz konusu oluşumun sağlanması ile birlikte refah seviyelerinin yükselmesi kaçınılmaz olacaktır. Çünkü böyle bir durumda mukayeseli üstünlük mekanizması harekete geçecek ve buna bağlı olarak üretimde uzmanlaşma ve işbölümü sağlanacaktır”²⁰⁷ Gümrük Birliği kuramı ve pratiği, uzmanlaşmış ve düşük maliyetle üretim yapan üyelere, daha yüksek maliyetli ve verimsiz üretim yapan üyelere mal akışının kaçınılmaz olacağını göstermektedir. Bir çok Türk tarım ürünü, AB'nin tanıdığı olduğu bir avantaj olan tercihli ticaret rejiminin getirdiği kolaylıklarla AB'ye ihraç edilmektedir. Ancak Türkiye, tarım sektörünü şu ana kadar AB orijinli tarım ürünleri de dahil olmak üzere, tarım ürünleri ithalatına karşı gümrük önlemleri ile korumaktadır. AB'ye tam üyelik durumunda, bu koruma tedbirlerinin kalkması gerekecek ve Türk tarım sektörü, rekabet edemeyeceği AB ve 3. ülkelerin tarım ürünlerine kapılarını açmak zorunda kalacaktır. Kendisi AB'ye tercihli ticaret rejimi sayesinde zaten avantajlı bir ihracat yaptığı için, ihracatında büyük bir değişim beklenmemektedir. Ancak AB ve 3. ülkelerden ithalatı büyük artış olacağı gözükmemektedir.²⁰⁸ Mevcut koşullar değişmediği sürece, paragrafin

²⁰⁶ European Commission, **Turkey 2009 Progress Report**, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf, 09 Şubat 2010

²⁰⁷ Dominic Salvatore, **International Economics (Third Edition)**, Singapore, Macmillan Publishing Company, 1990, p.288

²⁰⁸ Sedat Laçiner, Mehmet Özcan, İhsan Bal, **a.g.e.**, Ankara, ISRO Publication, 2005. p.243

başında anlatılan Gümrük Birliği'nin olumlu etkisinin tarım ürünlerinde, özellikle hayvansal ürünlerde AB tarafına olacağı açıktır.

“Herhangi bir malın topluluk dışından, göreceli olarak düşük bir maliyete katlanılarak ithal edilmesi mümkün iken; bu malın, daha yüksek bir maliyete katlanılarak ortak ülkelerin birinden ithal edilmesi durumunda ise, gümrük birliği oluşumunun olumsuz üretim etkisi **(ticaret saptırıcı etkisi)** ortaya çıkmaktadır. Gümrük Birliği oluşumu; ticareti (ve dolayısı ile üretimi) oluşum dışındaki yeterli üreticilerden oluşum içerisindeki daha az yeterli üreticilere kaydıracağı için, sonuç itibarıyla refah seviyesinin düşmesine sebebiyet verecektir. Çünkü bu etki, uluslararası kaynak dağılımını bozmakta ve mukayeseli üstünlük mekanizmasını devre dışı bırakmaktadır”²⁰⁹ OTP'nin ticaret saptırıcı etkisi onyıllarca AB dışında kalan neredeyse bütün ülke ve bloklarca mevcut her zeminde şikayet konusu edilmiştir. AB'ye uyum sürecinde OTP'ye doğru gidecek Türk tarım politikaları da aynı etkiyi yapacaktır. Bu durum ülkemizin ihtiyacı olan ithal tarım ürünlerinin daha ucuza veya farklı kalite seviyelerinde 3. ülkelere tedarikine engel olabilecektir.

“Uluslararası kaynak dağılımının bozulmasına sebebiyet veren ticaret saptırıcı etki, (ticaret yaratıcı etkinin aksine) verimlilik oranı ve buna bağlı olarak toplam Dünya üretimini (ve refahını) düşürmektedir. Çünkü böyle bir durumda, gümrük birliği oluşumundan önceki üretim seviyesine ulaşabilmek için daha fazla kaynak (üretim faktörü) kullanma gereği ortaya çıkacaktır”²¹⁰. Ülkemiz, AB ülkelerinin yıllardır en ince ayrıntısına kadar titizlikle düşünerek uyguladıkları OTP sonucu üretilen tarım ürünleri ile rekabet etmek için, tarıma şu andakinden daha fazla kaynak ayırmak zorunda kalabilir. Gıda arzı güvenliği, tümüyle ithalat yolu ile karşılanamayacağına göre, ülkemiz tarımının devam etmesi ve ülke halkının gıda ihtiyacının ülkemiz dışındaki kaynakların insiyatifine bırakılmaması için, desteklere bütçeden daha fazla pay ayırmak zorunda olacaktır. Daha az bir kaynakla çok daha yüksek bir verimi AB dışında iken

²⁰⁹ Dominic Salvatore ,a.g.e., p.289

²¹⁰ P.T. Ellsworth, J. Clark Leith, **The International Economy (Fifth Edition)**, London, Collier Mc Millan Ltd., 1975, p.518

yakalayabilecekken, AB içerisinde tarımın tümüyle yok olmaması için bütçeden, şu anda azaltılmaya çalışılan pay, çok daha yüksek seviyelere çıkabilir.

AB ile muhtemel bir bütünleşmenin, DTÖ ile devam eden IMF ile yürütülen müzakere ve programların, ülkemiz tarım politikalarında koruma ve desteklerden vazgeçme ve serbestleşmenin muhtemel etkileri çeşitli modelleme çalışmaları ile de incelenmiştir. Halis Akder ve arkadaşları tarafından 1990 yılında, Cemil Ertuğrul tarafından 1992 yılında ve Erol H. Çakmak, Haluk Kasnakoğlu tarafından 2001 yılında ve sonuncusu Dr.Taylan Kıymaz tarafından 2008 yılında modelleme çalışmaları yapılmıştır.

Akder ve Arkadaşları Türk Tarım Modeli (Turkish European Agricultural Model:TEAM) olarak isimlendirdikleri bilgisayar modelini, DPT, ODTÜ ve Londra Üniversitesi Wye Kolej işbirliği ile geliştirerek, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, üretici ve tüketici refahına, üretime (parasal ve fiziksel olarak), tüketime (parasal ve fiziksel olarak), tarım ürünleri ticaretine, AB bütçesinde ve girdi kullanımına olası etkileri analiz edilmiştir.

Bu çalışmalarda, Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası etkileri toplumsal refah seviyesi için değerlendirildiğinde; toplumsal refah artışında Akder ve arkadaşları tarafından 1998 yılı için %18, 1995 yılı için %24 ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için %23 olarak tahmin edilen değerler, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %3 olarak tahmin edilmiştir. Üretici refahında ise, desteklemenin yoğun olduğu 1988 yılında AB'ye dahil olunarak, OTP'ye uyum sağlansaydı, %106'lık bir artış sağlanabileceğini göstermektedir.²¹¹ 1990'lı yıllar için %42 olarak hesaplanan üretici refahı, Ajanda 2000 reformunun uygulandığı 2000'li yıllarda ise %-15'e düşmektedir. Tüketici refahında ise Akder ve arkadaşları tarafından 1995 yılında %19, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %12 artış tahmin

²¹¹ Erol H.Çakmak, Haluk Kasnakoğlu, **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliliğinin Analizi**, (Çevirimiçi), <http://www.aeri.org.tr/PDF/68-PRABTR.pdf>, 10 Şubat 2010

edilmiştir.²¹² Serbestleşmenin, ürün fiyatlarının ucuzlamasına ve tüketicilerin refah seviyesinin artışına sebep olacağı muhtemeldir.

Tarımsal üretimin fiziksel değişimi, 1995 yılı için Akder ve arkadaşları tarafından %6, Ertuğrul tarafından %9 oranında tahmin edilmiştir. Çakmak ve Kasnakoğlu, 2005 yılı için bu değeri %-6 olarak bulmuştur. Fiyatların düşmesi sonucu üretimden vazgeçmeler yaşanacağı tahmin edilmiştir. Dış ticarete ise, 1988 ve 1995 yılları için, Akder ve arkadaşları ve Ertuğrul tarafından artış tahmin edilmiştir. İhracattaki artış 1995 yılı için %269-335, ithalattaki artış ise %705-938 değerleri arasında değişmektedir. İhracattaki artış bitkisel ürünlerden, ithalattaki artış ise, hem bitkisel hem de hayvansal ürün ithalatındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Dış ticaret dengesinin, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı tahmininde ise %313 oranında Türkiye aleyhine bir değer alacağı hesaplanmıştır.²¹³

Dr. Taylan Kıymaz tarafından yapılan modelleme çalışması için, UNCTAD tarafından seçilmiş olan ATPSM seçilmiştir. Bu modelde Uruguay Turu, İsviçre formülü ve tam serbestleşme seneryoları ele alındığında serbestleşmenin Dünya ürün fiyatlarında yükselişe neden olduğu, buna karşılık genelde Türkiye’de ürün fiyatlarında düşüş meydana geleceği anlaşılmıştır. Uygulanan tarife oranı yüksek olan şeker, arpa ve süttozunda fiyat düşüşünün yüksek olacağı öngörülmüştür. Bu ürünlerde ithalat artışı yaşanması olasılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sadece Buğdayda serbestleşmeden dolayı ihracatçı bir konum ortaya çıkabilmektedir. Serbestleşmenin ürünlerde fiyat düşüşü ve üreticilerin genelinde refah kaybına sebep olacağı hesaplanmıştır. Tam serbestleşme senaryosunda bu kayıp, daha da büyüyeyerek buğdayda 700 milyon USD’ye, şekerde 500 milyon USD’ye ulaşmaktadır. Türkiye’de Dünya’daki serbestleşme eğilimleri paralelinde bir

²¹² Halis Akder, İlhan Akay, Allan Buckwell, Cemil Ertuğrul, Haluk Kasnakoğlu, John Medland, Nick Young, **Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adaptation**, Yayın No: DPT:2241-AETB:25, Ankara, 1990

²¹³ Cemil Ertuğrul, **Türk Tarımının OTP’ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri**, (Çevirimiçi), http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/40c945bb7298013_ek.pdf?tipi=14&sube=, 09 Şubat 2010

politika değişikliğine gidilmesi durumunda, tarım sektörünün sürdürülebilirliği açısından üreticilerin kayıplarının telafi edilmesi gerekliliği ortaya çıkacaktır.²¹⁴

Tarım sektörü, Dünya'daki ekonomik serbestleşme meylinde en az etkilenen sektör olmuştur. Özellikle iyi organize olmuş gelişmiş milletler ve bunların devletleri, insanları için vazgeçilmez olan gıda güvenliği ve kırsal gelişmişlik konusunda diğer bütün politikalardan farklı olarak ipleri ellerinden bırakmak istememişlerdir. “Tarım politikaları, geniş bir etki alanına sahip olması nedeniyle, ülkelerin; ekonomik, sosyal ve siyasal politikalarının en önemli parçası olup, sektörel yapısı gereği tarım sektörü devlet müdahalelerini zorunlu kılmaktadır. Bu müdahalelerin ülkelere göre amaç ve araçları farklılık arz etmekteyse de, nihai hedef; üreticilere adil ve yeterli bir yaşam standardı sağlanmasının yanı sıra, tüketicilere uygun fiyatla yeterli ürün arzının garanti edilmesi şeklinde özetlenebilir.”²¹⁵

Türk tarım sektörünün AB'nin yıllardan beri en ince ayrıntısına kadar planlanmış ve geliştirilmiş tarım sektörü karşısında dezavantajları, avantajlarından fazladır. Eğer tarım sektörümüzde belirli bir gelişme seviyesini yakalayamadan, AB serbest pazarına dahil olursak, rekabet şansımız bitkisel ürünlerde zayıftır, hayvansal ürünlerde ise hiç yok gibidir. OTP'ye tam uyum durumunda Türkiye Tarım ürünlerinde net ithalatçı durumuna düşecektir.

Türk tarım sektörünün başlıca sorunları aşağıda sıralanmıştır;

- Türkiye şartlarına özgü ve amaçları kesin olarak belirlenmiş uzun soluklu bir tarım politikasının bulunmaması
- Kısa süreli siyasi iktidarların uzun soluklu olması gereken bir tarım politikası izlemeye istekli olmaması. Uygulanan kısa dönemli siyasi fayda amaçlayan politikaların faydalı olmak bir yana üretim ve pazar yapısını bozucu etkilerde bulunmasına sebep olmuştur

²¹⁴ Taylan Kaymaz, **Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No. 2754, 2008

²¹⁵ DTP, **Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2000, s.52

- İşletmelerin küçük ölçekli, çok parçalı yapıda olması
- Yukarıdaki sebeple ve başka bir çok sebeple mali ve organizasyonel yetersizliklerle boğuşan daha çok geçimlik tarımla uğraşan işletme yapısı
- Üretimde doğal koşullara bağımlılık
- Toplumun en örgütlü olması gereken kesimi olan tarım üreticilerinin, en örgütsüz kesimi oluşturmaları
- AB'nin üretim fazlasını ortadan kaldırmak amacıyla uyguladığı Doğrudan Gelir Desteği gibi üretimden bağımsız destek mekanizmalarının, aynen alınıp uygulanarak üretimden uzaklaşmanın devlet eliyle teşvik edilmesi
- Tarımda üretim verimliliğinin çok düşük olması
- Tarımın geleneksel usullerle yapılmakta olması, teknolojik adaptasyon ve gelişiminin yetersiz olması
- Üretimin kalite ve diğer özelliklerinde standardizasyonunun gerçekleştirilmemiş olması, gıda güvenliği ve ürün tanımlaması sisteminin tam olarak oturtulamaması
- Tarımda izlenen veri ve kayıtların yetersizliği
- Tarım sektöründe özel sektörde ve gittikçe küçülen kamu sektöründe teknik ve yetişmiş personelin, uygulanan tarım politikaları sebebi ile yetersiz hale gelmesi veya getirilmesi
- Üretim ve pazarlama kanallarındaki yetersizlik. Üreticilerin bu kanallardaki etkisizliği
- Toprak mülkiyetinin dengeli olmaması “1991 Tarım Sayımı sonuçlarına göre tarım toplumunun üçte ikisi (%67) toprağın beşte birini (%22,1) işlemekte ve hane başına 18 dekar arazi düşmektedir. 50 dekardan fazla araziye sahip ve toplamın %33'ünü oluşturan kitlenin aile başına arazisi 135 dekar ile yoksul üçte ikinin sekiz katı kadardır. 200 dekardan fazla arazisi olan %5,3'lük kitlenin aile başı arazisi ise yoksul üçte ikinin yirmi katı kadar, 408 dekar düzeyindedir. Arazisi 500 dekarın üzerinde olan %0,9'luk kesime ise aile başına, yoksul kitlenin elli katı kadar, 1100 dekar toprak düşmektedir. Yani, toplam toprağın

yetersizliği yanında, işletmeler arası toprak dağılımında da, ağır bir dengesizlik bulunmaktadır. Aradan geçen zamanda bu dengesizliğin daha da ağırlaştığı düşünölmektedir. Dengesizlik Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ da ise çok daha ağırdır. Örneğin Diyarbakır’ da ve Şanlıurfa’ da nüfusun üçte biri toplam arazinin ancak otuzdabirini kullanırken, nüfusun yaklaşık ondabiri ise toprağın yarıdan çoğunu kullanmaktadır.”²¹⁶ Toprağın işlemek isteyeninin elinde olmaması veya az miktarda olması

- Bitkisel üretimde tohum konusunda dışa bağımlılık “Türkiye tohumluk ihtiyacının buğdayda ancak %30’ unun, pamukta %83’ünü, patatesten %63’ünü karşılayabilmekte, sebze tohumunda tümüyle dışa bağımlı bulunmaktadır.”²¹⁷

- Bitkisel ürünler üretiminde, bir çok alanda fazla veren üretim, yetersiz hayvancılığın kalkındırılmasında önemli gereklerden birisi olan yem bitkileri üretiminde, geri durumdadır. Hayvancılığın önemli girdilerinden olan kaliteli yem ihtiyacının karşılanamaması

- Kamunun tarım üretimini yönlendirme ve destekleme araçları olan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi kamu kurumları ve TİGEM, SEK gibi diğer kamu iştiraklerinin kapatılması veya elden çıkarılması, tarım politikalarının uygulanmasını zorlaştırmıştır.

²¹⁶ Mahir Gürbüz, **Türkiye ve Tarım-1**, Eylül 2002, (Çevirimiçi)
<http://www.tema.org.tr/Sayfalar/CevreKutuphanesi/Tarim.html>, s.16, 15 Ocak 2010

²¹⁷ A.e. s.16, 15 Ocak 2010

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım AB için halen en önemli alanlardan birisidir ve AB perspektifi içerisinde önemini kaybedecek gibi gözükmemektedir. Çünkü tarımsal üretim ülkeler için, sadece bir ekonomik konu değildir. Ülkenin idamesi ve güvenliğinin de bir parçasıdır. Gıda arzında yaşanacak problemler, ülkenin statükosunu da doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple riske atılamayacak bir konumdadır.

AB, OTP ile yetersizliklerini ve problemlerini ortadan kaldırmış hatta fazlaya ulaşmıştır. OTP'nin sunduğu desteklerden faydalanmak isteyen üreticiler sürekli olarak daha fazla üretmiş, ürün fazlası stokları büyümüş ve stokların eritilmesi için sübvansiyonlarla ihracat özendirilmiştir. Bu durum OTP'nin bütçe üzerinde yük olmasına ve uluslararası alanda diğer ülke ve bloklarla sürtüşmelere sebep olmuştur.

Bu süreçte devam eden GATT Uruguay Turu tarım görüşmeleri ABD, AB ve diğer blokların pazarlığına sahne olmuş ve bir kaç yıl olarak planlanan pazarlıklar 8 yıl sürmüştür. Aynı dönemlerde Dünya siyasetinde de değişimler yaşanmaktadır. Hem Dünya'da hem Avrupa ülkelerinde, ekonomilerde ve politikalarda serbestleşme tercihi öne çıkmıştır.

OTP AB politikaları içerisinde önemini korumakla beraber zaman içerisinde değişimlere uğramıştır. Ürün fazlasına engel olmak ve diğer ülke ve blokların eleştirilerini engellemek, GATT görüşmelerinde güçlenmek adına uygulanan destek sistemleri değiştirilmiş ve tarıma verilen destek, büyük oranda üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Geçmişte üretim öncelikli iken, kırsal kalkınma, çevrenin korunması, gıda güvenliği ve kalitesi, hayvan refahı gibi konular öne çıkmaya başlamıştır.

Bu arada AB, yeni üyelerle büyümeye devam etmektedir. 2004'te eklenen, ekonomileri zayıf yeni 10 üyeye verilecek tarımsal yardımların AB bütçesi üzerine getireceği yük, eski üyelerin gözlerini korkutmuştur. 10 yeni üyeye verilecek yardımlar 103 milyar EURO'luk AB bütçesi içerisinde 520 milyon ile sınırlandırılmıştır (1999 yılı rakamları). Yeni üyelere verilen tarımsal destek eski üyelere verilene göre oransal olarak çok küçüktür. Yeni üyelerin OTP'nin gelişim

süreci üzerinde etkileri de çok zayıftır. Temel belirleyiciler AB'nin bir çok politikasında olduğu gibi AB'nin kurucu ortaklarıdır ve politikalar bunların çıkarlarına göre şekillendirilmektedir. Nitekin reformlar sonrasında bunlardan çoğu reformlar öncesi aldıkları oranda pay almış ancak yeni katılanlara sembolik yardımlar yapılmıştır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik için başvurduğu 1959 yılından bu yana tam üyelik görüşmeleri devam etmekte ve ucu açık gözükmemektedir. 14 Nisan 1987 tarihinde yapmış olduğumuz tam üyelik başvurusu reddedildikten sonra Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı raporda önümüze Gümrük Birliği'ne giriş seçeneği konulmuş ve kanunların, politikaların ve uygulamaların adım adım uyumlu hale getirilmesi istenmiştir. Neticede yeni bir evreye 1 Ocak 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile girilmiş ve Türkiye, AB Ekonomik alanına dahil olmuş ve uyum ile ilgili adımları atmaya başlamıştır.

Ülkemizde tarımdaki istihdamın halen toplam içerisinde çok yüksek olan payı ve son yıllardaki sanayideki istihdam azalışına karşılık, tarım istihdamındaki artış, tarım dışı sektörlerin istihdam yaratamamasının sonucuna tepkidir. Türkiye'de sürekli olarak tekrar edilen tarım sektörünün küçültülerek etkinleştirilmesi hedefi, mevcut şartlar altında kolay yakalanamayacaktır. Tarımdaki nüfusu azaltmaya çalışmak ve insanları kırsal alanları terk ederek şehirlere taşınmaya teşvik etmek uzun dönemde ülkemizdeki sosyo-ekonomik problemleri artırıcı etki yapacaktır. Kırsal alanlardaki nüfusun, tarım dışı istihdam olanakları yaratılarak şehirlere kaydırılması, küresel ve ülkemize özgü ekonomik kısıtlar sebebi ile kısa dönemde gerçekleştirilemeyecek bir politikadır. Bu da Türkiye nüfusunun yaklaşık üçtebirlik kesiminin kırsal alanlarda daha uzun yıllar yaşayacağı gerçeğini getirmektedir.

AB, OTP konusunda bunca serbestleşme uygulamasına rağmen, halen çok katı bir merkezi uygulama içerisinde. Ülkemiz tarım politikaları konusunda önemli bir tecrübe ve bilgi birikime sahiptir. Türkiye'nin koşulları ile AB'nin tarımsal koşulları birbirlerinden çok farklıdır ve OTP'nin Türkiye tarımsal yapısı üzerine olumlu etkisi üzerinde titizlikle durulması gerekli bir konudur.

Tarımda sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirecek ve devam ettirecek, ekolojik dengeyi bozmayacak, doğal kaynakların dengeli kullanılmasını sağlayacak, küresel ısınmanın getireceği problemlere karşı önlemler içeren, uzun soluklu bir tarım stratejisinin geliştirilmesi gereklidir. Bu konuda OTP Türkiye için bir çok konuda faydalı olabilecek stratejiler içermekteyse de tümüyle, ihtiyaçları gidermesi mümkün değildir. AB artık değişen politik ve ekonomik tercihleri ile, üretim fazlası veren tarım sektörünü küçültmeyi, kırsal refah seviyesini artırmayı ve çevrenin korunmasını hedeflemektedir. Kırsal kalkınma ve çevrenin korunması bütün ülkelerin kabul edeceği hedefler olmalıdır. Ancak Türkiye'nin daha fazla tarım üretimine ve istihdamına ihtiyacı vardır. Tarım sektörünü geliştirip, etkinleştirmeli ve her alanda Dünya'daki rakipleri ile rekabet edebilecek seviyeye çıkarmalıdır. Tarımsal ve kırsal politikalar bu öncelik ile ele alındığında, AB'nin bugünkü OTP'sı, ülkemiz ihtiyaçlarına cevap veremez. Türk tarımının OTP'ye uyumu üreticileri bir çok anlamda olumsuz etkileyecektir. Tarım ve kırsal kalkınma konusunda AB'den alınabilecek mali destek sınırları da bellidir. Gittikçe azalan tarımsal destekler aynı oranlarda uygulandığı takdirde bile, Türkiye tek başına son katılan 10 üyenin aldığından daha fazla yardım alabilecektir. Bu durumun AB bütçesine getireceği yükün boyutu görüldüğünde, AB'nin Türkiye ile ilgili neden ayak sürüdüğü sebeplerinden birisi daha anlaşılabilir.

Tarım sektöründeki ana problemlerin çözümüne ve AB tarım ürünleri ile rekabet edebilir hale getirilmesine ilişkin öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Tarımın ilk iki vazgeçilmezi toprak ve sudur. Kapsamlı bir toprak envanteri yapılmalı ve toprağın doğru kullanımı için etkin politikalar belirlenmelidir. Uygun şekilde değerlendirilen toprağın yeterli miktarda su ile buluşması için bir sulama yönetimi stratejisi oluşturulmalıdır. Ülkemizde, ekilebilir tarım arazilerinin sınırına gelinmesi gerçeğine rağmen, engellenemeyen şekilde tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı ve erozyon, topraklarımızın her geçen yıl azalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, artan nüfus ve refah seviyesine bağlı olarak değişen gıda tüketim artışının karşılanabilmesi ve uluslararası pazarlar, birim alan ve hayvan başına verimin artırılmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda, tarımsal yapının dönüşümünü sağlamak ve tarım sektörünü kaynak yaratan bir sektör haline getirmek

amacıyla destekleme politikalarının diğer politikalarla entegre olabilecek bir yapıya sahip olması sağlanmalıdır.

- OTP'ye uyum sürecinde ülkemizin koşullarına uygun mekanizmaların alınarak, ülke tarım üretimini azaltıcı etki yapabilecek mekanizmaların, koşullarımız AB ortalamalarına yaklaşıncaya kadar ertelenmesine çalışılmalıdır. OTP uygulamalarının yanında, ülke koşullarına özgü ve kendi çıkarlarımızı gözetten bir tarım politikası oluşturulmalıdır.

- Halen OTP'ye uyum çalışmaları içerisinde devam eden çiftçi kayıt sisteminin tamamlanması ve tarımda uygulanan politikaların etki ölçümlerinin toplanan verilerle izlenebilir hale getirilmesi gereklidir.

- Verimsiz bir tarım yapısına sebep olan önemli etmenlerden, küçük işletme yapısını temel alarak bunun ortaya çıkardığı sorunların farklı yöntemlerle çözümü yoluna gidilmelidir. Üreticilerin örgütlenmesinin geliştirilmesi amacıyla 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 2004 yılında yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, üreticilerin değişik amaçlara uygun şekillerde örgütlenmelerini destekleyici bir çerçeve oluşturulamamıştır. Kooperatifçilik ve diğer üretici örgütleri OTP'de de uygulanan ve ülkemiz koşullarına özgü diğer şekillerde teşvik edilmelidir. Örgütlenen üreticiler hem ülkemiz hemde AB platformlarında ve piyasalarında daha fazla hakka ve imkana sahip olabileceklerdir. Üretici Birlikleri ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin, yönetimlerinde bağımsız ve demokratik ilkelerin geçerli olduğu, üretim-tüketim zinciri içerisinde üreticilere hizmet verebilecek bir örgütlenmenin sağlanmasına ilişkin hukuksal altyapının tamamlanarak işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Bu konuda ikinci yöntem, yeterli toprağa sahip olmayan küçük üreticilerle, kullanamadıkları kadar büyük alana sahip üreticilerin optimum toprak alanına sahip olabilmeleri için çeşitli teşvik ve kolaylık sistemleri kurmaktır.

- AB'de uygulanan tarımsal destek politikasının ülkemiz tarımına uygun olanları üzerinde durulmalı ancak sadece bunlarla yetinilmemelidir. AB ülkeleri tarımsal üretimi azaltmaya çalışırken, ülke olarak bizim gıda güvenliğimizi sağlamak için üretimi artırma ihtiyacımız vardır. AB politikalarının bu ihtiyacımıza uygun

olanlarının haricinde, kendi özgün şartlarımıza cevap verecek destek politikaları uygulanmalıdır. Destekleme politikası uygulamalarındaki belirsizlik ve istikrarsızlık ortadan kaldırılmalıdır. Kuralları belirlenmiş, ne yapılacağı önceden bilinen şeffaf, hedefe yönelik, esnek politiklar izlenmelidir. Doğrudan Gelir Desteği gibi üretimden bağımsız sistemlerin uygulanması, tarımsal zaafiyetlerimizi artırıcı etkiler yapabilir. Doğrudan Gelir Desteği politikası, bu politikanın ilk uygulayıcıları AB ve ABD’de bile diğer destekleme modelleri ile beraber kullanılmaktadır.

- AB’nin gittikçe pazar merkezli halen politikaları sebebi ile tarımsal destekler yıldan yıla azalma trendine girmiştir. Gittikçe zayıflayan desteklerden yeni üyeler için daha düşük paylar ayrılmaktadır. Her genişleme öncesi destek politikalarında, yeni üyelerin paylarını azaltıcı yeni uygulamalara gidilmektedir. Türkiye’nin üyeliğinin gerçekleşeceği tarih halen belli değildir ve bu tarihe kadar da muhtemelen önceki aday ülkelere yapılan yardımların büyük bölümü de yürürlükten kaldırılacaktır. Bu süreçte, AB’nin Türkiye’nin büyük ve sorunlu tarım sektörüne, maddi destek sağlamaktan kaçınması muhtemeldir. Bugüne kadarki uygulamalarda bunu göstermektedir. Ülkemiz, AB’den daha önce üye olan ülkelerin adaylık dönemlerinde veya şimdiki adayların almış oldukları yardımları alamamış ve halen alamamaktadır. Gümrük birliği sonrasında, AB tarafından ortaya çıkarılan zorluklar ve Türkiye tarafından da yeterli proje üretilmemesi sebebi ile beklenen yardımlar elde edilememiştir. Bu sebeple ülkemizin bu yardımları planlarına dahil etmeyerek tarımsal politikasının finansmanını tümüyle kendisi yapacakmış gibi proje üretmesi gereklidir.

- Türkiye ziraat mühendisi zengini bir ülkedir. Yeni mezun ziraat mühendislerinin %40’ı alanları dışında çalışmakta ve mevcut ziraat mühendisi sayısına her sene 900 civarında ziraat mühendisi ilave olmaktadır. Buna rağmen ülkemiz tarımda eğitilmiş eleman kullanımında çok geridir. Tarım işletmelerinde ziraat mühendislerinin daha aktif olarak katılımının sağlanması gereklidir.

- Pazarlama altyapısı geliştirilmeli, tarım piyasalarının etkin biçimde izlenmesine yönelik idari yapılar ve uygulama mekanizmaları oluşturularak üretim tüketim zincirinin etkin olarak izlenmesi böylece üretimin tüketime bağlı olarak

belirlenmesi gereklidir. Bu süreçlere üretici birlikleri de dahil edilerek üreticilerle beraber organize edilmelidir.

- Türkiye’deki tarımsal işletmelerin faaliyet alanları incelendiğinde, geçmişteki geçimlik çiftçilik alışkanlıklarından dolayı, büyük oranda bitkisel, hayvansal üretimin hatta bunlarla birlikte arıcılık ve balıkçılığın bile beraber yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu yapı uzmanlaşmaya engel olmaktadır. Tarım üreticilerinin, Türkiye’nin ihtiyacı olan uzmanlaşmış ve profesyonelleşmiş üretim yapısına doğru gidişleri teşvik edilmelidir.

- Tarımsal ürün kayıt ve tanımlama, gıda güvenliği gibi konulardaki çalışmalar bir an evvel sonuçlandırılmalı ve uygulanmaya başlanmalıdır. Aksi takdirde AB’ye üyelik durumunda bir çok tarım işleme firmasının kapanma tehlikesi ile karşılaşabiliriz. Yeni üye ülkelerin büyük çoğunluğu özellikle hijyen sütte yağ oranının ve süt kotasının belirlenmesi, hayvancılıkla ilgili tanımlamalar ve yine diğer kotalar konusunda geçiş dönemleri istemişlerdir. AB belli geçiş dönemleri tanımakla beraber gıda güvenliğinden taviz vermemekte, ilgili ürünlerin ürünlerin AB pazarında serbest dolaşım izni vermemektedir. Ayrıca verilen süre sonunda, gerekli koşulları sağlamayan işletmelerin kapatılacağı açıklanmaktadır.

- OTP’ye uyum sonucunda, tarımsal pazarımızın AB ölçeğinde serbestleşmesi durumunda ilk ve en çok zararı görecektir olan hayvancılık sektörü acilen geliştirilmelidir. AB’den oldukça geri olan üretim miktarlarımız ve iç tüketimimiz tutarlı ve uzun dönemli politikalarla artırılmalıdır.

- Hayvancılığın gelişimindeki gereklerden önemli birisi olan yem bitkileri üretimi, son yıllarda yapılan desteklerle artsada, halen yetersizdir. Karkas veriminin artırılmasında kaliteli yem önem taşıdığından, sığırdaki yem dönüşüm oranının artırılması sağlanmalıdır. Hayvancılığa verilecek yeni teşviklerle beraber yem bitkileri üretimi de artırılmalıdır.

- Ülkemiz sanayi üretiminin görece geri olması ve geniş arazi yapısı gibi sebeplerle organik tarım yapmaya çok uygun topraklara sahiptir. İyi tarım uygulamaları ve gittikçe daha rağbet gören organik tarım ürünlerinin üretimine yönelik uygulamalar teşvik edilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

- Kırsal alanda yaşayan ancak tarım arazisi olmayan veya ticari üretim yapmaya yetmeyen kişilerin, kırsal alandan ayrılmadan geçinmesini sağlayacak kırsal alanlarda turizm gibi alternatif sektörler teşvik edilmelidir.

- Kırsal alanlarda yaşayan toplulukların eğitim, sağlık, hayat standartları gibi konularda eksiklikleri giderilip, bu sebeplerle şehirlere göçmelerinin önüne geçilmelidir.

- Çiftçilerimizin çoğunda görülen, tarımsal üretimin herkesin terkettiği, vazgeçtiği bir hayat şekli olduğu algısını ortadan kaldıracak ve yeni bir üretim coşkusu yaratacak politikalar uygulanmalıdır. Türk çiftçisinin eğitim seviyesi ve bilgi birikimini yükseltecek ve bununla yaptığı üretimi artıracak organizasyonlar oluşturulmalıdır. Çiftçilere alanlarında kendilerini geliştirecek, öğrenip, öğrendiklerini uygulayacakları ve başkaları ile paylaşacakları platformlar sunulmalıdır. Yaptıkları üretimin önemini kavratarak ve böylece daha üst bir moral seviyesine çıkararak, işlerinden manevi haz almaları sağlanmalıdır.

- Küreselleşme sonucunda, tarımsal üretimimizin tohum ihtiyacının önemli bir kısmı yurtdışından karşılanmaktadır. Bu tip tohumlarla yapılan üretimde çoğunlukla tek ürün alınmakta ve her üretim döneminin başlangıcında yeniden tohum ihtiyacı doğmaktadır. Tohum ihtiyacını yurt içinde karşılayacak ve bu alanda ülke dışına bağımlılığa engel olacak yapıların en kısa zamanda oluşturulması gerekmektedir.

- Binlerce yıldır bu toprakların koşullarına uygun olarak gelişmiş, ülkemize has bitki ve hayvan türlerinin, yurtdışından gelen ve kısa dönemde daha yüksek verimli gözüken ırklar karşısında tamamı ile yok olmalarının önüne geçilmeli ve gen kaynakları mutlaka koruma altına alınmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ABAY, Canan: **AB'de Bitkisel Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Haziran 2005.
- AKDER, Halis
KASNAKOĞLU, Haluk
AKAY, İlhan
BUCKWELL, Allan
ERTUĞRUL, Cemil
MEDLAND, John
YOUNG, Nick: **Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adaptation**, Yayın No.DPT:2241-AETB:25, Ankara, 1990.
- ALMONTE, Carlo
NAVA, Mario: **Economics and Policies of an Enlarged Europe**, UK, Edward Elgar Publishing Ltd., 2005
- ARECHER, Clieve: **The European Union: Structure and Process**, London, 3. Edition, Continuum International Publishing Group, 2000
- ATIŞ, Ela
ARTUKOĞLU, Metin: **AB'de Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Haziran 2005.
- BABACAN, Aziz: **Genel Tarım Politikaları Çerçevesinde Doğrudan Gelir Ödemeleri Sisteminin Değerlendirilmesi**, DPT, Aralık 1999
- BOWLER, Ian R.: **Agriculture Under Common Agricultural Policy: a Geography**, Manchester, Manchester University Press, 1985
- CARDWELL, M.: **The European Model of Agriculture**, Oxford University Press, New York, 2004.
- CİNİ, Michelle: **European Union Politics**, Oxford University Press, Oxford, 2007.

- ÇAKMAK, Erol
AKDER, Halis
KASNAKOĞLU, Haluk: **Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye**, TÜSİAD Yayın No.TÜSİAD-T/99-12/275, Ankara, 1999.
- DEMİRBAŞ, Nevin **AB'de Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara, Haziran 2005.
- DPT: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000.
- DPT: **Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2000.
- EL-AGRAA, Ali M.: **The European Union Economics and Policies**, Cambridge University Press, Cambridge.
- ELLSWORTH, P.T.
LEİTH, J.Clark: **The International Economy** (Fifth Edition) Collier Mc Millan Ltd., London, 1975.
- ERAKTAN, Gülcan: **Ortak Tarım Politikası**, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1997.
- GARDNER, Brian: **European Agriculture Policies Production and Trade**, Taylor & Francis e-library, 2006.
- IŞIN, Ferruh: **AB-Türkiye Tarımsal İlişkilerinin Gelişim Süreci**, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Ankara, Haziran 2005.
- İKV: **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası**, Yayın No:158, İstanbul, Eylül 1999.
- İKV: **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçeve Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi**, İstanbul, 1996.
- KAYMAZ, Taylan **Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No.2754, 2008

- LAÇİNER, Sedat
ÖZCAN, Mehmet
BAL, İhsan: **European Union with Turkey: the Possible Impact of Turkey's Membership on the European Union**, Ankara, ISRO, Publication, 2005.
- NAVA, Mario
ALMONTE, Carlo: **Economics and Policies of an Enlarged Europe**, UK, Edward Elgar Publishing Limited, 2005.
- OLGUN, Akın: **AB'de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi** Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Haz.05.
- SAÇLI, Yurdakul: **AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı**, DPT-Uzmanlık Tezleri, Nisan 2007ç
- SALVATORE, D.: **International Economics (Third Edition)**, Macmillan Publishing Company, Singapore, 1990.
- SANER, Gamze
ÇUKUR, Figen: **AB'de Sığır/Dana Eti ve Koyun/Keçi Eti Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara, Haziran 2005.
- ULUCAN, Betül: **IPA Kırsal Kalkınma Ajansının Akreditasyonu**, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.
- UZMAY, Ayşe: **AB'de Hayvansal Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara Haziran 2005.
- VAN DER HOCK, M.Peter: **Handbook of Public Administration and Policy in the European Union**, Boca Raton, Taylor & Francis Group, 2005.
- YÜKSELER, Zafer: **Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi**, DPT, Ağustos 1999.

MAKALELER

DOĞAN, Seyfettin

YUMUŞAK, G.İbrahim

BÜYÜKAKIN, Figen: “2000’li Yıllarda Türk Tarımının Görünümü Üzerine Bir Değerlendirme”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 13, 2009,

ERKATAN, Gülcan

ÖREN, Necat:

“AB Ortak Tarım Politikası, Reform Süreci ve Türkiye’ye Etkileri”, **Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi**, C.1, 7 Ocak 2005,

GÜNAYDIN, G.:

“Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Türkiye Tarım Sektörü İçin Bir Çıkış Yolu Olabilir mi?”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, Sayı: 69/70/71, ZMO, Ankara,

OYAN, Oğuz

ÖZKAYA, Tayfun

IŞIN, Ferruh:

“Türkiye Tarım Ekonomisi Nereye Götürülüyor”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 412, Nisan 2001, s.49

İNTERNET KAYNAKLARI

- Agraceas Consulting: Synthesis of Rural Development Mid-term Evaluation Lot.2, (Çevirimiçi)
<http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/rdmidterm/lot2/cha-pter4.pdf>, 17 Kasım 2009.
- ATLAN, Mustafa: Avrupa Birliği IPA (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) 2007-2013, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma, Bileşeni (IPARD), T.C. Yüzüncüyıl Üniversitesi Avrupa Birliği IPA (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) Koordinasyon Ofisi, Aralık 2008, (Çevirimiçi) <http://ipa.vyu.edu.tr/ppt/IPARD.ppt#318,1,Slide1>, 15 Ocak 2010.
- Avrupa Komisyonu
Türkiye Delegasyonu: AB Ortak Tarım Politikası, Şubat 2009, (Çevirimiçi)
www.avrupa.info.tr/Files/File/PressPacks/AricultureFair/otp.pdf, 15 Temmuz 2009.
- BERNSTEİN, Jason: The European Union's Common Agricultural Policy: Pressure for Change, International Agriculture and Trade Reports, Dept. Of Agriculture, United Sates, (Çevirimiçi)
http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?id=74&ftuId=FTU_4.2.5.html&language=en 28 Ekim 2009
- COPA-COGECA: Fruit and Vegetable Producer Organisations in the EU: Overview and Prospects, (Çevirimiçi), http://www.copa-cogeca.be/img/user/7493_E.pdf, 09 Ekim 2009
- ÇAKMAK, Erol
KASNAKOĞLU, Haluk: Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi, (Çevirimiçi), www.aeri.org.tr/PDF/68-PRABTR.pdf, 10 Şubat 2010.
- DELAYAN, Celine: The Common Agriculture Policy:A Brief Introduction, Institute for Agriculture and Trade Policy, 14 May 2007 Washington D.C. (Çevirimiçi), <http://www.iatp.org/iatp/publications.cfm?refid=100145>, 16 Temmuz 2009.
- DPT: 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), (Çevirimiçi), <http://www2.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/plan7/pln7-oku.html>, 10 Nisan 2010
- DPT: Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), (Çevirimiçi) www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf, s.19, 20 Ocak 2010.

- DPT: 30.11.2004 Tarih ve 2004/92 Sayılı YPK Kararı, Tarım Stratejisi (2006-2010), (Çevirimiçi), <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf>, 11 Ocak 2009
- DPT: The Likely Effects of Turkey's Membership Upon the EU, (Çevirimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi-i.pdf>, 09 Şubat 2010
- DPT: Ortak Balıkçılık Politikası, (Çevirimiçi), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/c2.pdf>, 21 Nisan 2010
- DPT: 2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, (Çevirimiçi), <http://www.sp.gov.tr/documents/KEP2009.pdf>, 23 Nisan 2010
- EUROSTAT: Forestry Introduction, (Çevirimiçi), <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/forestry/introduction>, 28 Ekim 2009
- ERAKTAN, Gülcan: Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası, 2009, (Çevirimiçi) <http://209.85.229.132/search?q=cache:ZpuBqgwpfmQJ:www.etcf.org.tr/EN/doc/temmuz2009/Gulcan,2520Eraktan.doc+cap+reform+1973&cd=60&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, 5 Eylül 2009.
- ERTUĞRUL, Cemil: Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri, (Çevirimiçi), http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/40c945bb7298013_ek.pdf?tipi=14&sube=, 09 Şubat 2010
- EURACTIVE: Avrupa Birliği ve Türkiye Tarım Politikalarında son Durum, (Çevirimiçi), <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/avrupa-birligi-ve-turkiye-tarim-politikalarinda-son-durum>, 23 Nisan 2010
- EUROPA, European Union Portal: CAP Reform, (Çevirimiçi), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/03/11&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 17 Aralık 2009
- EUROPA, European Union Portal: Union Portal Reform of the Common Agricultural Policy (CAP), (Çevirimiçi) http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/160002_en.htm, 15 Ekim 2009

- EUROPA, European Union Portal: Urban II Programme, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/01/1718&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 16 Kasım 2009.
- EUROPA, European Union Portal: Phare Programme, (Çevirimiçi) http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50004_en.htm, 11 Kasım 2009
- EUROPA, European Union Portal: Instruments for Pre-Accession Assistance (IPA), (Çevirimiçi) http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/e50020_en.htm, 28 Aralık 2009
- EUROPA, European Union Portal: The CAP "Health Check" Relevant Questions and Their Short Answers (Çevirimiçi) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=>, 10 Ekim 2009.
- EUROPA, European Union Portal: CAP Reform: Fruit and Vegetable Reform Will Raise Competitiveness, Protect Producers from Crisis, Increase Consumption, Improve environmental Protection and Simplify Rules, (Çevirimiçi) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/75>, 18 Kasım 2009.
- EUROPA, European Union Portal: CAP Reform: Fruit and Vegetable Reform Will Raise Competitiveness, Promote Consumption, Ease Market Crises and Improve environmental Protection, (Çevirimiçi) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/810>, 21 Kasım 2009
- EUROPA, European Union Portal: CAP Reform Summary, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/mtr/sum_en.pdf, 18 Kasım 2009
- EUROPA, European Union Portal: Reform of the Common Agricultural Policy (CAP), (Çevirimiçi), http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/160002_en.htm, 15 ekim 2009.

EUROPA, European
Union Portal:

Rural Development in the EU, (Çevirimiçi),
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/04/180&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 29 Ekim 2009

EUROPA, European
Union Portal:

Rural Development in the EU, (Çevirimiçi), , Question and
Answers about the Fifth Enlargement (Archived),
(Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/questions_and_answers/11-22_en.htm, 29 Ekim 2009

European Commission: Agriculture and Enlargement, (Çevirimiçi),

http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/index_en.htm, 12 Kasım 2009.

European Commission: Allocation of Agricultural and Rural Development
Assistance for Pre-Accession Countries (Press Release Rapid),
(Çevirimiçi)
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/99/548&format=HTML&aged=0&language&guiLanguage=en>,
13 Kasım 2009.

European Commission: 2000-2006: The European Agricultural Guidance and
Guarantee Fund (EAGGF), (Çevirimiçi),

http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/prdsc_en.htm, 10 Eylül 2009.

European Commission: Financing the Common Agricultural Policy (Archive),
(Çevirimiçi)

http://ec.europa.eu/agriculture/fin/archive_en.htm, 10 Eylül 2009.

European Commission: Common Policies, Common Agricultural Policy, Financing
of the CAP, (Çevirimiçi)

http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?language=en&id=74&ftuId=FTU_4.2.6.html, 20 Kasım 2009.

European Commission: Guidelines for the Evaluation of Rural Development
Programmes Supported by SAPARD, (Çevirimiçi),

http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/eval/sapard/full_en.pdf, 12 Kasım 2009.

European Commission: Directorate-General for Agriculture and Rural Development
Who's Who in the Directorate-General for Agriculture and
Rural Development, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/whoiswho_en.htm#Dir_A,
02 Eylül 2009.

European Commission: Strengthening the Union and Preparing the 2004,
Enlargement (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agenda2000/index_en.htm, 15 Ekim 2009.

European Commission, EU Rural Development Policy 2007-2013, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/2007_en.pdf, 23 Nisan 2010

European Commission: Europe's Agenda 2000 Strengthening and Widening the
European Union, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf, 25 Ekim 2009.

European Commission: Directorate-General for Agriculture and Rural Development,
Europe's Agriculture and the Common Agriculture and the
Common Agricultural Policy (CAP)-Frequently Asked
Questions (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/faq/faq_en.pdf, 05 Kasım 2009.

European Commission: The Cohesion Fund at a Glance, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm, 16
Kasım 2009.

European Commission: Sapard: Special Pre-Accession Assistance for Agriculture
and Rural Development (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/slides_en.pdf, 12 Kasım 2009.

European Commission: Agriculture and Enlargement, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/index_en.htm, 12 Kasım 2009.

European Commission: Guidelines for the Evaluation of Rural Development
Programmes Supported by SAPARD (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/eval/sapard/full_en.pdf, 12 Kasım 2009.

European Commission: SAPARD: Questions and Answers; (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/brief_en.pdf, 12 Kasım 2009.

- European Commission: Special Pre-Accession Assistance for Agriculture and Rural Development, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/back/sapard_en.pdf, 12 Kasım 2009.
- European Commission: Enlargement and Agriculture, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/enlarge/text_en.pdf, 15 Kasım 2009.
- European Commission: CAP Reform-a Long-term Perspective for Sustainable Agriculture, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/index_en.htm , 15 Kasım 2009.
- European Commission: Agenda 2000 - A Cap for the Future, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/review99/08_09_en.pdf, 28 Ekim 2009.
- European Commission: CAP Reform: Rural Development, (Çevirimiçi)
<http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev/en.pdf>, 17 Kasım 2009.
- European Commission: Reform of the Sugar Sector, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/sugar/index_en.htm, 17.Kasım.2009.
- European Commission: Communication from the Commission, 07.05.2007, Brüksel, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/sugar/com227_en.pdf, 18 Kasım 2009.
- European Commission: The Common Market Organisation in Fruit and Vegetables (Fresh Products), (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/fruitveg/presentations/cmo_mfb2_rev.pdf , 20 Kasım 2009.
- European Commission: The Common Agricultural Policy Explained, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf, 18 Aralık 2009
- European Commission: Reform of the Common Market Organisation in Fruit and Vegetables, 24 January 2007, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/fruitveg/presentations/pres240107_en.pdf, 25 Kasım 2009.
- European Commission: Reform of the Fruit and Vegetable Sector, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/fruitveg/infopack_en.pdf, 20 Kasım 2009

- European Commission: "Health Check" of the Common Agricultural Policy, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/index_en.htm, 30 Kasım 2009.
- European Commission: The Common Agricultural Policy After 2013, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_en.htm, 02 Aralık 2009.
- European Commission: Agricultural Policy Perspectives, Brief, December 2009, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/publi/app-briefs/01_en.pdf, 15 Aralık 2009.
- European Commission: Promotion of EU Farm Products, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/prom/index_en.htm, 16 Aralık 2009.
- European Commission: The Export of Agriculture Products to Third Countries, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/markets/export_refunds/index_en.htm, 16 Aralık 2009.
- European Commission: Free Food for Europe's Poor, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/markets/freefood/index_en.htm, 16 Aralık 2009.
- European Commission: Simplifying the CAP, A Single Market Organisation, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/cmo/index_en.htm, 16 Aralık 2009.
- European Commission: Single Payment Scheme-the-Concept, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/infosheets/pay_en.pdf, 15 Kasım 2009.
- European Commission: Commission Decision C(2007)183530/04/2007 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2007-2009 for Turkey http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_turkey_2007_2009_en.pdf, p.41, 29 Aralık 2009
- European Commission: Turkey-Financial Assistance, (Çevirimiçi) http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/financial-assistance/index_en.htm, 03.Ocak.2010.

- European Commission: Turkey-Agriculture and Enlargement, July 2009, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/turkey/profile_en.pdf, 25 Aralık 2009.
- European Commission: Turkey 2009 Progress Report, (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_report_2009_en.pdf, 09 Şubat 2010
- European Commission: The Structural Funds, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/sf_en.htm, 30 Ekim 2009.
- European Commission: The Reform of the EU's Wine Sector-Unleashing its Potential, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/wine/potential/index_en.htm, 22 Kasım 2009
- European Commission: The Common Agricultural Policy Explained, (Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf, 18 Aralık 2009
- European Parliament: Common Policies, Common Agricultural Policy, Second Pillar of the CAP: Rural Development Policy, (Çevirimiçi)
http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?id=74&ftuId=FTU_4.2.5.html&language=en 28 Ekim 2009.
- F.A.O.: European Union Sugar Regime, (Çevirimiçi)
<http://www.fao.org/DOCREP/005/X4988E/x4988e06.htm>, 18 Kasım 2010.
- Friends of the Earth Europe: EU Enlargement and Agriculture: Risks and Opportunities, September 2004, (Çevirimiçi)
http://www.foeeurope.org/publications/2004/Foe_Enlargement_Agriculture.pdf, 11 Kasım 2009.
- GÜRBÜZ, Mahir: Türkiye ve Tarım-1, Eylül 2002, (Çevirimiçi)
<http://www.tema.org.tr/Sayfalar/CevreKutuphanesi/Tarim.html>, s.16, 15 Ocak 2010.
- HALDERMAN, M.
NELSON, Michael: EU Policy-Making: Reform of the CAP and EU Trade in Beef & Dairy with Developing Countries, PPLPI Working Paper No:18
http://www.fao.org/Ag/againfo/programmes/en/pplpi/docarc/pb_wp18.pdf, 22 Ocak 2010.

Horticulture Network

Ireland: Reform of EU Fruit and Vegetable Regime, (Çevirimiçi)
http://www.horticulture.ie/REFORM_OF_EU_FRUIT_AND_VEGETABLE_REGIME.shtml, 21 Kasım 2009.

İKV: Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, (Çevirimiçi)
www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf, 30 Temmuz 2009.

İKV: İKV Bülteni 1-15 Aralık 2005, (Çevirimiçi),
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/bff00d30.pdf>, 18 Kasım 2009

MiniEurope: Interreg IVC, (Çevirimiçi),
<http://interreg-minieurope.com/interreg-ivc/>, 16 Kasım 2009

Milli Parklar Genel
Müdürlüğü: Türkiye için Natura 2000 Uygulama Projesi, (Çevirimiçi),
http://www.milliparklar.gov.tr/Ayrinti_dk.asp?haber_id=213,
17 Kasım 2009

MOUSIS, Nicholas: Access to European Union Law, Economics, Policies,
(Çevirimiçi)
http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/21/04/01/index.tk
[l?term=&s=1&e=10&pos=309&all=1](http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/21/04/01/index.tk), 03 Ağustos 2009

ÖZKAYA, Tayfun
GÜNAYDIN, Gökhan
BOZOĞLU, Mehmet
OLHAN, Emine
SAYIN, Cengiz:

Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler,
(Çevirimiçi), <http://www.karasaban.net/tarim-politikalari-ve-tarimsal-yapidaki-degisimlertayfunozkaya/#sdfootnote6sym#sdfootnote6sym>, 12 Nisan 2010

ÖZKAYA, Tayfun
OYAN, Oğuz
IŞIN, Ferruh
UZMAY, Ayşe:

Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü-Bugünü-Geleceği, (Çevirimiçi),
<http://www.tusedad.org/upload/files/Turkiyedetarimsaldesteklemepolitikalari.doc>, 10 Nisan 2010

South Center: The Reform of the EU Sugar Sector: Implications for ACP
Countries and EPA Negotiations, November 2007, Geneva,
Switzerland, (Çevirimiçi),
<http://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2008/01112.pdf>,
17 Kasım 2009.

Tarımsal Ekonomi

Araştırma Enstitüsü: Avrupa Birliği Genel Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve Ipard Örneği, (Çevirimiçi)
<http://www.aeri.org.tr/PDF/166.AB.K.K.P.TKK.SIO.pdf>, 09 Ocak 2010

T.C. Başbakanlık

Avrupa Birliği Genel

Sekreterliği:

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ana Sayfa, (Çevirimiçi)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=210&l=1>, 25 Ocak 2010.

T.C. Çevre ve Orman

Bakanlığı:

Taslak_Plan, (Çevirimiçi),
http://www.sgb.cevreorman.gov.tr/s_planlama/taslak_plan.pdf
23 Nisan 2010

T.C. Çevre ve Orman

Bakanlığı:

Stratejik Plan (2010-2014), (Çevirimiçi),
http://www.sgb.cevreorman.gov.tr/s_planlama/StratejikP.pdf,
23 Nisan 2010

T.C. Çevre ve Orman

Bakanlığı, Orman

Genel Müdürlüğü:

Ormancılık, (Çevirimiçi),
<http://www.ogm.gov.tr/bilgi/ormancilik.htm>, 24 Nisan 2010

T.C. Maliye Bakanlığı

Bütçe ve Mali Kontrol

Genel Müdürlüğü:

Türkiye için 2007-2009 Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Planlama Belgesine (MIPD) İlişkin 30.04.2007 Tarihli C(2007) 1835 Sayılı Komisyon Kararı, (Çevirimiçi)
<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FF95DED00FF48EB145>, 15 Ocak 2010

T.C. Tarım ve

Köyışleri Bakanlığı

Tarımsal Ekonomi

Araştırma Enstitüsü:

Avrupa Birliğinde Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu'nun (FEOGA-EAGGF) İncelenmesi, (Çevirimiçi),
<http://www.aeri.org.tr/PDF/38-PRFeoga.pdf>, 05 Ekim 2009.

- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon
Raporu, (Çevirimiçi)
<http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/pdfler/viii.komisyon.pdf>, 09
Ocak
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD)
Programı (2007-2013)
(Çevirimiçi)http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son_1.doc , 08 Ocak 2010.
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Instruments for Pre-Accession Assistance Rural Development
(IPARD) Programme (2007-2013),(Çevirimiçi),
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/ipa/tk5_tk_ipard_programme_2007_en.pdf, 04.Ocak.2010.
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013,(Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/Files/Zip_Rar/Taslak_kirsalkalkinmap_lani_04012009.pdf, 19 Ocak 2010.
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Organik Tarım Nedir,(Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim.html, 21 Nisan 2010
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Organik Tarımda Destekler,(Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,org_tarim_destekler.html , 21 Nisan 2010
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Organik Tarım Strateji Belgesi,(Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,organiktarim_taslak_strateji.html , 22 Nisan 2010
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Ortak Balıkçılık Politikası,(Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/Files/sanal_kutuphane/UlusalPr/49.htm , 22 Nisan 2010
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve Avrupa Birliği'ne Uyum
Komisyonu Çalışma Belgesi, II.Tarım Şurası, (Çevirimiçi)
<http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/XI.Komisyon.pdf>,
12 Ocak 2010.

- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon
Raporu, (Çevirimiçi)
<http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/pdfler/viii.komisyon.pdf>, 09
Ocak
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development
(IPARD) Programme (2007-2013), (Çevirimiçi)
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/ipa/tk5_tk_ipard_programme_2007_en.pdf, 04Ocak2010
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı: Stratejik Plan 2010-2014, (Çevirimiçi),
http://www.tarim.gov.tr/Files/duyurular/SGB/SGB_260510/SPTasarimliBaski28042010.pdf, 26 Mayıs 2010
- T.C. Tarım ve
Köyışleri Bakanlığı,
Toprak Reformu Genel
Müdürlüğü: Stratejik Plan 2010-2014, (Çevirimiçi),
http://www.tarimreformu.gov.tr/TRGM_Stratejik_Plan.pdf, 22
Mayıs 2010
- TÜİK: Hane Halkı İşgücü Araştırması 2009 Ekim Dönemi Sonuçları
(Eylül, Ekim, Kasım 2009), Haber Bülteni, Sayı 10,15 Ocak
2010, (Çevirimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6172>, 20
Ocak 2010.
- TÜİK: Haber Bülteni, Hayvansal Üretim, 2009, (Çevirimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6250>, 21
Mayıs 2010
- TÜİK: İşletmelerin, ekonomik büyüklüklerine ve tipoloji
sınıflamasına göre dağılımı (dikey %), (Çevirimiçi),
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=48&ust_id=13, 09
Ocak 2010
- TÜİK: Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006, (Çevirimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3977>, 18
Ocak 2010
- TÜİK: Bitkisel Üretim İstatistikleri, (Çevirimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, 30 Aralık 2009

VAROL, Serhan: Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve Avrupa Birliği Tarımının Yönetim Yapısı, Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye, Tarımsal ve Kırsal Politikalar (Çevirimiçi) http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e740b84bb48a64d_ek.pdf?tipi=14&sube=, 01 Eylül 2009.

World Bank (Dünya Bankası): Tarımsal Reform Uygulama Projesi (TRUP) (Çevirimiçi) [http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYINTURKISHEXTN/0,,contentMDK:20816007~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:455688,00.html,](http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYINTURKISHEXTN/0,,contentMDK:20816007~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:455688,00.html) 10 Ocak 2010.

Yaş Meyve ve Sebze İhracatçı Birlikleri: Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Yaş Meyve Sebze Ticareti, (Çevirimiçi), [http://www.ymis.gov.tr/home/abtarim.aspx,](http://www.ymis.gov.tr/home/abtarim.aspx) 10 Eylül 2010

Ziraat Mühendisleri Odası: Tarımsal Öğretimin 164. Yıldönümü, (Çevirimiçi) [http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=12856&tipi=2&sube=19,](http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=12856&tipi=2&sube=19) 25 Ocak 2010